

**RECEP BİLGİNER VE TİYATRO OYUNLARI
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

AYDAN ENER

**Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Danışman: Doç. Dr. Müzeyyen BUTTANRI

Eskişehir

2009

ÖZET**RECEP BİLGİNER VE TİYATRO OYUNLARI ÜZERİNE BİR
İNCELEME****ENER, Aydan****Yüksek Lisans–2009****TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
YENİ TÜRK EDEBİYATI****Danışman: Doç. Dr. Müzeyyen BUTTANRI**

Recep Bilginer, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının tiyatro yazarlarından biridir. Ancak yazarın oyunları pek bilinmemektedir. Çalışmamızın amacı, Recep Bilginer'in tiyatro oyunlarını tanıtmak ve konuları bakımından değerlendirmektir.

Recep Bilginer'in tiyatro oyunlarını esas aldığımız çalışmamızda metne dönük bir inceleme yapılmıştır. Yazarın tiyatro oyunları konularına göre sınıflandırıldıktan sonra oyunların özeti, dramatik yapısı, kahramanları, mekânı, zamanı verilmiş ve oyunların biçimi, dil ve üslup özellikleri topluca ele alınmıştır. Tezin sonuç kısmında ise yazarın tiyatro oyunları toplu bir şekilde değerlendirilmiştir.

Yazdığı oyunları ile Türk edebiyatında yer edinen Bilginer'in, toplumda gördüğü her türlü eksikliği tiyatro oyunlarında işleyerek yaşadığı toplumun nabzını tuttuğu görülmüştür.

ABSTRACT**AN INVESTIGATION ABOUT RECEP BİLGİNER AND HIS
THEATRES****ENER, Aydan****Master Thesis-2009****NEW TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE****NEW TURKISH LITERATURE****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Müzeyyen BUTTANRI**

Recep Bilginer is one of the theatre authors of the republican period of Turkish literature . But his theatres have not been well-known . The purpose of this study is to introduce the theatres of Recep Bilginer and to evaluate on the subjects of this theatres.

This study that based on Recep Bilginer's theatres are investigated by focusing on the text. Author's plays are categorized according to their subjects. The summary of plays, dramatic structures, characters, location, time, manner of plays, language and his style are all analysed . In conclusion part of this study all theatres that the author wrote are evaluated.

It has been seemed that Bilginer, who has taken place with his plays in Turkish literature was able to feel society's pulse by investigating every problem and minus that he has faced to face.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM.....	7
1.1.RECEP BİLGİNER'İN HAYATI VE ESERLERİ.....	8
1.2.TİYATRO ANLAYIŞI.....	22
II. BÖLÜM.....	26
RECEP BİLGİNER'İN TİYATRO OYUNLARININ İNCELENMESİ.....	26
1. GÜNCEL KONULAR.....	27
1.1.KÖY HAYATINI İŞLEYEN OYUNLAR.....	27
1.1.1 İSYANCILAR (1964).....	27
1.1.2. SARI NACİYE (1971).....	42
1.2. KADIN-ERKEK İLİŞKİLERİNİ İŞLEYEN OYUNLAR.....	49
1.2.1. PARKTA BİR SONBAHAR GÜNÜYDÜ (1976).....	50
1.2.2. OYUN BİTTİ (SEVDİĞİM ADAM) (1983).....	57
1.2.3. KARIM VE KIZIM (1985).....	63
1.2.4. KISKANÇ (1987).....	70
1.3.TOPLUMSAL VE SİYASÎ SORUNLARI İŞLEYEN OYUNLAR.....	77
1.3.1. GAZETECİDEN DOST (SON MİSAFİR) (1959).....	77
1.3.2. BEN DEVLETİM (1965).....	85
1.3.3. POLİTİKADA BİR SARI ÇİZMELİ (TAŞ BINADA OTURANLAR) (1968).....	96
1.3.4. UTANÇ DÜNTASI (AŞK VE İKTİDAR) (1968).....	104
1.3.5. BEN KİMİM? (1981).....	112
1.3.6. AT-AVRAT-SİLÂH (1988).....	120
1.3.7. ANILARLA YAŞAMAK (1999).....	128
1.3.8. SIRAT KÖPRÜSÜ (2000).....	133
2. TARİHÎ OYUNLAR.....	141
2.1. YUNUS EMRE(1974).....	141
2.2. LÂLE BAHÇESİNDE BİR ŞAİR(1990).....	157
2.3. MEVLÂNÂ: ÂŞİK VE MÂŞUK(1992).....	167
2.4. SAVAŞTAN BARIŞA AŞKTAN KAVGAYA (1997).....	179
2.5. SEVGİ VE BARIŞ (1998).....	192
2.3. RECEP BİLGİNER'İN OYUNLARINDA BİÇİM, DİL VE ÜSLUP.....	203
SONUÇ.....	208
KAYNAKÇA.....	212
EKLER.....	220
EK 1.....	221
RECEP BİLGİNER'İN OYUNLARI HAKKINDA BASINA YANSIYANLAR.....	221
EK 2.....	222
RECEP BİLGİNER'İN ÖLÜM HABERLERİ.....	222

KISALTMALAR**a.g.e.****Adı Geçen Eser****a.g.m.****Adı Geçen Makale****a. g. t.****Adı Geçen Tez****C.****Cilt****S..****Sayı****s..****Sayfa****MEB****Millî Eğitim Bakanlığı****BKZ.****Bakınız.**

ÖNSÖZ

Recep Bilginer, 1922–2005 yılları arasında yaşamış, fikrî ve edebî türde pek çok eserin yazarıdır. Aşk, kıskançlık gibi bireysel temalarının yanı sıra vatandaşlık bilinci, toplumsal yozlaşmalar, siyasî yozlaşma, kadın hakları, yoksulluk, evlilik ve aile kurumu, töre, batıl inançlar, birlik ve beraberlik, hoşgörü, barış, sevgi ve kardeşlik, vs. gibi temaları işlediği toplam yirmi bir oyununun ismini tespit ettik; ancak oyunlardan on dokuz tanesine ulaşabildik. Kırka yakın eseri olan Bilginer’in yirmi bir tiyatro eseri yazması, onun tiyatro türüne verdiği değeri gösterir.

Recep Bilginer, 1960 sonrası tiyatro yazarlarımızdandır. 1959–2003 yılları arası eser veren yazar, Türk Edebiyatı’nda “*İsyancılar*” isimli köylünün dramını anlatan eseriyle tanınmıştır. Yazar 2003 yılına kadar yirmi bir tiyatro eseri yazsa da bazı eleştirmenlere göre bu eserler “*İsyancılar*” oyununun başarısını yakalayamamıştır.

Recep Bilginer, daha önce bir lisans tezinde edebiyat sosyolojisinin ölçütleri bakımından değerlendirilmiştir. Yazarın eserlerinin kısaca tanıtılması ve eserlerinde kullandığı kişilerin özellikleri ise başka bir çalışmada ele alınmıştır. Bilginer’in tiyatro oyunları toplu olarak bütün yönleriyle ele alınmadığı için biz bu çalışmamızda diğer iki çalışmaya göre daha ayrıntılı bir inceleme yapacağız. Recep Bilginer’in oyunlarını konuları bakımından ayırıp kendi içinde kronolojik olarak inceleyeceğiz.

Recep Bilginer’in tiyatrolarının incelendiği bu çalışma, ‘Önsöz’, ‘Giriş’, ‘Sonuç’, ‘Kaynakça’ ve ‘Ekler’ kısmından başka iki ana bölümden oluşur. ‘Giriş’te; Recep Bilginer’in tiyatro eserlerini yazmaya başladığı dönemin özellikleri ve o dönemdeki tiyatro çalışmaları hakkında bilgi vermeye çalışılmıştır.

Birinci Bölüm, ‘Recep Bilginer’in Hayatı, Eserleri ve Tiyatro Anlayışı’ başlığını taşır. Bu bölümde yazarın hayatı araştırılmış, tiyatro yazarlığına nasıl ve ne zaman başladığıyla ilgili bilgilere yer verilmiş ve yazarın eserleri kısaca tanıtılmıştır. Daha sonra ise yazarın tiyatro hakkındaki görüşlerine değinilmiştir.

İkinci Bölümde yazarın oyunları, konularına göre aktüel ve tarihî olayları işleyen oyunlar diye ikiye ayrılmıştır. Aktüel oyunlar ise ‘Köy Hayatını İşleyen Oyunlar’, ‘Kadın-Erkek İlişkilerini İşleyen Oyunlar’, ‘Toplumsal ve Siyasî Sorunları İşleyen Oyunlar’ başlıkları altında ele alınmıştır. Kronolojik bir sıraya göre yapılan

incelemede eserlerin özeti, dramatik yapısı, kahramanları, mekânı, zamanı verilmiş ve oyunların biçimi ile dil ve üslup özellikleri topluca ele alınmıştır.

‘Sonuç’ kısmında ise yazarın tiyatro oyunları toplu bir şekilde değerlendirilmiştir.

Kaynakça’da tezin hazırlanmasında yararlanılan eserler alfabetik sırayla verilmiştir.

Ekler kısmında ise yazarın oyunları hakkında basına yansıyan haberler ile yazarın ölümü üzerine gazetelerde çıkan haberlere yer verilmiştir.

Bu tezin hazırlanma sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen değerli tez danışmanım Doç. Dr. Müzeyyen Buttanrı’ya, maddî ve manevî desteklerinden dolayı aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

GİRİŞ

Hayattaki çeşitli olayların sahnede canlandırılması yoluyla oluşan bir sanat olarak tiyatro dönemin siyasî, ekonomik, sosyal yaşantısından etkilenir ve ona paralel olarak değişiklik gösterir.

Recep Bilginer, ilk oyunlarını 1960'lı yıllarda vermeye başlamıştır. Bu nedenle yazarın ilk tiyatro eserini yazdığı 1960'lı yıllardan son tiyatro eserini yazdığı 2000'li yıllara kadar Türk tiyatrosunun genel durumuna ve bu yıllar arasındaki dönemin genel özelliklerine değinmek uygun olacaktır diye düşündük.

1950'li yılların son dönemlerine doğru yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle köyden kentlere göçler başlar ve böylece büyük kentlerde altyapısız gecekondu mahalleleri oluşur. İşsizliğin artması, CHP'nin kapatılmaya kalkışılması ve lideri İsmet İnönü'ye kadar uzanan yasaklar, baskılar, bu baskılara tepki olarak oluşan saldırılar, 27 Mayıs 1960'ta ordunun yönetime el koyduğu askerî darbe ile sonuçlanır. Darbenin ardından hazırlanan Anayasa ile yeni bir düzen oluşturulur. 1961 Anayasası'nın sağladığı düşünce özgürlüğünün etkisiyle siyasal yaşamda olduğu kadar kültür ve sanat yaşamında da hareketli yıllar yaşanır. 1961 Anayasası'yla sağlanan özgürlük ortamı oyun yazarlığımızın da gelişmesini sağlamış, nitelik ve nicelik bakımından en sağlam oyunlar bu dönemde yazılmıştır. Ödenekli tiyatrolar, yerli yazarları destekleyip genç yazarların yeni oyunlarını sahneleyerek onları oyun yazmaya teşvik etmiştir. “Haldun Taner, Turgut Özakman, Sermet Çağan, Güngör Dilmen Kalyoncu, Çetin Altan, Aziz Nesin, Adalet Ağaoğlu, Hidayet Sayın, Nazım Kurşunlu, Melih Cevdet Anday, Orhan Asena, Vasıf Öngören, Haşmet Zeybek, Aydın Arıt, Aydın Engin, Erol Toy, Cahit Atay, Güner Sümer, Turan Oflazoğlu, Refik Erduran, Başar Sabuncu, Necati Cumalı, Rıfat Ilgaz, Recep Bilginer, Tarık Buğra, Sabahattin Engin, tiyatromuzun 1960'lı yıllarda kazandığı yazarlardır.”¹

Altmışlı yıllarda oyun yazarlarımız kendi toplumumuzun sorunlarına yönelmişlerdir. Aileyi etkileyen yaşam koşulları, kadına uygulanan baskılar, köylülerin yaşadığı haksızlıklar, gecekondualarda yaşayanların sorunları, düzeni

¹ Müzeyyen Buttanrı, “*Tiyatro İle Dolu Bir Yaşam Hidayet Sayın ve Oyunları (İnceleme)*” Eserofset Basım Yay., Eskişehir 2008, s. 10.

eleştiren konular ele alınmıştır. Düşünce özgürlüğünün de sağlanmasıyla oyunlarda politik ya da devlet yönetimine ilişkin sorunların işlenmesi gruplar arasındaki kutuplaşmaları daha belirgin hâle getirmiştir. Sağ-sol, gerici-ilerici, devrimci-tutucu, vs. gibi kutuplar arasındaki sorunlar gerilim yaratmaya başlar. Tiyatrolara saldırılar düzenlenir; ancak 1961 Anayasası'nın getirdiği düşünce özgürlüğü sadece olumsuz etkiler yaratmamıştır. Olumlu yönde gelişmeler de olmuştur. Bu yıllar Türk tiyatrosu için her bakımdan patlama dönemi olmuştur.

1960'lı yıllarda yaşanan gelişmelerden birisi de tiyatroya gösterilen ilginin artmasıdır. Tiyatro sanatının halkı bilinçlendirmedeki işlevinin önemi anlaşılmıştır.

Altmışlı yıllarda tiyatromuzda sahneleme teknikleri ve oyun yazarlığında da değişiklikler görülür. Bu değişikliklerin yaşanmasında Türk toplumunun epik tiyatro, absürd tiyatro gibi akımlarla tanışmasının etkisi büyüktür. “Benzetmeci tiyatronun yanında B. Brecht'in tiyatroya getirdiği biçimsel özellikler de kullanılmaya başlanmıştır.”²

1959 yılında yazdığı “*Gazeteciden Dost*” oyunu ile tiyatro eserleri yazmaya başlayan Recep Bilginer, 1964'te kaleme aldığı köy oyunu “*İsyancılar*” ile büyük yankılar uyandırır. 1965'te “*Ben Devletim*”, 1968'de “*Politikada Bir Sarı Çizmeli*”, 1968'de “*Utanç Dünyası*”, 1969'da “*Aşk Yorgunu*” isimli oyunlarını yazmıştır.

Altmışlı yılların sonlarına doğru işçilerin grevlere girmesi, öğrencilerin olaylara karışması toplumda gerginliğin artmasına neden olur. Bu ekonomik ve toplumsal huzursuzluk, 1971 askerî darbesiyle ikinci kez demokrasiye ara verilmesine neden olur. 12 Mart 1971'de Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin hükümete muhtıra vermesiyle başlayıp 12 Eylül 1980'de anarşinin önüne geçmek adına idareye el koymasıyla sonlanan 1970'li yıllar, seyircinin tiyatrodan soğumaya başladığı yıllardır. İşçi ve öğrenci olayları, ülke içindeki eylemler, ayaklanmalar, artan dış borçların etkisiyle yaşanan ekonomik kriz tiyatroya da büyük darbe olmuştur. Baskı ve yasaklamalarla geçen bu yıllarda oyun yazarları emeklerinin karşılığını alamamışlardır. “Kitaplarının çok seyrek basılması, özellikle ödenekli tiyatro yöneticilerinin, başarılı da olsa, seçimlerini siyasal duruma göre yapmaları, oyunları

² Müzeyyen Buttanrı, “1970 Sonrasında Türk Edebiyatında Tiyatro”, *Çağdaş Türk Edebiyatı*, Editör: Hülya Plancı, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1774, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 923, Eskişehir Eylül 2007, s. 160.

sıkı denetim altında seçmeleri oyun yazarlarını tiyatro yapıtı üretmeye karşı soğutmuştur.”³ Bu yüzden sanatsal açıdan doyurucu olmayan oyunlar yazılmaya başlanmıştır; ancak yine de Türk tiyatrosunda bir hareketlilik vardır. Devlet Tiyatroları müzikli oyunlarla seyircinin ilgisini çekmeye çalışır.

1970’li yıllarda yazılan oyunların konularına genel olarak bakıldığında gündemde olan politik görüşlerin sahneye yansıdığını görürüz. Tarihî oyunlar, geçmişteki efsanevî kahramanların hayatlarının anlatıldığı oyunlar, büyük şehirlerin kenar mahallelerini anlatan oyunlar, ekonomik kökenli eşitsizliğin, haksızlığın anlatıldığı oyunlar yazılmıştır. Türkiye’nin çalkantılı bir dönem yaşadığı bu yıllarda klasik kurgulu eserler veren yazarlarımızın, soyut mekânlarda geçen oyunlar yazmış oldukları görülür. Bu oyunlarda klasik yapı değişikliğe uğrar. “Uyumsuz (absürd) tiyatroyu da kapsayan oyunlarda klasik dram yapısının egemenliğine karşı çıkıldığı, özellikle neden-sonuç bağının göz ardı edildiği görülür.”⁴

Altmışlı yıllarda tiyatro yazınımıza hızlı bir giriş yapan Recep Bilginer’, tiyatrodaki durgunluğun hâkim olduğu yetmişli yıllarda yalnızca üç oyun yazar. 1971’de “*Sarı Naciye*”, 1974’te “*Yunus Emre*” ve 1976’da “*Parkta Bir Sonbahar Günüydü*” bu dönemde yazarın yazdığı oyunlardır.

Hareketli günlerin yaşandığı, tiyatro etkinliklerinin olumsuz etkilendiği 1970’li yıllar, TSK’nın kaybolan devlet otoritesini yeniden sağlamak için yönetime el koyduğu 1980 darbesi ile sona erer. Bu darbe ile “iktisadi liberalizmin ve siyasal otoritarizm ikilisinin egemen olduğu yeni bir dönem açılır.”⁵

1980’li yıllar önemli kültürel değişimlerin yaşandığı yıllardır. Bu dönemde köşe dönmeçilik zihniyeti gelişir. Kamu yararı ve kamu hizmeti kavramları alın teri dökmeden kolaylıkla zenginleşen bir kesimin varlığıyla yıpranmaya başlar.

Tiyatro yazınımıza baktığımızda, önceki dönemlerdeki coşkunun seksenli yıllarda yitirildiğini, tiyatromuza genel bir durgunluğun hâkim olduğunu görürüz. Bunda 1980 yılının başlarında yaşanan askerî darbenin ve 1982’de değiştirilen Anayasa’nın etkili olduğu söylenilebilir. Ülkenin siyasî ve ekonomik hayatının yanı sıra kültürel hayatının da derinden etkilendiği, karmaşa günlerinin yaşandığı bu

³ Özdemir Nutku, “*Dünya Tiyatrosu Tarihi 2*”, Remzi Kitapevi, İst., 1985, s. 358.

⁴ Sevda Şener, “*Yaşamın Kırılma Noktasında Dram Sanatı*”, YKY, İstanbul Mayıs 1997, s. 34.

⁵ Ahmet İnel, *a. g. m.*, s. 6.

dönemde gerek oyun yazarlığı gerek sahne uygulaması bakımından artık duraklama dönemine girilmiştir. “Tiyatro genç seyircinin coşkulu desteğini yitirmiş, içine kapanmış, ayakta kalma mücadelesi veren bir tiyatro olmuştur... Aydın kesime, sanatçılara uygulanan baskı tiyatrodaki işlenecek konulara getirilen kısıtlamalar sanatın gelişmesi için özgürlük duygusunu çelmelemiş, en tehlikelisi, sanatçıyı kısırlaştırıcı bir iç denetim, bir otosansür eğilimi yaratmıştır.”⁶ Bu durum tiyatromuzun gelişmesine engel olmuştur. Kendilerine baskı uygulanan oyun yazarları ya diğer yazın türlerine yönelmeye başlamışlar ya da güncel sorunlardan çok tarihî konuların, efsanevî kişilerin, ünlü şairlerin hayat hikâyelerini anlatan, aşkı, dostluğu, evliliği, yoksulluğu, köyden kente göçü, toplum sorunlarına karşı duyarsızlaşan bireyin yalnızlığını, kimlik arayışını ele alan oyunlar yazmışlardır.

“1980’ler, yazmayı uzun yıllardır sürdüren Refik Erduran, Recep Bilginer, Orhan Asena, Turan Oflazoğlu, Necati Cumalı, Sabahattin Kudret Aksal, Nezihe Araz, Başar Sabuncu, Dinçer Sümer gibi yazarlar yanında Murathan Mungan’ın “*Taziye*” ile ilk sahne başarısına ulaştığı, Ferhan Şensoy’un “*Şahları da Vururlar*” Mehmet Baydur’un ise “*Limon*”la başlayarak “*Cumhuriyet Kızı*” ile “*Yangın Yerinde Orkideler*”den geçerek bugüne ulaşan, dilsel-kurgusal durum yaratma açısından çok özel yazarlık uğraşına başladığı dönemi belirler.”⁷ Yaşanan baskı ortamında Recep Bilginer bu tarz oyunlara pek ilgi duymazken tiyatro yazarlarımızdan bazıları o günün sorunlarını yansıtan oyunlar yazmışlardır. Bu oyunlarda dönemin şiddet uygulamaları, işkenceleri, baskıları, ele alınarak bir nevî dönemle hesaplaşmıştır. Tuncer Cücenoglu’nun “*Çıkmaz Sokak*”, Bilgesu Erenus’un “*555K*”, Adem Atar’ın “*Cam Bardaklar Kırılın*”, Faruk Erdem’in “*Bir Ceza Avukatının Anıları*”, Ferdi Merter’in “*Bir Kadın Bir Erkek Vardı*” oyunları bu türdeki çalışmalardan birkaçıdır.

1980’lerde durgunluk dönemi yaşayan birçok oyun yazarı gibi Recep Bilginer de dönemin durumundan etkilenmiş siyasî içerikli oyunlar yerine aşkı, evliliği, kıskançlığı, aile bireyleri arasındaki çatışmayı, kimlik arayışını ele alan oyunlar

⁶ Sevda Şener, “75 Yılı Değerlendirilmesi”, *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Tiyatrosu Panel 26/27/28 Ekim 1998*, Düzenleyen: İstanbul Devlet Tiyatrosu Müdürlüğü, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 1999, s. 76.

⁷ Ayşegül Yüksel “Cumhuriyet Dönemi Türk Oyun Yazarlığı”, *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Tiyatrosu Panel 26/27/28 Ekim 1998*, Düzenleyen: İstanbul Devlet Tiyatrosu Müdürlüğü, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 1999, s. 58-59.

kaleme alır. 1981’de “*Ben Kimim?*”, 1983’te “*Oyun Bitti*”, 1985’te “*Karım ve Kızım*”, 1987’de “*Kıskanç*”, 1988’de “*At-Avrat-Silâh*” adlı oyunlarını yazar.

“1990’lar Türkiye’si dünya düzeyinde blokların ortadan kalktığı, soğuk savaş ortamının terk edildiği, 1980’ler Türkiye’sinde köşeyi dönenlerle dönemeyenler arasındaki gelir dengesizliğinin uç boyutlara ulaştığı, 12 Eylül baskı döneminden, bol koalisyonlu bir demokrasiye geçildiği, tüketim çılgınlığının uç boyutlara vardığı, boz bulanık bir döneme açılır.”⁸

1990 sonlarına doğru yaşanan Körfez Krizi’nden ekonomi olumsuz etkilenir. Adalet sistemindeki bozukluklar ve Güneydoğu Anadolu’da devam eden çatışmalar gerginliği daha da artırır.

1990’lardan sonra Türkiye, Cumhuriyet tarihinin en zor dönemlerinden geçerken Türk tiyatrosu da dönemin karışıklığından oldukça etkilenmiştir. Tiyatromuz gücünü yitirmemek için çıkış yolları aramaya başlar. Daha önceki yıllarda karşılaştığımız yeni biçimler, teknikler bu dönemde geliştirilmeye çalışılır.

Doksanlı yılların tiyatrosunda seyirciyle birebir ilişki içine girmesini sağlayan tek kişilik oyun türü önem kazanır.

Geçmişin ünlü kahramanları ve şairlerin hayat hikâyelerine ek olarak Kurtuluş Savaşı günleri ve Mustafa Kemal’in yaşamı da konu olarak işlenmeye başlanır. Nezihe Araz, Recep Bilginer, Orhan Asena, Selim İleri Mustafa Kemal’i anlatan oyunları yazanlardan birkaçıdır. Bu yıllarda da hapsi, işkenceyi, gözaltını, şiddeti konu olarak işleyen oyunlara rastlanır. Yılmaz Onay’ın “*Hücre İnsanı*”, Ferhan Şensoy’un “*Çok Tuhaf Soruşturma*”sı, Eşber Yağmurdereli’nin “*Akrep*”i örnek olarak gösterilebilecek oyunlar arasındadır.

Modern ve modern sonrası olarak değerlendirilen son yılların oyunlarında olay gelişiminden çok durumlara ağırlık verilir. Oyun yazarları bireyin iç dünyasına yönelen, ruhsal sorunları irdeleyen oyunlar yazmışlardır.

Recep Bilginer, doksanlı yıllarda yazdığı oyunlarında seksenli yıllardaki tutumunu sürdürerek politik konulardan ziyade tarihî kahramanların, ünlü kişilerin, şairlerin hayatını ele almıştır. 1990’da “*Lâle Bahçesinde Bir Şair*” oyununda Şair

⁸ Ayşegül Yüksel “Cumhuriyet Dönemi Türk Oyun Yazarlığı”, *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Tiyatrosu Panel 26/27/28 Ekim 1998*, Düzenleyen: İstanbul Devlet Tiyatrosu Müdürlüğü, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 1999, s. 60.

Nedim'in, 1992'de "*Mevlâna: Âşık ve Mâşuk*"ta Mevlâna'nın, 1997'de "*Savaştan Barışa Aşktan Kavgaya*"da Mustafa Kemal'in, 1998'de "*Sevgi ve Barış*"ta Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatını işler. 1999'da yazdığı "*Anılarla Yaşamak*" oyununda ise kocasını kaybeden bir kadının yaşam mücadelesini anlatır.

"Son yıllarda tiyatro sanatı toplumsal olaylar karşısında suskunlaşmış, kendi içine kapanmış gibidir. Bunun nedeni, sanatçının giderek karmaşıklaşan toplumsal olayları yorumlayamaması, aydın kimliğini yitirmeye başlaması, medyanın etkisinde kalmasıdır, denilebilir. Bu nedenle tiyatro eserlerinde müzikli, kolay anlaşılır, kolay eğlenilir düzenlemeler ortaya çıkmıştır."⁹ Hiçbir özelliği olmayan oyunlar, alışılmış kalıpları tekrarlayan sıradan komediler, ucuz bulvar oyunları seyircinin kafasını yormadan ona hoşça vakit geçiren oyunlar sahnelenir.

2000'li yıllarda Recep Bilginer son iki oyunu olan "*Sırat Köprüsü*" (2000) ve "*Cihan Padişahının Kalp Ağrıları*"nı (2003) yazar.

Sevda Şener tarafından "soluğu tükenmekte olan kent halk tiyatrosu geleneğiyle gücünü Batı tiyatrosunun yirmi beş yüzyıllık birikiminden alan yeni tiyatro hareketi"¹⁰ olarak değerlendirilen Cumhuriyet döneminde oyun yazarlığı büyük bir coşkuyla başlamış, altmışlı yıllarda en parlak dönemini yaşadığıktan sonra çeşitli olayların etkisiyle eski coşkusunu yitirmeye ve durgunluk dönemine girmeye başlamıştır; ancak farklı kurgulama ve sahneleme yöntemleri, yeni teknikler denenerek tiyatronun gücünü yitirmesi önlenmiş ve oyun yazarlığı yeniden canlanmaya başlamıştır.

Türk kültüründeki değişmelerin daha açık bir şekilde ortaya çıkmasını sağlayabilmek için tiyatro yazarlarının ve eserlerinin de tek tek incelenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Biz de faydalı olacağını düşünerek bu tezimizde yirmi bir tiyatro oyunu yazan Recep Bilginer'in oyunlarını tanıtıp konuları bakımından inceleyeceğiz.

⁹ Müzeyyen Buttanrı, "*Tiyatro İle Dolu Bir Yaşam Hidayet Sayın ve Oyunları (İnceleme)*" Eserofset Basım Yay., Eskişehir 2008, s. 23.

¹⁰ Sevda Şener, "*Cumhuriyet'in 75.Yılında Türk Tiyatrosu*", İş Bankası Yay., İstanbul 1999, s. 43.

I. BÖLÜM

RECEP BİLGİNER'İN HAYATI, ESERLERİ VE

TİYATRO ANLAYIŞI

1.1. RECEP BİLGİNER'İN HAYATI

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda çeşitli türlerde eserler veren fakat özellikle tiyatroları ve gazetecilik yaşamı ile tanınan Recep Bilginer, 15.05.1922 tarihinde Adana'da doğmuştur. Doğduğunda Yılmaz olan adı daha sonradan mahalledeki cami hocasının tavsiyesi üzerine Recep ayında doğması sebebiyle Recep olarak değiştirilmiştir. Recep Bilginer, Tatar ağası (eski sistemde posta hizmetleri) ünvanlı büyük bir ailenin çocuğudur.¹¹ Babasının adı Mustafa, annesinin adı Hamide'dir.¹² Kendisiyle yapılan bir röportajda, annesinin uzun yıllar önce Türkmenistan'dan Kerkük çevresine göç eden bir ailenin kızı olduğunu belirtir. "Sanırım Tanzimat Dönemi'nde Kavalalı Mehmet Ali Paşanın Çukurova'dan çekilmesinden sonra dedemler, Adana'ya göç etmişler. Dedem nehir üzerine dört tane değirmen kurmuş, böylelikle hayatlarını devam ettirmişler. Babamın ailesinin de Çukurova'ya göçleri o döneme rastlar."¹³ Anılarını yazdığı kitaplarında babasının dedesinin Kilikya Bölgesi'nin yani Konya ile Halep'i içine alan bölgenin Tatar ağası¹⁴ olduğunu yazar.

Recep Bilginer'in anne ve babası, evlendikten sonra Adana'da otururlar. Ailenin iki erkek iki de kız çocukları olmuştur. Recep Bilginer bu ailenin ikinci çocuğudur.

Okumaya istekli olan Bilginer, daha ilkokula başlamadan ağabeyinin kitaplarını okumaya çalışır. Okula başlamadan önce geçirdiği iki önemli rahatsızlık yazarın önce isminin daha sonra ise okulunun değişmesine neden olur. Önce gözlerinden rahatsızlanan Bilginer, uzun süre iyileşmeyince annesi tarafından hocaya götürülür. Bu hastalıktan sonra yazar o dönemde Çukurova'da salgın olan sıtma hastalığına tutulur. Okula başladığı zaman (1929)¹⁵ yapılan göz taramasında gözlerinde rahatsızlık bulunan Recep Bilginer ve bazı arkadaşları Adana'nın Saat Kulesi yakınındaki İnkılâp İlkokulu'na nakledilirler.

¹¹ Prof. Dr. Sadık Tural, "Atatürkçü Yazar Recep Bilginer", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 61, C. XXI, Mart 2005, s. 26.

¹² Dr. Osman Nebioğlu, "Türkiye'de Kim Kimdir", Nebioğlu Yayınları, İstanbul 1961-1962, s. 154.

¹³ Özlem Yurtsever, "Edebiyat Sosyolojisinin Ölçütleriyle Recep Bilginer", Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, 1998 Ankara, s.5.

¹⁴ Özlem Yurtsever, *a. g. t.*, s. 6.

¹⁵ Dr. Osman Nebioğlu, *a. g. e.* s. 155.

Yazar ilkokul üçüncü sınıfta iken bir gün okuldan eve döndüğünde babasının eve yabancı bir kadın getirdiğini görür. Babasının, annesinin üzerine kuma olarak getirdiği Ayşe isimli bu kadın yirmi yedi gün evlerinde kalmış daha sonra babası ona ayrı bir ev tutmuştur. Babası ve bu kadının ilişkileri uzun süre devam etmiştir. Çok boyanıp süslendiği için ona “Boyalı Ayşe” ismini takan yazar, “*Sarı Naciye*” piyesinde Naciye’nin rakibi olarak karşısına çıkardığı kişiye de bu ismi vererek annesinin üstüne kuma gelen Boyalı Ayşe’yle Naciye’nin hayatını zehir eden Boyalı Ayşe’yi bir tutmuştur.¹⁶ Çünkü annesi bu yaşadığı üzüntüye daha fazla dayanamayarak bir sene sonra yazar dördüncü sınıftayken ölmüştür. Babası ise sonradan çok pişman olmuş ve üzüntüden hasta olmuştur.

Yazar ilkokulu 1933 yılında bitirmiştir.¹⁷ Babasının ölümünden sonra ağabeyi Kadir Bilginer, çalıştığı Adana Belediyesi’nden, amcasının Serbest Fırka yanlısı olması ve partinin kapanması sebebiyle istifa etmiştir. Ağabeyinin daha sonra Konya’nın Beyşehir ilçesine memur olarak atanmasıyla Recep Bilginer, ortaokul yaşamına burada devam eder. Yazar edebiyat hayatına daha ortaokuldayken yazdığı şiirle girmiştir. Sık sık tren istasyonuna giden ve Adana yönüne hareket eden trenlerin arkasından bakan yazar, Konya’daki Babalık Gazetesi’nde çıkan ilk şiirine “Trenler ve Raylar” ismini koymuştur.

Öğrencilik döneminde hep opera sanatçısı ve tenor olmak isteyen Recep Bilginer, 1940’ta Konya Lisesi’ni bitirdikten sonra bir yıl İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü’nde okumuştur.¹⁸ Öğreniminin Konya’da geçen bir döneminde müzik hocası Arif Şahap’ın, kendisini opera sanatçısı olması konusunda desteklediğini şu sözleriyle anlatır: “O dönemde devlet konservatuvarı yetkilileri şan bölümüne öğrenci bulmak için Anadolu’yu dolaşırdı. Bizim okula geldiklerinde de müzik hocamız Arif Şahap beni onların karşısına çıkardı. İki bozlak okuttu. Doğup büyüdüğüm Adana’da halkevinde açılan Karacaoğlan kurslarına devam etmiştim. İlk sınıfı bu sayede kazandım. Konya’da öğretmen okulunda okuyan bir sevgilim vardı. Yani gençlik aşkı. 1939 yılı Eylül’ünde, konservatuar kayıtları için Ankara’ya gittiğimde, sevgilimden üst üste özlem mektupları almaya başladım. Beni geri

¹⁶ Özlem Yurtsever, *a. g. t.*, s. 5-6.

¹⁷ Dr. Osman Nebioğlu, *a. g. e.*, s. 155.

¹⁸ *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi Cilt 4*, Ana Yayınları, İstanbul 1986, s. 151.

çağırıyordu. Dayanamadım konservatuar kayıtlarını tamamlamadan Konya'ya geri döndüm. Gençlik aşkı bu! Ama hâlâ kendimi bir opera sahnesinde arya söylerken hayal ederim. Özellikle de Tosca operasının final sahnesinde”¹⁹

Recep Bilginer, önce maliyede memur olarak çalışmış, askerliğini yaptıktan sonra 1944 yılında Vatan'da gazeteciliğe başlamıştır.²⁰ Eskişehir'de yayımlanan “Eskişehir Gazetesi”, haftada bir gün sayfalarını edebiyat yazılarına ayırır. Bu bölümü de Ümit Yaşar Oğuzcan'ın babası Lütfi Oğuzcan yönetirmiş. Recep Bilginer deneme amaçlı gazeteye Adana'dan Konya'nın Beyşehir ilçesine göç eden ailesinin yaşadığı kasabanın adını, takma ad olarak kullanıp²¹ “Beyşehirli” takma adıyla bir yazı gönderir. Yazısı birinci sayfanın başında ve görüşmeye çağrıldığını yazan bir notla birlikte yayınlanır. Bunun üzerine yazar bu gazetede yazmaya devam eder. Gençlik yıllarında Eskişehir'de bulunan yazar, edebî kültürünün temelini bu şehirde oluştuğunu anılarında belirtmiştir.

Bilginer'in şiirleri, Lütfi Oğuzcan'ın daha sonra çıkardığı “Türk'e Doğru” ve “Bozkır Dergisi”nde yayımlanmıştır. Bilginer, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden bu dergilere yollanan şiirleri ve yazıları inceler ve sahipleri için notlar yazar. Sonraları ise Eskişehir Gazetesi'nde de günlük yazılara başlamıştır.²²

Yazar, yazılarında ailesinin siyasetçiler yüzünden uğradığı haksızlıkları dile getirir. Zamanla belediye konuları, köylünün sıkıntıları ve siyasî konular dikkatini çekmeye başlar. Eskişehir'de yaşanan kuraklık nedeniyle zor duruma düşen halka Ziraat Bankası hayvan yemi olarak kullanılması için kepek dağıtılmasına karar vermiştir. Bir süre sonra köylülerin hayvanları için aldıkları kepeğin bir kısmını da kendisinin yemesini haber yapan ve “Düşünce” adlı dergisinde de bu haberi yayımlamasıyla Recep Bilginer sivil polis tarafından sürekli olarak takip edilmeye başlanır. “Tek partili yönetimin hâkim olduğu bu dönemde çıkardığı bu derginin ilk sayısında kapakta yer alan adı da ‘Muhalefet Korkusu’ olan, iktidarı temsil eden, korkudan yüzünü kapatan bir karikatür vardır. Karikatürün altında da ‘Korkunun Ecele Faydası Yok’ yazılıdır.”²³ Dergi on beş günde bir yayınlanır ve yazar her

¹⁹ Recep Bilginer, “*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*”, Doğan Kitap, İstanbul 2005, s. 13-14.

²⁰ Atilla Özkırımlı “*Türk Edebiyatı Ansiklopedisi 1*”, Cem Yayınevi, s. 233.

²¹ Recep Bilginer, “*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*”, s. 22.

²² Recep Bilginer, “*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*”, s. 22.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Recep Bilginer, “*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*”, s. 23-24.

fırsatta iktidarın düşünceden ve muhalefetten korktuğunu farklı şekillerde belirtir.²⁴ Böyle bir derginin satışa sunulması üzerine yazara gözdağı verilmek istenir ve bütün yaptıkları takip edilmeye başlanır. Bu durumdan bunalan ve artık İstanbul'da gazetecilik yapmak isteyen Recep Bilginer dergi ve gazetelerde çıkmış yazılarından bazılarını İstanbul'da çıkan Vatan Gazetesi'nin başyazarı olan Ahmet Emin Yalman'a gönderir ve gazetenin merkez kadrosunda çalışmak istediğini bildirir. Ahmet Emin Yalman, yazarın yazılarını çok beğenir fakat merkez kadronun dolu olması nedeniyle Recep Bilginer'e Eskişehir başta olmak üzere Bilecik, Afyon, Kütahya, Konya'yı içine alan bölgede bölge muhabiri olabileceğini söylemesi üzerine yazar, artık 1944 yılında Vatan Gazetesi'nin Eskişehir bölge muhabiri olarak çalışmaya başlar.²⁵ Aynı zamanda da Eskişehir'de "Söz Milletini" isimli bir günlük gazete çıkarmaktadır.

1945 yılında Mahpeyker Akşit Hanımla²⁶ evlenir. Evlendiğinde yirmi üç yaşında olan Recep Bilginer'in aynı yıl bir erkek çocuğu, iki yıl sonra da (1947) bir kız çocuğu olur. Engin ve Tülay isimlerini koydukları çocukları da babaları gibi gazeteci olurlar. Oğlu Engin 2001 yılında geçirdiği kalp krizi sonucu vefat eder.²⁷ Üç evlilik yapan yazarın ikinci eşi İclâl isminde bir bayandır. Bu evliliği de uzun sürmeyen Bilginer'in üçüncü eşi Maliye Bakanlığı Gelirler Baş kontrolörü Gülsen Bilginer'dir.²⁸

Çok partili yaşama geçme çalışmalarının yapıldığı 21 Temmuz 1946 seçimlerinde yazar da Vatan gazetesi adına, bölgesi dâhilindeki illeri gezmeye, çalışmaları takip etmeye başlar. Partizan bir valisinin olduğunu duyduğu Kütahya iline gider. Burada öğrendiklerini anılarını topladığı kitaplarında anlatır: "1946 Temmuz başlarında Kütahya'daydım. Kütahya valisi de öteki bazı illerdeki valiler gibi, kaderini Halk Partisi iktidarına bağlamış bir valiydi. CHP adına kasabaları köyleri dolaşıyor, halkı muhalefet partisine karşı kışkırtıyordu... Vali Tefvik Hadi Baysal'ın bastonu kendisinden daha meşhurdu. Kütahya halkı bu bastonun tehdidi altındaydı. Dolaştığı her yerde valinin şöyle bağırdığı söyleniyordu: "Bu baston

²⁴ Recep Bilginer, "*Hapiste Bir Gazeteci (Anı)*", Çağdaş Yayınları, İstanbul 1998, s. 39.

²⁵ Recep Bilginer, "*Hapiste Bir Gazeteci (Anı)*", s. 27-28.

²⁶ Dr. Osman Nebioğlu, *a. g. e.*, s. 155.

²⁷ Recep Bilginer, "*Hapiste Bir Gazeteci (Anı)*", s. 19.

²⁸ Sadık Tural, *a. g. m.*, s. 29.

elimdeyken hiç kimse Halk Partisi'nden başka bir partiye oy veremez. Hükümet CHP hükümetidir ben de hükümetin valisiyim.”²⁹ Bu haberin doğruluğunu anlayan Bilginer haberi Vatan Gazetesi'ne bildirirken onu iki sivil polisin izlediğini ve başına kötü şeyler gelebileceğini sezer ve bu durumu hakkında da gazeteye haber vermesi üzerine polisler kendisine hiçbir zarar vermeden orayı terk eder. Haber ertesi gün birinci sayfada yayımlanır. Daha sonra Recep Bilginer şehirden ayrılır.

Yazarın seçimlerde çok çalışıp, gazeteye güzel haberler vermesi üzerine Vatan Gazetesi'nin başyazarı olan Ahmet Emin Yalman kendisinin ideal bir gazetecilik sergilemesi nedeniyle gazetenin merkez kadrosuna alınmasına karar verildiğini bildirir. Bunun üzerine Bilginer arkadaşı A. Kadir Gürol'la birlikte çıkardığı Söz Milletin gazetesini bırakarak, birinci eşi ve iki çocuğunu daha sonra İstanbul'a aldirmek üzere gece yarısından sonra Eskişehir'den ayrılır. İstanbul'a gazeteye geldiği zaman kendisine ilk görevi verilir. “Bana verdiği ilk görev şu idi: Hazine-i Evrakta yani devlet arşivinde bir röportaj yapacaktım. Bir süre önce, bazı tarihi belgeler Bulgaristan'a satılmış. Güya, onlar, bu belgeleri kese kâğıdı yapacaklarmış. Arşiv Genel Müdürlüğü de ya bu belgeler işe yaramaz diye ya da arşivde yer açılması için bunları satıyormuş. Oysa bu belgelerin içinde, padişahın hatt-ı destinden yani kendi elinden çıkmış fermanlar ile daha başka çok önemli belgeler varmış.”³⁰

Yazar İstanbul'a gelmenin sevinciyle ve ilk haberinin çok güzel olması isteğiyle bir an önce işe koyulur. Cağaloğlu'dan ucuza bulduğu “*Komünizm nedir?*”, “*Sosyalizm nedir?*”, “*Faşizm nedir?*” isimli kitapları karyolasının başucundaki komidinin üzerine yığmıştır.³¹

Bilginer, Vatan Gazetesi'nin merkez kadrosuna alınmasından iki gün sonra yani 23 Şubat 1947 günü, ilk görevi olan Hazine-i Evrak'ta kaybolan belgelerle ilgili çalışmalarına başlar. Hazine-i Evrak'la ilgili çalışmalarını bitirdikten sonra dolaşmak için çıkar. Otele döndüğünde iki tane polisin kendisini götürmek üzere almaya geldiklerini görür. Polisler Recep Bilginer'in odasında o gelmeden önce arama yapmışlardır. Yazarın ucuza aldığı kitapları da yanlarına alarak karakola götürürler.

²⁹ Recep Bilginer, “*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*”, s. 28-29.

³⁰ Recep Bilginer, “*Hapiste Bir Gazeteci (Anı)*”, s. 44.

³¹ Recep Bilginer, “*Hapiste Bir Gazeteci (Anı)*”, s. 46.

Karakola geldiklerinde şube müdürü kendisine Eskişehir Cumhuriyet Savcılığının telgraf emri gereğince tevkif edildiğini söyler.

Yazar Eskişehir'deki "Söz Millet'in" gazetesinde yayınlanan siyasî bir şiirinden dolayı tutuklanmıştır.³² Yazarın tutuklanmasına sebep olan şiiri şöyledir:

“MİLLETİMİN EFENDİSİ İŞTE BU

Yağ çıkarır bal çıkarır yiyemez

Bayramda da yeni bir şey giyemez

O derdini kimselere diyemez

Milletimin efendisi işte bu

Hükümetle rabıtası, teması

Tahsildarla jandarma köy ağası

Her üçü de köylünün baş belası

Milletimin efendisi işte bu

Bir gün onu bir jandarma çağırdı

İşitmedi çünkü biraz sağırdı

Bir ses ona "eşek" diye bağırdı

Milletimin efendisi işte bu!"³³

Şeklinde devam eden şiirin sadece bu üç kıtasını yayımlaması üzerine bu dizelerle hükümetin manevî şahsiyetine ve zabıta kuvvetlerine yayın yoluyla hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklanarak emniyet müdürlüğünden Sultanahmet Cezaevi'ne gönderilir. Yazar cezaevinde de daha önce hiç bilmediği, görmediği olaylarla karşılaşır. Hapishanede kalacağı yere götürülmeden önce birtakım işlemlerin yapılması gerekir. İlk önce yazar ve kendisi ile birlikte getirilen diğer tutukluların isimleri deftere kaydedilir. Daha sonra hastabakıcılık yapan bir mahkûm tarafından hepsine tifo iğnesi yapılacaktır. Hasta bakıcı aynı iğne ile bütün tutuklulara iğne yapmaya başlayınca Recep Bilginer bu durumdan rahatsız olur. Bunu fark eden bir mahkûm eğer iki buçuk lira verirse onu iğne yaptırmaktan kurtaracağını söyler. Bu durumu atlattıktan sonra bu sefer tifüs iğnesi için diğer kollarını sıvamaları istenir. Bu durumdan da iki buçuk lira vererek kurtulan yazar bu sefer yeni bir sorunla

³² *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, cilt 1*, YKY, İstanbul 2001, s. 186.

³³ Recep Bilginer, "*Hapisliğim (Anılar)*", Yazko, İstanbul 1981, s. 57.

karşılaşır. Şimdi de elbiselerinin ve çamaşırlarının ütüye verilmesi, kendilerinin de hamama gitmeleri istenir. Bu durumdan da aynı yöntemle kurtulduktan sonra sağlık durumlarının kontrolü için on beş gün kalacakları karantina koğuşuna götürülürler. Burada karantinanın meydancısı tutuklulara ne yapmaları gerektiğini anlatır.

Yazar Sultanahmet Cezaevi'nde altı gün kaldıktan sonra Eskişehir'e iki jandarma eşliğinde trenle gönderilir. Yazar yolculuk esnasında Sultanahmet Cezaevi'nde yaşadığı günleri düşünür. Orada birçok şey öğrenmiştir.³⁴

“Bir garip dünya idi bu hapisane. Kitaplarda yeri yoktu hapisane kanunlarının. Bizim dünyamızı idare eden kanunlar, hapisanenin kapısına kadar geliyor, kapıdan geri dönüp gidiyorlardı. Orada, dışardan parası gelenler yahut bileğinin kuvvetine güvenenler yaşamak hakkına sahiptiler. Üst yanı köleden beterti. Üst yanı, sokak köpekleri gibi sürünecekti.”³⁵

23 Şubat 1947'de İstanbul'da tevkif edilen Bilginer, 24 Nisan 1947'de Eskişehir'de Ağır ceza mahkemesi huzuruna çıkarılır. Savcı ilk önce ceza almalarını iddia ettiği Recep Bilginer ve arkadaşı A. Kadir Gürol'u, avukatlarının kendilerini çok güzel savunması ve suçlu olmadıklarına savcuyu ikna etmesi üzerine kefaletle serbest bırakır. Hapishaneden çıkan Bilginer, İstanbul'a döner ve Vatan gazetesindeki işinde çalışmaya devam eder. Hapisten çıktıktan sonraki dönemde Deniz Tekel muhabirliğinden adliye muhabirliğine³⁶ alınmıştır. Yazar mesleği gereği pek çok önemli isimle bir arada olmuş, çeşitli olaylarla karşılaşmıştır. Bunu anılarında şu şekilde anlatır: “Her gün birkaç olayla karşılaşıyordum; yönetici, işadamı, politikacı, devlet adamı, birisi ya da birkaçıyla karşılaşıyordum ve onlardan bir şeyler öğreniyordum. Siyaseti, yönetim inceliklerini, başka bilgileri onlardan öğreniyordum. İnsanı ve toplumu tanıyordum.”³⁷

Bilginer, siyasetin en kızıştığı dönemde, 1948'de siyasî partiler muhabirliğine geçer. 1950 yılından sonra da siyasî parti liderleriyle, başta Sayın Celal Bayar ve Adnan Menderes'le Anadolu gezilerine katılır. Prof. Sadi Irmak, İlhami Sancar gibi CHP ileri gelenleriyle, bakan ve üst kademe yöneticileriyle dostluklar kurar. Uzun süre CHP il başkanlığı yapanlardan Sadi Bekter –aynı zamanda merkez bankası

³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: Recep Bilginer, “*Hapishane Penceresi*”, Yazko, İst. 1959, s. 10-46.

³⁵ Recep Bilginer, “*Hapishane Penceresi*”, s. 46.

³⁶ Recep Bilginer, “*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*”, s. 59.

³⁷ Recep Bilginer, “*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*”, s. 60.

genel müdürüydü- Cerrahpaşa hastanesi Baştabibi D. Esat Durusoy sık sık görüştüğü, verdikleri haberleri gazetede yansıttığı kişilerdir.³⁸

Yazar Vatan Gazetesi'nde sekiz yıl çalışır. Aldığı maaş yetmeyince ek iş olarak yine aynı gazetede on liraya hikâye yazar. Recep Bilginer, çok yoğun bir şekilde çalışmaya devam ettiği gazetesi için haber atlatmadan parti liderleriyle Anadolu gezilerine gider, siyasî haberleri, mitinglerdeki havaları verir. Hatta gazeteciliği çok iyi yaptığı için maaşına iki kez üst üste zam yapılır. O dönemde aldığı maaş en yüksek muhabir maaşındır. Bu durum bazı iş arkadaşları tarafından kıskançlıkla karşılanır ve onun ayağını kaydırmak için çalışırlar. Hatta Recep Bilginer'in edebiyata, şiire olan sevgisinden dolayı çok duygusal olduğunu gazetecilik mesleğinin duygusallığı kabul etmeyeceğini Ahmet Emin Yalman'a bildirmeleri üzerine Recep Bilginer uyarı alır.

1951 yılında Recep Bilginer haberi olmadan, İstanbul parti müfettişi olan Hüsnü Yaman tarafından belediye meclisi üyeliğine adı yazılmış daha sonra da İstanbul Belediye Meclisi üyesi seçilmiştir. Bu dönemde Belediye Meclisi ve Vilayet Daimî Encümen üyeliği yapmıştır. Böylece sekiz yıl önce çalışmaya başladığı Vatan Gazetesi'nden ayrılır. Fakat Recep Bilginer'in gazetecilik yaşamı bununla kalmaz. Yazar farklı dönemlerde birçok gazete ve dergi çıkarmıştır. “*Düşünce*” (1946) ve “*Yeni Çağ*” (1953) çıkardığı dergilerdir.³⁹

Gazeteciliği boyunca, 1951-1952 yılları arasında günlük “*Akın*” gazetesini çıkarır ve burada başyazarlık yapar. 1961-1963 yılları arasında, günlük olarak çıkan siyasî nitelikteki “*Hakikati Tasvir*” gazetesini çıkarır ve bu gazetede sürekli yazılar yazar.⁴⁰

“*Şehir*”, “*Ekspres*”, “*Kudret*”, “*Zafer*” gibi gazetelerde mesleğini sürdürür.⁴¹

Recep Bilginer'in yazı hayatı sadece gazetede yazılarıyla sınırlı kalmamıştır. Yazar aynı zamanda edebiyatın sanat yönüyle ilgilenmiştir. Edebiyata önce şiirle başlayan Bilginer, daha sonra özellikle tiyatro başta olmak üzere, hikâye, roman, anı türünde eserler vermiştir ancak yazar özellikle gazeteciliği ve tiyatro

³⁸ Recep Bilginer, “*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*”, s. 60.

³⁹ İhsan Işık, “*Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi 2*”, Elvan Yayınları, Ankara 2006, s. 703.

⁴⁰ *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, C. 2* Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 286.

⁴¹ *Türkiye Ansiklopedisi (1923-1973), C. 1*, Kaynak Kitaplar, İstanbul 1974, s. 372.

oyunları ile tanınmıştır. “Genellikle yönetim çarkı (devlet) ile onun baskısı altında, kendi haklarını aramaktan yoksun bırakılmış kişileri ve yönetim şeklinden doğan sorunları ele alan Bilginer, bunları oyunların muhtevasının gerektirdiği özgün ve derinlemesine anlatımdan çok, yüzeyde kalan konvansiyonel⁴² düşünce açısından işler.”⁴³

Bilginer, 1959’da kaleme aldığı “*Gazeteciden Dost*” (ilk adı *Son Misafir*) adlı oyunuyla tiyatro yazarlığına başlar.⁴⁴ Eserde bir İstanbul gazetesinin, Ankara bürosunda geçen olaylar anlatılır. Uzun yıllar gazetecilik yapan yazarın kendi yaşamından esinlenerek bu eserini yazmış olabileceği düşünülebilir.

1964 yılında yazar, ikinci tiyatro eseri olan “*İsyancılar*”ı yazar. Oyunda muhtarın köylüyü sömürmesi, topraksızlık gibi köylü sorunlarının yanı sıra, yönetilenle yönetenler ilişkisinde aracılığı kötüye kullanan muhtar yüzünden ezilen köylünün dramı işlenir. Eserin filmi de yapılmıştır. “1965 yılında Antalya’daki Aspendos Açık Hava Antik Tiyatrosu’nda ‘İlk temsil edilen Türk piyesi’ unvanını kazanmıştır.”⁴⁵ “Sahneye konduğu yıl ilgiyle karşılanan ‘*İsyancılar*’ adlı oyununda, idare çarkı ile olan ilişkiler içinde haksızlığa karşı koyma silâhından yoksun kalan köyün yaşamından çizgiler getirir.”⁴⁶

Bilginer’in 1965 yılında yazdığı “*Ben Devletim*” adlı tiyatro eserinde yönetimde yüksek düzeydeki yöneticilerle kurulan ilişkilerde vatandaşın haksızlık yapmadan ve hakkını çiğnetmeden haksızlıkla savaşması gerektiği anlatılır.

Bilginer, 1968 yılında “*Politikada Bir Sarı Çizmeli (Taş Binada Oturanlar)*” adlı oyununu yazar. İki perdelik oyunda kurnaz bir adam olan Sarı Çizmeli’nin siyasete atılıp hızla yükselişi ve düşüşü mizahî bir dille anlatılır. Eser sonradan roman türüne çevrilmiştir.

1968 yılında “*Utanç Dünyası (Aşk ve İktidar)*” isimli tiyatro eserini yazan Bilginer, bu oyununu üç ay boyunca kaldığı hapisanede yaşadıklarından etkilenecek kaleme almıştır. Eserde farklı türden insanların bir arada olduğu hapisanede yaşanan hükmetme çabası anlatılır. “*Utanç Dünyası*” toplum dışı kişilerin toplumla

⁴² “Anlaşma ile ilgili, uzlaşma ile ilgili” Türkçe Sözlük, TDK, Ankara 1988, s. 1359.

⁴³ Aziz Çalışlar, “*Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü*”, May Yayınları, İstanbul 1980, s. 55-56.

⁴⁴ *Türkiye Ansiklopedisi (1923-1973), C. 1*, Kaynak Kitaplar, İstanbul 1974, s. 372.

⁴⁵ Recep Bilginer, “*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*”, s. 99.

⁴⁶ *Kültür Ansiklopedisi, C. 2*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s. 69.

uyuşmazlığını çözümlen oyunlardan biridir.”⁴⁷ Yazar bu oyunuyla yılın en başarılı oyun yazarı seçilir ve 1968 İlhan İskender Armağanını alır.”⁴⁸

1969 yılında yazarın “*Aşk Yorgunu*” isimli bir tiyatro eseri yazdığını anı kitaplarından biliyoruz; ancak eser yayımlanmadığı için esere ulaşamamıştır.

Bilginer, 1971 yılında “*Sarı Naciye*” oyununu yazar. Çukurova’da geçen eserde, Afşar Aşireti’nden olan Kör Hasan’ın kızı Sarı Naciye’nin babasının istemediği biri ile kaçması üzerine yaşanan dram anlatılır. Eser TV oyunu olarak da gösterilmiştir.

Bilginer, 1974 yılında yazdığı “*Yunus Emre*” eserinde Yunus Emre’nin açlık çeken köylüsüne buğday istemek için Hacı Bektaş-i Veli’ye gitmesini, nefes yerine buğdayı tercih etmesi üzerine kilidinin anahtarının Taptuk Emre’ye verilmesini ve Yunus Emre’nin nasibini ondan almak için yaptığı yolculuğu anlatır. “Bu eserle 1976 Yunus Emre İlme Hizmet Vakfı Yunus Emre Büyük Sanat Ödülü; aynı oyunla 1980 TDK Oyun Ödülünü almıştır.”⁴⁹

1976 yılında yazar, “*Parkta Bir Sonbahar Günüydü*” isimli tiyatro eserini yazar. Eserde yaşları ilerlemiş iki emeklinin parkta başlayan arkadaşlıklarının sevgiye dönüşmesi ve onların yaşadıkları engeller işlenmiştir. “Eser 1982’de dört bölümlük TV dizisi olmuştur.”⁵⁰

1981 yılında “*Ben Kimim?*” isimli tiyatro eserini yazan Bilginer, eserde siyasal değişim dönemlerini yaşayan bir aydının kimliğini bulma çabasını işler. Bir önceki hükümet tarafından sürekli takip edilen, sorgulanan, tabloları yasaklanan Ressam, yeni hükümetin ilgi göstermesi ve tablolarının tekrar satılmaya başlaması ile kimlik bunalımı yaşar.

1983 yılında Bilginer, “*Oyun Bitti (Sevdiğim Adam)*” isimli tiyatro eserini yazar. Eserde çok sevdiği kocasını uçak kazasında kaybettiği için büyük bunalımlar yaşayan Münevver’in tekrar yaşama dönmeye çalıştığı sırada en yakın arkadaşının

⁴⁷ Zafer Kayaokay, “*Türkiye’de Çok Partili Demokrasiye Geçiş ve İsyancılar Oyunu*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sahne sanatları Anabilim Dalı Rejisörlük Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 1998, s.59.

⁴⁸ *Çağdaş Dünya Edebiyatı Ansiklopedisi*, Hr: Ahmet Cemal, s. 97.

⁴⁹ *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, Cilt 1*, YKY, İstanbul 2001, s. 187.

⁵⁰ Recep Bilginer, “*Parkta Bir Sonbahar Günü*”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988. (Bilgiler, arka kapaktaki açıklamadan alınmıştır.)

kocasıyla ilişkiye girmesi ve sonunda pişman olarak kendisini ve aşğını öldürmesi anlatılır.

1985 yılında “*Karım ve Kızım*” isimli tiyatro eserini yazan Bilginer, eserde çok zengin bir fabrikatörün karısı, kızı ve servet avcuları arasında gelişen, maddi temellere dayanan yozlaşmış ilişkileri işler. Oyun aile içi çatışmayı ve zengin servet avcılarının düzenlerini anlatır.

Bilginer, 1987 yılında “*Kıskanç*” isimli tiyatro eserini yazar. Eserde eski değerlerin korunması gerektiğini savunan, geçmişteki anlarına, ailesinden kalan Boğaziçi’ndeki yalıya ve sevdiği kadına çok bağlı olan Şerif’in onları kaybetmemek için verdiği mücadele anlatılmıştır.

1988 yılında yazılan; fakat basılmayan “*At-Avrat-Silâh*” isimli tiyatro eserinde yazar, İkinci Dünya Savaşı kuşağının bunalımlı gençlerinden olan Semiha, Şevki, Asiye ve Zeki’nin başlarından geçenleri ve bu dört gencin ayakta kalmak için seçtikleri yolları anlatır.

1990 yılında Bilginer, “*Lâle Bahçesinde Bir Şair*” eserini yazar. Oyun yayımlanmamıştır. Eserde Lâle Devri olarak anılan III. Ahmet döneminde yaşanan olaylar anlatılır.

Bilginer, 1992 yılında yazdığı “*Mevlâna Âşık ve Mâşuk*” oyununda Mevlâna’nın Tebrizli Şems’le tanışıp arkadaş olmasını, ona duyduğu derin sevginin etraftaki müritlerinde yarattığı kıskançlıkları, Tebrizli’nin ortadan kaybolmasından sonra Mevlâna’nın Mesnevi’yi yazmaya başlamasını anlatır.

1997 yılında yazdığı “*Savaştan Barışa Aştan Kavgaya*” adlı eserinde ise Bilginer, Mustafa Kemal’in Başkumandanlık karargâhı olarak kullandığı Uşakkizâdelerin konağında yaşadığı günleri ve onların kızı Latife ile evliliğini anlatır.

1998 yılında yazılan “*Sevgi ve Barış*”ta Alevî-Sünnî ikiliğini ortadan kaldırıp sevgi ve barışın hâkim olduğu bir yaşam kurmak isteyen Hacı Bektaş-ı Velî’nin hayatı ve yaptıkları anlatılır.

1999 yılında “*Anılarla Yaşamak*” oyununu yazan Bilginer, eserde, ölen kocasını anılarıyla yaşatmaya çalışan, dul bir kadın olan Mualla Güler yüz’ün geçmişle bugün arasında yaşadığı mücadeleyi anlatır.

Bilginer, 2000 yılında “*Sırat Köprüsü*” adlı oyununu yazar. Eserde eşi ve âşığı arasında bir türlü seçim yapamayan devlet memuru Burhan Bey’in büyük iş adamlarının çıkarlarına ters düşen kararlar vermesi sonucu öldürülmesi anlatılır.

2003 yılında “*Cihan Padişahının Kalp Ağrıları*” isimli tiyatro eseri yazdığını yazarın anı kitaplarından öğreniyoruz; ancak eser yayımlanmadığı için esere ulaşamamıştır. Eser ilk başta ders kitabı (inceleme) şeklinde yayımlanmış olup sonradan tiyatro eserine çevrilmiştir.

Bilginer’in bu tiyatro eserlerinin yanı sıra 1980 yılında aynı isimli tiyatro oyunundan uyarladığı “*Politikada Bir Sarı Çizmeli*” isimli bir romanı da vardır.

Bilginer, hapisane anılarını “*Hapishane Penceresi*” (1959) “*Hapishliğim*” (1981), “*Hapiste Bir Gazeteci*” (1998) ve yaşadığı dönemin siyasî olaylarını “*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı*”nda bir araya getirmiştir.

Bilginer’in, 1945 yılında Ömer Tekin’le birlikte hazırladığı Beyşehir’in coğrafi, ekonomik, sosyal hayatının ve Eşrefoğulları tarihinin anlatıldığı “*Beyşehir ve Eşrefoğulları*” inceleme türündeki ilk eseridir. Yazar bu türde dört eser vermiştir. 1954 yılında Mehmet Ali Yalçın’la birlikte hazırladığı, “*Türkiye Reiscumhuru Celal Bayar’ın Amerika Seyahatleri*”nde Celâl Bayar’ın 27 Ocak-27 Şubat 1954 tarihinde Amerika’ya yaptığı geziyi aktarırlar. 1981 yılında Niyazi Ahmet Banoğlu ve Hüsamettin Bozok’la birlikte hazırladıkları, “*Türk Basınında Mustafa Kemal Atatürk*”te Mustafa Kemal’le ilgili Türk basınında çıkan haberler yer alır. 2003 yılında Kanunî Sultan Süleyman’ın hayatı ve şiirlerinin irdelendiği “*Cihan Padişahının Kalp Ağrıları*” eseri bu türde verdiği son eseridir.

Senaryo türünde de eser veren yazarın bu türdeki ilk eseri 1982 yılında aynı isimdeki tiyatro oyunundan uyarladığı “*Parkta Bir Sonbahar Günüyüdü*” senaryosudur. 1993 yılında belgesel türde hazırladığı “*Mavi Tango*”, 1993 yılında Mustafa Kemal’in zor ama başarılı hayatının bir bölümünün dramatize edildiği “*Zaferden Sonra*”, 2001 yılında Türk-Ermeni ilişkilerinin anlatıldığı “*Kör Öfke*” (kızı Tülay Bilginer’le belgesel drama) bu türdeki diğer eserleridir.

Bilginer’in 1983 yılında çeşitli dergilerde yayımlanan on sekiz şiirini bir araya topladığı “*Bir Zamanlar*” isimli bir de şiir kitabı vardır.

Bilginer, 2000 yılında yazdığı Kırgızların efsanevi kurtarıcısı Manas’ın anlatıldığı “*Manas Ölümsüz Kahraman*” isimli bir opera librettosu yazar.

Deneme türünde de eser veren yazarın, 1983 yılında birçok şair ve yazarla yaptığı söyleşileri ve Roma izlenimlerini bir araya getirdiği “*İnsan Bir Düşüncedir*” bu türdeki ilk eseridir. 1984 yılında “*Yüreğini Sıcak Tut*”ta çeşitli dergi ve gazetelerde çıkan dil, tarih ve edebiyat konulu makalelerini bir araya getirir. 1988 yılında “*Zenginler Hükümeti*”nde çeşitli gazetelerdeki güncel olayları irdeleyen yazılarını bir araya getirir. Ulaşamadığımız ancak yazarın anılarında bahsettiği “*Soruların Gündeminde*”, “*Unutulmasınlar Diye*” isimli deneme kitapları da vardır.

Recep Bilginer birçok eserin yaratıcısı olmanın yanı sıra bir de şu görevlerde bulunmuştur:

1954 yılında Yönetim Kuruluna girdiği Türkiye Gazeteciler Cemiyetinde yaklaşık 40 yıl süreyle Genel Sekreterlik ve Genel Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu.

1978-2002 yılları arasında UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) Türkiye Milli Komisyonunun altı dönem Yönetim Kurulu Üyeliği,

1985-1991 yıllar arasında İLESAM (Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği) Kurucu Üyeliği, Yönetim Kurulu Üyeliğinde,

1989-2000 yılları arasında Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezinin beş dönem Bilim Kurulu ve Yönetim Kurulu Üyesi görevlerinde,

Tiyatro Yazarları Derneği'nin kurucusu olup 1996'dan ölümüne kadar da (2005) başkanlığını yapmıştır.

ITI-UNESCO (International Theatre Institute) Türkiye Merkezi Genel Sekreteri olarak görev yapmıştır.⁵¹

“Edebiyatçılar Derneği Üyesi de olan Recep Bilginer, oyun yazarlığı dışında tiyatro ile ilgili bazı kuruluşlarda da çalışır. 1966 yılında Cevat Fehmi Başkut, Haldun Taner ve Refik Erduran'la birlikte Türk Tiyatro Yazarları Derneğini kurarlar. 1990 yılına kadar bu derneğin genel sekreterliğini, bu tarihten sonra da başkanlığını, Tiyatro ve Televizyon Yazarları Derneğinin kuruculuğunu ve başkanlığını yürütür.

⁵¹ 20/06/2005 tarihli *Zaman Gazetesi*, s. 6.

Yazar ayrıca ölümüne değin Milletlerarası Tiyatro Enstitüsü İcra Komitesi Genel Sekreterliğı de yapar.”⁵²

Gazeteci yazar Recep Bilginer 17 Haziran 2005 Cuma günü kalp yetmezliğı sonucu vefat etmiştir. Teşvikiye Camii’nde cenaze namazı kılınarak Zincirlikuyu Mezarlığı’nda toprağı verilmiştir.

Recep Bilginer’den geriye “*Parkta Bir Sonbahar Günüydü*” oyununda Şadi Bey’e söylediğı, hayat felsefesini anlatan: “Her şey geride kaldı. Aslında bu dünya mutluluklarla ve iyiliklerle dolu. Herkese yetecek kadar. Yeter ki paylaşmasını bilelim” (s. 95) cümleleri kalır.

⁵² Zeki Taştan, “*Recep Bilginer’in Tiyatroları*”, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, s. XVIII.

1. 2. TİYATRO ANLAYIŞI

“...Edebiyat ve tiyatro, insanlığın yaşayış kabiliyetini gösteren bir aynadır. Felsefenin en büyük tecellileri orada başlar, orada biter. Tarih, tiyatrosuz yükselmiş bir millet gösteremez...”⁵³ diyen Recep Bilginer, gazetecilik mesleğinden sonra tiyatro yazarlığı ile ön plâna çıkmıştır. Edebiyat sahasına küçük yaşlarda şiir yazmakla giren Bilginer’in en verimli olduğu alan tiyatrodur. Yazarın basılmış tiyatro eserlerinin yanı sıra var olduğunu anı kitaplarından öğrendiğimiz; fakat basılmamış oyunları da vardır.

Yazar anılarını topladığı “*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı*” isimli eserinde tiyatronun toplumu ve insanı aydınlattığını, insanın kendisiyle, toplumla çekişmesini ortaya koyduğunu savunur:

“Tiyatro yazarlığıyla toplumu ve insanlığı aydınlatma görevi yerine getirilir. İnsanın normal yaşamda açık ve vurucu biçimde söyleyemediklerini sahne dilinde yalın biçimde söylemesi, normal yaşama bir uyarı niteliği taşır. Çünkü tiyatronun amacı da malzemesi de insandır. İnsanın kendisiyle, toplumla çekişmesini koyar ortaya.”⁵⁴

Bilginer’in de işaret ettiği gibi tiyatronun amacı insanı anlatmak olmalıdır. Çünkü seyirci için tiyatro kendisine (içlerine) tutulmuş bir ayna gibidir. Oyunu izleyen seyirci çoğu zaman kimseye söyleyemediği düşüncelerini, farkına varmadığı kötü davranışlarını fark ederek “Aaa bunu ben de yapıyorum, aslında kötü niyetle yapmıyordum; ama demek ki bunu karşımdaki yanlış anlayabiliyormuş” diye düşünerek yaptığı kötü, kırıcı davranışlarının farkına varabilir (katharsis), tiyatro sayesinde gördüğü bu hatalarını düzeltme imkânı elde eder. Bu yüzden Namık Kemal’in de savunduğu gibi tiyatro eğlencedir hem de faydalı bir eğlencedir.⁵⁵

Bilginer’in tiyatroyla yakından ilgilenmeye başlaması 1947-1948 yıllarında, Vatan Gazetesi’nde çalıştığı sıralarda başlar. Yazarın gazetecilik yaşamıyla başlayan tiyatro merakı hayatının son yıllarına kadar devam eder.

⁵³ Recep Bilginer, “Bir Tiyatro Adamı”, *İnsan Bir Düşüncedir (Anlatı)*, Yazko, İstanbul 1984, s. 99.

⁵⁴ Recep Bilginer, “*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*”, s. 13.

⁵⁵ Kâzım Yetiş, “Tiyatro”, *Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul 1989, s. 50-53.

“Gazetecilik ve politika, bana, insanları ve meselelerini, bilhassa bizim sosyal ve idare düzenimizin bozukluklarını yakından öğretti. Uzun yıllar, içine girdiğim, yaşadığım ya da gazeteci olarak izlediğim olayları, kahramanlarını vermeyi düşündüm durdum bir tiyatro eserinde... Uğraşlarım iki yıl önce Şehir Tiyatrosu’nda oynanan “*Gazeteciden Dost*” a kadar süregeldi.”⁵⁶ diyen Recep Bilginer gazeteci olarak tiyatro sanatçıların yanında bulunduğu günlerde, tiyatro sanatçıları, Muhsin Ertuğrul’un gidişiyle yaşanan boşluğu doldurmak için hazırlanan yönetmeliğe itiraz ederler. Bunlar her gün bir araya gelip ne yapacaklarını konuşurken Recep Bilginer, onlardan konu hakkında bilgi alır. Bu olay ilerde tiyatro yazarı olacağı belli olmayan Recep Bilginer’in tiyatro dünyasıyla yakın ilişki kurmasını sağlar. Ve böylece yazarın zamanla tiyatroya ilgisi artar.

Bilginer’in tiyatro eserlerinde kendi yaşamından izler bulunur. Yazar, hemen hemen bütün tiyatro eserlerini kendi yaşadıklarından yola çıkarak oluşturmuştur. Yazarın yaşamını bilen, anılarını-hayatını okuduktan sonra tiyatro eserlerini okuyan kişi, yazarın yaşamının eserlerine nasıl yansıdığını rahatlıkla görebilir.

Yazarın gazeteci olmasının eserlerini oluşturmada çok faydası olmuştur. Mesleği gereği birçok yer gezip gören, çeşitli kesimlerden insanlarla bir arada olan, farklı ortamlarda bulunan yazar bu yaşayıp gördüklerini eserlerine yansıtmıştır. Böylece iyi bir birikime sahip olmuş bunu da eserlerinde kullanmıştır. Kendisi de bu konuda “Elbette tiyatro yazarlığı, öteki bütün sanat dalları gibi önemli bir birikime dayanır. Gazeteci olmam, bana bir kültür birikimi sağladı. Yazar, yazım sırasında oyun kahramanlarının karakterine göre kelime bulmakta, cümle kurmakta zorlanmamalı. Türk dilinin zenginliği halk türkülerinde, masallarda, deyimlerde, atasözlerinde saklı”⁵⁷ demektedir.

Bilginer, oyunlarındaki kurguyu, tipleri gerçek hayattan seçerek oluşturmuştur, Örneğin yazar Sultanahmet Cezaevi’nde kaldığı süre içerisinde tanıdığı Âdem Baba’yı⁵⁸, eroin tüccarı Meydancı Yunus’u, Beybaba’yı, Eskişehir Cezaevi’nde tanıdığı vurdumduymaz idam mahkûmunu “*Utanç Dünyası*” isimli eserinde kullanmıştır.

⁵⁶ Enver Sipahioğlu, “*Recep Bilginer İle Bir Konuşma*”, Yeditepe, 1964, S.96, s. 8.

⁵⁷ Özlem Yurtsever, *a.g.t.*, s. 13.

⁵⁸ Hapishanede, dışardan destek görmeyen, parası olmayanların adı “âdem baba”ydı. (Recep Bilginer, *Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*, s. 47.)

Yazar için önemli olan şey, verilmek istenen mesajın geçerliliğini hiçbir zaman kaybetmemesidir. Mesajı veren kahramanların inandırıcı olmasına da özen gösteren yazar, kendisiyle yapılan bir röportajda, “Ben yaşadığım pek çok olayda kafamda yer eden insanları, tek bir olay çevresinde oyunlarımda toplamaya çalıştım. Yani tipleri gerçek hayattan seçmeye çalıştım. Olaylar hangi dönemde geçmiş olursa olsun, yaşadığımız döneme, hatta yaşayacağımız dönemlere uzanacak mesajlar vermeye çalıştım. Her oyunda seyirciye bir mesaj vermek gerekir Ama bu mesaj, nutuk atar gibi olmamalıdır. Oyunun içinde, oyunun akışına bağlı, karakterlerin olayları yorumlar gibi söyledikleri sözler biçiminde olursa seyirci yadırgamaz bunu. Tiyatro yazarken benim özen gösterdiğim yöntem şudur: Az sözle çok şey anlatmak, yani ekonomik olmak. Bir kere olay kahramanları inandırıcı olmalıdır, sözleri ve davranışlarıyla. Sözler açık, duru ve anlaşılır olmalıdır. Replikler kısa ve vurucu olmalıdır. Diyaloglar bir merdivenin basamakları gibidir, her diyalog olayı bir adım öne götürmeli”⁵⁹ görüşünü belirtir. Recep Bilginer bu söylediklerine eserlerinde uymuş; tiyatronun temel özelliklerinden olan az sözle çok şey anlatmayı başarılı bir şekilde kullanmıştır. Kullandığı dil de yine tiyatro diline uygun olacak şekilde açık, duru ve anlaşılırdır.

“Yazar daha ilk sahnede, ilk sözlerde seyircinin merakını uyandırmanın yolunu bilmelidir. Bir de eski ve çok usta tiyatro yazarlarının eserlerindeki nirengi noktalarını gözden kaçırmamalı. Hatta oyun nerede alkışlanır, nerde perde kapatılır, bunlar yazarın gözden uzak tutamayacağı öğelerdir.”⁶⁰ diyen Bilginer, tiyatro yazarının aynı zamanda iyi bir gözlem yeteneğine sahip olması gerektiğine inanır.

Recep Bilginer sadece Türk tiyatrosuyla ilgilenmemiş, diğer ülkelerin de bu alanda neler yaptıklarını takip etmiş, gezdiği ülkelerle bizim tiyatrolarımızı karşılaştırma şansı elde etmiştir.

Romanya gezisinde onların tiyatro binalarını gezmiş, tiyatro anlayışları hakkında bilgiler edinmiştir. Onlarla bizim tiyatro anlayışımızı, tiyatroya verdiğimiz önemi karşılaştırmıştır. Romanya’da tiyatroya hak ettiği önem verilmiş, tiyatro yazarları emeklerinin karşılığını zamanında almışlardır. Bizde ise tam tersi bir durum söz konusudur. Onların tiyatro binalarının bizimkiler gibi uydurma sahne ve derme

⁵⁹ Özlem Yurtsever , *a.g.t.*, s. 13.

⁶⁰ Özlem Yurtsever, *a.g.t.*, s. 14.

çatma salonlardan ibaret olmadığını, binaların iyi bir tiyatro gösterisinin sahnelenmesine uygun bir şekilde düzenlendiğini belirtmiştir.

Bizdeki tiyatronun en önemli sorunlarından biri de tiyatro binalarının artmasına rağmen seyircinin azalmasıdır. Bunda özellikle televizyonun etkisi çok büyük olmuştur. Bizdeki tiyatro sorunlarına değinen yazar “Son yıllarda özellikle televizyonun rekabeti, tiyatrolara çok zararlı oldu. Bunda bazı tiyatroların, repertuarlarının, kadrolarının, ulaşım zorluklarının, bilet ücretlerinin yüksek oluşunun etkileri de var” der.⁶¹

1960’lı yıllardan itibaren tiyatro oyunları yazan Bilginer, seyircinin tiyatroya ilgisini çekebilmek, tiyatro-televizyon rekabetini önleyebilmek için, iyi eserlerin seçilmesini, bu iyi eserlerin güzel bir şekilde sahnelenmesini önerir. Aynı zamanda bilet ücretlerinin düşürülmesinin, tiyatro binasına ulaşım kolaylığının sağlanmasının da seyircide artış olmasına katkıda bulunacağını düşünür.

Sonuç olarak, uzun yıllar tiyatroyla ilgilenen, bu türde eserler veren yazar, sadece oyun yazmakla yetinmemiş, tiyatronun sorunları hakkında araştırmalar yapmış ve bu sorunların çözülmesi için de fikir yürütmüştür.

⁶¹ Recep Bilginer , *Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*, s. 96.

II. BÖLÜM

RECEP BİLGİNER'İN TİYATRO OYUNLARININ

İNCELENMESİ

Biz bu çalışmada oyunları konularına göre inceleyeceğiz. Eserler kendi grupları içinde kronolojik olarak ele alınacaktır. Çeşitli konularda eser veren Bilginer'in oyunlarını konularına göre Güncel ve Tarihî oyunlar olmak üzere iki ana gruba ayırabiliriz:

A) Güncel Konular

1. Köy Hayatını İşleyen Oyunlar
2. Kadın-Erkek İlişkilerini İşleyen Oyunlar
3. Toplumsal ve Siyasî Sorunları İşleyen Oyunlar

B) Tarihî Oyunlar

1. GÜNCEL KONULAR

Bilginer'in yaşadığı dönemin özelliklerini yansıttığı, bugün de güncelliğini koruyan oyunlarını bu grupta ele aldık. Yazar, bazı oyunlarında birkaç konuyu bir arada işlemiştir. Bu tür oyunlarda hangi konu ön plândaysa oyunu o grupta değerlendirmeyi uygun bulduk. Meselâ yazarın “*İsyancılar*” oyununda her biri bir piyese konu olabilecek üç ayrı tema (topraksız köylünün derdi ve toprak dağıtımı; ahlâksız, çıkarını düşünen Muhtar ve Vali'nin gayreti ile ortaya çıkan seçim skandalı; topraksız Garip Ali'nin dramı) mevcuttur. Biz bu oyunu köyün dertlerinin ön plânda olduğunu düşünerek köy hayatını işleyen oyunlar grubunda inceledik.

1.1.KÖY HAYATINI İŞLEYEN OYUNLARI

Konularını köyden ve kendi kuralları içinde yaşayan köylünün sorunlarından alan eserler bu bölümde değerlendirilmiştir. Bilginer, köy konulu oyunlarında, muhtar tarafından ezilen, sömürülen köylülerin yaşadığı sıkıntılar ve köylünün körü körüne bağlandıkları töreler yüzünden dağılan ailelerin dramı üzerinde durmuştur. “*İsyancılar*” (1964) ve “*Sarı Naciye*” (1971) .oyunları bu grupta incelenmiştir.

1.1.1.İSYANCILAR

Recep Bilginer, “*İsyancılar*”⁶² eserini 1964 yılında yazmıştır. Üç perdeden oluşan bu eser dram türünde olup yazarın yayımlanan ilk eseridir. İsyancılar piyesi,

⁶² Recep Bilginer, “*İsyancılar*”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Birinci Baskı, Ankara 1997.

14 Ocak 1964'te, Şehir Tiyatroları Fatih Sahnesi'nde, 1965'te Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nde, 1966'da Ordu Belediyesi Karadeniz Tiyatrosu'nda ve Maltepe Cep Tiyatrosu'nda, 18.01.2002 tarihinde İstanbul Şehir Tiyatroları'nda sahnelenmiştir.

“*İsyancılar*”, 1965 yılında Antalya'daki Aspendos Açık Hava Antik Tiyatrosu'nda ilk temsil edilen Türk piyesi unvanını kazanmıştır.⁶³ Devlet tiyatroları ve özel tiyatrolarda birçok kez sergilenen oyun, 02 Nisan–10 Mayıs 1996 tarihleri arasında yurt dışında da (Almanya) oynanmış, Rusçaya çevrilmiş ve Rusya'da Modern Türk Yazarlarının Eserleri arasında basılmıştır.⁶⁴

Mersin'in Aslanköyü'nde 1947 yılında muhtar seçimi sonunda köylünün seçim sandığına sahip çıkarak Muhtar'a ve onun kışkırtmasıyla köye gelen jandarmaya karşı koymalarını ve bunun üzerine isyancı olarak nitelendirilmelerini işleyen bir oyundur. *İsyancılar*'da topraksızlık, kıtlık, ağa sömürücülüğü gibi konuların yanı sıra, yönetilenle yönetenler ilişkisinde, özellikle muhtarın kişiliğinde, aracılığı kötülüğe kullananlar yüzünden ezilen köylünün dramı çizilir.⁶⁵ “Oyunda devlet otoritesinin kötüye kullanılması, köylünün en ağır haksızlıklara uğradığı zaman, derdini kimseye anlatamaması, mahkemelerden bile sağlayamadığı adaleti sonunda kendi eliyle yerine getirmekten başka çare bulamaması gibi acı gerçekler dile getirilmiştir. Böylesine realist bir eseri sahnesine çıkarmakla Şehir Tiyatrosu hem ulusal repertuarını zenginleştirmiş hem de Türkiye'de şimdi söz ve fikir hürriyetinin varlığını su götürmez bir şekilde ortaya koymuştur.”⁶⁶

Yazar, olayları “köylünün ağaların sömürüsüne karşı bilinçlenme ve direnme sürecine girdiğini gösterecek biçimde düzenlemiştir.”⁶⁷ Özdemir Nutku, Bilginer'in de Fakir Baykurt gibi, köylünün bir gün bilinçlenip hakkını koruyacağını savunduğunu söylemiştir.⁶⁸ Eserin; kaderine razı olmadan, sabır aşılardan, harekete geçirici olmasını İnci Tuğsavul, oyunun en güçlü yönü olarak görmüştür.⁶⁹

⁶³ Recep Bilginer, *Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*, s. 99.

⁶⁴ Zeki Taştan, “*Recep Bilginer'in Tiyatroları*”, Kitabevi Yay., İst. 2008, s. 26.

⁶⁵ Metin And, “*Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu*”, İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1983, s. 552.

⁶⁶ Lütfi Ay, “*İsyancılar*”, *Milliyet Gazetesi*, 09.02.1964, s. 6.

⁶⁷ Sevda Şener, “*Cumhuriyet'in 75 Yılında Türk Tiyatrosu*”, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1998, s. 203.

⁶⁸ Özdemir Nutku, “*Dünya Tiyatrosu Tarihi 2*”, Remzi Kitapevi, İst., 1985, s.311.

⁶⁹ İnci Tuğsavul, *İsyancılar*”, *Akşam Gazetesi*, 12/01/1965, s. 8.

Ömer Atlas ise bu eseriyle Recep Bilginer’i Cevat Fehmi Başkut çığırının bir izleyicisi olarak görür:

“Bilginer de Başkut gibi gazeteci. Onun gibi sağlam bir gözlemciliğe dayanan, gerçeğe yönelen, fakat onu işlerken gerçekçiliğin gerektirdiği soğukkanlı objektiflikten uzaklaşıp duygunun sıcaklığına kapılan bir yazar gibi gözüküyor. Bilginer, Başkut’a göre daha çok malzemeyle çalışıyor yalnız. Fakat oyunun asıl güçlü yönü büsbütün gazeteciliğinin yazara getirdiği meselecilik ve onu sunuştaki yürekliliktir.”⁷⁰

Tarik Mümtaz Göztepe, köy ve köylü problemini, ilk defa çözüp, en mahrem ve esrarlı taraflarıyla güneşten ve topraktan renk alan nurlu çehresiyle dile getiren, kendi dilleriyle, esprileriyle ve mütevazı kıyafetleriyle sahneye çıkan bu eserin, muhakkak ki Türk köyünün özü ve Türk köylüsünün tâ kendisi olduğunu düşünür.⁷¹

Hayati Asilyazıcı ise oyunda, bazı sorunların ortaya atıldığını ama tartışmasının köylülere yaptırıldığını, seyircinin tartışma yapamadığını, yazarın kendi açısından görüşlerini dinlediğini belirtiyor. Ona göre Recep Bilginer, bu yüzden seyirci-yazar ilişkisini yitiriyor. Yazarın, 1947 yılında yaşanan “Arslanköy” olayını aldığını, konuyu derinliğine değil de röportaj anlayışı içinde olayların birbiriyle olan ilintisine değinerek verdiği için “*İsyancılar*”ın güçlü bir sahne eseri olmaktan çok belgesel, (daha doğru bir deyişle) dokümanter bir filme konu olacak bir senaryo hâlinde “Arslanköy” davasına ışık tuttuğunu, gelecek kuşağın yararlanacağı dokümanter bir eser olduğunu söyler.⁷²

Eserde köylüler isyan etmedikleri hâlde, sadece sandığı korumak istemelerine rağmen “isyancı” damgası yemişlerdir. Buradan hareketle eserin ismi de “*İsyancılar*” olmuştur. Aslında ilk bakışta hükümete karşı isyan etmiş görünen köylüler, hükümete değil kendi kaderlerine isyan etmişlerdir.⁷³

ÖZET:

Yaz mevsimi yaklaşmasına rağmen Güney Anadolu’daki Yavuzlar köyüne bir damla yağmur düşmemiştir. Köye sürgün olarak gönderilen Öğretmen, artık

⁷⁰ Ömer Atlas, “İsyancılar”, *Tercüman Gazetesi*, 16.01.1965, s. 5.

⁷¹ Tarik Mümtaz Göztepe, “Ve Yılın Piyesi İsyancılar”, *Yeni İstanbul Gazetesi*, 07/01/1965, s. 8.

⁷² Hayati Asilyazıcı, “İsyancılar ya da Arslanköy”, *Dünya Sanat*, 09.02.1964, s.7.

⁷³ Recep Bilginer, “İsyancılar Üzerine”, *Devlet Tiyatrosu*, Ağustos 1965, S. 27, s. 10.

nüfusun çoğaldığını yağmur yağsa da ellerindeki toprakların köylüleri doyurmayacağını, hükümetten köyün çevresindeki boş olan vakıf ve hazine topraklarının kendilerine dağıtılmasını istemeleri gerektiğini belirtir. Fadime Nine hükümetle başlarının derde girmesinden korkmaktadır; fakat Öğretmen onu cesaretlendirir. O toprakların kendilerine dağıtılmasının bir hak olduğunu inandırmak için çalışır ve daha sonra da Fadime Nine'nin, kendisini sevip sayan köylüye ön ayak olmasını sağlar. Çünkü köylünün durumu, hükümetin hayvanları için verdiği kepeği, kendileri için ekmek yapacak kadar kötüdür. Bu durumda bile köyün muhtarı, hükümetin hayvanlar için verdiği kepeğin köylünün yemesinin suç olduğunu ve eğer Vali'nin bu durumdan haberi olursa muhtarlıktan atılacağını söyler.

Köylülerden biri olan Bekir Şimşek muhtarlığa adaylığını koyar; fakat seçilemez. Bu yüzden sürekli olarak Muhtar'ın görevini iyi yapmadığından yakınır. Bekir Emmi haksız da sayılmaz. Çünkü Muhtar görevini iyi yapmadığı gibi köylünün daha çok sıkıntı çekmesine neden olur. Fadime Nine, Öğretmen, Bekir Emmi hükümetten vakıf ve hazine topraklarının kendilerine dağıtılmasını isteyeceklerini Muhtar'a bildirirler. Fakat Vali'ye henüz bir şey söylememesini isterler. Ancak Muhtar, herkes dağıldıktan sonra hiç vakit kaybetmeden Vali'yi durumdan haberdar etmek için şehre gider. Bu arada Öğretmen de köylüyü vakıf arazilerini isteme konusunda ikna etme çalışmalarını sürdürür. Daha köylüler, vakıf arazilerini istemek için hükümete başvuru yapmadan Öğretmen, Muhtar'ın Vali'ye ve toprağı bedava işletenlere durum hakkında bilgi verdiğini öğrenir. Bunun üzerine Öğretmen, toprak işini gazetelere yazdırır ve durumu Ankara'daki milletvekillerine bildirir. Köylülerden biri olan Garip Ali'yi de Muhtar'ın yaptıklarını köylülere anlatması için görevlendirir. Bütün köylüler başta Fadime Nine, Bekir Şimşek ve Öğretmen olmak üzere muhtarlığın önüne gelirler ve Muhtar'ın, köyün dul kadınlarında gözü olduğunu, arazi işinde köylülerin zararına çalıştığını, parasını peşin ödedikleri gaz-şeker ve kaput bezlerinden hâlâ bir haber olmadığını söylerler. Hatta artık gözlerinin açıldığını, kendisini muhtar olarak görmek istemediklerini haykırırlar. Daha sonra da parasını peşin olarak ödedikleri gaz, şeker ve kaput bezinin Muhtar'ın samanlığında olduğunu öğrenen köylüler, onları aralarında bölüşürler. Bu olayı hazmedemeyen Muhtar, hemen Vali'ye telefon eder, söylediği

yalanlarla Vali'yi köylülere karşı kışkırtır. Vali de Muhtar'ın bu olayı tutanaklara geçmesini, hiçbir şeyden korkmamasını, arkasında kendisinin olduğunu söyler.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Muhtar, üvey kızı Gülizar'a sevdalı olduğunu bildiği, köyün kahvesini işleten Garip Ali'yi kendi cephesine çekebilmek için uğraşır. Hatta kendisinin yanında olursa Gülizar'ı ona vereceğini bile söyler. İlk başta akli karışan Garip Ali, Muhtar'ın yaptığı ahlâksızlıkları, kötülükleri görünce köylünün yanında yer almaya karar verir. Fadime Nine başta olmak üzere köylülerin birkaçı, Vali'yle konuşmak için şehre gider; fakat daha önceden Muhtar tarafından köylüye karşı kışkırtılan Vali onlarla görüşmez.

Aradan on beş gün geçer. Köylü on beş gün önce cumhurbaşkanına kadar her kapıya başvurur ve olayların basına da yansması üzerine muhtarlık seçiminin yenilenmesine karar verilir. Validen tam destek gören Muhtar, seçimi kazanacağına emindir. Bir hafta sonra yapılan seçimde muhtar olarak Bekir Emmi seçilir. Köylüler mutlu, eski muhtar ise öfkeli. Muhtar'ın yine bir şeyler karıştırıp seçimin iptal edilmesinden korkan köylüler, sandığı eski muhtara vermezler. Muhtar ve köylüler bir süre tartıştıktan sonra Muhtar, Vali'ye telefon edip seçimi kendisinin kazandığını; fakat köylünün sandığın içindeki oyları yakıp yerine yenilerini koyduğunu, köylünün silâhlı olup isyan ettiklerini söyler. Muhtar Vali'yle konuşurken bilerek telefon telini keser ki Vali'nin kendisinin söylediklerine inanmasını amaçlamıştır. Bunun üzerine vali Yavuzlar köyünde isyan olduğunu bildirir ve hemen oraya jandarma yollar. O sırada Vali'nin gönderdiği Yüzbaşı ve jandarmalar köye gelir. Köyde isyana ait en ufak bir ize rastlamayan Yüzbaşı durumu Vali'ye bildirir. Fakat Vali hükümete isyan çıktı diye bildirdiğini, sandığın başında olan herkesi yakalayıp götürmesini ister. Fadime Nine ve köylüler Yüzbaşı'nın sandığı Muhtar'a vermesine razı olmazlar. Sandığı korumak, jandarmayı sandığa yaklaştırmamak için de jandarmaya karşı gelirler. Sandığın alınmak istenmesi sırasında çıkan bu hadise yüzünden köylü hapse atılır. Muhtar da köyde kalan diğer köylülere eziyet etmeye devam eder. Bir gün Muhtar'ın, üvey kızı Gülizar'a saldırmak istediğini öğrenen Garip Ali Muhtar'ı öldürmek için dere boyuna götürür; fakat Muhtar onun elinden kurtulur.

Altı ay sonraki mahkemede Yüzbaşı ve bekçinin açıklamaları sayesinde köylüler serbest bırakılır. Bu arada Öğretmen'in Muhtar yüzünden başka bir yere tayini çıkar. Hükümet de hazine topraklarının köylülere dağıtılması için hazırlığa

başlar. Vali'nin, eski muhtara seçimin bozulduğunu kendisinin muhtarlığının devam ettiğini bildirir. Bekir Emmi bu duruma daha fazla dayanamayarak vefat eder. Bunun üzerine Fadime Nine Muhtar'ı öldürmek için silâhıyla muhtarlığa gider. Muhtar'ın yalvarmalarına dayanamayan Fadime Nine, onu da hükümeti de affettiğini, bunun karşılığında muhtarın köyü terk etmesini söyler.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Eser, yöneticiler ile yönetilenler arasında yaşanan ana çatışma üzerine kurulmuştur. Bu çatışmada Muhtar ile Vali yöneten, köylüler ise yönetilen tarafı temsil eder. Kuraklığın da etkisiyle kıtlık çeken köylüler, köyün etrafındaki vakıf ve hazine arazilerinin kendilerine dağıtılmasını isterler; ancak bu arazileri komisyon olarak zengin toprak sahiplerine kiralayan Muhtar, bu durumdan rahatsız olur ve Vali'yi köylülere karşı kışkırtır. Köylüler, seçimlerde çıkarları uğruna kendilerinin zor günler yaşamasına neden olan Muhtar yerine Bekir Şimşek'i muhtar seçerler. Yenilgiyi hazmedemeyen Muhtar, Vali'ye telefon edip köylülerin isyan ettiğini, hile yaparak bir başkasını muhtar seçtiklerini bildirir. Bunu üzerine Vali köye jandarmalarını gönderir.

Köylüleri savunan Fadime Nine ve Muhtar arasındaki çatışma, ana çatışmayı destekleyen yan çatışmalardan biridir. Muhtar'ın köyde çekindiği tek insan Fadime Nine'dir. Muhtar'ın iftirası yüzünden altı ay hapiste kalan Fadime Nine, Muhtar'dan intikam almaya kararlıdır.

Muhtar olma yarışında olan Bekir Şimşek ve Muhtar arasındaki çatışma da ana çatışmayı destekler niteliktedir.

Çözüm:

Köye gelen Yüzbaşı, Muhtar'ın yalan söylediğini, köylülerin isyan etmediğini bildirmesine rağmen Vali muhalefeti yıpratmak uğruna Yüzbaşı'na köylüleri isyan suçuyla tutuklamasını söyler. Yüzbaşı emre uymak zorunda kalınca haklı iken haksız duruma düşen köylüler isyan eder. Yaşanan çatışma sonucu köylüler tutuklanır ve altı ay hapiste kalırlar. Yüzbaşı'nın mahkemeye gelip gerçekleri anlatmasıyla köylüler haptisten kurtulur.

Altı ay boyunca hapiste Muhtar'ın yaptığı kötülükleri, ahlâksızlıkları düşünen Fadime Nine, Muhtar'dan öcünü almaya, onu öldürmeye ant içer. Köylülerin uzun süre hapiste yatacağını düşünen Muhtar ilk başlarda rahattır; ancak köylülerin aniden çıkıp gelmesi onu ürkütür. Muhtarlık odasından çıkmamaya çalışan Muhtar, Vali'nin arayıp muhtarlığının devam ettiğini bildirmesi üzerine cesaretle bu haberi köylülere bildirir. Bu haksızlığa dayanamayan Bekir Emmi'nin de ölmesi üzerine Fadime Nine, Muhtar'ı öldürmek için silahını alır. Fadime Nine'den çok korkan Muhtar, onu sakinleştirmeye, kararından vazgeçirmeye çalışır. Muhtar'ın bu hâline acıyan Fadime Nine, Muhtar'ın başına dayadığı silahın tetiğine basacağı sırada köyden gitmesi şartıyla onu bağışlar.

İlk seçimleri Muhtar kazanır; ancak köylüler onu seçmekle hata yaptıklarını çok sonra anlarlar. Yenilenen seçimleri Bekir Şimşek kazanmasına rağmen, Muhtar'ın Vali'ye söylediği yalanlar yüzünden seçim iptal edilir ve Vali, eski Muhtar'ın görevinin devam ettiğini bildirir. Yaşanan onca sıkıntıdan sonra hâlâ eski Muhtar'ın görevinin devam ettiğini öğrenen Bekir Şimşek, üzüntüden kalp krizi geçirir.

KİŞİLER

Oyunda Garip Ali, Bekçi Selim, Bekir Şimşek, Fadime Nine, Öğretmen, Gülizar, Muhtar, Vali, Yüzbaşı, Elif olmak üzere on kahraman yer alır. Bu kahramanların yanı sıra köylüler, jandarmalar ve koronun da oyunda işlevleri vardır. Oyunun başkahramanları Muhtar ve köylüleri savunan Fadime Nine olup diğerleri ise yardımcı kahramanlardır. Muhtar ve köylüler çatışan iki ayrı taraftır. Oyunda yer alan koro da köylünün hakkını aramasını destekler.

Oyunda Muhtar kötü kahraman olup Vali'yi de kendi çıkarları uğruna köylüye karşı kışkırtır. Oyunda yer alan diğer kahramanların hepsi iyidir. Öğretmen sayesinde gözleri açılır, haklarını aramaya başlarlar. Yazar oyundaki kötü kahramanı çok kötü, iyileri ise çok iyi tipler olarak vermiştir. Özdemir Nutku, bazı karakterlerin sapına kadar kötüyken, öbürlerinin de yüzde yüz iyi olduğunu oysa iyileri hataya götüren insanca zaafının, kötüyü kötü yapan birtakım anlayışların, baskıların karakter yapısında gösterilmediğini belirtir. Ona göre oyun kişileri idealize edilmiş olup, beşerî değerlerdir. Bu kişiler arasında sadece ikisinin, (Bekçi Selim ile Garip

Ali) tarafsız bir şekilde, iyi ve zayıf yanlarıyla ortaya çıkarıldığını, bu iki oyun kişinin bir boyut gösterdiğini söyler. Özdemir Nutku, Fadime Nine gibi önemli ve seyirciye sevimli gelen bir oyun kişinin bile bir sembol, bir kahramanlık heykeli olmaktan öteye gidemediğini savunurken⁷⁴ Ömer Atlas, idealist Öğretmen, kötülükçü Muhtar, cesur yaşlı kadın gibi klişe tiplerin işlenişinde bir ustalık, bir tanışıklık olduğunu düşünür. Garip Ali'nin, Bekçi Selim'in, Bekir Şimşek'in gerçekten yaşayan yazara özgü, iyi çizilmiş karakterler olduğunu savunur.⁷⁵

Muhtar: Oyundaki en kötü kahraman, Yavuzlar Köyü'nün muhtarıdır. Düzenbaz, ahlâksız ve taş yürekli gibi pek çok olumsuz özelliği olan Muhtar yüzünden köylü çok sıkıntı çekmiştir. Muhtar, vatandaşın işini dürüstlikle yapmadığı gibi, köylünün emeğini sömürür. Köylüden parasını peşin aldığı hâlde gaz, şeker ve kaput bezini dağıtmaz. Eşleri askerde olan asker ailelerine verilen yardım parasını almaya gelen bayanlara ahlâksız tekliflerde bulunur ve onları parayı vermemekle tehdit eder. Köyün dul kadınlarına hatta üvey kızı olan Gülizar'a bile saldırmıştır.

Büyüklik kompleksine tutulmuş olan Muhtar, kendisini köyün hükümeti olarak görür ve Vali'ye yaranmak için çeşitli hilelere başvurur. İktidar hırsı yüzünden tüm insanî duygularını unutmuş, gözünü sadece Muhtar olma hırsı bürümüştür.

Eserin sonunda Fadime Nine, Muhtar'ın canını bağışlaması karşılığında ondan köyü terk etmesini ister.

Fadime Nine: Yaşlı köylü kadını tipine örnek olan köylülerin sevip saydığı Fadime Nine, dayanıklı, sabırlı, gözü pektir. Kırk yıl önce köyü düşman bastığı zaman önünü kesen iki düşman askerinin kafalarını birbirine tokuşturmuş onları sersemletmiştir. Muhtar adaylarından biri olan Bekir de gelip yere düşen silâhları almış ve ilk kurşunu o silâhlarla atmışlardır. Bu olay üzerine hükümet de köyün adını Yavuzlar olarak değiştirmiştir.

Fadime Nine, genç kızlığında Bekir Emmi'ye tutkundur; fakat önce Bekir Emmi, Fadime Nine'nin babasının partisini tutmadığı için sonra da onun babası inat ettiği için evlenemezler. Fadime Nine de babası gibi inatçı bir kahramandır. Kötülüğe

⁷⁴ Özdemir Nutku, "İsyancılar", *Milliyet Gazetesi*, 17.01.1965, s. 6.

⁷⁵ Ömer Atlas, "İsyancılar", *Tercüman*, 16.01.1965, s. 5.

karşı sözünü sakınmayan, kavgadan korkmayan Fadime Nine, köyün erkeklerine de çok kızar. Çünkü eşleri tarlada çalışıp, belleri bükülürken onlar kahvede aylak aylak otururlar. Bu yüzden Fadime Nine de kadının sürekli olarak ezilmesinden, erkeklerin üstünlüğünden yakınır.

Fadime Nine'nin kıtlık günlerinden, yağmurun yağmamasından yakınması üzerine Öğretmen, köyün etrafındaki vakıf ve hazine topraklarının dağıtılması konusunu ilk onunla konuşur ve ondan bu konuda köylüye öncülük etmesini ister. Böylece vakıf ve hazine arazilerinin dağıtılması için şehirde her kapıya başvuranların başında Fadime Nine gelir. Olayların basına yansması ile köyde muhtarlık seçimi yenilenir. Yenilenen seçimi kaybeden Muhtar'ın, isyan ettiler yalanı yüzünden Fadime Nine ve bazı köylüler altı ay hapiste kalır. Fadime Nine, Muhtar'dan oçlerini almaya kararlıdır. Hapisten çıkar çıkmaz onu öldürmeyi plânlarlar. Altı ay sonra hapisten çıkan Fadime Nine, bir gün Muhtar'ı öldürmek için silâhıyla Muhtar'ın odasına gider. Fakat Muhtar'ın yalvarmalarına dayanamayıp, ona acır. Muhtar'ın köyü terk etmesi koşuluyla onu affeder.

Fadime Nine aynı zamanda batıl inançları olan bir ihtiyardır. Muhtar, Vali ve hükümetten istediğini alamayınca, son çare olarak köydeki Sabır Baba türbesinden medet umar.

Öğretmen: Devlet yöneticilerinin düşüncelerine ters düşen görüşleri olduğu için Yavuzlar Köyü'ne sürgün gönderilen bir öğretmen tipidir. Dürüstlüğü ile çıkarıcı, bencil kişilerin karşısında yer alır. Burada da köylünün zor durumda olduğunu, kıtlık çektiklerini gören Öğretmen, onların gözünü açmaya çalışır; hükümetten köyün etrafındaki vakıf ve hazine topraklarını kendilerine dağıtılması için istekte bulunmalarını öğütler. Köylülerle birlikte bu toprakların köylülere dağıtılması için mücadeleye girişir. Onların kaderlerine boyun eğmelerine razı değildir. Bunun için de elinden gelen her şeyi yapar; ancak bu durum Muhtar'ın çıkarlarına ters düşer. Bu yüzden Muhtar, köy çocuklarını okutacağı yerde siyasete karışmak, köyün kızlarını baştan çıkarmak, büyücülük yapmak gibi iftiralarla Öğretmen'in başka bir yere gönderilmesine neden olur.

Öğretmen, köyün en güzel ve en akıllı kızı olan Gülizar'la nişanlıdır. Köylüyü bilinçlendirme ve haklarını arama çalışmalarında Gülizar ona yardım eder.

Öğretmen köyden ayrılmadan önce Gülizar'dan ayrılır. Garip Ali ve Gülizar'ın evlenebilmesi için de kahvenin işletmesini Ali'nin üzerine alır.

Bekçi Selim: Başta kötü bir kahraman olup Muhtar'ın yanında yer alırken sonraları köylünün yanında yer almıştır. Aslında özünde kötülük bulunmayan Bekçi Selim, Muhtar'ın onu bekçilikten atması korkusu yüzünden onun yanında yer almıştır. Fakat daha sonra Yüzbaşı'nın kendisini ikna etmesiyle Fadime Nine ve diğer köylülerin hapisten kurtulmasında onun da rolü olmuştur. Muhtar'ın bütün yaptıklarını mahkemede anlatmıştır.

Garip Ali: Köyün kahvesini işletir. Ana babası yoktur. Küçüklüğünden beri köyün en güzel ve en akıllı kızı olan Gülizar'a sevdalıdır. Yoksul ve çaresiz köylü genci olan Garip Ali'nin en büyük isteği toprak sahibi olmaktır. Toprak sahibi olup Gülizar'ı almak ister. Fakat Gülizar, köye gelen Öğretmen'le nişanlıdır.

Ali'nin toprak sahibi olmak konusundaki tek umudu hükümetin vakıf ve hazine topraklarını köylülere dağıtmasıdır; fakat Muhtar yüzünden bu umudu yok olur. Bu yüzden Muhtar'a karşı olanlar tarafında yer alır ve muhtarlık seçimlerinin yenilenmesi için çalışıp bütün köylülere Muhtar'ın yaptığını anlatır. Muhtar ise onu kendi tarafına çekmek için uğraşır. Hatta eğer ondan yana olursa Gülizar'ı kendisine vereceğini söyler. Garip Ali'nin kafası karışır. Bir tarafta tarla sahibi olma umudu diğer tarafta Gülizar'la evlenme ümidi vardır; ancak Muhtar'ın, üvey kızı Gülizar'a saldırdığını öğrenince Garip Ali, tarafını seçer ve Muhtar'ı öldürmek için dere boyuna götürür. Ancak Muhtar onu oyuna getirerek elinden kurtulur.

Köyde yaşanan olaylar üzerine, Öğretmen köyden uzaklaştırılır. Gülizar'la artık bir araya gelemeyeceklerinin farkında olan Öğretmen, Gülizar'ın, kendisini çok seven Garip Ali ile evlenmesini ister. Böylece Garip Ali Gülizar'ına kavuşur. Öğretmen, köyü terk etmeden önce kahvenin işletmesini de Garip Ali'nin üzerine almıştır. Garip Ali kahveyi de işletmeye devam eder.

Bekir Şimşek: Fadime Nine'ye hâlâ âşıktır; fakat yıllar önce bir inat uğruna evlenememişlerdir.

Köyün adının Yavuzlar olarak değiştirilmesinde Bekir Emmi ve Fadime Nine etkili olur. Düşmanlar köyü bastığı zaman ikisi birlikte hareket ederek köyü kurtarırlar. Bekir Emmi aynı zamanda muhalif partinin muhtar adaydır; fakat ilk seçimi kaybeder. Buna rağmen köylünün zor günlerinde onları yalnız bırakmaz.

Seçimin iptal edilmesinden sonra yapılan ikinci muhtarlık seçimini açık ara farkla kazanmasına rağmen Muhtar'ın düzenbazlıkları yüzünden seçim geçerli sayılmaz, Muhtar göreve devam eder. Bu durumu hazmedemeyen Bekir Emmi yaşadığı bu köyü terk edemeyeceği için evine kapanmaya karar verir; fakat kalbi bu üzüntüye yenik düşer.

Gülizar: Köyün en güzel, en akıllı kızıdır. Öğretmen'in nişanlısı, Muhtar'ın üvey kızı olup köyde ilkokulu bitiren tek kızıdır. Köyün diğer kadınları gibi o da bütün gün tarlada çalışır. Köyün etrafındaki vakıf ve hazine topraklarının dağıtılmasını istemek için köyün kadınlara bu konuda gerekli açıklamaları yaparak onların örgütlenmesini sağlar.

Gülizar Öğretmen'le evlenip köyden kurtulmak ister; fakat üvey babası olan Muhtar buna karşıdır. Hatta eğer köyden giderse annesini boşayacağını kendisinin hatırına annesini evde tuttuğunu söyler. Sonraki zamanlarda daha da ileri giderek Gülizar'a saldırır. Gülizar onun elinden kurtulmayı başararak Fadime Nine'nin evinde gizlenir.

Öğretmen'in tayininin çıkması üzerine Öğretmen ve Gülizar ayrılır. Öğretmen, Gülizar ve Garip Ali'nin evlenmesi için onlara gerekli olan yardımı yapar.

Elif: Ömer'in karısıdır. Kocasını askerde olduğu için Muhtar yardım kâğıtlarını mühürledikten sonra ayda beş lira alır. Fakat Muhtar bu kâğıdı hemen mühürlemez. Her seferinde türlü mazeretler uydurur. Hatta kâğıtları mühürlemek için ahlâksız tekliflerde bile bulunur. Yoksul ve çaresiz, ezilen köylü kadını tipi olarak değerlendirebileceğimiz Elif, Muhtar'a yenilmez.

Vali: Muhtar'ın her anlattığına inanan ve bu inandığı şeyler doğrultusunda hareket eden bir devlet adamıdır. Muhtar'ın kendilerine hizmet etmesi karşılığında onu muhtarlık görevinde tutar. Muhtar'ın, isyan var diye Vali'ye haber vermesi üzerine köye gönderilen Yüzbaşı, orada isyan olmadığını, küçük bir seçim kavgası yaşandığını Vali'ye bildirmesine rağmen Vali, Yüzbaşı'ndan isyan varmış gibi işlem yapmasını ister.

Yüzbaşı: Muhtar'ın, isyan var diye ortalığı velveleye vermesi üzerine isyanı bastırmak için köye gönderilir. Köye geldiğinde ortada isyan olmadığını, aksine köylünün kendisini sevinçle karşıladığını görür. Durumu Vali'ye bildirir; fakat Vali'nin emri üzerine seçim sandığını alıp Muhtar'a teslim etmek zorunda kalır.

Sandığı Muhtar'a vermek istemeyen köylünün direnişiyile karşılaşan Yüzbaşı emir üzerine oradakileri tutuklar. Verdiği tutanakta köye geldiğinde köylünün kendisini çok iyi karşıladığını, hadisenin sandığı almak istemeleri sırasında patlak verdiğini yazar. Fakat bu tutanak sonradan değiştirilir ve hadiseden on beş gün sonra da Yüzbaşı doğuya gönderilir.

Yüzbaşı, Öğretmen'in kendisine yazdığı mektuplardan tutanağının değiştirildiğini anlar ve mahkeme günü olanları anlatmak için duruşmaya gelir. Köylünün hapisten kurtulmasında etkili olur.

Köylüler: Önceleri kaderlerine, yazgılarına boyun eğerler. Fakat daha sonra Öğretmen sayesinde gözleri açılır, haklarını aramaya başlarlar.

Kadınların hepsi akşama kadar tarlada çalışırken, eşleri kahvede aylak aylak otururlar. Bu eser siyasî yönü kadar kadın konusunu ele alması, köyde kadınların etkinliğini vurgulaması bakımından da önemlidir.⁷⁶

Jandarmalar: Köyde isyan olduğu haberi üzerine isyanı bastırmak için köye gönderilmişlerdir.

MEKÂN

Recep Bilginer bu oyununu Mersin'in Arslanköyü'nde 1947 yılında⁷⁷ yaşanan olaylardan etkilenerek yazmıştır. Yazar, oyunun bir Güney Anadolu köyü olan Yavuzlar köyünde geçtiğini belirtir. Köyün adının güçlü çetin anlamına gelen "Yavuz" olarak değiştirilmesinde Fadime Nine ve Bekir Şimşek'in, köyü düşmanların bastığı sırada onları etkisiz hâle getirmede gösterdikleri başarı etkili olmuştur.

⁷⁶ İnci Enginün, "*Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*", Dergâh Yay., Beşinci Baskı, İstanbul 2004, s. 101.

⁷⁷ Mersin'in Arslanköy'ünde, eski muhtarı istemeyen köylüler, yapılan seçimde kendi adayları Muhittin Yıldırım'ı kazandırır, ama Vali T. Sırrı Gür seçimi bozar. En son 1947 yılının Şubat ayında bir seçim daha yapılır. Sonuçta Muhittin Yıldırım muhtar seçilir. Bu yüzden kavga çıkar. Muhtar, seçim sandığını alıp gitmek isteyince köylüler vermemekte direnir. Kavga büyüyünce muhtar, valiye köyde isyan var diye bildirir. Köye gelen bir grup jandarma da disiplini kuracağı yerde, eski muhtardan yana çıkıp, sandığı ona teslim etmek isteyince köylüler, kazma, kürek, yaba gibi eline ne geçirdiyse jandarmaya saldırır. Olay bu noktaya gelince önce üç kişi, sonra otuz sekiz ve çoğu kadın olan doksan iki daha sonra da yüz on kişi tutuklanır. Cumhuriyet savcısı, hepsinin hükümet kuvvetlerine zor ve şiddet kullanarak karşı koyma suçundan cezalandırılmalarını ister. (Seçimlerde yaşanan bu olayla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Recep Bilginer, "*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı*", Doğan Kitap, İstanbul 2005, s. 94.)

Selâhattin Karayavuz bu oyunda, sırtta bağlanan çocuklardan mum yakılan “Yatır”a kadar köyün her hususiyetinin görüldüğünü söyler.⁷⁸

Üç perdeden oluşan piyesin ilk perdesindeki olaylar, köyün meydanında geçer. Oyun başlamadan önce Yavuzlar köyü şu şekilde tanıtılır:

“Uzaktan Yavuzlar Köyü görünmektedir. Keskin, pırıl pırıl bir güneş vardır. Havaların kurak gitmesinden otlar ve ağaçların yaprakları sararmıştır. Yavuzlar köyünün evleri düz damlı kerpiçtendir. Tuğladan yapılma tek bina köy okuludur. Köy ağaçsızdır. Çıplak ayakla köy çocuklarının oynadığı ev aralarından toz yükselmekte. Köyün arkasında uzanan ağaçsız düzlükte otlayan inek ve at gibi hayvanlar evlere kadar sokulmaktadır.” (s. 1)

Oyunda olaylar, genellikle Yavuzlar Köyü’nün meydanında geçer. Bunun dışında köylülerin çaresiz kaldıklarında medet umdukları Sabır Baba Türbesi, köy erkeklerinin vakitlerinin çoğunu geçirdikleri Garip Ali’nin Kahvesi, Muhtar’ın odası, Garip Ali’nin Muhtar’ı öldürmek için götürdüğü dere boyu, köy kadınlarının çalıştığı tarlalar, köylülerin kendilerine dağıtılmasını istedikleri için türlü sıkıntılara katlandıkları köyün etrafındaki vakıf - hazine arazileri ve seçim sandığını Muhtar’a kaptırmamak uğruna köylülerin düştüğü hapisane oyunda kullanılan diğer mekânlardır.

Eserde Yavuzlar Köyü’nün meydanı ve diğer mekânlar hakkında şunlar söylenmiştir:

“Yavuzlar Köyü’nün meydanı. Kuşluk vakti. Geriye doğru uzanan evlerle köy meydanın birleştiği noktada Sabır Baba’nın mezar taşı görülmektedir. Zaman zaman köylüler, bu taşın yanında durup sessizce dua etmektedirler. Bazıları mum yakıp dikmektedir.”

Meydanın solunda muhtarlık odası sağında da köy kahvesi vardır. Fakat muhtarlık odasının sadece meydanın yanına açılan kapısı ve bir kısmı görülmektedir. Köy kahvesinin ise, sadece ön cephesi. Kapısında bir at nalı, mavi boncuk asılıdır. Kahvenin önünde tahta masalar ve iskemleler. İğri yazılarla : ‘GARİBİN KAHVESİ’ ” (s. 7- 8) yazılıdır.

⁷⁸ Selâhattin Karayavuz, “İsyancılar”, *Son Saat Gazetesi*, 19/01/1964, s. 7.

Oyunun üçüncü perdesi hapisanede başlar. Seçim sandığını Muhtar'a teslim etmek isteyen jandarmaya karşı gelen köylüler, isyan ettikleri gerekçesiyle hapisaneye atılır.

“Hapishane. Kadınlar ve erkekler koğuğu. Yan yana parmaklıklar.” (s. 68)

ZAMAN:

1947 yılında Mersin'in Aslanköyü'nde muhtarlık seçimi sonucunda yaşanan olaylardan çok etkilenen Recep Bilginer, 1963 yılında yazmaya başladığı bu piyesini 1964'te tamamlar. Yazar bir kitabında bu oyunu nasıl yazmaya başladığını anlatır.

“Köylülerin tutuklanıp Mersin hapisanesine, oradan Konya hapisanesine nakli, duruşmalar, emzikli yavruların koro halinde mahkeme salonunda ağlamaları, hâkimlerin ve savcının gözyaşlarını tutamamaları gözlerimin önünden hiç gitmedi. Bu dönemde oyun yazarlığına başladım. 1962 yılına kadar beynimde uğuldayıp durdu o günlerin anıları. Konuyu bir tiyatro oyunu olarak gün ışığına çıkarmak istedim. İlk kez şehir tiyatroları sanatçılarından Ercüment Behzat Lav'a açtım. O beni cesaretlendirdi 1963'te başladım yazmaya. Oyunun adını da *‘İsyancılar’* koydum.”⁷⁹

Oyun ilkbahar mevsiminde bir öğle vakti başlar. İlkbahar mevsimi olmasına rağmen köyde kuraklık vardır. Kuraklıktan otlar, ağaçların yaprakları sararır. Daha yaz mevsimi bile gelmeden bu kadar yoğun kuraklığın yaşanması köylüleri tedirgin eder. Kuraklık yüzünden zor günler yaşayan köylüler, bu kuraklığın geçmesi için yağmur duasına çıkarlar. İlkbahar mevsiminde başlayan oyun, Bekir Şimşek'in de ölmesiyle gerçek anlamda yaprak dökümünün yaşandığı sonbahar mevsiminde biter. Oyun sekiz dokuz aylık bir dönemi kapsar diyebiliriz.

Oyunda zaman her perdede yer alan tabloların başında şu şekilde verilir:

Birinci Perde

I. Tablo: “Mevsim ilkbahar, öğleye doğru.” (s. 1)

II. Tablo: “Bir hafta sonra” (s. 7)

III. Tablo: “On beş gün sonra. İkinci.” (s. 20)

IV. Tablo: “Birkaç gün sonra.” (s. 34)

⁷⁹ Recep Bilginer, *Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*, s. 97.

İkinci Perde

I. Tablo: “Mevsim yaz. Vakit sabah. Şafak yeni sökmektedir. Köylüler, çoğu kadın, tarlaya çalışmaya gitmektedir. Birer ikişer geçerler. Önce horoz sesleri duyulur...” (s. 43)

II. Tablo: “On beş gün sonra.” (s. 49)

III. Tablo: “Bir hafta sonra, ikindi üzeri.” (s. 54)

Üçüncü Perde

Ara Oyun: “Altı aydır mapustayız.” (s. 68)

I.Tablo: “Mevsim sonbahar. Öğleye doğru.” (s. 69)

II.Tablo: “Bir gün sonra köy meydanı. Vakit ikindi.” (s. 81)

III.Tablo: “Bir hafta sonra köy meydanı. Vakit akşama doğru.” (s. 88)

1.1.2.SARI NACİYE

Recep Bilginer'in "*Sarı Naciye*"⁸⁰ adlı 1971 yılında yazdığı⁸¹ oyunu üç bölümden oluşan bir dramdır. Yazar, "*Sarı Naciye*"de Toros Yaylası'nda Türkmen obasında törelere bağlılıkla-değişme isteğini karşılaştırır. Eserde toprak ve iş sorunu, yayladan ovaya inme isteği; yabancıyla kaçarak töreleri çiğneyen ve babasıyla ters düşen köylü kızı ve babasının iç çatışmaları verilir."⁸² Geri kalmış toplumlardaki törelerin, gelişmeyi önlemesi sonucu ve kendisini yenilemesi gereken insana verdiği zarar gösterilir.⁸³

Bu oyun 1971 ve 1972'de Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nde, 1972 yılında Şehir Tiyatrolarında, daha sonra Devlet Tiyatroları İstanbul, Ankara ve İzmir sahnelerinde, 1982–1983 sezonunda Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nda, 1983–1984 sezonunda Adana Tiyatrosu'nda, 1991 yılında Ordu Belediyesi Karadeniz Tiyatrosu'nda, 9 Aralık 1997'de Van Devlet Tiyatrosu'nda, 13 Mayıs 1999'da Balıkesir Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi'nde, 18.01.2002'de İstanbul Şehir Tiyatroları'nda, 2007 yılında İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları'nda ve yine aynı yılda İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde sahnelenmiştir.

"Sarı Naciye, televizyon oyunu olarak televizyonda da gösterilmiştir. Kültür Bakanlığı'nın siparişi üzerine de Timur Selçuk tarafından müzikal olarak bestelenmiştir."⁸⁴

Eser adını ana kahramanından alır.

ÖZET:

Afşar aşiretinden olan Kör Hasan, oğlu Osman ve kızı Sarı Naciye ile birlikte Toroslar'ın bir orman köyünde yaşar. Aile, Kör Hasan'ın ormandan kestiği odunlar ve Sarı Naciye'nin, keçilerinden sağdığı sütü yoğurt yapıp satması ile geçinir. Kısıtlı imkânlarla yaşamaktan sıkılan Osman, köyün diğer gençleriyle birlikte ovaya inme

⁸⁰ Recep Bilginer, "*Sarı Naciye*", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1997.

⁸¹ Recep Bilginer, "*Sarı Naciye*", *Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü*, 06.11.1971.

⁸² Metin And, "*Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu*", İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983, s. 586.

⁸³ Özdemir Nutku, "*Dünya Tiyatrosu Tarihi 2*", Remzi Kitabevi, İstanbul 1985, s. 361.

⁸⁴ Recep Bilginer, "*Sarı Naciye*", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1997, s. 85.

plânları yapar ve Elci'nin gelmesini beklemeye başlar. Bahar mevsiminde ırgat toplamak için yaylaya gelen Elci, Sarı Naciye'ye âşıktır, onu da Çukurova'ya götürmek ister. Sarı Naciye de onu sevmesine rağmen hislerine yenik düşmekten korktuğu için bunu kendisine bile itiraf edemez. Babasını ve yaşadığı yaylayı bırakıp ovaya inmek istemeyen Naciye, duygularını sürekli bastırır.

Kör Hasan, çocuklarının yayla havasını bırakıp ovanın sıcağında çalışmasını istemez. Zaten Kozanoğlu Ali Bey zamanında ovaya inen Afşar aşireti dağılma tehlikesi yaşadığı için,⁸⁵ törelere göre de yaylayı bırakıp gitmeleri doğru değildir. O sırada ovaya incek gençler, Osman'ı almaya gelir; ancak Osman, babasının kendisini göndermediğini söyleyince arkadaşları onunla alay ederler. Bu duruma sinirlenen Osman başını alıp ormana gider. Osman, ormana gittikten bir süre sonra ormanda yangın çıkar. Yangını gören Kör Hasan, bu durumdan oğlunun suçlanacağını düşünerek yangın yerine gider. O sırada Sarı Naciye'nin evde yalnız kaldığını gören Elci, Naciye'nin yanına gelir. Sarı Naciye, aşiretten olmayan Elci ile kaçır ve tarlalarda çalışmaya başlar. Elci de onunla birlikte olmak için sürekli onun etrafında dolaşır, ona diğer işçilerden farklı davranır. Bu durumu hazmedemeyen işçiler, Sarı Naciye'ye Elci'nin kapatması olan Boyalı Ayşe'yi anlatırlar. Bunu öğrenen Sarı Naciye, hayal kırıklığına uğrar ve yaptıklarından pişmanlık duyar.

Sarı Naciye'nin kardeşi Osman, ormanın yanmasından sorumlu tutularak hapse atılır. Babası da Sarı Naciye'nin peşindedir. Aşiretin geleneklerine göre bir kız, babasının istemediği birine kaçarsa cezası ölümdür. Babası, Sarı Naciye'nin izini bulur. O sırada, ovanın sıcağına alışkın olmayan Sarı Naciye sıtmaya tutulur. Kızının hâlini gören Kör Hasan, töreye uymak yüzünden çocuklarının hayatlarını mahvettiğini anlar. Baba-kız barışırlar ve yaylaya dönmeye karar verirler.

⁸⁵ Kör Hasan'ın, çocuklarının ovaya inmesini önlemek için Kozanoğlu Ali Bey zamanında aşiretin başına gelenleri anlatmasıyla **oyun içinde anlatı** yönteminden yararlanılmıştır. Oyun içinde anlatı diye değerlendirebileceğimiz “anlatıların temel özelliklerinden birisi onların başka bir zamanda geçmiş olmalarıdır. Bu başka zaman, şimdiki zamana değin olan, geçmişte bir zaman dilimi ya da dilimleridir. Anlatılar geçmiş zaman içinde herhangi bir noktada başlar ve bir başka noktaya kadar gider. (s. 11) Oyun içinde yer alan anlatıların en önemli işlevlerinden biri seyircilerin hayal gücünü harekete geçirerek, oyunun daha etkili olmasına buldukları katkıdır. Anlatılarda konu edilen, kişi, olay ve mekânlar sahnede yer almadığından, yalnızca sözcükler ve sesler aracılığıyla aktarıldıklarından, seyirciler anlatılan her şeyi kendi kafalarında canlandırmaktadır... Bu özellik seyircilerin oyuna daha fazla katılmasına katkıda bulunduğu gibi oyundan daha çok tat almalarına dolayısıyla oyunun daha etkili olmasına yardım etmektedir.” (Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Erkek, **“Oyun İçinde Anlatı”**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 122)

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Eserdeki temel çatışma, töreleri savunan ve ona karşı gelen kişiler arasında yaşanır. Bu çatışmada K r Hasan töreleri, çocukları Sarı Naciye ve Osman da törelere uymak istemeyen tarafı temsil eder. Törelere göre yaylada yaşıyanların ovaya inmesi doğru değildir.  nk  Kozanoğlu Ali Bey zamanında ovaya inen Afşar aşıreti dağılma tehlikesi yaşıamıştır. Köklerinin yaylada olduğuna inanan K r Hasan'a göre ova köleliğin ve k ks zliğin kaynağıdır. K r Hasan ovada köle olarak yaşıamaktansa yaylada  zg r bir kişi olarak yaşıamayı tercih eder. Aşıretin devamının sağlanması için de aşıretten olan biriyle evlenmek gerekir. Ovalı olan Elci, Sarı Naciye ve Osman'a ovayı zenginliğin ve mutluluğun kaynağı olarak gösterir. Buna inanan Sarı Naciye, aşıretten olmayan Elci ile kaçarak ovaya iner. Kardeşi Osman da tarlada ırgat olarak çalışıp zengin olacağını düşündüğü için ovaya inmek ister; ancak ormanın yakılması suçu üzerine kaldığı için inemez.

Yaylalı Sarı Naciye ile ovalı Boyalı Ayşe arasında Elci'yi elde etme uğruna bir çatışma yaşanır. Herkesin kendisinden korktuğu Boyalı Ayşe'yi, Sarı Naciye çok uğraştırır, Boyalı Ayşe, bir türlü Naciye'yi Elci'den uzaklaştıramaz. Her ikisi de sevdiği erkeği diğerine kaptırmamak için çalışır.

 z m:

Yayladaki serinliği, doğal ortamı bırakıp ovanın sıcağına, yapay ortamına inen, aşıretten olmayan Elci'ye kaçan Sarı Naciye perişan olur. Babası, töreleri çiğneyip ovaya inen Naciye'yi öldürmek için ovaya iner; ancak kızının zor durumda olduğunu görünce evlât sevgisi öfkesinden ağır basarak onu tekrar yaylaya götürmek ister. Sonuç olarak yaylalılar haklı çıkar. Ovaya inen yaylalılar, bu ortama alışamadığı için perişan olurlar.

İlk başlarda Sarı Naciye, Boyalı Ayşe'ye karşı direnmesine rağmen sıtmaya tutulduktan sonra, katı yürekli Boyalı Ayşe insafa gelir ve ona yardım eder. Bu arada Elci'nin gerçek yüzünü gören Naciye onu terk eder.

KİŞİLER:

Aile içi dramın anlatıldığı eserde on bir kişi bulunmaktadır. Eserin ana kahramanı törelere ve babasına rağmen sevdiği adamla kaçan Sarı Naciye'dir. Diğer kahramanlar önem sırasına göre: Kör Hasan, Elci, Osman, Boyalı Ayşe, İhtiyar, birinci kadın, ikinci kadın, birinci erkek, ikinci erkek, sucu, delikanlılar, ırgatlardır.

Recep Bilginer, bu oyunundaki kişileri hakkında “bu kişileri oyunu yazmadan önce tanırdım. Bazılarını yakından, bazılarını uzaktan. Hikâyelerini biliyordum. Kederlerini, sevinçlerini, umutlarını, çaresizliklerini, genel çizgileri ile biliyordum. Ama oyunun içindeki yerlerini alıncaya dek bu kadar dost ve bu kadar bildik değildiler bana. Yazar olarak, oyunumun kişilerinin yaşamlarını daha iyiye götüremememin ve aralarında daha dengeli ilişkiler kurmalarını sağlayamamanın sıkıntılarını duyuyorum. Elimde olabilseydi, Kör inadı uğruna, kendisini, oğlunu, kızını bu ölçüde acılara boğan Kör Hasan'ı değiştirirdim. Sarı Naciye'yi, daha mutlu, sevgisine karşılık bulan biri yapardım. Osman'ı babasının töreyi sürdürme saplantısı yüzünden hapsilere düşürmezdim. Elci'yi daha insancıl, Boyalı Ayşe'yi, daha kendi hâlinde bir kadın yapardım. Yapamadım, çünkü onların yaşam çizgisi böyle.”⁸⁶ der.

Sarı Naciye: Naciye saçlarının rengi itibariyle “Sarı Naciye” olarak adlandırılır. Genç ve güzel bir kız olup sarı saçlı, mavi gözlüdür.

Torosların orman köyünde dünyaya gelen Sarı Naciye'nin yaşamı köy hayatına uygun özellikler gösterir. Naciye daha çok kırmızı renklerin hâkim olduğu fistanlar ve şalvar giyer. Diğer köylü kızları gibi tandırda ekmek yapar. Babası ve erkek kardeşiyle birlikte yaşayan Naciye, ailesinin geçimine katkı sağlamak için keçilerden sağdığı sütü yoğurt yapar ve satar. Annesi Hürü öldüğü için evin işleriyle de o ilgilenir. Naciye ailesine çok düşkün bir kızdır. Onlardan ayrılmak istemediği için ovada yaşayan, dört yıldır kendisi ile evlenmek isteyen Elci'nin teklifini reddeder; ancak bu direnme boşunadır. Çünkü Naciye kaderine yenik düşer. Evde yalnız olduğu bir zamanda kendisini kaçırmaya gelen Elci'nin güzel sözlerine kapılır ve onunla ovaya iner. Ancak yaylada yaşayan bir kızın aşiretten olmayan biriyle evlenmesi uygun değildir. Bu yüzden Naciye, aşiretin töresine başkaldırmış olur.

⁸⁶ Recep Bilginer, “Sarı Naciye”, *Devlet Tiyatrosu*, Şubat 1972, S. 54, s. 37.

Töreye göre cezası ölümdür; ancak babası evlât sevgisine yenik düştüğü için Naciye'yi öldürmekten vazgeçer.

Naciye, Elci ile ovaya indiği ilk günlerde onun kendisini sevdiğinden emindir; ancak Boyalı Ayşe'yle tanıştıktan sonra, Elci'yi ona kaptırmamak için savaşıır. Sevdiği erkek uğruna türlü zorluklara katlanan kadın tipine örnek olan Naciye, onun bu fedakârlığı hak etmediğini anlayınca hayal kırıklığına uğrar ve onu terk eder.

Sağlıklı olduğu zamanlarda mücadeleci bir kişi özelliği gösteren Naciye, ovada sıtmaya tutulduğunda hâlsizleşir. Boyalı Ayşe, onun acınacak hâlde olduğunu düşünür ve ona yardım eder.

Kör Hasan: Gözlerinden biri kör olduğu için “Kör Hasan” olarak bilinen kahraman Afşar aşiretinin yaşlı erkeklerinden biridir. Aynı zamanda Sarı Naciye ve Osman'ın babasıdır. Yaylada yaşayan Kör Hasan, ailesinin geçimini ormandan kestiği odunlarla sağlar. Yaşlı köy erkeği tipi olarak töresel değerleri simgeler. Soyu yaylada doğup orada öldüğü için kökünün orada olduğunu düşünür ve bu kökleri koparmanın mümkün olmadığına inanır. Aynı zamanda özgürlüğüne düşkün bir karakter olan Kör Hasan, yaylada kendi kendilerinin beyleri olduklarını, ovada böyle bir şey olmayacağını savunur ve kendisi gibi evlâtlarının da yaylada yaşamaya devam etmeleri için baskı uygular. Evlâtlarını korumak içgüdüleriyle baskı altında tutan, kendi isteklerini yaptıran Kör Hasan, bu durumun ve törelere bağlılığının sevdiklerine zarar verdiğini görünce törenin kurallarını uygulamaktan vazgeçer. Onda görülen bu değişimin tek nedeni evlât sevgisidir.

Kör Hasan, batıl inançları olan bir kişidir. O yıl karakeçinin erken doğurması ona göre kötüye işarettir. İki gözü de gördüğü zamanlar gözünün seğirmesinden iyi ya da kötü bir haber alacağını anlarmış.

Elci: Çukurova'da yaşayan Elci, ağanın adamıdır. Her bahar pamuk tarlasında çalışacak işçi toplamakla görevli olduğu için “Elci” olarak bilinir. Yayladaki gençleri ovada çalışmaya ikna etmek için onlara ovanın güzelliklerinden bahseder. Elci yayladaki Sarı Naciye'ye âşıktır; ancak bir türlü onu ovaya götürmeye ikna edemez. Bunun üzerine köylünün geçimini sağladıkları ormanı gizlice yakar ve sonra da o sırada evde yalnız olan Naciye'yi ovaya indirir.

Ahlâksız bir tip olarak değerlendirebileceğimiz Elci, her yıl yayladan ovaya çeşitli vaatlerle kandırarak güzel kızları götürür ve hevesini aldıktan sonra da Boyalı Ayşe aracılığıyla kandırdığı kızların gözünü korkutarak, onları kendisinden uzaklaştırır. Ancak dört yıldır ilgilendiği Naciye başkadır; ona gerçekten âşıktır. Hatta bu yüzden Elci, Boyalı Ayşe’yle tartışır ve onunla ilişkisini bitirir; ama geç kalır. Çünkü Naciye bu duruma daha fazla katlanamayıp onu terk eder.

Osman: Çalışmadığı gibi kendi ihtiyaçlarını bile görmeye üşenen, sorumsuz bir tip olan Osman ‘tembel’ olarak nitelendirilir; ancak Elci Çukurova’yı, orada çalışanların ne kadar zengin olduklarını öyle bir anlatır ki Tembel Osman bile ovada çalışma isteği duyar. Zaten hiçbir iş de yapmadığı için yaylada yaşamaktan sıkılmıştır. Türlü bahanelerle yaylada yaşamaktan şikâyet eder. Elci ile ovaya inip pamuk tarlalarında çalışarak kendine yeni bir hayat kurmak ister; ancak oğlunu ovadaki kötülüklerden korumak isteyen, aşiretine sıkı bir şekilde bağlı olan babası buna izin vermez. Bu yüzden kararından vazgeçmek zorunda kalan Osman, arkadaşlarının, alay konusu olur. Bu duruma çok sinirlenir ve ormana gider. O sırada Elci ormanı yakar; ancak suç Osman’ın üzerine kalır ve Osman hapse atılır.

Boyalı Ayşe: Kırk yaşlarında bir bayan olan Boyalı Ayşe, çok süslendiği, aşırı derecede makyaj yapıp takılar taktığı için “Boyalı Ayşe” olarak bilinir. Elci’nin kapatmasıdır. Elci’nin her bahar ovaya getirip kandırdığı kızları, işi bittikten sonra korkutup oradan uzaklaştırmakla görevlidir. Acımasız bir karakter olan Boyalı Ayşe kendisine ortak olan Sarı Naciye’yi çok kıskanır; çünkü Elci ona âşıktır. Elci’yi ona kaptırmamak için çalışır; ancak Elci onu terk eder.

Recep Bilginer, bu kahramanını ilkokul üçüncü sınıfta iken babasının, annesinin üzerine kuma olarak getirdiği, yirmi yedi gün birlikte yaşadıkları daha sonra ise babasının ona ayrı bir ev tuttuğu, ismi Ayşe olan bu kadından etkilenecek oluşturduğunu kendisiyle yapılan bir röportajda anlatır:

“O kadının adı Ayşe’ydi. Çok boyanıp, süslendiği için ona Boyalı Ayşe adını takmıştık. Yine Sarı Naciye piyesimde, Naciye’nin rakibesine Boyalı Ayşe adını verdim. Annemin üstüne kuma gelen Boyalı Ayşe’yle, Sarı Naciye’nin hayatını zehir eden Boyalı Ayşe’yi bir tuttuğum için.”⁸⁷

⁸⁷ Özlem Yurtsever, *a. g. t.*, s. 6.

İhtiyar: K r Hasan'ın dostudur, ona kızını bulmasında yardım edeceğine söz verir. Sarı Naciye'yi bulmasına rağmen K r Hasan'a söylemez.  nk  O, K r Hasan gibi düşünmez. Onun kızı da bir adamla kaçmış, hamile kalmıştır, oğlu da annesi yaşında bir kadının peşine düşmüştür. Ancak İhtiyar, K r Hasan gibi davranmak yerine çocuklarını karşısına alıp konuşmuş daha sonra da kendi bildiklerince hayatlarını yaşamalarına izin vermiştir. İhtiyar'a göre Sarı Naciye ve Osman'ın başına gelenlerden babaları K r Hasan sorumludur.  nk  K r Hasan, silâh zoruyla çocuklarını yaylada tutmaya çalıştığı için oğlu Osman hapse, kızı da ovaya düşmüştür.

1. ve 2. Kadın: Pamuk tarlasında Sarı Naciye ile birlikte çalışan ırgatlardır. Sarı Naciye'nin güzelliğini, Elci'nin ona kendilerinden farklı davranıp, ilgi göstermesini hazmedemezler. Bu yüzden Elci'nin onu kandırdığını, Boyalı Ayşe ile baş edemeyeceğini söylerler.

1. ve 2. Erkek:  ukurova'da tarlada çalışan işçilerdir.

Sucu: Tarlada  alışan işçilere su dağıtan kişidir. Ovanın ateşiyle yüreğinin ateşini birleştiren Sarı Naciye'ye de su vermek ister; ancak Naciye onun suyunu içmez.

Delikanlılar: Bahar mevsiminde pamuk tarlasında çalışıp, kendilerine yeni bir hayat kurmak isteyen aşiret delikanlıları, Osman'ın kararından vazgeçmesi üzerine ona kızarlar.

Irgatlar: Tarlada  alışan işçilerdir. Elci'ye  fkelidirler.  nk  Elci, onlar gibi tarlada bir işçi olan Sarı Naciye'nin yemeğini özel olarak getirir ve sürekli onunla ilgilenir.

MEKÂN:

Eserde olaylar, Toroslar'ın orman köyünde ve Çukurova'da pamuk tarlalarında geçer. Eserdeki yayla ve ova önemli mekânlardır. Ovada yaşamak isteyen Osman ve babasının onu yaylada yaşamaya zorlaması üzerine iki ana mekân karşılaştırılır. Osman yaylayı sıkıcı bulurken K r Hasan'a göre yayla özgürlüğün sembolüdür.

Birinci perdenin başında Toroslar'ın orman köyündeki K r Hasan ve çocuklarının yaşadığı mekân şöyle tasvir edilmiştir:

“Bir dağın, meyilli yamacı. Geriye doğru orman, gösterişli bir görüntüde. Ağaçlar sık ve yüksek. Ormanın hemen bittiği yerdeki meyilde, Kör Hasan’ın köy evi. Köyün öteki evleri, biraz uzakta olduğu için, bu ev tek başına, hatta büsbütün köyden ayrı kalmış gibidir. Ev tahtadan yapılmıştır. Bir kapı, bir pencere, üzeri tahtayla örtülü, tahtanın üzerinde de ot bir çatısı vardır. Pencerenin tahta kepenği iki yanına dayanmış iki sopayla açık tutulmaktadır. Etraf, kazık çitle çevrilidir. Kapıdan avluya bir iki basamakla inilmektedir. Açık duran kapının yanına, kocaman bir balta asılmıştır. Avluda bir tandır, merdivenin yanında eskimiş bir katır semeri, daha arkada keçi ağılının bir yanı görülmektedir. Ormandan ağaçların uğultusu gelmektedir.” (s. 1)

İkinci ve üçüncü perdelerde ise olaylar, Çukurova’nın pamuk tarlalarında geçer. Bu mekânlar dışında Sarı Naciye’nin kardeşi Osman’ın ormanı yaktığı gerekçesiyle girdiği hapisane, Yüreğir Ovası, Ceyhan Ovası, Çiftlik eserde adı geçen diğer mekânlardır; ancak olaylar genellikle yayla ve Çukurova olmak üzere dar bir çevrede geçer.

ZAMAN:

Eserde olayların, bahar mevsiminde Elci’nin pamuk tarlalarında çalışacak işçi toplamak için yaylaya çıkmasıyla başlar ve Sarı Naciye, Çukurova’ya indikten altı ay sonra sonbahar başlarında biter. Olaylar altı aylık bir dönemi kapsar.

Eserde havaların ısınmaya başladığı bahar mevsimi özellikle seçilmiştir. Yaylanın temiz ve serin havasında yaşamaya alışkın olan Sarı Naciye, bunaltıcı sıcakların yaşandığı ovaya indiğinde sıtmaya tutulur ve yayla havasına özlem duyar. Sarı Naciye, babasının ova hakkında söylediklerinde ne kadar haklı olduğunu görür.

1.2. KADIN-ERKEK İLİŞKİLERİNİ İŞLEYEN OYUNLARI

Yazar, kadın-erkek ilişkilerini anlattığı oyunlarında aşkın değişik hâllerini (ikili, üçlü aşk, yasak aşk, karşılıksız aşk), aşırı ve kontrol edilemeyen kıskançlığın doğurduğu sonuçları, yasak aşklar yüzünden dağılan ailelerin dramını anlatır.

“*Parkta Bir Sonbahar Günüydü*” (1976), “*Oyun Bitti (Sevdiğim Adam)*” (1983), “*Karım ve Kızım*” (1985), “*Kıskanç*”(1987) bu grupta incelediğimiz oyunlardır.

1.2.1. PARKTA BİR SONBAHAR GÜNÜYDÜ

Recep Bilginer, “*Parkta Bir Sonbahar Günüydü*”⁸⁸ isimli üç perdeden oluşan dram türündeki eserini 1976 yılında yazmıştır. Eserde, parkta birbirleriyle tanışan ve evlenmek isteyen iki yaşlı ve yalnız insanın isteklerine erkeğin oğlunun, kadının damadının para meseleleri yüzünden karşı çıkmalarına rağmen, sevginin üstün geldiği bir oyundur.⁸⁹

Recep Bilginer’in bu oyunu ilk kez 1976 ve 1977’de Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü’nde, 1978 yılında Devlet Tiyatroları Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu’nda, daha sonra da Devlet Tiyatroları, Ankara ve İstanbul sahneleri ile İzmir sahnesinde üç ayrı kadro tarafından oynanmıştır. Ayrıca, “TRT Televizyonu’na Ocak 1982’de dört bölümlük bir televizyon dizisi olarak yayınlanmıştır.”⁹⁰

Eser adını, hayatlarının sonbaharını yaşayan iki insanın, parkta bir sonbahar günü başlayan arkadaşlıklarıyla değişen hayatlarından alır.

ÖZET:

Vilayet Eski Mektup Kalemi’nden emekli Şadi Bey, oğlu Sedat, gelini Fıtnat ve torunu Ergin ile aynı evde yaşar. Gelini ve oğlunun sürekli olarak tartışmalarına, mutsuz evliliklerine üzülen Şadi Bey, her sabah parka giderek kafasını dinler. Yine böyle kafasını dinlemek için parka gittiği bir sonbahar gününde, kızı Belma, damadı Şakir ve torunu Sevcan’la aynı evde yaşayan emekli öğretmen Meserret Hanım’la tanışır. Meserret Hanım ve Şadi Bey konuşmaya başlarlar. Yalnızlıktan kurtulmak isteyen Şadi Bey ve Meserret Hanım dost olurlar. Her gün parkta bir araya gelerek sohbet eder, son günlerini mutlu geçirmek için çalışırlar. Kış mevsimi boyunca görüşemeyecek olan ikili, mektuplaşmaya, telefonda konuşmaya karar verirler. O

⁸⁸ Recep Bilginer, “*Parkta Bir Sonbahar Günüydü*”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

⁸⁹ İnci Enginün, “*Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*”, Dergâh Yay., Beşinci Baskı, İstanbul 2004, s. 203.

⁹⁰ Recep Bilginer, *a. g. e.*, arka kapaktaki açıklamadan alınmıştır.

sırada parka dedesini aramaya gelen Ergin ve anneannesini aramaya gelen Sevcan karşılaşır ve birbirlerine âşık olurlar. Henüz üniversite öğrencisi olan Sevcan ve Ergin evlenmeye karar verirler. Meserret Hanım, torunu Sevcan evlendiği zaman kiradaki evini ona vermeye söz vermiştir. Ergin de dedesinin emekli aylığına güvenerek evlenme düşüncelerini ailelerine açarlar. Şadi Bey de, kendisinden çok etkilendiği Meserret Hanım’a evlenme teklifi eder; ancak Meserret Hanım kızı ve torunu ile çekişmeye girmek istemediği için bu teklifi reddeder. Şadi Bey, uzun bir süre Meserret Hanım’a evlenme teklifini kabul ettirmek için uğraşır. En sonunda, kendi hayatını yaşamaya karar veren Meserret Hanım Şadi Bey’in teklifini kabul eder; ancak kızı Belma ve Şadi Bey’in oğlu Sedat bu evliliğe karşı çıkarlar. Aynı anda iki evliliğin aileler için zor olacağını düşünürler; fakat büyüklerin, kararlarından vazgeçmeye niyetleri yoktur. Aileler, çocuklarına, iki ailenin durumları ve evlilik hakkındaki düşüncelerini söylerler ve çocuklarından, büyükleri evlenmekten vazgeçmelerini isterler. Gençler, dedesi ve anneannesine olanları anlatarak duygularını sömürsü yaparlar. İki ihtiyar torunları için fedakârlık yapmak ister; ancak yolun sonunda olduklarının, hayatlarının son günlerini yaşadıklarının farkına varırlar. Bu yüzden yaşlılıklarını istedikleri gibi yaşamak isterler ve torunları uğruna bile olsa kendi hayatlarından vazgeçmezler. Onların sevgisi, birbirlerine bağlılıkları sayesinde aileler de hatalarının farkına varır ve evlilik için gerekli hazırlıklara başlarlar.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Eserdeki ana çatışma menfaat çatışmasıdır. Bu duygusal oyunda mutluluk arayışı içindeki iki ihtiyarın aşkı, maddi değere önem veren aileleri tarafından engellenmeye çalışılır.⁹¹ Hayatlarının sonbaharını yaşayan Şadi Bey ve Meserret Hanım evlenmek isterler. Bu ikilinin torunları da birbirleriyle evlenmek ister; ancak iki ailenin de hem anne-babalarını hem de çocuklarını aynı anda evlendirmeye maddi imkânları yeterli değildir. Bu yüzden önceliği çocuklarına vermek isterler. Yaşları ilerleyen Şadi Bey ve Meserret Hanım ise hayatlarının son baharını yaşadıklarının farkındadır. Bu yüzden vakit kaybetmek istemezler. Onların evlenmek için

⁹¹ Metin And, “*Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu*”, İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1983, s. 584.

çocuklarının desteğine ihtiyaçları yoktur. Kendi imkânlarıyla evlenebilirler; ancak torunlarının, onlara ihtiyacı vardır. Bu yüzden de yaşlıların kendileri için fedakârlık yapmalarını isterler.

Eserde Şadi Bey ve gelini Fıtnat arasında ana çatışmayı destekleyen bir yan çatışma görülür. Fıtnat kayınpederi Şadi Bey'le bir arada yaşamak istemez. Bu yüzden sürekli olarak onunla tartışır. Şadi Bey de gelini Fıtnat'ı sevmez. Oğluna hükmeden, ona saygı duymayan Fıtnat'ın kendisine de saygısızlık yaptığını düşünür.

Eserde görülen bir diğer yan çatışma damadının evinde yaşayan Meserret Hanım ve damadı Şakir arasındadır. Meserret Hanım sorunlarından kurtulmak, özgürlüğünü hissetmek için parka gider.

Ailelerin aynı anda iki evliliği yapacak güçlerinin olmadığını söylemesi üzerine torunları ve Şadi Bey'le-Meserret Hanım arasında bir çatışma yaşanır. Her iki taraf da önce kendilerinin evlenmesi gerektiğini düşünür. Hatta torunlar, ihtiyarlardan kendileri için fedakârlık yapmalarını bile isterler.

Çözüm:

İki ihtiyar hayatlarının sonbaharında buldukları aşkı yitirmemek, yaşlılıklarını da gençlikleri gibi yaşamak için türlü zorluklara göğüs gererler ve sonunda sevgilerinin ne kadar güçlü olduğunu herkese kanıtlarlar. İlk başta kendileri için fedakârlık yapmalarını isteyen torunlar, sonradan hatalarının farkına varırlar ve ihtiyarlardan özür dilerler.

Fıtnat kayınpederi ile anlaşamadığı için ilk başta onun evlenmek istemesine mutlu olur. Evlenirse kendi evinde yaşayacağını düşünür; ancak sonradan kendi çocuklarının da aynı anda evlenmek istemesi üzerine, kayınpederini bu evlilikten vazgeçirmek için uğraşır. İki ihtiyarın sevgilerinin büyüklüğünü kanıtlamaları üzerine Sedat'ın da etkisiyle Fıtnat da yaptığı yanlışın farkına varır ve kayınpederinden özür diler.

Meserret Hanım, damadının evinde yaşadığı sorunları, Şadi Bey'le parkta dertleşerek unuttur. Damadı Şakir, çocukların da rolü ile yaptığı yanlışın farkına varır ve kayınvalidesinden özür diler.

Önce kendilerinin evlenmesi gerektiğini düşünen, hatta kendileri için fedakârlık yapmalarını isteyen torunlar sonradan yanlış yaptıklarını fark eder ve yaptıklarından çok utanırlar. Böylece iki evlilik için de hazırlıklara başlanır.

KİŞİLER:

Yaşlı bedenlerdeki genç kalplerin sevdasının anlatıldığı eserde on iki kişi vardır. Şadi Bey ve Meserret Hanım oyunun ana kahramanlarıdır. Sevcan, Ergin, Belma, Sedat, Fıtnat, Şakir yardımcı kahramanlardır. Üç kuşağın bir arada yaşadığı bu oyunda yaşlılar, çocukları ve torunları tarafından haksızlığa uğrarlar. Yaşlılar için toplumda hâkim olan genel bakış açısı bu oyunda da görülür. Yaşlıların bir köşede oturup hiçbir şeye karışmaması istenir. Gençlere göre onların kendileri için bir şeyler yapmaya hakları yoktur.

Kız sevgili, erkek sevgili, genç kız, genç erkek ise oyunun sadece bir bölümünde küçük rolleri olan kahramanlardır.

Şadi Bey: Vilayet Eski Mektup Kalemi'nden emeklidir. Yaşlılığa özgü zaafı olmasına rağmen –çocuklarının düşüncelerinin aksine- hayatta hâlâ bir işlevinin olduğunu düşündüğü için huysuzluk etmeyen sevimli bir ihtiyardır. Şadi Bey elinde bastonu, başında şapkası olan düzgün giyimli bir beydir. Oğlu Sedat ve onun ailesiyle birlikte yaşar; ancak bu durumdan hoşnut değildir. Emekli aylığını vererek ailenin geçimine katkı sağlar. Evdeki hiçbir şeyin kendisinin olmaması, hiçbir şeyi istediği gibi kullanamaması, kendine ait bir yaşamı olmaması onu rahatsız eder. Gençlerin yaşlıları, yaşlıların da gençleri anlamadığını düşünür. Oğlunun, evliliğinde pasif davranıp eşinin kendisini yönetmesine izin vermesi onu çileden çıkarır. Bütün bunlardan kurtulmak, kafasını dinlemek için her sabah parka gider. Kendisini yenilemek için değişikliğe ihtiyaç duyar. Geleceğe dair hayaller kurmak isteyen Şadi Bey, bir sabah parkta gördüğü Meserret Hanım'a âşık olur ve hayatının bu son aşkını kaybetmemek için çaba sarf eder ve sevdiğine kavuşur.

Meserret Hanım: Emekli bir öğretmendir. Her zaman temiz ve şık giyinir. Şapkası, çantası, eldiveni, ayakkabısı elbisesi ile uyumludur. Meserret Hanım, kızı Belma ve ailesiyle birlikte yaşar. Emekli aylığı ile ailenin bütçesine katkıda bulunur. Damadı Şakir ile geçinemez. Kendisine, eski bir eşyaya bakar gibi baktıklarını düşünür. Her sabah evden, hükmedilmekten hatta kendinden kaçarak, özgür olduğunu hissettiği parka gider. Ve bir sonbahar günü parkta tanıştığı Şadi Bey'e âşık olur. Şadi Bey'e âşık olmasına rağmen, kızı ve torunuyla tartışmaktan korktuğu

için, onun evlenme teklifini kabul etmez; ancak daha sonra kendi hayatını, yaşlılığını yaşamaya karar verir ve evlilik hazırlıklarına başlarlar.

Sevcan: Belma ve Şakir'in kızı, Meserret Hanım'ın ise torunu olan Sevcan üniversitede öğrencidir. Anneannesini parka aramaya gittiği bir gün Ergin'le karşılaşır ve ona âşık olur. Ergin de onu sever. Birbirini seven iki genç öğrenciliklerinin bitmesini beklemeden evlenmeye karar verir. Meserret Hanım kiracısının oturduğu evi, Sevcan evlendiği zaman ona verecektir. Buna rağmen Sevcan, kendi evliliğinin önce olması için, anneannesinden fedakârlık yapmasını bekler. Çünkü ailelerin bütçesi aynı anda iki evliliği yapmaya müsait değildir. Sevcan, sonunda yaptığı yanlış fark eder ve yaptıklarından utanır.

Ergin: Sedat ve Fıtnat'ın oğlu, Şadi Bey'in torunudur. Ergin de Sevcan gibi üniversite öğrencisidir. Dedesini parka aramaya gittiğinde karşılaştığı Sevcan'a âşık olur. Dedesinin emekli aylığıyla geçimlerini sağlayacaklarını düşünerek evlenmeye karar verir. O da Sevcan'ın yaptığı hataya düşerek dedesinin kendisi için fedakârlık yapmasını bekler; ancak daha sonra hatasını fark eder ve dedesinden özür diler. Aileleri gençleri evlendirmek için hazırlıklara başlar.

Sedat: Şadi Bey'in oğludur. Bir gazeteci olan Sedat geceleri gazetede çalışır, gündüzleri de uyur. Düzenli bir hayatı yoktur. O, eve geldiği zaman eşi çalışmaya gider. Mesleğinde fazla başarılı olamayan, karısına da söz geçiremeyen Sedat, zayıf ve iradesiz olduğunun farkındadır. Karısının kendisine hükmetmesine izin verir. Çünkü o, karısına hükmedememektedir. Bu yüzden kendisini içkiye verir. Sedat'ı ilk başlardaki tavrına göre orta hâlli kişiliksiz, karısı tarafından horlanan bir koca olarak değerlendirirken eserin sonunda kahraman, kendisinden hiç beklenmeyen bir değişime uğrar. İlk başlarda babasının evlenmesini istemeyen Sedat, daha sonra onun son günlerinde mutlu olmasını ister. Hatta eğer eşi Fıtnat bu duruma engel olmaya kalkarsa, ondan boşanacağını söyler. Fıtnat eşindeki bu değişikliğe çok şaşırır; ancak daha önce pasif olan eşinde gördüğü değişiklik onu memnun eder. Eski mutlu günlerine dönmek için uğraşırlar.

Fıtnat: Sedat'ın eşidir. İlk başlarda bir iş yerinde çalışan Fıtnat, daha sonra işinden ayrılır. Kocasına karşı saygısı yoktur, onun iyi bir koca olmadığını düşünür. Evin idaresi onun elindedir. Kocasını, ona hükmedemediği için istediği gibi yaşar. Sürekli olarak arkadaşlarıyla bir araya gelip bezik partisi verirler. Kocasının ona

verdiği paralarla kendisine yeni kıyafetler alır. İlk zamanlar Şadi Bey'den kurtulmak için onun evliliğini onaylayan Fıtnat, daha sonra oğlunun ondan önce evlenmesini ister. Şakir ve Belma ile birlikte büyüklerin evlenmesini engellemeye çalışır. Fakat Sedat'ta artık dayanma gücü kalmaz. Sedat, eğer Fıtnat büyüklerin evliliklerine engel olacak bir şey yaparsa ondan boşanacağını söyler. Fıtnat bu duruma çok şaşırır. Daha sonra eşi ile anlaşılırlar ve eski mutlu günlerine dönmek için eşine destek olacağına söz verir.

Belma: Meserret Hanım'ın kızıdır. Annesinin evlenmek isteğine karşıdır. Bunu babasına saygısızlık olarak düşünür. Annesi, emekli aylığı ile ailenin bütçesine katkıda bulunur; eğer evlenirse bu paradan mahrum kalacaklardır. Bu yüzden de annesini evlenmekten vazgeçiremeyince Şadi Bey'le konuşmaya gider. Şadi Bey'i de ikna edemeyince eşi Şakir ve Fıtnat'la birlik olarak, torunlarını onlara karşı kışkırtırlar. Torunlarının, onları evlenmekten vazgeçireceğini düşünürler; ancak yanılırlar. Büyükler arasındaki sevgi bağı öylesine sağlamdır ki sonunda yaptıkları yanlış fark ederler ve iki evlilik için de hazırlıklara başlarlar.

Şakir: Belma'nın eşi olan Şakir, muhasebecidir. Her şeye rakamlar açısından bakar ve bütün değerlendirmelerini para ile yapar. Aile bütçesini hesapladıktan sonra bütçe tekniğine göre büyüklerin evliliğinin uygun olmayacağını düşünür. Ona göre rakamlar aynadır, acımasızdır, rakamlarda duygunun olmadığını ama mantığın olduğunu düşünür. Büyüklerin, torunları uğruna özveride bulunması onun aklına gelir ve aileler çocukları oyunlarına alet ederler.

Kız Sevgili: Şadi Bey'in, parkta Meserret Hanım'la sohbet ederken hatırladığı ilk aşkıdır. Şadi Bey, ilk aşkını anlatırken o günleri tekrar yaşadığını hisseder.

Erkek Sevgili: Meserret Hanım'ın on beş yaşında âşık olduğu ilk sevgilisidir.

Genç Kız ve Genç Erkek: Sevgilidirler. Küçük bir anlaşmazlık yüzünden parkta, Şadi Bey ve Meserret Hanım'ın önünde tartışılırlar ve ayrılmaya karar verirler. Ancak Şadi Bey, gençlerin yanlışlıklarını göstererek onların barışmalarını sağlar.

MEKÂN:

Eserde kullanılan ana mekân, Şadi Bey ve Meserret Hanım'ın düzenli olarak her sabah gittikleri parktır. Torunlarının tanışmaları da aynı parkta gerçekleşir. Bu

park, yaşlıların ve torunlarının aşklarının başladığı önemli bir mekândır. Her iki çift için de parkın kendilerinde ayrı bir yeri vardır.

İkinci perdede eş zamanlı sahne tekniğinden yararlanılarak Meserret Hanım ve Şadi Bey'in evlerinin tasviri yapılır:

“Şadi Bey'in ve Meserret Hanım'ın evlerinin birer bölümü görünür. Odalar, aşağı yukarı, birbirine benzer biçimde döşenmiştir. En belirgin ayrıntı, Meserret Hanım'ın evinde büyük boy bir erkek resmi, Şadi Bey'in evinde büyük boy bir kadın resmi olmasıdır. Her iki evin pencereleri sokağa bakmaktadır...” (s. 41).

Meserret Hanım'ın ve Şadi Bey'in eski bir eşya gibi bir köşede durup yalnızlıklarını yaşadıkları odaları, Meserret Hanım'ın, evlendiğinde torunu Sevcan'ın oturması için söz verdiği kiradaki evi eserde adı geçen diğer mekânlardır.

ZAMAN:

Eser, bir sonbahar sabahı, hayatlarının sonbaharını yaşayan ihtiyarların tanışmalarıyla başlar ve bir yıl sonra yine sonbahar mevsiminde, evlilik hazırlıklarına başlanmasıyla sona erer. Eserin bir yıllık bir zamanı kapsadığını Meserret Hanım ve Şadi Bey arasında geçen şu konuşmalardan anlıyoruz.

“Meserret Hanım - ... Ayın kaç bugün?”

Şadi Bey – Onu

Meserret Hanım – Yani tanışmamızın yıldönümü” (s. 83)

Oyunun bir sonbahar sabahı başladığını eserde yapılan tasvirten rahatlıkla çıkarabiliriz.

“Ağaçlar ve çiçekler. Yapraklar, dallardan kopup, uçuşarak yere düşmektedir. Yol, sararmış yapraklarla örtülüdür. Her şey, sonbaharı belli eden bir renge bürünmüştür...” (s. 5)

1.2.2. OYUN BİTTİ (SEVDİĞİM ADAM)

Recep Bilginer, 1983 yılında yazdığı iki perdeden oluşan *“Oyun Bitti (Sevdiğim Adam)”*⁹² eserinde, çok sevdiği kocasını uçak kazasında kaybeden Münevver’in dramını anlatır. Münevver, eşini yitirdikten sonra uzun bir süre kendisine gelemmez. Tekrar yaşama dönmeye çalışırken yanında hep en yakın arkadaşının kocası yer alır. Bir süre sonra Münevver, en yakın arkadaşının kocasıyla ilişkiye girer; ancak bu yaptığına çok pişman olur. Girdiği çıkmazdan kurtulmak için de kendisini ve en yakın arkadaşının kocasını öldürür.

Oyun ilk kez 6 Nisan 1982 günü Devlet Tiyatroları, İzmir Devlet Tiyatrosu’nda sahnelenmiştir. Uzun bir aradan sonra eser tekrar 29 Ocak 2008 tarihinde Salihli Belediyesi Şehir Tiyatroları tarafından sahnelenmiştir.

Eser adını, Münevver’in en yakın arkadaşının kocasıyla ilişkiye girerek hayatının kumarını oynadığını düşünmesinden alır. Girdiği bu çıkmazdan kurtulamayan Münevver, arkadaşının kocasını ve kendini öldürerek oyunu bitirir.

“Aşk bir kumardır derler. Hele bizim yaşımızda. Öyleyse, ben hayatımın kumarını oynuyorum... Bu aşkın sonu, benim hayatımın sonu demek!” (s. 38)

ÖZET:

Münevver, İstanbul’da Boğaziçi’nde zengin kocasıyla birlikte yaşar. Anne ve babasının ölümünden sonra, kız kardeşi Feride’yi yanına alır ve okutur. Feride’nin Selçuk adında bir nişanlısı vardır. Feride nişanlısı ile görüşmediği zamanlarda vaktinin çoğunu kitap okuyarak geçirir. Böylece kafasını yenilediğini düşünür. Münevver ise kardeşinin tam zıttı bir karakterdir. Feride kitap okuyarak kafasını zenginleştirirken; Münevver, yeni elbiselerle güzelleşmek ister. Para harcamayı çok seven, sürekli alışveriş yapan Münevver, güzelliği ile de gurur duyar.

Münevver’in mutlu bir evliliği vardır. Bir çocuğunun olmasını çok ister; ancak eşi istemez. Bu yüzden eşi ile tartışırlar. Bir sabah eşini İzmir’e yollayan Münevver kendisi de her zaman yaptığı gibi alışverişe gider. Akşam, eşinin bindiği uçağın düştüğünü ve kimsenin kurtulamadığı haberini alır. Kocasının ölümüne çok üzülen Münevver uzun bir süre kendisine gelemmez. En yakın arkadaşı olan Meliha,

⁹² Recep Bilginer, *“Oyun Bitti”*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

arkadaşını bu zor günlerinde yalnız bırakmaz. Kocası Halit de Münevver'in malî işlerini üstlenir. Kocası için çok görkemli bir mezar yaptıran Münevver, her gün çiçek alıp onun mezarına gider ve ona neler yaptığını anlatır. Feride ve Meliha, Münevver'i normal yaşamına döndürmek için uğraşırlar. Eskisi gibi giyinip kendisine bakmasını isterler. Bir akşam Meliha ve Halit, Münevver'in evine yemeğe giderler. Halit iltifat ederek Münevver'i dansa kaldırır. Feride bu durumdan rahatsız olur. Çünkü ablası Münevver, genç, güzel, dul ve zengin bir bayandır. Ve bu dört unsurun ablası için en büyük düşmanları olduğunu düşünür. Haksız da sayılmaz. Halit özellikle parası için Münevver'le çok yakından ilgilenir ve bir süre sonra aralarında bir ilişki başlar.

Münevver, bir yandan en yakın arkadaşının kocası ile ilişkiye girdiği için vicdan azabı çekerken bir yandan da mutluluğun tadını çıkarır. Halit, Münevver'in zenginliğinden faydalanır ve sürekli olarak ondan para ister. Birlikte Avrupa seyahatine çıkarlar. İlk günden beri ilişkilerinden haberdar olan Feride, önceleri ikisine de çok kızar; ancak kendisine yeni yeni gelmeye başlayan ablasının mutluluğunu da bozmak istemez.

Münevver Halit'in yalnız kendisinin olmasını ister; ancak Meliha'nın kendisine olan samimî davranışları durumu içinden çıkılmaz bir hâle sokar. Yalnız kalmaktan çok korkan Münevver, Feride'nin evlenip Ankara'ya yerleşmesine de razı değildir. Bu çıkmazdan kurtulamayan Münevver, bir akşam Halit'i yemeğe davet eder. Yemekten sonra yatak odasında bekleyen Halit'i ve kendisini öldürür.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Eserdeki temel çatışma, Münevver'in vicdanı ve aşkı arasındadır. Mutluluğu, aşkı arkadaşının kocasında bulan Münevver, bir yandan da en yakın arkadaşını aldatmış olmanın suçluluğunu duyar. Ne aşkıdan vazgeçebilir ne de arkadaşını aldatmaya gönlü razı olur.

Çözüm:

Ne yapacağını şaşırarak, çıkmazda olan Münevver, vicdanını sesini duymazlıktan gelemez çareyi Halit'i ve kendisini öldürmekte bulur.

KİŞİLER:

Eserde beş kahraman vardır. Bunlardan Münevver ana kahraman, Halit, Feride, Meliha ikinci dereceden önemli kahramanlardır. Bu kahramanlar dışında Taşçı, Münevver'in kocası, Feride'nin nişanlısı Selçuk ve Mevlâna eserde adı geçen diğer karakterlerdir.

Münevver: Oyunun ana kahramanı olan Münevver, genç, güzel ve zengin bir bayandır. Savurgan bir tip olan Münevver, kocasına güzel görünmek için sürekli alışveriş yapar. Kocasını çok sevmesine rağmen ara ara huysuzluk edip kırar, o ise karsının her karpisine katlanır. Sürekli iş seyahatine çıkan kocası, yine bir gün iş için İzmir'e giderken uçağının kaza yapması sonucu hayatını kaybeder. Eşinin ölümüne çok üzülen Münevver, kocası için çok gösterişli bir mezar yaptırır, aylarca yas tutar Her gün çiçek alarak kocasının mezarını ziyarete gider, ona neler yaptığını anlatır. Kardeşi Feride, en yakın arkadaşı Meliha ve onun kocası Halit, Münevver'in eski mutlu günlerine dönmesi için uğraşırlar. Münevver'in parası ile de ilgilenen Halit, ona daha samimî davranmaya başlar. Münevver, en yakın arkadaşının kocası Halit'e âşık olur ve onunla aralarında bir ilişki başlar. Münevver çok mutludur; ancak arkadaşı Meliha'nın ona samimî, içten davranışları, yaptığı yanlışın farkına varmasını sağlar. Vicdanının sesi ve aşkı, arasında kalan Münevver, bu çıkmazdan kurtulamayarak pişmanlığını anlattığı bir ses bandı bırakarak âşığını ve kendisini öldürür.

Halit: Meliha'nın kocasıdır. Eşinin yakın arkadaşı olan Münevver'in kocasının ölümünün ardından ona destek olmaya çalışır. Sürekli kumar oynayan Halit, genç, güzel, dul ve zengin bir bayan olan Münevver'le ilgilenmeye başlar. Münevver'i kendisine âşık ettikten sonra, çeşitli nedenlerle sürekli olarak ondan para alır. İlişkisinin paraya bağlı olduğunu bilen Münevver, mutluluğunun devam etmesi için, Halit'in her istediğini yapar. Halit, ne karısından ne de Münevver'in parasından vazgeçebilir. Münevver gibi o da çıkmazdadır.

Münevver, bir gün Halit'i akşam yemeğine çağırır ve onu öldürür.

Meliha: Halit'in eşi, Münevver'in en yakın arkadaşıdır. Münevver'in kocasının ölümünün ardından onun yokluğunu hissettirmemek için her şeyi yapar. Arkadaşı için her şeyi yapan, iyi niyetli bir insandır. Kocasından, arkadaşının işleri ile ilgilenmesini istediğinde, kocasının ve en yakın arkadaşının kendisini

aldatacakları aklının ucundan bile geçmez. Kocasına ve arkadaşına çok fazla güvenir; ancak bu güveninin bedelini çok ağır öder. Hem en yakın arkadaşından hem de kocasından olur.

Feride: Münevver'in kardeşidir. Anne ve babası öldükten sonra ablası Münevver onu yanına alır ve okutur. Feride vaktinin çoğunu kitap okuyarak geçiren akıllı bir kızıdır. Selçuk adında bir gençle nişanlıdır, evlenip Ankara'ya yerleşme plânları yaparlar; ancak Feride kocasının ölümü ile çok sarsılan ablasını bırakıp gidemez. Genç, güzel, dul ve aynı zamanda çok zengin olan ablasını, iyi niyetli olmayan Halit'e karşı uyarır; ancak Halit sayesinde ablasının mutlu olduğunu gören Feride, onların ilişkilerine karışmamaya karar verir. Onun için önemli olan sadece ablasının mutlu olmasıdır. Vicdan azabı duyan ablasının intihar etmesiyle bütün serveti Feride'ye kalır.

Taşçı: Münevver'in kocasının mezarını yaptırmak için tuttuğu kişidir. Karısı, onu başka bir erkekle kaçarak terk eder. Karısının sevdiği adamla kavuşmasını istemeyen Taşçı, karısını boşamaz.

MEKÂN:

Eserde kullanılan ana mekân, Münevver'in İstanbul, Boğaziçi'ndeki dairesidir.

Aynı mekân üzerinde Münevver'in ruhsal durumuna göre değişiklikler yapılmıştır. İlk başta mutlu bir hayat yaşayan Münevver'in evine gösteriş hâkimken, kocası öldükten sonra aynı mekâna karamsar bir hava hâkimdir. Birinci bölümün birinci ve ikinci tablolarında bu mekân şöyle tasvir edilir:

“İstanbul'da, Boğaziçi'nde, denize bakan bir apartman dairesinin salonu zengin eşya. Aşırı gösterişli de denilebilir. Aslında, duvardaki tablolarla birlikte salonun eşyasına, gösteriş egemen olmuştur. Zaman zaman, Boğaz'dan geçen vapurların düdüğü ve otomobillerin gürültüsü duyulur. Feride, elinde bir kitap, divana uzanmış okumaktadır. Sade, spor bir giyinişi vardır. Pikapta, klasik bir müzik. Bir süre kitabı özenle bırakır. Pencereye gider, kanatları sonuna kadar açar. Pikaptaki müzik durmuştur. Pencereden dışarı seslenir.” (s. 1)

Üçüncü ve dördüncü tablolarında mekân yine Münevver'in evidir; ancak dekorda birkaç değişiklik yapılır:

“Aynı dekor. Yalnız ek olarak, duvardaki kocasının fotoğrafının altında, büyük bir mezar eskizi, renkli. Büfenin üzerinde de iki kişilik kocaman bir mezar maketi. Odanın içindeki oyuncak bebekler sayıları artmışçasına, daha göze çarpar şekilde konulmuşlardır. Meliha ve Feride, konuşmaktadırlar. Feride her zamanki giysisiyle, Meliha, süslü ve göz alıcı giyinmiştir.” (s. 18)

İkinci bölümün ilk sekiz tablosunda mekân Münevver'in evidir. Münevver, Halit'e âşık olduktan sonra yine evin havası değişir, oyuncak bebekler bir araya getirilir:

“Birinci bölümdekilerin aynı. Değişiklik; Münevver'in ölen kocasının fotoğrafının kaldırılmış olması ve oyuncak bebeklerin bir araya getirilerek yan yana dizilmesi Münevver oturmuş hâlde Halit, ayakta konuşmaktadırlar.” (s. 47)

Münevver'in vicdan azabından kurtulamayıp âşığını ve kendini öldürdüğü bölümde yine eşyaların yerleri değiştirilir. Münevver ölen kocasının resminin yanına kendi resmini asar:

“Aynı dekor. Ek olarak, Münevver'in çerçeveli fotoğrafı kocasının fotoğrafının yanına asılmıştır. Bebeklerin üzerindeki örtü kalkmıştır. Meliha siyah bir elbise giymiş oturmaktadır. Feride, ayakta normal giysili, karnı daha da şiş. Meliha için için ağlamaktadır.” (s. 88)

Münevver'in kocasının iş için gittiği İzmir, saat on beşte Yeşilköy Hava Limanı'ndan kalkan İzmir uçağı, Manisa yakınlarında bilinmeyen nedenlerle dağa çarptığı haberinde yer alan mekânlar, Münevver'in her gün ziyaret ettiği kocasının mezarı, Feride ile Selçuk'un evlendikten sonra yerleşmeyi düşündükleri Ankara, Halit'in, Münevver'i götürmek istediği gazino, Halit'in kumar oynadığı kulüp, eserde geçen diğer mekân isimleridir.

Münevver ve Halit Barselona'ya tatile gideceklerdir. Ancak İstanbul'dan birlikte ayrılamazlar. Meliha, kocası Halit'i iş için önce Van'a daha sonra sırasıyla Diyarbakır, Kayseri ve Ankara'ya gidecek diye bilir; ancak Halit Van'a gidiyorum diye Atina uçağına biner. Oradan Pire'ye gider ve vapura biner. Münevver de vapura biner. Vapur Sarayburnu'nu dönüp Marmara'ya açılıp, ertesi sabah Pire'ye ulaşır. Dönüşte de Halit Atina uçağına binip İstanbul'a gelecektir.

ZAMAN:

Bahar mevsiminde başlayan eser, bir yıl sonra yine aynı dönemde biter. Bahar mevsiminde kocası ölen Münevver, on ay boyunca yas tutar. Daha sonra Halit'le iki ay süren bir birliktelik yaşayan Münevver çok değişir. Eser, Münevver'in, kocasının ölüm yıldönümünde âşığı ve kendisini öldürmesi ile biter.

“Evet, biliyorum. Yarın kocam öleli bir yıl oluyor. Ölüm yıldönümü. Hadi usta, şimdi git, o güzel mezara o usta ellerinle, benim verdiğim tarihi yaz. İkinci mezara yazacağın bu yazı da, aynı yazı olsun, aynı hizada aynı büyüklükte.” (s. 76)

1.2.3. KARIM VE KIZIM

Yazar, “*Karım ve Kızım*”⁹³ isimli üç perdeden oluşan dram türündeki eserini 1985 yılında yazmıştır. Eserde çok zengin bir fabrikatör olan Kemal Rıfat’ın karısı İncila, kızı Aysel ve servet avcıları arasında gelişen, maddi temellere dayanan yozlaşmış ilişkiler işlenmiştir. “Oyun aile toplum birimi merkez alınarak ve baba-karısı ve kızı ve başka kişilerle canlı kılınarak toplumumuzda önemli bir yeri olan bazı sosyo-ekonomik sorunları sergilemiştir. Üzerinde durulan en önemli husus da, insanî ve manevî değerlerle yönlendirilmemiş ve anlamlandırılmamış, maddî varlığın iç dünya zenginliğinden yoksun insanlar elinde, onları nasıl yıkıma uğrattığı vurgusudur.”⁹⁴

Eser adını Kemal Rıfat’ın karısı ve kızından alır. Kemal Rıfat’ın karısı İncila ve kızı Aysel eserin ana kahramanlarıdır. İncila ve Aysel arasında çatışma yaşanır. Maddi olarak her türlü imkâna sahip olan Kemal Rıfat, aile düzenini korumaya yetmeyen, karısı ve kızının emrine verdiği servetten vazgeçerek eski parasız ama huzurlu günlerine döner. Servetinin karısına ve kızına insanlığı unutturduğunu düşünür.

ÖZET:

Oyun, maddi olarak her türlü imkâna sahip, çok zengin; ama sevgiden yoksun, huzuru, mutluluğu yakalayamayan bir aile etrafında şekillenir.

Orta yaşın üstünde olmasına rağmen oldukça bakımlı ve güzel bir bayan olan İncila, dostlarına onlardan üstün olduğunu göstermek, onları kıskandırmak, dahası gazetelerin, dergilerin sayfalarına geçmek için şölenler düzenler. Kocası Kemal Rıfat da, karısını her şeyini uğruna feda edecek kadar çok sever, onun mutluluğu için her şeyi yapar. Kızları Aysel de her istediği itiraz edilmeden yapıldığı için şımarık bir kız olarak yetişir. Üniversiteyi yarıda bırakmış uçarı bir kızdır. O da annesi gibi çok fazla para harcar.

Güzellik ve genç görünme konusunda âdeta kızı ile yarışan İncila, kocasının iş ortağı olan, önceleri Aysel’e kur yapan Mehmet Sami ile ilişki kurar. Mehmet

⁹³ Recep Bilginer, “*Karım ve Kızım*”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

⁹⁴ Nurullah Çetin, “*Karım ve Kızım Oyununda Değerler Çatışması*”, *Türkoloji*, 1993, C. XI, S.1, s. 261-262.

Sami'nin niyeti kötüdür. İncila aracılığıyla Aysel'le evlenip şirketlerin başına geçmeyi planlar. İncila, Aysel'i Mehmet Sami'nin tuzağından kurtarmak için Yakup Ali'nin arkadaşının oğlu olan Şevki Yılmaz'ın dikkatini kızına çekmeye çalışır. İncila, aslında bunu kızının iyiliği için yapmaz. Kızına karşı yenilmiş olmayı kabullenemeyeceği için böyle bir işe kalkışır.

Edebiyat öğretmeni olan Şevki Yılmaz, manevî değerler peşinde olan bir gençtir. Zenginlikten, paradan, güzellikten ziyade, iç görünüşe önem veren biridir. İncila'nın, düzenlediği şölenlerden birinde bir araya gelen Aysel, Şevki'nin konuşmalarından çok etkilenir ve değişme isteği duyar. Şevki, onun değişmesine, iyi bir genç kız olmasına yardımcı olacaktır. Kısa sürede Aysel'de olumlu yönde gelişmeler olur. Bu arada iki genç birbirine âşık olur, evlenmeye karar verirler. Mehmet Sami, bu durumu kabullenemez.

Aysel, bir gün annesi ile Mehmet Sami'yi öpüşürlerken yakalar. Bunun üzerine Mehmet Sami, aslında onu sevdiğini ama annesinin bunu kabullenemediği için araya Şevki'yi sokarak bu duruma engel olduğunu söyler. İncila, eğer Mehmet Sami'nin, kızıyla evlenmesine izin verirse, kızına karşı verdiği savaşta yenilmiş olacaktır. Bu yüzden böyle bir oyun düzenlediğini anlatır. Aysel, Şevki'yi çok sevmesine rağmen annesinden intikam almak için eski yaşamına dönmeye karar verir. Mehmet Sami ile Aysel'in dışarı çıktıkları bir gece bu duruma sinirlenen İncila, Şevki'yi eve çağırarak olanları anlatır ve onu etkilemeye çalışır. Aysel eve döndüğünde onları bir arada görünce çok üzülür ve anne-kız birbirine düşman olur.

Karısı ve kızı arasındaki küskünlüğün nedenini bilmeyen Kemal Rıfat, sürekli olarak onları barıştırmaya çalışır; ancak başarılı olamaz. Kemal Rıfat, birbirlerine kızgınlıklarının geçmesi, sakinleşmeleri için karısı ve kızını farklı yerlere tatile gönderir.

Karısının ve kızının telefon konuşmalarından olanları öğrenen Kemal Rıfat, onlara iyi bir ders vermek için bütün servetini dağıttığını, eski parasız ama huzurlu günlerine döndüğünü söyler. O servetin karısını ve kızını kendisinden aldığını düşünür. Bu yüzden karısı ve kızına bir oyun oynar. Onlar yaptıklarına pişman olup birbirlerinden özür dileyene kadar mal varlığını Yakup Ali'ye devreder.

DRAMATİK YAPI.

Çatışma:

Eser, anne kız arasındaki ana çatışma üzerine kurulur. Gözünü para hırsı bürüyen İncila değer yargılarını yitirir. Kocasını, iş ortağıyla aldatır. İncila ile yasak bir ilişki yaşayan Mehmet Sami'nin asıl amacı Aysel'le evlenip holdingin başına geçmektir. İncila, Mehmet'in Aysel ile ilgilendiğinden haberdardır. Kızının gençliğini ve güzelliğini kıskanan anne, kızından daha güzel olmak, onu yenmek için elinden gelen her şeyi yapar. Mehmet Sami'yi kızına kaptırmamak için kızının Şevki ile evlenmesini ister.

Eserde görülen bir diğer çatışma da kötü, güçlü ve zengin olan Mehmet Sami ile iyi, fakir ve güçsüz olan Şevki Yılmaz arasında yaşanır. Mehmet Sami maddiyata önem veren, para için her şeyi yapacak olan bir iş adamıyken, Şevki Yılmaz maneviyata önem veren bir edebiyat öğretmenidir. Her ikisi de Aysel'le evlenmek ister.

Kızı ve eşi arasındaki sorunun nedenini öğrenen Kemal Rıfat ve kızı Aysel-eşi İncila arasında da çatışma yaşanır.

Çözüm.

Kızının gençliğini ve güzelliğini çekemeyen İncila, kızının sevgilisi Mehmet Sami'yi elinden almaması için çeşitli hilelere başvurur. Eserin sonunda annesinin oyununu öğrenen Aysel, ondan intikam almak için Mehmet Sami ile dışarı çıkar. Eve döndüğünde sevgilisi Şevki ile annesini baş başa görünce annesine olan öfkesi daha çok artar. Anne-kız aynı erkek için birbirlerine düşman olur. Kemal Rıfat sayesinde Mehmet Sami'nin gerçek yüzünü görürler.

Mehmet Sami Aysel'i parası için isterken, Şevki Yılmaz onu gerçekten sevdiği için ister. Kemal Rıfat, kızı Aysel'i mirasından mahrum bırakınca, Mehmet Sami de onunla evlenmekten vazgeçer.

Kızı ve eşinin Mehmet Sami'yi paylaşamamaları üzerine birbirlerine düşman olduklarını öğrenen Kemal Rıfat, kızına ve eşine iyi bir ders vermek için onlara servetini dağıttığı yalanını söyler. Böylece eserin sonunda hem İncila hem de Aysel yaptıklarının bedelini çok ağır bir şekilde öderler.

KİŞİLER:

Eserde dokuz kişi vardır. Bunlardan İncila ve Aysel ana kahramanlardır. Kemal Rıfat, Mehmet Sami ve Şevki Yılmaz ikinci dereceden kahramanlardır. Yakup Ali, Selda, Safiye ve Uşak ise eserdeki diğer kahramanlardır.

Eserde “Kemal Rıfat’ın karısı İncila ve şirketinde çalışan Mehmet Sami gibi kişiler, maddenin yani somut dünya varlığının birincil konumda tutulduğu ve buna bağlı olarak yüce insanî değerlerin geri plâna itildiği, yozlaşmış bir dünya görüşünü temsil eden tipler olarak yer alırken; Şevki Yılmaz maddeci olmayan, insanlık, dostluk ve sevgi gibi değerleri ön plâna alan bir tiptir.”⁹⁵

İncila: Orta yaşın üzerinde, güzel ve bakımlı bir bayandır. Buna rağmen kızı Aysel’in güzelliğini ve gençliğini kıskanır. Sürekli onunla yarışır. Sonradan edindiği ekonomik ve sosyal konumunu çevresiyle olan ilişkilerinde kötü niyetli düşüncelerinin tatmini için bir araç olarak kullanır. Konumunu göstermek, gazetelerin sayfalarına geçmek için sürekli olarak şölenler düzenler. Etrafındakileri etkileyip, kıskandırmaktan çok hoşlanır. Kocasını Kemal Rıfat’tan ziyade onun servetine düşkündür. Varlıklı ve züppe kadın tipi diyebileceğimiz İncila, modern yaşantıya düşkünlüğü yanında, hastalıklı bir şehvet tutkusunu da simgeler. Kızı Aysel’le evlenmek isteyen Mehmet Sami’yi kızına kaptırmamak uğruna her şeyi yapar ve kocasının aynı zamanda iş ortağı olan bu adamla kocasını aldatır. Daha sonra kızıyla bir birliktelik yaşayan Şevki Yılmaz’ı da etkilemek için uğraşır.

Kemal Rıfat, karısının yaptıklarını öğrendiğinde onu öldürmek ister; fakat daha sonra ona en güzel cezanın servetinden mahrum etmek olduğunu anlar ve İncila’yı terk eder.

Aysel: İncila’nın yaşadığı liman şehrine gelen denizcilerden biriyle yaşadığı yasak aşkın meyvesidir; ancak herkes onu kocası Kemal Rıfat’ın kızı diye bilir.

Aysel genç ve çok güzel; ama bir o kadar da şımarık bir kızdır. Üniversite öğrenimini yarıda bırakır. O da annesi gibi para harcamayı çok sever.

İlk başlarda kendisiyle ilgilenen Mehmet Sami’den hoşlanır, daha sonra annesinin oyunuyla Şevki Yılmaz’la birliktelik yaşar, evlenmeye karar verirler. Şevki Yılmaz sayesinde Aysel’in hayatında olumlu gelişmeler yaşanır. Eski Aysel’den eser kalmaz. Eski anlayış ve davranışlarından sıyrılarak yeni bir kişilik kazanır. Ancak

⁹⁵ Nurullah Çetin, *a. g. m.*, s. 257.

Mehmet Sami ile annesinin ilişkisini öğrenince, eski hâline döner ve annesinden intikam almak için Mehmet Sami ile birlikte olur. Anne kız arasında büyük bir çatışma yaşanır. Durumu öğrenen babası Kemal Rıfat sadece karısını cezalandırmakla kalmaz kızını da servetinden mahrum bırakır.

Kemal Rıfat: İncila'nın kocasıdır. Önceleri küçük bir memur olup, sade ama mutlu bir hayat yaşar. Ancak sonraları iş dünyasına girerek çok zengin bir fabrikatör olan Kemal Rıfat, paranın her şeyin önünde bir kalkan olduğunu, çirkini güzel, kötüyü iyi, önemsizi önemli yapacağını, zenginin güçlü olduğunu savunur; ancak Kemal Rıfat'ın çok övüldüğü serveti aile düzenini korumaya yetmez. Karısının ve kızının emrine verdiği serveti, onlara insanlıklarını unutturur. Hayatın anlamını yeniden sorgulayan, parayla her şeyi halledemeyeceğini anlayan Kemal Rıfat, karısının ve kızının yaptıklarını öğrendiğinde onları cezalandırmak için servetinden mahrum bırakır ve kendisi de parasız; ama huzurlu, onurlu günlerine döner. Onun için aile mutluluğu, öncelikli bir konuma gelir.

Mehmet Sami: Kemal Rıfat'ın iş ortağıdır. Kemal Rıfat'ın hem şirketlerine hem de kızı Aysel'e gözünü dikmiş bir çıkarıcıdır. İncila onu Aysel'den vazgeçirmek için çeşitli yollara başvurur. Onunla yasak aşk yaşadığı için Mehmet Sami'yi kızı ile paylaşmak istemez; ancak Mehmet Sami'nin asıl istediği Kemal Rıfat'ın şirketleri ve servetidir. Bu da ancak Aysel'le evlenirse gerçekleşecektir. Bu yüzden İncila'yı da kendisine yardım etmesi için zorlar. Hatta aralarındaki yasak ilişkiyi koz olarak kullanır. İncila ile yaşadığı yasak aşk ortaya çıktığında Kemal Rıfat kızını ve karısını servetinden mahrum bırakır. Servet avcısı olan Mehmet Sami parasız ve şirketsiz olan Kemal Rıfat'ın kızı Aysel'le evlenmekten vazgeçer.

Yakup Ali: Kemal Rıfat'ın yakın arkadaşlarından biridir. Aysel'i kendi kızı gibi sever ve onun için her şeyi yapar. İncila'nın her yaptığından haberdar olmasına rağmen, arkadaşının üzülmelerini istemediği için ona hiçbir şey anlatmaz.

Yakup Ali, İncila'nın arkadaşlarından Selda'ya âşiktir; onunla birlikte çok güzel vakit geçirirler; ancak Selda ilk başlarda onunla evlenmek istemez. Daha sonra ise Yakup Ali, onu evlenmeye ikna eder.

Kemal Rıfat, karısı ve kızına dürüst yaşamaları için ders verirken Yakup Ali'den yardım alır. Bütün servetini, şirketlerini ona devreder. Yakup Ali'nin

şirketlerini iyi idare edeceğine emindir. Karısı ve kızının ne yaptıklarını, nasıl yaşadıklarını kendisine günü gününe bildirmesini ister.

Şevki Yılmaz: Yakup Ali'nin arkadaşının oğlu olan Şevki edebiyat öğretmenidir. İnsanî değerleri temsil eden bir tip olup maddiyattan çok maneviyata önem verir. Aysel çok güzel bir kız olmasına rağmen onun dış görünüşü yerine iç dünyasına önem verir. Aysel, Şevki ile tanıştıktan sonra hayatında olumlu yönde değişiklikler olur. Şevki, eski şımarık Aysel yerine bilinçli, hanımefendi Aysel'in oluşmasında çok büyük rol oynar. İki genç evlenmeye karar verirler; ancak yaşanan entrikalar yüzünden evlenemezler. Babası Aysel'i cezalandırdığında bütün yaşananlara rağmen Şevki, Aysel'i affeder ve babasının da kızını affetmesini ister.

Selda: Orta yaşın üstünde, süslü aynı zamanda dul bir bayandır. İlk evliliği kocasının ölümü nedeniyle çok kısa sürer. İkincisi başka bir kadına gider, üçüncüsünü de o kovar. Dördüncü olarak da Yakup Ali ile evlenir, mutlu bir yaşam sürerler.

Selda, arkadaşı İncila'yı çok sever. Her zaman onun yanında yer alır. Kemal Rıfat'ın çok ileri gittiğini düşünür. Onu kararından vazgeçirmek için uğraşır; ancak başarılı olamaz.

Hizmetçi Safiye ve Uşak: Kemal Rıfat'ın evindeki hizmetkârlardır. Hizmetçi, evde olan biten her şeyden haberdardır; ancak kimseye bir şey söylemez. Evin hanımlarının yaşamlarına özenir, onlar gibi davranmaya çalışır. Evin uşağı ile birbirlerini severler. Evlenip köylerine dönmek isterler. Kemal Rıfat, düğünlerini yapar ve hediye olarak oturacakları evin tapusu ile bir arsanın tapusunu verir.

MEKÂN:

Eserde kullanılan ana mekân Kemal Rıfat'ın bahçe içindeki evidir. Kahramanların konuşmalarından evin İstanbul'da olduğunu anlıyoruz. Birinci, ikinci ve üçüncü perdelerdeki bütün tablolar da mekân Kemal Rıfat'ın zenginliğini gösterecek kadar gösterişli evidir. Ev şu şekilde tasvir edilir:

“Ev iki katlıdır. Olay, evin birinci katında, oturma odası olarak kullanılan odada geçer. Bu odanın özelliği, büyük salona, bahçeye ve mutfağa açılan kapıları olmasıdır. Oda geniştir ve iyi döşenmiştir. Bir merdivenle, odadan üst kata çıkılmaktadır. Çok gösterişli ve her şey zenginliği yansıtmaktadır.” (s. 1)

Oyun baştan sona bu dekorda geçer; ancak üçüncü perdenin beşinci tablosunda karısından ve kızından intikam almak isteyen Kemal Rıfat, servetini dağıtmasına bağlı olarak evdeki eşyaları azaltır:

“Aynı dekor.

Yalnız ilk bakışta, fark edilecek biçimde, eşyalar azalmıştır. Tablolar kalkmıştır. Şevki Yılmaz, yalnız ayakta, ne yapacağını, nasıl duracağını bilmez durumda. Çevresine, yabancı bir yere bakar gibi, bakar. Bir ara, kaçmaya niyetlenir. Kapıya yönelir. Tam çıkacağı sırada, Mehmet Sami eşikte belirir. Elinde baston vardır. Özenle giyinmiştir. Kendinden emin, yüksekte bakarak yürür. Kibar görünme tutkusuyla selam verir. Şevki Yılmaz’ın yüzü asılır. Yasak savar gibi karşılık verir.” (s. 114)

Eserde adı geçen diğer mekânlar ise şöyledir: Mutfak, yeni açılan otelin büyük salonu, cadde, şirket, kulüp, Çamlıca Tepesi, tiyatro, sinema, Şevki’nin annesinin yaşadığı uzak semtteki küçük ev, köy ve Şevki Yılmaz’ın vapurla Ege Denizi’nde gezi yapması, İzmir’e gitmesi, moda evi, mobilya mağazası.

ZAMAN:

Eserde olayların geçtiği tarihle ilgili herhangi bir tarih verilmez. Genellikle belirsiz zaman ifadeleri kullanılır. Kesin olmamakla birlikte üç perdelik eserin altı yedi aylık bir dönemi kapsadığını söyleyebiliriz. Eser İncila’nın evinde verdiği bir partiyle başlar. Bu partide değişmek için Şevki’nin yardımını isteyen Aysel, iki ayda çok değişir. Bu dönemlerde Safiye ve Uşak evlenir. Eserin sonunda Safiye hamile olduğu için karnı şişer. Onun da en az beş aylık hamile olduğu düşünülürse eserin altı yedi aylık bir dönemi kapsadığı söylenebilir.

1.2.4. KISKANÇ

Recep Bilginer, iki perdeden oluşan “*Kıskanç*”⁹⁶ eserini 1987 yılında yazar. Eserde ailesinden kalan Boğaziçi’ndeki yalıya ve sevdiği kadın olan Mualla’ya çok bağlı olan Şerif’in mücadelesi anlatır. Şerif, geçmişteki anılarına çok bağlıdır bu yüzden eski değerlerin korunması gerektiğine inanır.

Eser adını, ana kahraman Şerif’in hastalık derecesinde kıskanç bir yaradılışa sahip olmasından alır. Hayatının ilk gerçek aşkını bulduğuna inanan Şerif, onu elinden kaçırmaktan çok korkar. Bu yüzden onu her şeyden, herkesten çok kıskanır. Ona göre bu kıskançlık değil, sevdiklerini başkalarına kaptırmama tutkusudur.

ÖZET:

Doğduğundan beri Boğaziçi’ndeki yalısında yaşayan Şerif, tarihine, ailesine, ailesinden kalan yalısına çok bağlıdır. Yalı çok eskimesine rağmen içinde anıları olduğu için, onu satmak istemez.

Mutluluğu arayan bir kadın olan Mualla, kocası Sedat’ın evinden kaçır kendisini yanında güvende hissedeceği Şerif’e sığınır. Mualla, Sedat’tan boşanıp Şerif ile evlenmeyi düşünür. Yalıda birlikte yaşamaya başlarlar. Şerif, hayattayken anne ve babasına söz verdiği için, evlenmeden Mualla’ya dokunmaz ve başkasının da görmesine, dokunmasına izin vermez. Şerif, öylesine kıskançtır ki, sabah işe giderken kapıyı Mualla’nın üzerine kitler, pencereleri iyice kapatıp, kalın perdelerle örter. Ve bütün bu yaptıklarını “huzur ve güven arayışı” adına yaptığını söyler. Mualla başta bunları çok yadırgamasına rağmen kendi isteğiyle yalıya geldiği için durumu kabullenir. Zamanla Şerif’in kendisine güveneceğine inanır.

Mualla’nın kocası Sedat, eşinden boşanmak istemediği için boşanma işlemlerinde zorluk çıkartır. Mualla ise kendisiyle evlendikten sonra erkeklerle sapık ilişkiler yaşayan kocasından boşanmaya kararlıdır. Bir süre sonra Sedat’tan ayrılır ve Şerif ile evlenirler. Ancak yaptıklarından pişman olan eski kocasının da iyileşmesine yardımcı olur.

Şerif, danışma bürosunda üç ortağı ile çalışır; ancak son zamanlarda işleri iyice bozular. Borçlar, senetler hepsi Şerif’in adınadır. Ortakları Şerif’e yalıyı satıp,

⁹⁶ Recep Bilginer, “*Kıskanç*”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.

işlerini düzeltmeyi teklif ederler, Şerif kabul etmeyince de ortaklıktan çekilmesi için baskı yaparlar.

Eskiyen, her tarafı dökülen yalıtı almak isteyen alacaklılar vardır. Bir beton yığına yükseltmek için orayı satın almak isteyenler, diğer yalıtıda yangın çıkarırlar. Şerif, zor günler geçirir, onun bu hâline dayanamayan Mualla, bir avukat olan eski kocası Sedat'tan yardım ister. Sedat, Mualla'nın isteğini geri çevirmez. Yalıtı almak isteyenlerin gerçek yüzlerini ortaya çıkarmaya kararlıdır.

Geçmişin anılarına bağlı olan, sevdiklerini başkasına kaptırmak istemeyen Şerif'in bütün kıskançlığı yalnız kalma korkusundan kaynaklanır. Bu korkuyu Mualla ile birlikte yener. Geçmişini unutmadan bugünü yaşamayı öğrenir.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Eserde Şerif'in geçmişi yaşamak ve bugünü yaşamak düşüncesi arasında bir çatışma vardır. Geçmişinden kurtulamayan, sürekli olarak geçmişiyle yaşayan Şerif, bugüne uyum sağlamakta güçlük çeker.

Eserde görülen bir diğer çatışma ise, Şerif'in Mualla'ya karşı güvensiz olması ve güven duyma düşüncesi arasında yaşanır. Çok kıskanç biri olan Şerif, güven ve huzur arayışı adına Mualla'nın dışarıya çıkıp çıkmadığını anlamak için, Mualla'nın ayakkabısının altına tebeşirle imza atmak gibi ilginç tedbirler alır.

Başka bir çatışma ise Şerif ile yalıtı satın almak isteyenler arasında yaşanır.

Çözüm:

Mualla'nın yardımıyla bugünü yaşamının geçmişten kopmak olmadığını anlayan Şerif, bugünü yaşar; ancak geçmişini de unutmaz.

Hastalık derecesinde kıskanç bir kişi olan Şerif, zamanla karısı Mualla'ya haksızlık yaptığını anlar ve ona güvenmeye başlar. Hatta karısının eski kocası Sedat'la arkadaşça görüşmesine bile izin verecek kadar ona güvenir.

Anılarına çok bağlı olan Şerif, yalıtı satmamak da direnir. Yalıtı çok değerli arsalar üzerindedir. Bu yüzden varlıklı kimseler bu yalıtı alabilmek için çeşitli hilelere başvururlar. Hatta Şerif'in en yakın arkadaşına bile Şerif'i yalıtı satmaya ikna etmesi için kendisine komisyon vermeyi teklif ederler. Arkadaşı da onu ikna edemeyince Şerif ortakları tarafından çeşitli şekillerde borçlandırılır. Borçları

ödeyemeyince de yalının icra yoluyla satılmasına karar verilir. Mualla'nın, bu durumu avukat olan eski kocası Sedat'a anlatması üzerine, Sedat yapılan tüm düzenbazlıkları ortaya çıkarır ve yalının satılmasını önler.

KİŞİLER:

Aşırı derecede kıskanç olan Şerif'in dramının anlatıldığı eserde dokuz kişi vardır. Şerif, bu oyunun ana kahramanıdır. Mualla ikinci dereceden önemli kahramandır. Şerif'in çocukluktan arkadaşı olan A. Nuri, Mualla'nın annesi Nermin Hanım, babası Melih Bey, eski kocası Sedat, hizmetçisi döndü ve onun kocası Hüseyin eserdeki diğer kahramanlardır. Mualla'nın telefonda görüştüğü avukatı Metin ise Mualla'nın eski kocasına açtığı boşanma davasına bakar.

Şerif: Geçmişine, anılarına, Boğaziçi'ndeki eski yalıya çok bağlı olan Şerif, ana kahramandır. Şerif'in ilginç bir karakteri vardır. Bugünden ziyade âdeta geçmişte yaşar.

İlk kez, gerçek aşkı Mualla'da bulur. Kocasından boşanmak isteyen Mualla, Şerif'e sığınır. Böylece yalıda birlikte yaşamaya başlarlar; ancak Şerif, Mualla kendi eşi olana kadar ona el sürmez. Çünkü anne ve babasına hayattayken söz vermiştir.

Karısını çok kıskanan, bütün düşüncesi aldatılmak korkusuna kilitlenmiş olan Şerif, eşini kimsenin görmesini istemez. Bu yüzden sabah işe giderken pencereleri iyice kapatır, kalın perdeleri örter. Mualla'nın ayakkabısının altına tebeşirle imza atar ki silinip silinmediğine göre onun dışarı çıkıp çıkmadığını anlayacaktır. Son olarak da kapıyı üzerinden kilitler. Mualla önceleri bu durumu çok yadırgar; ama sabreder. İlerleyen zamanlarda Şerif, Mualla'ya güvenmeye başlar. Bu yaptıklarından kurtulmaya çalışır. Hatta Mualla'nın eski kocası Sedat'la görüşmesine bile izin verir. Ancak eski yalıda yaşamaktan vazgeçmez, yalıyı satmaya ikna olmaz.

Şerif, üç ortağı ile danışma bürosunda çalışır; fakat işleri zamanla kötüleşir. Şirketin borçlarının hepsi Şerif'in üzerindedir. Şerif, ne yapacağını bilemez. Ortakları ona yalıyı satıp, işleri yoluna koymasını teklif eder; ancak o bunu kabul etmez. Alacaklılar icra yoluyla yalıya bakmaya gelirler. Bir avukat olan Mualla'nın eski kocası Sedat, Şerif'e yardım eder. Şerif, zamanla, bugünü yaşamının geçmişten kopmak olmadığını anlar ve Mualla ile mutlu bir hayat yaşarlar.

Mualla: Önce Sedat adında genç bir avukatla evlenir; ancak evlendikten sonra Sedat yalnızca bir kere Mualla ile birlikte olur. Sedat, daha sonra erkeklerle sapıkça bir ilişki yaşar. Mualla, ilk geceden eşinden hamile kalır; ancak Sedat buna inanmayıp karısının kendisini başka bir erkekle aldattığını, çocuğun da başkasından olduğunu düşünür. Bu yüzden Sedat, Mualla'yı bayıltarak karnındaki çocuğunu aldırır. Bu yaşananlara dayanamayan Mualla, evi terk eder ve boşanma davası açar. Yalnızlığa dayanamayacağı için de Şerif'e sığınır. Şerif de onu ilk başlarda kilit altında yaşatır; ancak Mualla sabreder ve zamanla Şerif'in güvenini kazanır. Sedat'tan boşanan Mualla, Şerif'le evlenir ve mutlu bir hayat yaşarlar.

Ahmet Nuri: Şerif'in çocukluktan arkadaşıdır. Sürekli olarak arkadaşı Şerif'i yalıtı satması için ikna etmeye çalışır. Yalıtı satın alacak olanlarla işbirliği yapar. Eğer Şerif'i yalıtı satmaya ikna ederse o da komisyon alacaktır. Bu yüzden sürekli olarak Şerif'i rahatsız eder. Şerif'i ikna etmeyi başaramayınca onun ortaklarıyla işbirliği yapar. Şirketin borçlarına karşılık Şerif'in yalıtısını elinden almaya kalkar; ancak başarılı olamaz.

Nermin Hanım: Mualla'nın annesidir. Kocasını Melih Beyle kırk yıldır evlidir. Erkeğe fazla yüz verilmemesi gerektiğini düşünür. Ona göre, eğer erkeğe yüz verirse, erkek şımarır ve olmadık isteklerde bulunur. Bu yüzden eşi Melih Beyle kırk yıldır bir gün olsun kalkıp kahvaltı hazırlamamış, kahve yapmamıştır. Her sabah Melih Bey ona kahvaltı hazırlamıştır; ancak bir gün çok yorgun olan Melih Bey, eşinden kendisine kahve yapmasını ister. Nermin Hanım da yapmak istemeyince tartışma çıkar. Melih Bey, tartışma sırasında ilk kez ona bağırır ve elini havaya kaldırınca da Nermin Hanım evi terk ederek kızının evine gider. Aradan zaman geçmesine rağmen hâlâ Melih Bey onu almaya gitmez. Bir gün Şerif, acele olarak Melih Beyi yalıya çağırır. Melih Bey yalıya geldiğinde Nermin Hanım'ı salonda tek başına otururken görür ve konuşmaya başlarlar. Hatalarının farkına varan iki ihtiyar barışırlar ve bundan sonra bir yere sığınmak yerine sadece birbirlerine destek olacaklarına söz verirler.

Melih Bey: Nermin Hanım'ın kocası, Mualla'nın babasıdır. Melih Bey, sakin, yumuşak huylu bir erkektir. Kırk yıl boyunca hiçbir şey söylemeden hep o eşine hizmet etmiştir; ancak çok yorgun olduğu bir gün eşinden kahve istediğinde, eşinin yapmamasına çok üzülür. Eşiyle tartışan Melih Bey, ilk kez ona bağırır ve

elini havaya kaldırır. Bunun üzerine Nermin Hanım evi terk eder. Melih Bey, bu duruma daha çok sinirlenir. Çünkü eğer Nermin Hanım evi terk etmemiş olsaydı, kavgaları evlerinde kalacak ve bir iki saat sonra barışacaklardı; ancak Nermin Hanım'ın evi terk etmesiyle olaylar büyür. Bu yüzden Melih Bey, Nermin Hanım'ın burnunun sürtülmesi için uzun bir süre onu almaya gitmez. Bir gün damadı Şerif'in kendisini çağırmasıyla, onların yalısına gittiğinde Nermin Hanım'la konuşurlar ve yaptıkları yanlışın farkına varırlar. Birlikte evlerine dönerler.

Sedat: Mualla'nın eski kocası olan Sedat, aynı zamanda avukattır. Eşiyle sadece evlendikleri gece birlikte olurlar. Çünkü Sedat, bir arkadaş toplantısında, içkiliyken, ne olduğunu anlamadan bir erkekle kendini aynı yatakta bulur. Eve utanarak döner, o günden sonra da eşi ile birlikte olamaz. Diğer erkeklerle ilişkisi bir süre devam eder; ancak karısı durumu anlar ve evi terk eder. Sedat, yaptığı yanlışın farkına varır; ancak artık çok geçtir. Boşandıktan sonra, eski eşi Mualla'dan bu durumdan kurtulması için kendisine yardım etmesini ister. Mualla, eski eşinin durumuna acır ve onun kurtulmasına yardım eder. Daha sonra da Sedat, Mualla'nın yeni eşi Şerif'in sorunlarını halletmede onlara yardımcı olur.

Döndü: Ezilen ve sömürülen kadın tipine örnek olan Döndü, Mualla'nın hizmetçisidir. Adı Hüseyin olan bir erkekle evlidir ve ondan Hasan adında bir oğlu vardır. Kocası akşama kadar kahvede oturup kumar oynarken, o eve ekmek getirebilmek için çalışır. Bir gün kocası, ona Mualla Hanım'dan üç aylığını istemesini, seyyar köfteci arabası alacağını söyler; ancak Döndü, Mualla'nın da paraya ihtiyacı olduğunu öğrenince, parayı isteyemez. Kocası, onu yalıtı soymakla tehdit eder. Ve bir gün gerçekten evde kimse yokken gelir ve yalıdan değerli birkaç parça eşya alır; ancak Döndü daha sonra bu eşyaları Mualla'ya geri getirir ve bütün olanları anlatır. Hanımı da onu affeder. Zaten onun hiçbir suçu yoktur, her şeyi kocası yapmıştır.

Hüseyin: Döndü'nün akşama kadar kahvede kumar oynayan, iş aramayan kocasıdır. Bir gün seyyar köfteci arabası almak ister, Döndü'ye hanımından para istemesini söyler. Döndü onun bu isteğini yapmayınca yalıya hırsızlık yapmak için girer ve birkaç değerli eşya çalar; ancak eşi, onları evin sahibine geri götürür.

MEKÂN:

Olaylar, İstanbul’da Şerif’in ailesinden kalan Boğaziçi’ndeki yalısında geçer. Bu yalı çok eski olup tarihin izlerini taşıyan bir yapıdır. Boğaziçi’ndeki bu yalı olayların geçtiği ana mekândır. Oyunun başından sonuna kadar Şerif’in ata yadigarı evinin satılmaması için verdiği mücadele, mekânı işlevsel kılar.

Eserin birinci perdesinin bütün tablolarında mekân bu yalıdır. Dekor şu şekilde verilir:

“Boğaziçi’nde, iki katlı, ahşap bir evin alt katı. İçerden ikinci kata çıkan ince, ahşap bir merdiven. Mutfağa, alt kattaki odaya ve salondan dışarı açılan kapılar. Sıkı sıkıya kapalı ve denize bakan iki pencere.

Bina gibi, evin içindeki eşya da eskidir; ama hem binayla uyum sağlamakta hem de evin içine sakin, soylu bir görünüm vermektedir. Duvarlarda belirgin olarak yaşlı bir kadınla yaşlı bir erkeğin, ayrıca üniformalı bir erkeğin fotoğrafları asılıdır. Ayrıca bir sürü fotoğraf. Her şey yaşanan dönemi değil, geçmişi yansıtmaktadır. Zaman akşam, güneşin son ışıkları camlarda yansımaktadır.

Binanın dışında, hemen göze çarpacak biçimde “Bu Ev Satılık Değildir.” yazısı.” (s. 1)

İkinci perdenin bütün tablolarında da mekân yine Şerif’in ailesinden kalan yalıdır; ancak arada tek bir fark vardır. Mualla ve Şerif evlenmiştir ve artık Şerif, karısına güvenir. Bu yüzden daha önce sürekli kapalı olan perdeler açılır, kapı kilitlenmez.

“Aynı dekor.

Perdeler ve pencereler açık. İçerisi alabildiğine ışıklı. Mualla, elinde kahvaltı tepsisi mutfaktan gelir. Sabah giysisi, makyajı tam. Neşeli, mutlu, keyifle bir şarkı mırıldanır. Kahvaltı tepsisinden tabakları masaya yerleştirir, masayı çiçeklerle süsler. Sandalyeleri düzenler. Merdiven başından seslenir, sesi sevecen.)” (s. 58)

Şerif her sabah pazarlama işleri ile uğraştığı Danışma Bürosu’na gider. Mualla, kocası Şerif’e yardımcı olmasını istemek için eski kocasının yazıhanesine gider.

Mualla ve Şerif’in evlendiği gece, onları ziyarete gelen Ahmet Nuri’yi Melih Bey kendi evlerine götürür; ancak eserde onların evde nasıl vakit geçirdikleri ile ilgili bir bilgi yoktur.

ZAMAN:

Eserin yazılma zamanı 1987'dir. Eserde olaylar bir akşamüzeri başlar; ancak olayların ne kadar sürdüğü hakkında net bir zaman ifadesi kullanamıyoruz.

Oyunun birinci perdesinde zaman, akşam, güneşin son ışıklarının camlarda yansıdığı bir vakittir. Oyunun ilk perdesinde yalnız ve geçmişine bağlı olarak yaşayan Şerif ve perdedeki zaman uyumludur. İkinci perdenin başında ise zaman sabahtır. Ana kahraman Şerif, bu perdede Mualla ile evlenir, dünyası aydınlanır. Onunla birlikte eserdeki zaman da değişir sabah olur.

1.3. TOPLUMSAL VE SİYASÎ SORUNLARI İŞLEYEN OYUNLARI

Bilginer'in bu grupta incelediğimiz oyunlarında devlet yönetiminde görülen aksaklıklara, politikacıların hatalarına ve yönetimin değişmesiyle bir aydının yaşadığı kimlik bunalımına tanık oluyoruz. Aradan zaman geçmesine rağmen siyasetle ilgili benzer sorunların devam ettiğini söyleyebiliriz. Yazarın hapisanede yaşanan sorunları, İkinci Dünya Savaşı yıllarında ekonomik sıkıntılar yüzünden üniversite gençlerinin yön değiştiren hayatlarını, rüşvet karşılığında istediklerini yaptırmak isteyen arazi mafyalarını ele alan oyunlarını da bu grupta değerlendirdik. Bu gruptaki oyunlar şunlardır: “*Gazeteciden Dost*” (1959), “*Ben Devletim*” (1965), “*Politikada Bir Sarı Çizmeli*” (1968), “*Utanç Dünyası*” (1968), “*Ben Kimim?*” (1981), “*At-Avrat-Silâh*” (1988), “*Anılarla Yaşamak*” (1999), “*Sırat Köprüsü*” (2000)

1.3.1. GAZETECİDEN DOST (SON MİSAFİR)

Yazar “*Gazeteciden Dost*”⁹⁷ eserini 1959 yılında yazmıştır. Eserin bir diğer adı da “*Son Misafir*”dir. Yazarın üç perdeden oluşan bu eseri basılmamıştır. Biz bu çalışmayı Ankara Millî Kütüphane’den edindiğimiz teksten hareketle yaptık. Oyun ilk kez 1960-1961 tiyatro mevsiminde Tepebaşı’nda Dram Tiyatrosu’nda oynanmıştır. İş adamları, devlet adamları ve toplumla ilgili konularda politikacıların izledikleri yöntemin eleştirildiği, siyaset ve iş dünyasındaki yolsuzlukların işlendiği eserde olaylar, siyasetin kalbi olarak görülen Ankara’da, Şafak Gazetesi’nin bürosunda geçer. “Ülkücü bir gazetecinin, dalavereci iş adamları, avucuna bön bir Bakan düşürmüş bir sosyete kadını, işleri çevirmede yüzde alan kötü ahlâklı kadınlar, politikacılardan oluşan kirlili ve dedikodulu bir dünya içinde ödev duygusu ve zayıf anları arasında bocaladıktan sonra ödevini yerine getirmenin rahatlığı içinde kendisini bekleyen genç kıza dönüşünün serüvenini çiziyor.”⁹⁸

Bu eserle birlikte “Recep Bilginer’in adı, tiyatro sahnelerinde ilk defa görülüyor. Yazarın *Gazeteciden Dost* adındaki oyunu bu sezon Şehir Tiyatroları’nda oynanan telif piyesler içinde Çetin Altan’ın *Mor Defter*’inden; Cevat Fehmi’nin

⁹⁷ Recep Bilginer, *Gazeteciden Dost*, Oyun 3 Bölüm, 1959.(Eser basılmamış olup orijinal metin Ankara Millî Kütüphane’den alınmıştır.)

⁹⁸ Metin And, “*Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu*”, İşBankası Kültür Yay., Ankara 1983, s. 552.

Göç'ünden; Oktay Rifat'ın Atlar ve Filler'inden çok daha güzel çok daha enterasan"⁹⁹ bulunmuştur. Aynı zamanda eser, "tiyatromuzda yeni bir konu olan gazeteciliğin ele alınmasıyla da özgün bir yere sahiptir."¹⁰⁰

Eser ilk adını, mesleğine gereken hassasiyeti gösteren Zeki ile yardımcısı Görgün'ün arkadaşları olan iş adamı Ragıp Beyin, Ticaret Bakanının metresi Sevim aracılığıyla bakana kendi işlerinin daha iyi olmasını sağlayacak kararlar aldığını öğrenmeleri, bu haberi Ragıp Bey arkadaşları olmasına rağmen gazetede yazmalarından alır.

Eser genellikle "Gazeteciden Dost" adıyla bilinir; ancak eserin "Son Misafir" olan ikinci bir adı da vardır. Burada son misafirle kastedilen, gazeteci Zeki'nin vefalı, sabırlı sevgilisi Leyla'dır. Zeki ceviz tomruğu haberini gazetesinde yazmasından ve yakın arkadaşı Şeref'in de bulunmasından sonra İstanbul'a gitmeye karar vermiştir. O sırada gelen son misafir Leyla ise onu hâlâ çok sevmektedir. Leyla'nın gelmesiyle Zeki yalnızlıktan kurtulur, İstanbul'a birlikte gitmeye karar verirler.

ÖZET:

Zeki, Şafak Gazetesi'nin Ankara bürosunda Görgün isimli bir gençle ve gerçek adını bilmedikleri, "Amca" diye çağırdıkları bir kişi ile çalışır. Mesleğine gereken önemi veren, bir hadise olduğu zaman konu iyice aydınlanana kadar çalışan Zeki, Leyla adında bir sevgilisi olmasına rağmen, etrafındaki kadınlara da ilgi gösteren çapkın bir gazetecidir. Zeki ne kadar aktif ve çapkın bir genç ise Görgün de bir o kadar saf, kadınlarla iletişim kuramayan, sürekli Zeki'ye özenen, onun yaşadığı gibi bir hayat sürmek isteyen bir gençtir. Amca, her ikisine de doğru yolu göstermeye çalışan iyi niyetli bir ihtiyardır.¹⁰¹

⁹⁹ Melih Vassaf, "Sevilen Bir Oyun Gazeteciden Dost", *Son Saat Gazetesi*, 31 Mart 1962, s. 3.

¹⁰⁰ Prof. Dr. Olcay Önertoy, "*Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Tiyatro*", Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, s. 170.

¹⁰¹ Zeki ve Görgün'e faydalı işler yapmalarını öğütlediği bir günde onlara bir hikâye anlatır: "Siz iğneyi, çuvaldızın deliğinden geçiren adamın hikâyesini bilir misiniz? Dinleyin. Adam, iğneye iplik takar ve sonra belli bir uzaklığa koyduğu çuvaldızın deliğinden, bir atışta geçirir. Bunu gören devrin padişahı adama bir kese altın vermiş, hünerinden dolayı. Sonra da yüz sopa vurdurmuş, aklını ve zamanını öyle faydasız bir işe harcadığı için." (s. 15) Oyun içinde verilen bu hikâye **iç anlatı** olarak değerlendirilir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Hasan Erkek, "*Oyun İçinde Anlatı*", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 20.

Yoğun bir çalışma dönemi geçiren Zeki, dinlenmek için şehir dışına gitmeye karar verir. Ancak yolculuk için hazırlık yaptığı sırada Ticaret Bakanlığının Evrak Kalemi Şefi olan arkadaşı Şeref'in kayıp olduğunu öğrenir. Böylece şehir dışına gitmekten vazgeçer ve arkadaşının neden kaybolduğunu araştırmaya başlar. Bu arada ünlü bir iş adamı olan Ragıp Bey, eşi Hicran ve dostları Ferhunde ile Zeki'nin bürosuna gelir. Ceviz tomruğu stoklayarak büyük bir vurgun vurmaya plânlayan Ragıp Bey, Zeki'nin gazeteciliğinden yararlanarak hükümetin ceviz tomruğu ihracatını durdurmak ister. Bu arada kendisi piyasadaki ceviz tomruklarını toplayıp beklemeye başlayacak daha sonra da ihracata yeniden izin verilmesini sağlayacak böylece büyük bir servet yapacaktır. Ancak Ragıp Bey, Zeki'den beklediği yardımı görmez. Başka çareler aramaya başlayan Ragıp Bey, Ferhunde'nin devletin üst düzey yetkililerine düzenlediği bir partide, Ticaret Bakanının metresi olan Sevim'le tanışır ve Zeki'den alamadığı yardımı ondan bekler. Sevim bu iş karşılığında kazancın yüzde yirmi beşine ortak olarak Ragıp Bey'in zengin olmasını sağlar. Bu arada Amca'nın önceden Ankara'da Şeref gibi Ticaret Bakanlığının Evrak Kalemi Şefi olarak çalıştığı ve Ferhunde'nin eski kocası olduğu ortaya çıkar. Amca Beyin bakanlığın bir kararını ilânından önce ağzından kaçırmasıyla eşi Ferhunde ve ortakları iyi bir servet elde eder. Bu utanca dayanamayan Amca Bey kendisini başka bir göreve tayin ettirir. Şeref de kendisiyle aynı duruma düşer; ancak o ilk günler herkesten gizlenir daha sonra da terfi ettirilir.

Şeref olayında ve ceviz tomruğu ihracatında Ragıp'ın ve ortaklarının parmağı olduğunu öğrenen Zeki ve Görgün, bu haber üzerine çalışırlar. Üç eski dostun (Ferhunde, Ragıp ve Sevim) birbirlerine dargın olduğunu öğrenen Zeki, onları birbirlerinden habersiz olarak büroya çağırır. Farklı zamanlarda gelen Ferhunde, Ragıp ve Sevim, konuşmalarının kaydedildiğinden, habersiz her biri diğer ikisini suçlayarak çevirdikleri dolapları anlatırlar. Zeki, bu öğrendiklerini gazetede yazar. Böylece ortalık karışır. Ticaret Bakanı, görevinden istifa etmek zorunda kalır.

İşlerini tamamlayan Zeki, İstanbul'a gitmek için tekrar hazırlık yapmaya başlar. Sevgilisi Leyla'nın gelmesi ile ona karşı olan duygularını açıklar ve çapkınlığa son vererek beraberliklerine devam ederler.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Eserde Şafak Gazetesi'nin Ankara Temsilcisi olan Zeki ve işlerini kolay yoldan halletmeye çalışan iş adamı Ragıp Bey arasında bir çatışma yaşanır. Ticaret Bakanlığı'ndan ceviz tomruğu konusunda izin çıkarmaya çalışan Ragıp Bey, Zeki Bey'den bu konuda kendisine yardımcı olmasını ister.

Zeki'nin ceviz tomruğu ile ilgili olayları sorgulaması üzerine önceleri dost olan Ragıp, Sevim ve Ferhunde Hanım arasında bir çatışma yaşanır. Zeki gerçekleri öğrenmek için onlara tuzak kurar ve olanlarla ilgili her şeyi öğrenir. Her biri kendisini kurtarmak adına diğerlerini kötüler.

Çözüm:

Zeki Bey'den gerekli yardımı görmeyen Ragıp Bey, bakanın sevgilisi Sevim Hanım'a ulaşır. Sevim Hanım cazibesini kullanarak gerekli izinlerin çıkmasını sağlar ve böylece iş adamı Ragıp büyük bir kazanç elde eder. Yaşananlardan haberdar olan Zeki olanları gazetesinde yazar ve ortalığın karışmasına neden olur. Gazetede yayınlanan haberden sonra bakan sağlık bahanesiyle istifa eder.

Üç arkadaşın kendi çıkarları uğruna diğer arkadaşlarını kötülemesi üzerine hepsinin suça ortak olduğu anlaşılır. Hiçbirinin bir diğerinden farkı yoktur.

KİŞİLER:

Eserde on iki kişi vardır. Bunlardan sekiz tanesi konuşma, hareket ve davranışları ile oyundadırlar. Diğer üçü ise radyoda haber sunan spiker, Zeki'nin telefonda konuştuğu vekil ve Nigar Hanım'dır. Onların sadece sesleri kullanılmıştır. Eserde bir de sadece ismi geçen Şeref vardır. Zeki oyunun ana kahramanıdır. Oyunda Ragıp Bey, Ferhunde, Amca, Sevim ve Görgün ön plânda yer alan diğer kahramanlardır. Bunlar dışında Leyla, Hicran ve Şayeste ikinci plânda kalırlar.

Yazar, kendisiyle yapılan bir söyleşide eserindeki kahramanların birçoğunu gerçek hayattan tanıdığını söyler:

“Ankara'daki büroya bir arkadaşımı ziyaret için sık sık gidiyordum. Bu ziyaretler sırasında oraya gidip gelenleri tanıdım. Eserdeki kahraman o bürodaki heyecanlı, ele avuca sığmayan muhabirdi. Oyundaki iş adamı ise, İstanbul'da

tanıdığım meşhur bir iş adamıydı. Oyunda geçen olaylar, iş adamlarının bazı güzel kadınları kullanarak bakanları ticari işlerde tuzağa düşürdüklerini anlatır. Gazetecilik çok şey öğretiyor insanlara. İnsanları tanımayı, çeşitli olayların perde arkasını.”¹⁰²

Zeki: Şafak Gazetesi'nin Ankara bürosunda çalışan, adı ile kişiliği uyum içinde olan zeki bir gazetecidir. Gazete haberi için ele aldığı konuyu aydınlatana kadar uğraşan çalışkan biridir. Etrafındaki bazı iş adamları onun gazeteciliğinden, gazetenin üst düzey kişilere kurduğu baskıdan yararlanarak zengin olma derdindedirler. Zeki'yi kendi saflarına çekerek hem istediklerini elde edecekler hem de düzenbazlıkları ortaya çıktığında onunla dostluklarına güvenerek yaptıklarının gazetelere yansımaları önleyeceklerdir. Ancak Zeki, onların dost görünüşüne aldanmaz.

Zeki aynı zamanda çapkın bir erkektir. Leyla'yı gerçekten sevmesine rağmen birçok kadınla ilişkisi vardır; ancak eserin sonunda çapkınlığa son verir ve hayatında yalnızca Leyla kalır.

Görgün: Zeki'nin Ankara'daki büroda birlikte çalıştığı iş arkadaşlarından biridir. Görgün saf, iyi niyetli, çalışkan bir gazetecidir. Zeki'ye işlerinde çok yardım eder. Görgün iş arkadaşı Zeki'nin hayatına özenir. Kadınların sürekli olarak onunla ilgilenmesini kıskanır. Geceleri o da Zeki gibi davetlere, balolara gitmek ister; fakat Zeki ve Görgün'ün kişilikleri birbirinden çok farklıdır. Zeki ne kadar sosyal bir insansa Görgün bir o kadar kendi hâindedir. Görgün, Zeki'ye karşı ilgisi olan, sonradan bakanın sevgilisi olan Sevim'e ilgi duyar. Fakat Sevim onu çok itici bulur. Hiçbir şekilde onunla ilgilenmez.

Amca: Dürüst bir insan olan Amca, Ferhunde'nin kocasıdır. Ancak Ticaret Bakanlığının Evrak Kalemi Şefi olarak görev yaptığı sırada, Ferhunde ve dostlarının yanında, bakanlığın bir kararını ağızından geçirir. Bu bilgi sayesinde eşi Ferhunde ve dostlarının zengin olmasından çok utanan Amca başka bir vazifeye geçer ve emekli olana kadar kasaba kasaba dolaşır. Emekli olduktan sonra da elindeki eski Ankara'ya ait hatıraların olduğu kâğıtlarla gazeteye gider ve Zeki ile birlikte çalışmaya başlar.

¹⁰² Özlem Yurtsever, *a. g. t.*, s. 11.

Amca, Zeki'ye kendisini kullanmak isteyen Ferhunde ve arkadaşlarının gerçek yüzünü göstermeye çalışır.

Leyla'nın Zeki'ye olan aşkının temizliğine, saflığına inanan Amca, Zeki'nin Leyla'nın değerini anlaması için uğraşır.

Leyla: Zeki'nin sevgilisidir; fakat bu kız diğer sevgililerinden çok farklıdır. Çok iyi bir kızdır. Zeki ona karşı nasıl davranırsa davransın o hep hoşgörülle, sabırla karşılır. İnsanın en yakın arkadaşının, hatta annesinin bile katlanamayacağı hareketleri güler yüzle karşılaması yüzünden Zeki her zaman ona minnettar kalır. Yani Leyla, Zeki'yi bir nevi iyilikleri ile ezip utandırır. Fakat sonunda sabrının mükâfatını alır, Zeki onu gerçekten sever.

Ragıp: Ünlü iş adamlarından biri olup aynı zamanda Hicran'ın kocasıdır. Ragıp, çok para kazanmak için nüfuzlu kişilerle arkadaşlık kurmaktan hoşlanır. Çıkarı uğruna hiçbir şeyi gözü görmez. Ragıp, evinde sürekli olarak devlet adamlarına davetler veren Ferhunde ile birçok işte ortaktır. Ferhunde aracılığıyla gazeteci Zeki ile, Ferhunde'nin evinde verdiği davet sayesinde de devlet adamları ve onlara yakın olan kişiler, hatta onların sevgilileriyle tanışma imkânı elde eder.

Bakanın sevgilisi olan Sevim aracılığıyla önce ceviz tomruğu ihracatını durduran, gerekli stoklamayı yaptıktan sonra kararın bozulmasını sağlayan Ragıp, yasa dışı yollarla iyi paralar kazanır. Fakat Zeki'nin bu durumu öğrenmesi ve gazetesinde yazması üzerine ortalık karışır. Sonradan Ferhunde ile ortaklığının bozulması üzerine de bu konuda birbirlerini suçlarlar.

Hicran: Ragıp'ın eşi olan Hicran, aynı zamanda Zeki ile kocasını aldatır. Ona aile dostu olarak evlerine gelip gitmesini; fakat onunla aşk yaşamak istediğini söyleyecek kadar ahlâksız bir kadındır.

Eşinin ortakları olan Ferhunde ve Sevim, ceviz tomruğu ihracatı meselesini eşinden saklamasını ister. Ragıp da bu konuda onların isteğine uyarak eşine hiçbir şey anlatmaz. Çok kıskanç bir kadın olan Hicran, eşini Sevim ve Ferhunde'den kıskanır.

Sevim: Zeki'nin eski sevgilisidir. Sevim devlet dairelerinde bir iş bulabilmek için devlet adamlarını büyülemek gerektiğine inanır ve bunun için de çalışmalara başlar. Zeki'nin bürosunda tanıştığı bir iş adamı sayesinde kademe kademe devletin çeşitli mertebelerinde bulunan kişilerle tanışır ve son olarak Ticaret Bakanının

sevgilisi olmayı başarır. Gündüz siyasetle uğraşmaktan çok yorulan sevgilisi, onun yanında huzur bulur. Sevim, bakanı kendisine öylesine âşık etmiştir ki bakan onun her istediğini yapar. Hatta Ragıp Beyin ceviz tomruğu ihracatının durdurulması isteği, yine Sevim'in aracılığıyla gerçekleşir.

Ferhunde: Amca'nın eski eşi olan Ferhunde evinde sürekli olarak devlet adamlarına, dostlarına davetler düzenleyen bir kadındır. Aynı zamanda her işlerinde Ragıp ile ortaklıklar. Şeref'in kaybolmasında ve ceviz tomruğunun ihracatı meselesinde onun da parmağı vardır.

MEKÂN:

Politikacıların eleştirildiği eserde olaylar, Ankara'da geçer. Üç perdeden oluşan oyunun ilk perdesinde yer alan üç tablo da Şafak Gazetesi'nin Ankara bürosundadır.

"...Cadde üzerlerindeki apartmanlardan birinin, birinci katını işgal eden büro, aynı zamanda gazetenin Ankara temsilcisi Zeki'nin lojmanı olarak da kullanılmaktadır. Dairenin geniş holü istihbarat odası yapılmıştır. Dip tarafta, sağ ve sol köşelerdeki kapılarla, diğer odalara girilmektedir. Sol tarafta giriş kapısı, sağ tarafta bir pencere.

Dipte iki kapı arasında, büyük bir yazı masası, üzerinde iki telefon, telefonların yanında, diktafon, müsveddelik kâğıtlar, ajanda, masa takvimi gelişigüzel sıralanmıştır. Masanın yanında etajer, üzerinde radyo. Duvarda gazetenin çıkışını bildiren afiş, harita ve yarı çıplak artist fotoğrafları. Bu masada Zeki çalışmaktadır.

Giriş kapısının hemen yanında, duvara dayanmış bir küçük masa.

Duvarı hep kadın resimleriyle kaplı. Burada da Görgün çalışmaktadır.

Pencerenin yanında bir kanepa. Önünde küçük bir sehpa. Üzerinde Amca'nın kendi kendine oynadığı satranç takımı." (s. 2)

Büroda olması gereken eşyaların yanı sıra duvarda yarı çıplak kadın resimleri vardır.

İkinci perdede yaşanan olaylar Ferhunde'nin Ankara'daki evinin misafir odasında geçer. Bu ev, Ankara'da siyaset ve iş adamlarının toplantılara geldiği bir mekândır. Eserde bu oda şu şekilde verilmiştir:

“...Eski stil fakat zengin bir şekilde döşenmiştir. Arka planda hol ve yatak odasına giden bir koridor.

Sağda amerikan bar, solda çalışma odasına açılan kapı.

Amerikan bar ile çalışma odasının kapısı arasına kanepeler, koltuk ve orta masası yerleştirilmiştir.” (s. 27)

Üçüncü perde de ise olaylar yine Zeki'nin çalıştığı büroda geçer.

ZAMAN:

Eser 1959 yılında yazılmıştır. Gazeteci olan yazarın eserdekine benzer bir olayı gerçek hayatta yaşadığı daha sonra da bunların etkisinde kalarak bu eserini oluşturduğu düşünülebilir. Yazar devlet yöneticileri ile ilgili bir konuyu işlediği için, olayın ne zaman geçtiğini belirtmese de olayların geçtiği yıla ilişkin somut bir bilgi vardır. Eserde geçen “*Ortak Pazar'a alınmamız hakkındaki teklif reddedilmiş*” (s. 2) haberiyle olayların Türkiye'nin Ortak Pazar'a başvurduğu 1959 yılında, yani eserin yazıldığı dönemde yaşandığını söyleyebiliriz.

İlkbahar mevsiminde başlayan oyun, sonbahar mevsiminde biter. Yani oyunun başından sonuna kadar geçen süre yaklaşık olarak 8-9 aydır.

1.3.2. BEN DEVLETİM

Recep Bilginer *“Ben Devletim”*¹⁰³ eserini 1965 yılında yazmıştır. Yazarın üç perdeden oluşan eseri dram türündedir. *“Ben Devletim”* Mart 1965’te Ulvi Uraz-Küçük Sahne Tiyatrosunda oynanmıştır.

Eserde bir firmanın temsilcisi olan vatandaş, dış ülkelerden yurda getirilecek çeşitli malların taşıma işini Deniz, Kara ve Hava Taşıma Umum Müdürlüğü tarafından yapılmasını ister; ancak vatandaşın türlü zorluklardan sonra görüşüp anlaşığı Umum Müdür, anlaşmaya uymaz ve araçları kiralamaz. Bu yüzden hazine zarara uğrar. Yazar *“Ben Devletim* adlı oyununda, devlet kapısında vatandaşın hırpalanmasından, oyalanmasından, genel müdürlerin ve makam sahiplerinin saltanatından işlerin aksatılmasından vatandaşın sorumlu tutar.”¹⁰⁴ *“Yönetimde yüksek düzeydeki yöneticilerle kurulan ilişkilerde, vatandaşın haksızlık yapmadan ve hakkını çiğnetmeden haksızlıkla savaşması gerektiğini ortaya koymaya çalışır.”*¹⁰⁵

Özdemir Nutku’ya göre, yazar bu eserini gazetecilik hayatının acelesi ve bir düşünceyi ötekenden önce söyleme tez canlılığıyla kısır, acemice bir deneme olarak ortaya çıkarmıştır. *“Yazarın ele alacağı davayı seçmesinden sonra günlük bir gazete makalesini ancak dolduracak espirileri ve düşünceleri, kuru ve herkesin bildiği yolda vermesi, oyunu etsiz, tatsız, sade suya bir çorba yapmıştır. Yazarın, sekreter kız yoluyla, çocuğuna öğüt veren bir kimsenin ağzıyla seyirciyi terbiye etmesi ne kadar oyun içine kaynamamışsa, oyunun orasında burasında çeşitli kişilerin söylev çekmeleri iğreti duruyor.”*¹⁰⁶

Eserin adı, önceleri deri fabrikasında uzman olarak çalışan ve daha sonra Umum Müdür olan, devletin idaresine el koyma, yönetimi sadece kendi elinde tutmak isteyen Umum Müdür’ün kendisini devlet olarak görmesinden gelir.

Bir şirketin temsilcisi olan Vatandaş ve Umum Müdür arasında geçen bir tartışmada, Umum Müdür kendisinin devlet olduğunu söyler.

Vatandaş-Evet siz ne hakla böyle konuşuyorsunuz?

¹⁰³ Recep Bilginer, *“Ben Devletim”*, İzlem Yayıncılık, İstanbul 1965.

¹⁰⁴ Özdemir Nutku, *“Dünya Tiyatrosu Tarihi 2”*, Remzi Kitapevi, İst., 1985, s. 306.

¹⁰⁵ Prof. Dr. Olcay ÖnerToy, *“Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı’nda Tiyatro”*, Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir, s. 172.

¹⁰⁶ Özdemir Nutku, *“Oyun Yazarı”*, İzlem Yayıncılık, İstanbul 1966, s. 26-27.

Umum Müdür-Ben...

Vatandaş-Siz, siz!

Umum Müdür-(Önünü ilikler, sağ elini ceketinin yakasından içeri sokar, başı dik, alabildiğine ciddi) BEN DEVLET'İM.

Vatandaş-Devlet ciddi olur, siz değilsiniz. Devlet âdil olur, siz değilsiniz. (s. 32)

Eserin sonlarına doğru Vatandaş'ın hazineyi zarara uğratan Umum Müdür'den hesap sorması üzerine tekrar tartışılar ve devletin asıl kim olduğu anlaşılır.

Vatandaş-Ne hakla beni suçluyorsunuz?

Umum Müdür-Çünkü Ben Devletim. Beni sen böyle kurdun, böyle yürütüyorsun. Beni yaratan, bütün kuvvetleri elime veren sensin. Ben, aslında senin malıyım. Ama sen malına sahip değilsin.

Umum Müdür'ün Karısı-Ne dersin vatandaş?

Vatandaş-(Düşünceli)Ne mi derim? Hiç... Ben bir şey diyebilecek durumda olsaydım, bu hâllere mi düşerdim?

Sekreter-(Yanına gelir) Ne zaman kendine bir çıkar yol bulacaksın Vatandaş?

Vatandaş-Düşünüyorum.

Sekreter-Asırlarca düşündüğün yetmez mi?

Vatandaş-Haklısınız. Haklısınız. Kendime bir çıkar yol bulacağım. (Sekreterin elini tutar.) Böyleleriyle savaşmalı sonuna kadar. Çünkü Devlet siz değilsiniz, biziz, biz. (s. 107)

ÖZET:

Çalıştığı firmayı temsil eden Vatandaş her gün Umum Müdür'le görüşebilmek umuduyla gelir. Bir ay önce, yurt dışından yurda getirilecek çeşitli malların taşıma işini Deniz, Kara ve Hava Umum Müdürlüğünün araçları ile yapılması için, başvuru yapmasına rağmen henüz Umum Müdür'le görüşmemiştir. Vatandaş'ın artık sabrı kalmamıştır. Sekreter de Vatandaş'ın bu hâlden yararlanarak, onu kışkırtmaya çalışır. Vatandaş'ın düşüncelerini ifade etmesi hakkını araması için uyarır.

Umum Müdürlük'te çalışan Sekreter, Daktilo, 1. ve 2. Memurlar, Odacı ve Evrak Şefi her sabah Umum Müdür dış kapıdan girdiği andan odasına geçinceye kadar ayakta tek sıra hâlinde beklerler. Orada her şey düzenli, her iş ciddi, herkes disiplinlidir. Önce herkes, Umum Müdür'ün gelmesini bekler, onun dış kapıdan girmesiyle binadaki ziller öter ki herkes Umum Müdür'ün geldiğinden haberdar olsun. Odasına girince ise şekerinin ölçülmesi için idrarını tahlile gönderir. Ondan sonra Vekil Bey'le görüşür ve görüşme bittikten sonra ise orada çalışanlar tek sıra hâlinde girip çalışmalarını rapor şeklinde sunarlar. Bu işlemler düzenli olarak her gün tekrarlanır. Umum Müdür çok titiz biridir. Çalışanlarının, işlerine gösterdiği hassasiyeti anlamak için sürekli olarak onları takip ettirir. Onlarla ilgili her şeyi - dışarıdaki özel hayatları da dâhil en ince ayrıntısına kadar- bilmek ister.

Vatandaş beklemekten sıkılır; ancak tepkisini gösteremez. Sekreter ise Vatandaş'ın bu hâline çok kızar. Onun isyan etmesine neden olacak şeyler söyler. Vatandaş daha fazla dayanamayarak yüksek sesle oflamaya başlar. Odasında sevgilisi Daktilo'yla görüşen Umum Müdür bu durumdan rahatsız olur. Vatandaş önemli bir iş görüşmek için beklediğini söyler ve eğer Umum Müdür kendisiyle görüşmezse kendisini pencereden atmakla tehdit eder. Bunun üzerine Umum Müdür ve İdare Meclis Reisi, Vatandaş'la görüşürler; ancak net bir şey söylemeden vatandaşı dışarıda beklemesi için gönderirler. Tekrar içeri çağırdıklarında ise onu oyalayıcı şeyler söylerler. Bu duruma Vatandaş'ın sinirlenmesi üzerine aralarında bir tartışma başlar. Umum Müdür, Vatandaş'ı gönderir. Evrak Şefi, rüşvet karşılığında Vatandaş'a yardım etmeğe karar verir. Bu arada Umum Müdür de devletin idaresini tek başına ele almaya kararlıdır. Kendisine sadık adamlarını bu konuda denemek ister. Otorite kurup, yükselmek isteyen Umum Müdür, eşinden çekinmektedir. Umum Müdür'ün bir ihtilâl denemesi yaptığını öğrenen eşi çok kızar. Umum Müdür o dönem hasta olduğu için bir süre işe gidemez. İşe gidemediği için, sevgilisi Daktilo ile de görüşmemişlerdir. Bu yüzden Daktilo elinde bir dosya ile Umum Müdür'ün evine gelir. Sonra da diğer iş arkadaşları gelir, toplantıya başlarlar. O sırada, Evrak Şefi'nin daha önceden Vatandaş'a, Umum Müdür'den özür dilemesini söylemesi üzerine, Vatandaş elinde çiçekle Umum Müdür'ün evine gelir. Özür diledikten sonra konu üzerine konuşurlar. Vatandaşın, yabancı firmaların, yurt dışından gelecek malları taşımak istediklerini söylemesi üzerine, vatanın itibarını düşünen Umum

Müdür, Vatandaş'la anlaşma yapar; ancak yaptığı bu anlaşmaya uymaz ve araçları teslim etmez. Bunun üzerine Umum Müdür hakkında soruşturma açılır, araçlar gününde teslim edilmediği için hazine zarara uğramıştır. Müdür'ün bakanlık emrine alınması kararlaştırılır. Bu arada Daktilo, Müdür'ü terk eder. Umum Müdür'ün yardımına yine eşi koşar ve evlerine dönerler.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Eserde bir deri fabrikasında uzmanken sonradan Deniz, Kara ve Hava Taşıma Umum Müdür'ü –devleti temsil eden-ile bir firmanın temsilcisi olan Vatandaş arasında bir çatışma yaşanır. Yurt dışından getirilecek mallar için Umum Müdür'le görüşmek isteyen vatandaş, bir türlü isteğine ulaşamaz. Umum Müdür sürekli Vatandaş'ı atlatır. Vatandaş bir ay sonra Müdür'e ulaşır; ancak sürekli işleri zorlaştırılır.

Umum Müdür ve karısı arasında çatışma yaşandığı görülür. Devlet dairesinde herkesin kendisinden korktuğu Umum Müdür evde karısından çok korkar. Karısı kendisini Umum Müdür olarak gördüğü için sürekli kocasının işlerine karışır ve onu yönlendirmeye çalışır.

Çözüm:

Evrak Şefi'nin rüşvet karşılığında Vatandaş'ı yönlendirmesiyle Umum Müdür, Vatandaş'la anlaşır; ancak anlaşmaya uymaz. Vatandaş'ın şikâyeti üzerine Umum Müdür soruşturma geçirir ve hazineyi zarara uğrattığı gerekçesiyle görevden alınır.

Umum Müdür, karısından çok korkmasına rağmen onu sevgilisi Daktilo ile aldatır. Eserin sonunda hakkında soruşturma açılıp görevinden alınan Umum Müdür'ü sevgilisi yarı yolda bırakıp terk ederken, yardıma ilk başlarda kendisine baskı kurmak isteyen; ancak sonradan hatasını anlayan eşi koşar ve evlerine dönerler.

KİŞİLER:

Vatandaş ve Umum Müdür ana kahramanlar, Sekreter, Evrak Şefi, Daktilo, Odacı, İdare Meclisi ve Umum Müdür'ün Karısı, Müfettiş, 1. ve 2. memur ikinci dereceden kahramanlar, Bekçi ve İtfaiye Eri ise adı geçen ama herhangi bir işlevi

olmayan kahramanlar olmak üzere eserde on üç kahraman vardır. Eserde ayrıca memurlar, koro hâlinde şarkılar söylemişlerdir. Buradaki koronun görevi personele doğru yolu göstermektir.

Özdemir Nutku, yazarın oyun kişilerinin özelliklerini düşünmeden sadece kendi düşüncesini herkese söyletmesinin, kişilerin dramatik renklerini belli etmediği gibi çeşitli ruh durumlarını yansıtacak sözleri üstün körü seçmesini ve rollerin bütünlüğünü getirmemesini de yazarın tiyatro eserinin derinliğini sağlayacak bir karakter yapısıyla ilgisinin olmaması¹⁰⁷na bağlar.

Vatandaş: Hakkını nasıl araması gerektiğini bilmeyen, her söylenene inanan saf bir kişidir. Dış ülkelerden yurda mal getiren bir firmanın temsilcisidir. Yurt dışından gelecek malların Deniz, Kara ve Hava Taşıma Umum Müdürlüğünün araçları tarafından yapılması için bir ay önce başvuru yapar; ancak başvurusuna cevap verilmez. Vatandaş bu duruma çok kızar; ancak tepkisini göstermek için de hiçbir şey yapmaz. Başına bir iş açmaktan korkar. Bozuk düzeni düzeltmenin kendisine düşmeyeceğini düşünür. Vatandaş, verileni alıp-verilmeyeni almayan, söyleneni yapıp söylenmeyeni merak etmeyen, çağrılınca askere giden, vergisini ödeyen, kanunlara uyan ideal bir vatandaştır. Vatandaş iş takibinde yaşadığı zorlukların farkındadır. Başvurduğu yer teklifini önemseyip dinlemez. Çalıştığı kurum bir iş beceremediğini sanır. Bir taraftan devlet, öte yandan hayat şartları onu robot hâline getirir.

Umum Müdürlükte bekleyen Vatandaş, artık beklemekten sıkılır. Sıkıldığını belli etmek için oflaması üzerine Umum Müdür ile görüşme fırsatı yakalar; ancak Umum Müdür, Vatandaş'ın isteğini kabul etmez ve tartışmaya başlarlar. Evrak Şefi rüşvet karşılığında Vatandaş'a yol gösterir. Tartışmadan birkaç gün sonra Vatandaş elinde bir çiçekle Umum Müdür'ün evine gider ve ondan özür diler. İsteğinin kabul edilmesi için, yabancı firmaların getirilecek malları taşımak istediklerini; ancak vatanın itibarı açısından iyi olmadığını söyler. Vatandaş'ın söylediklerinden etkilenen Umum Müdür, araçların kiralanmasını kabul eder; ama daha sonra bu anlaşmaya uymaz. Bunun üzerine Umum Müdür'den hesap sorar, mahkemeye

¹⁰⁷ Özdemir Nutku, "*Oyun Yazarı*", İzlem Yayıncılık, İstanbul 1966, s. 26-27.

şikâyette bulunur. Vatandaş, en sonunda devletin aslında kendilerinin olduğunu anlar.

Umum Müdür: Devlet kapısında yükselmek isteyen, yükselmek için önce haksızlıklara göz yumup sonra da kendisi başkasına haksızlık eden işyerinde adeta bir aslan olan Umum Müdür, evde eşinin karşısında bir kedidir. Her şeyin bir düzen içinde ve disiplinli olmasını isteyen Umum Müdür, “küçük memurların özel hayatlarını merak eden, karısından korkan, kendisinden büyük mevkilere dalkavukluk eden, meraklı, âciz, hastalıklı bir insandır. Dairesinde küçük memurlara karşı buyurucu, öfkeli ve gösterişçi tavrını sürdürür.”¹⁰⁸ Ona göre devletin en iyi vatandaşları, idarecilerin yaptıklarını gözü kapalı kabullenendir. Çalışanlarının esirler hatta robotlar gibi kendisine itaat etmesini ister. Onun kişiliğinde emir verme kötü bir alışkanlık ve tutku olarak ele alınır. Çalışanları üzerinde otorite kurmak isteyen Umum Müdür, dış kapıdan içeri girdiğinde binadaki alarm ötmeye başlar. Odasına geçinceye kadar bütün personel onu ayakta tek sıra hâlinde bekler. Odasına geçtikten sonra ise önce şekerinin ölçülmesi için idrarını tahlile gönderir. İkinci iş olarak vekil beyle görüşür ve daha sonra da personeli, ona raporlarını sunar. Bu işlemlerden sonra sevgilisi Daktilo ile görüşür.

Umum Müdür’ün aslında ilk mesleği bir deri fabrikasında uzmanlıktır. Daha sonra eşinin vasıtasıyla Deniz, Kara ve Hava Taşıma Umum Müdürü olmuştur. Şimdi daha fazla yükselmek hevesindedir. Kimseden emir almadan, her şeyi kendisi yönetmek ister. Kendisini devlet olarak görür. Vatandaşa yüz verilmeyeceğini düşünür. Onun için vatandaş önemli değildir. Vatandaş cahildir ve idarecinin değerini bilmez.

Vatandaş’ın firması için araçları kiralama isteğini önce reddeder. Daha sonra anlaşılır; ancak Umum Müdür bu anlaşmaya uymaz. Bu yüzden hazine zarara uğrar. Bunun üzerine Umum Müdür hakkında soruşturma açılır. Bu arada sevgilisi Daktilo tarafından da terk edilir. Eşi ile de arası çok iyi değildir. Eşinin ondan beklentileri vardır; fakat Umum Müdür, ondan çok korktuğu için bunun farkına bile varamaz. Sonunda eşi ile anlaşılır ve evlerine dönerler.

¹⁰⁸ Sevda Şener, *Çağdaş Türk Tiyatrosunda İnsan (1923-1972)*, DTCF Yayınları: 226, Ankara 1972, s. 86.

Sekreter: Umum Müdürlükte çalışan kötümser bir sekreterdir. Üniversiteden mezun olduktan sonra çalışmaya başlar. Her gün haksızlıklara şahit olur. Devletin nasıl komik bir müessese hâline geldiğini görür; ancak çaresizdir.

Sekreter, günlerdir hiçbir tepki göstermeden bekleyen Vatandaş'ı yapılan haksızlığa boyun eğmemesi, fikirlerini belirtmesi için kışkırtır. Bozuk düzene karşıdır. Daha bilgili, daha insanca, daha adaletli bir yönetim ister. Evrak Şefi'nin rüşvet karşılığında Vatandaş'a yardım isteğine karşı çıkar. Vatandaş'ın biraz daha dayanırsa karşılarındakinin gerileceğini ama eğer Evrak Şefi'nin yardımını kabul ederse şikâyetçi olduğu bozuk düzenin devam edeceğini söyler; ancak Vatandaş onu dinlemez. İşinin görülmesi için uğraşır.

Sekreter, Umum Müdür'ü teftiş için gelen müfettişe önemli şeyler anlatır. Müfettiş'in el koyduğu dosyaların pek bir şey söylemeyeceğini, dosyaların kitabına uydurularak hazırlandığını belirtir. Umum Müdür'ün suçlu olmadığını, suçun tek bir şahıs üzerine yüklenmemesi gerektiğini, aslında kabahatin Umum Müdür'de değil de onu yabancısı olduğu bir idarenin başına getirende olduğunu söyler.

Eserin sonunda Vatandaş'la tartışan Umum Müdür, kendisinin devlet olduğunu ve Vatandaş'ın onu bu şekilde kurup yönettiğini, malına sahip çıkmadığını söylemesi üzerine Vatandaş düşünmeye başlar. Bu duruma sinirlenen Sekreter, Vatandaş'ın asırlarca düşündüğünü, artık harekete geçmesi gerektiğini söyler. Ve nihayet Vatandaş'ı istediği hâle getirir. Vatandaş artık hakkını aramaya başlamıştır.

Evrak Şefi: Uzun yıllardır çalışan kurnaz bir memurdur. Umum Müdür'ünü her sabah tek sıra hâlinde beklemekten memnun görünür. Umum Müdür'ün odasına bekleme odasından önce kendilerinin odalarından geçildiğini, son sözün Umum Müdür'ün; ama ilk sözün de kendilerinin olduğunu söyler.

Umum Müdür'ün isteği üzerine Evrak Şefi, personeli gözetletir ve telefon konuşmalarını dinletir, bunları rapor hâlinde Umum Müdür'e sunar.

Evrak Şefi, Umum Müdür'le tartışan Vatandaş'a rüşvet karşılığında yol gösterir. Daha sonra teftişe gelen Müfettiş'e ise bu anlaşmanın imzalanmasına, Umum Müdür ısrar ettiği için mecburen evet dediğini söyler. Önceleri en sadık adamının başta kendisinin olduğunu söyleyen Evrak Şefi, aynı zamanda Müfettiş'e Umum Müdür hakkında olumsuz şeyler söyleyen ilk kişidir. Umum Müdür'ün görevine devam etmesi üzerine de ondan özür diler ve işine devam eder.

Daktilo: Umum Müdür'ün sevgilisidir. Oldukça muhafazakâr giyinmiştir. Giyinişi, duruşu ve gözlükleriyle evde kalmış orta yaşlı bir kıza benzer. Umum Müdür'ü diktatör olarak görür. Yönetimi tek başına ele geçirmek için ilk adımı atıp bir ihtilâl denemesi yapan ama daha sonra işe gelmeyen Umum Müdür'ü, çok özleyen Daktilo, Umum Müdür'ü görebilmek için toplantı öncesi çalışma bahanesiyle evine gider. Onların ilişkisinden haberdar olan Umum Müdür'ün eşi, Umum Müdür'ü sevgilisinin yanında küçük düşürür. Daha sonra onları yalnız bırakır. Daktilo, Umum Müdür'ün, eşinden kurtulması için onu kışkırtır. O sırada Umum Müdür'ün eşi gelir ve onları uygunsuz bir hâlde görür. Sevgilisi Daktilo ve eşi arasında kalan Umum Müdür, tek başına gitmeye karar verir.

Daha sonra iş yerinde karşılaşan Daktilo ve Umum Müdür konuşurlar. Daktilo, Umum Müdür'le evlenmek için sabırsızdır; ancak Umum Müdür kabul etmeyince onu terk eder.

Odacı: Umum Müdürlükte çalışan memurlardan biridir. Umum Müdür'den çok korkar. Her sabah daha o dış kapıdan girer girmez onu ayakta beklemeye başlar. Umum Müdür şekerini ölçtürmek için idrarını odacı ile tahlile gönderir. Odacının kendine göre bir yöntemi vardır. Bu yöntemle doktordan önce sonucu belirler. Kahve ocağının olduğu yerde sinek boldur, şişedeki idrardan biraz oradaki duvara döker. Eğer sinekler üşüşürse şekeri çıkmış, üşüşmezlerse şekeri inmiştir.

Müfettiş sorgulama sırasında Odacı'ya da birtakım sorular sorar; ancak Odacı oradakilerin konuşmalarından bir şey anlamadığı için olan bitenden haberi yoktur.

İdare Meclisi Reisi: Önemli işleri görüşmeden önce kahve içip kendisine gelmeyi bekler. Sabah kahvesini içtikten sonra biraz rahatlar sonra çalışmaya başlar. Umum Müdür'e göre Vatandaş konusunda daha titizdir. Umum Müdür'ün Vatandaş'la tartışmasından, Vatandaş'ın şikâyet etmesinden ve bu yüzden soruşturma geçirmekten korkar. Ortalıkta dolaşmaktan ziyade kıyıda köşede kalmayı tercih eder. Ne yukarıyı kızdırıp gazaba getirmeli ne de vatandaşı diye düşünür. Yeniliklere, değişikliklere kapalıdır. Olan biten her şeyin farkında olmasına rağmen görmedim, duymadım, bilmiyorum taktiğini uygular.

Umum Müdürün Karısı: Umum Müdür iş yerinde bir diktatör olup evde karısından çok korkar. Karısı onun yükselmesi için uğraşır. Umum Müdür'ün kendisinden habersiz bir şey yapmasını istemez. Eşi için kendisine göre bir yol

çizmiştir. *Umum Müdür için çizdiği yol şudur: Yükselmek için aşağıdakileri ezeceksin, yukarıdakilerin ayağını kaydıracaksın, mücadelen açıkça değil sinsice olacak, kahramanca değil fırsat kollayarak.* (s. 51)

Karısı Umum Müdür'ün yaptığı her şeyden haberdardır. Daktilo'nun eşinin sevgilisi olduğunu daha ilk günden öğrenmiştir. Daktilo, evlerine geldiği zaman onları bilerek yalnız bırakır ki suçüstü yakalayabilsin. Onları yakalar. Önce boşanmayı düşünür; ancak kocasını çok sevdiği için bu kararından vazgeçer.

Müfettiş: Umum Müdür'ün Vatandaş'la imzaladığı anlaşmaya uymayıp devleti zarara uğratması üzerine Umum Müdür hakkında soruşturma yapmak için gelir. Sırasıyla personeli sorguya çekerek Umum Müdür hakkında bir şeyler öğrenmeye çalışır. Onun aleyhinde bilgiler edinmesine rağmen, Umum Müdür bu bilgilere itiraz eder. Asıl suçlunun vatandaşlık görevini düzgün yapmayan Vatandaş'ın olduğunu söyler.

MEKÂN:

Eserde şehir olarak herhangi bir yer belirtilmez. Olayların çoğu Deniz, Kara ve Hava Taşıma Müdürlüğünde ve Umum Müdürü'nün odasında geçer. Buradan hareketle şehrin Ankara olduğunu söyleyebiliriz.

Üç perdeden oluşan eserin ilk perdesi Umum Müdürlükte, sekreterin odasında geçer. Umum Müdürlük şöyle tanıtılır:

Umum Müdürlükle sekreterin odası iç içedir. Ara yerde bir kapı vardır ve odaların ikisi de görülmekte, dolayısıyla sahne ikiye ayrılmaktadır.

Umum Müdürün odasında büyük ve gösterişli bir yazı masası, döner koltuk, ön tarafta koltuklar. Duvarada, Umum Müdürlüğün işlettiği gemilerin, uçakların ve kamyonların nerelerde olduğunu ayrı ayrı gösteren haritalar. Haritaların üzerine çivilenmiş, küçük, renkli raptiyeler. Umum Müdürlüğün odasından koridora ve tuvalete, arka tarafta da İdare Meclisi odasına açılan iki kapı vardır. Sekreterin odasında küçük bir masa, masanın üzerinde iki telefon, diyafon ve sandalyeler. Umum Müdürün odasına bu suretle sekreterin odasından geçilip girilmektedir. (s. 7 - 8).

İkinci perdede olaylar Umum Müdür'ün evinin salonunda geçer. Evi Umum Müdür'ün gösterişe meraklı olduğunu gösterir:

Salon, pahalı cinsten eşyalarla donatılmıştır; fakat ilk bakışta, eşyaların biraz gösterişe önem verilerek yerleştirildiği anlaşılır. Her şeyden önce zevk değil, gösteriş hâkimdir. Salonun belirli bir yerinde karısının büyük boy, Umum Müdürün küçük boy fotoğrafları asılı. (s. 46)

Üçüncü perde de yine Umum Müdürlükte geçer.

ZAMAN:

Eserin yazılma zamanı 1965'tir. Birinci perdede vakit sabahtır. Umum Müdür, her sabah saat 10.00'da işe gelir. Vatandaş, Umum Müdürlüğün araçlarını altı aylığına kiralamak için bir ay önce yazılı başvuru yapmıştır; ancak hâlâ bir cevap alamamıştır. Umum Müdür'le görüşebilmek için her sabah gelir ve bekler.

Efendim, gemilerimizin, uçaklarımızın, kamyonlarımızın bir kısmını altı ay için kiralamak istiyorlar. (s. 36)

Umum Müdür-Yazılı müracaatınız var mı?

Vatandaş-Var. Hem de bir ay önce.

Umum Müdür-Bir ay önce? A, yeni. (s. 32)

İkinci perdede zaman yine sabahtır. Birinci perdeden ikinci perdeye geçildiğinde aradan on beş gün geçer. İlk perdenin sonunda bütün yönetimi elinde toplamak isteyen Umum Müdür bir ihtilâl denemesi yapmıştır. Aradan on beş gün geçer, ikinci perdeye gelinir.

Umum Müdür'ün Karısı-Bir ihtilâl denemesi daha yapmamaya söz verirsen.

Umum Müdür-(Telaşlı) Kim? Ben? Ne zaman, nerede, niçin?

Umum Müdür Karısı-Sen, on beş gün önce. Umum Müdürlükte. (s. 47)

Umum Müdür çok disiplinlidir. İşlerine üçer dakika geç gelen memurları bile cezalandırır.

Umum Müdür'ün Karısı-Öyle mi dersin? Ha şimdi söyle bakalım, vazifelerine üçer dakika geç gelen üç memura ne yaptın?

Umum Müdür-Üç günlük yevmiyelerini kestim. (s. 48)

Üçüncü perdede vakit öğle sonudur.

Vatandaş'la anlaşma imzalayan Umum Müdür, on beş gün içinde vasıtaları teslim edeceğini söylemesine rağmen hâlâ etmemiştir.

Vatandaş-Hani anlaşma imzalamıştık? On beş gün içinde vasıtaları teslim edecektiniz?(s. 78)

Umum Müdür, evinde yaptığı toplantıdan bir hafta sonra işe döner.

Umum Müdürlük bir hafta sonra. (s.83)

Eserde belirsiz zaman ifadeleri kullanıldığı için zamanın tam olarak ne zaman olduğu belli değildir. Ancak eserin başından sonuna kadar geçen zamanın yaklaşık olarak iki ay olduğunu söyleyebiliriz. Eserin başında vatandaşın bir ay önce araçları kiralamak için başvuru yaptığını öğreniyoruz. İlk perdenin sonunda Umum Müdür'ün ihtilâl denemesi yapmasından sonra, ikinci perdeye gelindiğinde on beş gün geçmiştir. Aradan on beş gün geçtiğini öğrendiğimiz gün Umum Müdür, evinde personeli ile toplantı yapar. Bu toplantıdan bir hafta sonra işine geri döner.

Bir ay önce: Vatandaşın yazılı başvurusu

On beş gün: İhtilâlden sonra geçen süre

Bir hafta sonra: Umum Müdür işe döner. Bundan hareketle eserin elli altmış günlük bir zamanı kapsadığı söylenebilir.

Eserde yaşananların belli bir dönemle sınırlandırılmayacağını söyleyebiliriz; çünkü eserdeki problemler güncelliğini yitirmez. Bugün de belli bir makama geldikten sonra makamın gereklerini yerine getirmek yerine alt kesimde yer alanları eziyet eden, gözlerini sadece koltuk hırsı bürümüş olan devlet görevlileri vardır.

1.3.3. POLİTİKADA BİR SARI ÇİZMELİ (TAŞ BİNADA OTURANLAR)

Yazar, “*Politikada Bir Sarı Çizmeli (Taş Binada Oturanlar)*”¹⁰⁹ adlı oyununu 1968 yılında yazmıştır. İki perdelik oyunda kurnaz bir adam olan Sarı Çizmeli’nin siyasete atılıp hızla yükselişi ve düşüşü mizahî bir dille anlatılmıştır.

“Recep Bilginer’in 1968 yılında yazdığı, sonradan romanlaştırdığı İstanbul’da özel tiyatrolar tarafından çok beğenilen oyun fazla sert bulunduğu için oynanmaz. Yalnız, 1970 yılları başında Ordu Belediye Tiyatrosu tarafından sahnelenir. Oyun 1991 yılında yeniden oynanmaya başlar ve çok ilgi uyandırır.”¹¹⁰

“2000 yılının başında Antalya Büyükşehir Belediye Tiyatrosu’nda sahnelenen oyun kısa sürede 2.500 kişi tarafından izlenerek bir rekora ulaşır.”¹¹¹

Eserin ilk adı Taş Binada Oturanlar’dır. Yazar, eserin tiyatro oyunu iken adı “*Taş Binada Oturanlar*” diye koymasını şöyle açıklar:

“Bilirsiniz, dünyanın her yerinde parlamento binaları taştan yapılmıştır. Parlamenterler, kutsal kişiler sayılmasalar da bu Taş Binalar, demokrasilerin tapınaklarıdır. İnsanların umutları, bekleyişleri oraya yöneliktir, öfkeleri ve küfürleri de.”¹¹²

“Vatandaş – Uyy anam, ne büyük yapı. Hem de taştan. Demek burada, Taş Binada eğleşir benim vekillerim, hepsinin sağlığını dilerim.” (s. 20)

...

“Vatandaş – ... İçerde beş yüz elli milletvekili, beş yüz ellisi de milletin konuşmayan dili... Kiminin karnı tok, kiminin sırtı pek, kimi öper el etek, hepsi de dolmuş Taş Binaya, aşk olsun ne iş yaptıklarını anlayana. Sordum siz milletin vekili değil misiniz, kimi dönüp bakıp geçti, kimi gülüp geçti.” (s. 22)

ÖZET:

Sarı Çizmeli, milletvekili aday adaydır. Milletvekili olabilmek için birtakım kişilere rüşvet verir. Rüşvetler sayesinde önce milletvekili seçilir. Daha sonra da başbakan tarafından bakan ilân edilir. İsteddiği güce kavuşan Sarı Çizmeli, evini de

¹⁰⁹ Recep Bilginer, “*Politikada Bir Sarı Çizmeli (Taş Binada Oturanlar)*”, eser yayımlanmamış olup, eserin orijinali Antalya Büyükşehir Belediye Tiyatrosu’ndan temin edilmiştir.

¹¹⁰ Özlem Yurtsever, *a. g. t.*, s. 28.

¹¹¹ Zeki Taştan, *a. g. e.*, s. 30.

¹¹² Özlem Yurtsever, *a. g. t.*, s. 29.

baş şehre taşır. Çoknaz'ın babasının milletvekili olduğunu duyan Damat, kayınpederinin bakan olma ihtimalinin de yüksek olmasıyla sırtını sağlam bir yere dayamak ister ve Çoknaz ile evlenir. Sarı Çizmeli'nin bakan olmasıyla da onlarla baş şehre taşınırlar. Hiçbir mesleği olmayan Damat, bakan olan kayınpederinin yanında özel kalem müdürü olarak çalışmak ister. Sarı Çizmeli etrafında olup bitenleri göremeyecek kadar siyasetin büyüğü, göz kamaştırıcı hayatına kendini kaptırır. Damadı onun adını kullanarak kısa sürede holding sahibi olur ve kendisine büyük bir servet yapar. Bunda hem kendisinin hem de kayınpederi Sarı Çizmeli'nin metresi olan Civelek'in rolü büyüktür. Sarı Çizmeli devlet sırlarını metresinin koynunda açığa vurur. O metresinin yanından çıkar çıkmaz damadı Civelek'in yanına gelir. Civelek, Sarı Çizmeli'nin ağzından aldıklarını ona söyler o da böylece milyarlar vurur. Bu arada Sarı Çizmeli'nin eşi Saçaklı sosyetenin en güzel kadını olmak için uğraşır. Kızı Çoknaz, eşinden her şeyi kendisi için satın almasını ister ve bu isteklerin ardı arkası kesilmez. Bakan'ın üniversite öğrencisi olan oğlu Halef ise en başından beri olayların farkında olan tek insandır. Babasının bakanlıktan istifa etmesini ister; ancak başarılı olamaz.¹¹³ Bu yüzden babası iktidarda olan partinin bakanı olmasına rağmen arkadaşlarıyla birlikte hükümet aleyhinde yürüyüşler yapar. Bu yüzden de aile fertleri tarafından sürekli olarak dışlanır.

Hızla yükselen ve bakan olunca kendi vatandaşını bile tanımayan Sarı Çizmeli kısa sürede yükseldiği mevkiden düşer. Bunda muhalif partinin, bakan ve onun akrabalarının yaptıklarını öğrenmesinin rolü büyüktür. Damadının iki yıl önce beş parasız geldiği baş şehirde koskoca bir holding sahibi olması, devlet bankalarının damadına kredi musluklarını sonuna kadar açması, iş sahiplerinin ithalat transferleri uzun süre beklerken, damadının ithalat transferlerinin hemen yapılması, damadının döviz kaçakçılığı gibi birçok işe bulaşması, bakanın Civelek ile gizli bir ilişki yaşaması, biraderinin bakanın adını kullanarak çok para kazanması, oğlu Halef'in üniversitedeki boykotçuların elebaşlarından olması başbakanın, bakanı Sarı

¹¹³ Halef, babasını bakanlıktan istifa etmeye ikna edemeyince başbakanın neden pis işlerini ona yaptırdığını sorar. Sarı Çizmeli, başbakanın kendisine gerçekten güvendiğini söylemesi üzerine oğlu, babasına mitolojideki Tepegöz öyküsünü hatırlatır: Tepegöz sözde sevdiği kimseyi, görebilmek için tepesine kadar çıkarır, sonra birdenbire yere bırakır. Tepeden düşen kimse de paramparça olurmuş (s. 55). Oyunda verilen bu öykü bir **iç anlatıdır**. Öykü, fıkra, masal, mitos, dinsel anlatı, anlatsal düş, anlatsal anı, anlatsal haber, gözlem ve açıklama anlatıları iç anlatılardan bazılarıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Hasan Erkek, "**Oyun İçinde Anlatı**", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 20.

Çizmeli'yi istifaya zorlamasına neden olur. Sarı Çizmeli istifa etmeyi kabul etmez; ancak başbakan kendisini bakan yaparken ona sormadığı gibi görevinden alırken de ona sormaz ve İlişkileri Düzenleme Bakanı'nın sağlık nedeniyle istifa ettiğini ve istifasının kabul edildiğini haber ajanslarına bildirir. Haberi duyan Damat yüzüğü atarak eşini terk eder.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma: Eserde ilk önce milletvekili adayı olan Sarı Çizmeli ile öbür milletvekili adayı olan Adı yok arasında bir çatışma yaşanır. Adı yok, iktidara gelirse herkesi çalıştıracığını, her aileye evler, köşkler yaptıracağını, kentten kente yollar yapacağı gibi vaatlerde bulunurken, Sarı Çizmeli de milletvekili olabilmek uğruna yapılması biraz daha zor olan vaatlerde bulunur. Halkın işe gitmeyeceğini, işin ayaklarına geleceğini, birçok yol yapıp vatandaşın aklını karıştırmaktansa tek bir yol yapacağını söyler.

Üniversitede öğrenci olan bakanın oğlu Halef ve arkadaşları hükümete karşı öfke duyarlar ve bu yüzden hükümetin istifa etmesi için yürüyüş yaparlar. Hükümeti protesto için mitingler düzenlerler.

Bir diğer çatışma ise bakan ve damadı arasında yaşanır. Kayınpederinin adını kullanarak kısa sürede holding kuran Damat, bununla yetinmez ve kayınpederinin metresi Civelek aracılığıyla devlet sırlarını öğrenir. Kayınpederine hileler düzenler.

Çözüm: Adı yok, milletvekili olabilmek uğruna denizi olmayan Üstü Açık Köy'e liman yaptıracığına dair vaatlerde bulunmasına rağmen seçimleri kaybeder. Çünkü Sarı Çizmeli vatandaşa vaatlerde bulunmakla yetinmez birçok kimseye rüşvet de verir. Önce milletvekili sonra da bakan olan Sarı Çizmeli bulunduğu mevkiinin kıymetini bilmediği, etrafındakiler bu mevkiyi kötü emellerine araç ettiği için, partisinin adına leke gelmesini istemeyen başbakan onu istifaya zorlar.

Miting sırasında Halef'in bazı arkadaşları yakalanıp karakola götürülür. Polisler, döve döve kaçanların kimler olduğunu öğrenmeye çalışır. Polislerden kaçan Halef'in İlişkileri Düzenleme Bakanı'nın apartmanına girmesiyle kim olduğu anlaşılır ve birçok nedenin yanı sıra Halef'in boykotçuların elebaşı olması nedeniyle babası bakanlıktan istifa ettirilir.

Civelek aracılığıyla devlet sırlarını öğrenerek büyük vurgunlar yapan Damat, kayınpederinin bakanlıktan zorla istifa ettirilmesine neden olur. Sarı Çizmeli bakanlıktan istifa ettirildikten sonra ise yüzüğü atar ve evi terk eder.

KİŞİLER:

Oyunun en önemli kişisi Sarı Çizmeli'dir. Sarı Çizmeli'nin siyasete atılmasıyla başta kendisinde olmak üzere ailesinde büyük bir değişiklik görülür.

Sarı Çizmeli: Oyunun ana kahramanı olan Sarı Çizmeli parti sayesinde zengin olduktan sonra milletvekilliğine adaylığını koyar. Siyasette belli bir yere gelmek isteyen Sarı Çizmeli, partililere ve delegelere rüşvet dağıtarak adaylığı kazanır ve sonra da bakanlığa kadar yükselir. Laf cambazlığı yapması ve yalan söylemesiyle politikacı tipine örnek olan Sarı Çizmeli'nin istediği mevkiye ulaştıktan sonra hayatı değişmeye başlar. Para ve şöhretin başını döndürmesiyle vatandaşa üstten bakmaya başlayan Sarı Çizmeli ailesi içindeki değişmeyi, yozlaşmayı bile fark edemeyecek hâldedir. Siyasetle uğraşmak dışında kendisine yeni bir macera bulan Sarı Çizmeli, Civelek ile gizli bir aşk yaşar. Yaşadığı bu gizli aşk yüzünden damadı, Civelek'i kullanarak büyük bir servet elde eder. Sarı Çizmeli damadının başarılı bir tüccar olduğu için zengin olduğunu düşünecek kadar saftır. Başbakanın kendisini maşa olarak kullanmasına itiraz etmez. Ancak hızla yükseldiği mevkiden düşüşü de hızlı olur. Damadının yaptığı yolsuzluklar, oğlunun hükümete muhalif mitinglere katılması ve kendisinin de yasak bir aşk yaşaması onun istifaya zorlanmasına neden olur.

Saçaklı: Sarı Çizmeli'nin eşidir. Üstü Açıkköy'de yaşarlarken kendi hâlinde bir ev hanımı olan Saçaklı, kocasının bakan olup, baş şehre yerleşmeleriyle birlikte değişmeye başlar. Bakan hanımı olduktan sonra süse ve gösterişe önem vermeye başlayan Saçaklı, konken partilerinde boy gösterir. Saçaklı hareketleriyle sonradan görme bir kadın olduğunu belli eder. Sürekli kitap okuyan oğlunun elindeki "Eflâatun" kitabını bir renk olarak algılayacak derecede cahil bir kadındır. Telefonda konuştuğu arkadaşının "*baş şehirde önde gelen erkeklerin birer metresi, karılarının da birer âşığı var*" (s. 50) demesi üzerine kendisinden etkilenen manken ile ilişki yaşamaya karar verir. Düzenlediği şölene onu da davet eder; ancak o gün eşinin istifa ettirilmesi üzerine şölen yapılmaz.

Çoknaz: Bakan Sarı Çizmeli ve Saçaklı'nın kızlarıdır. Damat onun ilk aşkıdır. Seçim günü onu eve aldığı anda anne ve babasının ansızın çıkıp gelmesi üzerine ilişkileri ortaya çıkar. Babasının milletvekili olmasıyla, onun gölgesinde oturup yükselmeyi hedefleyen Damat ve Çoknaz evlenirler. Çoknaz da annesi gibi babası siyasete atıldıktan sonra çok değişir. Kuaförden, terziden çıkmaz olur. Kendisini masal prensesleri gibi yaşatacağını söyleyen eşinden önce otomobil, apartman, pırlanta yüzük isterken sonra bütün bunlarla yetinmeyip doğduğu kasabayı, memleketi hatta dünyayı satın almasını ister. Oyunun sonunda babası bakanlıktan atılınca kocası da onu terk eder.

Damat: Çoknaz'ın kocası, bakanın damadıdır. Sadece yükselmeyi ve kendi çıkarlarını düşünen Damat, bakan olan kayınpederinin gölgesinde yaşamayı düşünür. Sadece yaşamayı düşünmekle kalmaz, düşüncelerini uygulamayı da başarır. Parayı çok seven Damat, kayınpederinin adını kullanarak holdingler kurar ve kendisine büyük bir servet yapar. Bununla da yetinmeyerek kayınpederinin metresi Civelek'i de kendisine ortak eder, devlet sırlarını öğrenir ve böylece büyük vurgunlar yapar. Kayınpederinin görevden alınması üzerine o da eşini terk eder.

Halef: Bakan Sarı Çizmeli ve Saçaklı'nın üniversite öğrencisi olan oğullarıdır. Ailesinde gördüğü değişiklikler onu çok şaşırır. Babasının bakan olması, baş şehre taşınmaları onda herhangi bir yozlaşmaya neden olmaz. Bilgili, zeki bir çocuk olan Halef, ailesinde gördüğü değişikliklere karşı olduğu için aile fertleri tarafından dışlanır.

Halef, arkadaşları ile birlikte içlerinde babası da olmasına rağmen hükümeti istifaya davet eden mitingler düzenler.

İhtiyar Tarih: Oyunun anlatı bölümlerinde ortaya çıkar. Söylediği sözler Sarı Çizmeli'nin hayatından okuyucuların, seyircilerin ders almalarını sağlayacak niteliktedir.

Partici: Sarı Çizmeli'nin milletvekili adayı olması için ondan para alan kişidir. Her şeyi para ile çözmeye çalışır. Eserdeki Partici, İlçe Başkanı, İl Başkanı hepsi aynı kişidir. Rolün değişmesiyle karakter kıyafetini ve bakışlarını değiştirir. Dış görünüş olarak değişen kahramanın huyu değişmez. Hepsi de Sarı Çizmeli'yi milletvekili yapmak için rüşvet ister.

Adı yok: Sarı Çizmeli'nin karşısında yer alan diğer milletvekili adaydır. Milletvekili olabilmek uğruna gerçekleştirilmesi imkânsız vaatlerde bulunur; ancak seçimi kazanamaz.

Vatandaş: Seçim zamanında verilen vaatlere aldanan Vatandaş, bir derdi olduğunda bakana gider; ancak onunla görüşemez. Sabreden, hakkını aramayan Vatandaş, kendisine beş yıl sonra seçim zamanında gelmesi söylendiğinde hiçbir itirazda bulunmadan boyun eğer ve bir gün bakanın kendisiyle konuşacağı umuduyla bekler.

Spiker: Sarı Çizmeli'nin önce bakan olduğu sonra da bakanlıktan istifa ettiği haberini sunan radyo spikeridir.

Sekreter: Bakanın sekreteridir. Yeni bakan olan Sarı Çizmeli'ye raporlar hakkında bilgi verir.

Civelek: Bakan Sarı Çizmeli ve damadının metresidir. Bakanın kendisini sevdiğini düşünen Civelek, Damat'ın baskısıyla onunla ortak olur ve Sarı Çizmeli'yi oyuna getirerek büyük vurgun vururlar; ancak Civelek daha sonra pişman olur, vicdan azabı çeker. Kendisine inanan bir erkeğin iyi duygularını kötüye kullanıp kendisine inanmayan birine köle olur.

Saçaklı'nın şölen düzenlediği gün Civelek, bakanın evine gider ve bütün yaptıklarını anlatır. Artık bakanın gerçekleri görmesini ister ve bütün pislikleri bırakarak sahneden çekilir.

MEKÂN:

Oyunda siyasetçiler ağır bir şekilde eleştirilir. Bu yüzden yazar, olayların geçtiği zaman ve mekândakilerin oyundaki olayları, sözleri üzerlerine alınmalarını önlemek için oyunun başında zaman ve mekânın belirsiz olduğunu, geleneksel metinlerde kullanılan tekerleme tarzındaki şu sözlerle söyler:

“İ. Tarih: ... Dinleyin;

Raviyanı ahbar, nakilani asar, şöyle rivayet eylemiş ki:

Zamanı bilinmez, mekânı sorulmaz.

Ama gök kubbenin altında

ASLI YOK adında bir ülke

Bu ülkede

ÜSTÜ AÇIKKÖY diye

Bir kasaba varmış

Bu kasabada, kaba saba

Gelmez hesaba, sığmaz kitaba

Bir politikacı varmış

İşte bu hikâye

Gidişi bir hoş

Kafası bomboş

Ama kesesi dolu.” (s. 1)

Oyunun birinci bölümünün birinci tablosunda olaylar Sarı Çizmeli'nin kasabadaki evinde geçer. Sarı Çizmeli'nin siyasî yaşamı henüz başlamamıştır.

“Sarı Çizmeli'nin kasabadaki evi. Pano dekorlar evin içini ve sokağın bir bölümünü gösterir. Sarı Çizmeli, önünde duran mikrofondaki nutuk atma provası yapmaktadır. Konuşur, sesi duyulmaz. Saçaklı, çıplak ayakla tahta silmektedir. Kalçalarını oynatır. Halef bir köşede kendi dünyasında kitap okumaktadır. Çoknaz, pencere önünde, ağzında çiklet dışarı bakmaktadır. Gizlice, elini dudaklarına götürür, dışarıya öpücükler yollar.” (s. 2)

İkinci ve üçüncü tablolarında mekân yine aynıdır. Seçimleri kazanmak isteyen *“Sarı Çizmeli kurşun döktürmektedir. Çoknaz, Saçaklı, Üfürükçü ve birkaç komşu Sarı Çizmeli'nin başında toplanmış dualar okumaktadırlar.” (s. 9)*

Dördüncü tabloda mekân değişir. Vatandaşlar, seçim nutukları atan partilileri dinlemek için meydana toplanmıştır.

“Üstü Açikköy'de meydan. Meydan kalabalık, bir şenlik havası. Vatandaşlar ellerinde bayraklar, davullu zurnalı meydanı süslemektedirler. Partinin lafından sonra otobüslerle Sarı Çizmeli ve politikacı girerler. Meydanda turladıktan sonra yerlerine geçerler. Vatandaşlar her iki politikacının ortasında kalmıştır.” (s. 15)

Beşinci tabloda konuşmasını tamamlayan Sarı Çizmeli, devleti simgeleyen taş binaya geçer. Panoda da parlamento binası gösterilir.

Altıncı tabloda sahne ikiye bölünmüştür.

“Bir yanı baş şehirde bir otel odasını, öteki yanı da Sarı Çizmeli'nin Üstü Açık Köy'deki evini göstermektedir. Otel odasında Sarı Çizmeli ve Damat, Üstü Açık Köy'de Saçaklı ve Çoknaz, pür dikkat haber saatini beklemektedir.” (s. 22-23)

Yedinci tabloda bakan olan Sarı Çizmeli, meclisteki odasındadır.

“Fuzulî İşler Bakanlığı. Bakanın odasıyla, sekreterin odası aynı anda görülmektedir. Sarı Çizmeli koltuğunda oturmaktadır. Böbürlenme hâlinde. İ. Tarih einde fenerle girer. Damat peşinden girer. İ. Tarih odada da aranmayı sürdürür.” (s. 27)

Sekizinci tabloda bakan olan Sarı Çizmeli evini de baş şehre taşımıştır.

“Sarı Çizmeli'nin Baş şehirdeki evi. (Pano dekorlar) Halef dışında tüm aile perde önünde şarkı ile birlikte dans ederler. Halef hepsinden geride, olayların dışında, yumruklarını sıkmış, durmadan öfkeyle avuç içini yumruklamaktadır.

Dokuzuncu tabloda mekân aynıdır.

İkinci perdenin birinci tablosunda Sarı Çizmeli, metresi Civelek'in evindedir.

“Civelek'in evi. Pano dekor. Civelek yarı dekolte giyinmiştir. Alımlı ve neşeli sofrası, içki ve mezeler ve romantik müzik.” (s. 42)

İkinci tabloda mekân yine Civelek'in evidir; ancak Sarı Çizmeli gitmiş, Damat gelmiştir.

Üçüncü tabloda Halef ve arkadaşları dışarıda hükümeti protesto etmek için miting yaparlar.

Dördüncü, beşinci ve altıncı tablolarda mekân Sarı Çizmeli'nin evidir.

Yedinci tabloda İ. Tarih sahneye çıkar ve seyirciyle konuşur.

ZAMAN:

Yazar, bir politikacıyı eleştirdiği eseriyle başının derde girmemesi için zamanı belirtmez.

Sarı Çizmeli'nin milletvekili aday adaylığıyla başlayan oyun, Sarı Çizmeli'nin bakan olup baş şehre yerleştikten iki yıl sonra çeşitli nedenlerle istifaya zorlanmasıyla sona erer. Böylece eserin başından sonuna kadar yaklaşık üç yıl geçer.

“...İki yıldır baş şehirdeyiz, bana hâlâ bir çocuk vermedin.”(s. 51)

“Başbakan – İki yıl önce beş parasız geldiği baş şehirde, koskoca bir holding sahibi olmuşmuş”.(s. 66)

1.3.4. UTANÇ DÜNYASI (AŞK VE İKTİDAR)

Recep Bilginer'in 1968 yılında yazdığı "*Utanç Dünyası (Aşk ve İktidar)*"¹¹⁴ isimli iki perdeden oluşan tiyatro eserinde farklı özelliklere sahip insanların hapisane koğuşundaki iktidar mücadelesi işlenir. "*Utanç Dünyası*"nın söylemek istediğine göre, hapisane, dünyamızın minyatürüdür. Dünyamız nasıl devletlere bölünmüşse, hapisane de koğuşlara ayrılmıştır. Yani her koğuş bir çeşit devlettir kendine göre. Açıkçası, Utanç Dünyası'nın geçtiği koğuş, bir ülke ve koğuştaki mahkûmlar da o ülkenin halkıdır. Nasıl dünyamızın büyük devletleri ve başındakiler dünyamıza hükmediyorlarsa, hapishaneye de hapisanenin elebaşları hükmeder. Nasıl, bazı ülkelerin başında diktatörler varsa, koğuşların başında da zorbalardan vardır."¹¹⁵ Yazar bu oyununu üç ay kaldığı hapisanede yaşadıklarından etkilenerek yazmıştır:

"Gerek Sultanahmet Cezaevi'nde tanıdığım âdembaba ve eroin tüccarı Meydancı Yunus, Beybaba, gerek Eskişehir Cezaevi'nde tanıdığım vurdumduymaz idam mahkûmu, 1968 yılında yazdığım, Şehir Tiyatroları'nda sahnelenen şimdi de Devlet Tiyatroları'nda oynayan *Utanç Dünyası* piyesime malzeme oldular."¹¹⁶

İki perdeden oluşan oyun, ilk kez 1969 yılında İstanbul Belediye Şehir Tiyatroları Üsküdar bölümünde, 1970 yılında Fatih sahnesinde, 1981-1982 tiyatro mevsiminde, Tepebaşı, Üsküdar, Harbiye sahnelerinde oynanmıştır.

"*Utanç Dünyası* toplum dışı kişilerin toplumla uyumsuzluğunu çözümlen oyunlardan biridir."¹¹⁷ Yazar bu oyunuyla yılın en başarılı oyun yazarı seçilir ve 1968 İlhan İskender Armağanını alır."¹¹⁸

¹¹⁴ Recep Bilginer, "*Utanç Dünyası (Aşk ve İktidar)*", Oyun 2 Bölüm, 1968. (Eser basılmadığı için, metnin orijinali Ankara Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nden alınmıştır.)

¹¹⁵ Recep Bilginer, "*Utanç Dünyası Üstüne*", *Türk Tiyatrosu*, 1969, S. 381, s. 8.

¹¹⁶ Recep Bilginer, "*Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*", Doğan Kitap, İstanbul 2005, s. 50.

¹¹⁷ Zafer Kayaokay, "*Türkiye'de Çok Partili Demokrasiye Geçiş ve İsyancılar Oyunu*", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sahne sanatları Anabilim Dalı Rejisörlük Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 1998, s.59.

¹¹⁸Hzr: Ahmet Cemal, "*Çağdaş Dünya Edebiyatı Ansiklopedisi*", s. 97.

Eserin adı, hapisshanede yaşanan utanç verici olaylardan gelir. Parası olmadığı için eroin alamayan Âdem Baba, eroin krizine girince Meydancı'nın isteği üzerine kendisini satılığa çıkarır; ancak alıcısı bulunmaz. Âdem Baba'yı bu hâlde gören İdamlık, Meydancı'nın yaptıklarına çok sinirlenir ve Beybaba'ya eserin adının da geçtiği şu sözleri söyler:

İdamlık- Beybaba görüyor musun, şu güzelim dünyayı nasıl Utanç Dünyası hâline getiriyor. Bir gün patlayacağım. (s. 16)

Eserin ikinci adı “*Aşk ve İktidar*”dır. İdamlık'ın sevgilisi kocasını öldürüp İdamlık'a sığınır. Sevgilisini yalnız bırakmak istemeyen İdamlık, onun suçuna ortak olur ve ikisi de hapse atılırlar. Eser adını, sevgilisi uğruna -hiçbir suçu olmadığı hâlde-özgürlüğünü feda eden İdamlık'ın, hapiste meydancı olduktan sonra aşkı ve iktidar tutkusu arasında bocalamaya başlamasından alır. Daha sonra ise iktidar tutkusu aşkı yener.

ÖZET:

Oyun bir hapisshanenin koğuşunda geçer. Bu koğuşta aşkı uğruna her şeyi göze alıp, suçu olmadığı hâlde hapse giren İdamlık, yeni bir dünya kurmak için özgürlük savaşı veren Mektepli, siyasî girişimleri yüzünden hapse giren Beybaba, karısı tarafından sevgilisi ile suçüstü basılan Kaptan, çarşıda bir top kumaş çalarken polislere yakalanan Âdem Baba, Meydancı, Fedailer ve Sallabaş vardır.

Nasıl dışarıda bir düzen varsa içeride de bir düzen vardır. Buradaki düzeni, koğuşun işlerini yürüten Meydancı sağlar. Meydancı çok acımasız biridir. Koğuş halkını ezerek idare eder; fakat bu durum artık koğuştakilerin, özellikle Âdem Baba'nın canına tak eder. Âdem Baba ve Mektepli, Meydancı'yı devirmek için çare aramaya başlarlar. İdamlık'ın iyi bir meydancı olacağına inanırlar. Böylece onu meydancı olmaya ikna etmek için çalışmalara başlarlar. Aynı zamanda koğuştakileri de kendilerini desteklemeleri için ikna ederler. Beybaba, İdamlık'ın meydancı olmasını istemez. O koğuş halkının insanca yaşamasını, haklarını korumasını ister.

İdamlık, bir gece koğuşu teftişe gelen Gardiyan'ın, temyiz kararı çıktığı ve artık kendisini idama götürmek için geldiğini sanır. Daha sonra öyle olmadığını anlar; ancak çok korkmuştur, bütün gece uyuyamaz. Koğuştakilere hükümetçilik oyunu oynamayı teklif eder. Koğuştakiler, bu oyunun Meydancı'yı devirmek için iyi

bir fırsat olduğunu düşündüklerinden, teklifi kabul ederler. Sırasıyla herkes Meydancı'nın koltuğuna oturur ve iktidar kendilerinde olursa, nasıl bir yönetim şekli uygulayacaklarını anlatırlar. Sadece İdamlık düşüncelerini söylemez. Meydancı bu durumdan şüphelenir, bu oyun numarasının altında yatan başka bir şey olduğunu düşünür. Bunun üzerine Meydancı ve İdamlık tartışmaya başlarlar. Koğuştakilerin de yardımıyla Meydancı devrilir, İdamlık koğuşun yeni meydancısı olur. İdamlık, artık sevdiği kadından başka yeni bir şeye, koğuşta sahip olduğu hükmetme kudretine bağlanır. Artık sevdiği kadınla birlikte idam edilmek istemez. Bu yüzden hâkime, sevdiği kadının kocasını öldürmede hiçbir rolü olmadığını, sadece sevdiği kadın uğruna bu fedakârlığı yaptığını anlatan bir dilekçe yazar. Böylece idam edilmekten kurtulur. Koğuştakiler, sevdiği kadını idama yollayan İdamlık'a kızarlar. Artık o da diğer meydancılar gibi davranır. Koğuştakilerin ezilmeden idare edilmeyeceğini düşünür. Beybaba, Mektepli ve Âdem Baba, İdamlık'la dostluklarını bitirirler. Bu durum İdamlık'ı iyice çileden çıkarır. Bu arada Âdem Baba, İdamlık'la konuşmadığı için ondan eroin de alamaz. Eski Meydancı, Âdem Babanın bu durumundan faydalanmak ister. Âdem Babaya, eğer İdamlık mahkemeden döndüğünde onu bıçaklarsa, kendisine eroin vereceğini söyler. Âdem Baba kabul etmek istemez; ancak eroin krizine girmekten de korkar.

İdamlık, mahkemeden döndüğünde koğuştakilerle tartışmaya başlar. O sırada Gardiyan içeri girer ve İdamlık'ın serbest bırakıldığını söyler. İdamlık, içerde kurduğu bu yaşamı, herkesin üstünde olup buyruklarının itirazsız yerine getirilmesini, meydancılığı bırakıp gitmek istemez. Bu duruma sinirlenen Beybaba, koltuğu parçalar. Ortalık karışır, eski meydancı ve İdamlık karşı karşıya gelirler. Onlar kavga ederken koğuş halkı bir karar alır. Bu kararları artık meydancı olmadan yaşamaktır. Koğuş halkı, kendi kendilerini yöneteceklerdir.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Utancı Dünyası, hükmeden ve hükmedilen insanların çatışmasının yer aldığı bir oyundur. Dışarıda olduğu gibi içerde de bir hükmetme yarışı, koltuk sevdası hâkimdir. Eski Meydancı ve İdamlık iktidar olma, başta olma hırsı yüzünden sürekli çatışma hâlinde dirler.

Çözüm:

İdamlık'ın iyi bir meydancı olacağını düşünen koğuştakiler onun meydancı olması için uğraşırlar; ancak İdamlık onları yanıltır. Çünkü o da diğerleri gibi başa geçince, sembolik anlamlar taşıyan, gücü ve iktidarı temsil eden koltuğa oturunca ne yapacağını şaşırır, diğerlerinden farklı bir şekilde davranmaz. Bazı şeyleri söylemek çok kolaydır, ancak söylenenleri uygulamak çaba ister. Sonunda o da hırsının kurbanı olur. Diğer mahkûmlardan üstün olmaya çok alışan İdamlık, suçsuz olduğu anlaşılmasına rağmen güç ve iktidarı bırakmak istemediği için koltuğu (iktidarı) özgürlüğe tercih eder. Ancak koğuştakiler artık gözünü açmıştır, kendi kendilerini yönetecekler, kimseden buyruk almayacak ve haklarını koruyacaklardır.

KİŞİLER:

Oyunun girişinde kişilerin durumları, yaptıkları işler hakkında bilgi verilir. Oyunda on bir kişi rol alır. Bu kişilerin hiçbirinin gerçek isimleri kullanılmaz, hapisanedeki sosyal durumlarının yansıtıldığı lâkaplar kullanılır. İsim bir kimliğe işaret eder. Hâlbuki buradaki isimler yapılan işten dolayı verilmiştir. Yazarlar bu yolla eserlerini hem millî olmaktan kurtarır hem de kimliksizliğe işaret ederler. Ana karakter İdamlık'tır. Âdem Baba, Mektepli, Beybaba ve Meydancı yardımcı kişilerdir. Kaptan, Fedailer, Sallabaş, Kadın, Gardiyan oyunda küçük rolleri olan diğer karakterlerdir. Bu kahramanlar dışında eserde adı geçen; ancak herhangi bir işlevi olmayan müdür ve hâkim bey vardır.

İdamlık: Sevdiği kadın, kocasını öldürdükten sonra, onun yanına geldiğinde kocasını birlikte öldürdüklerini söyler. İdamlık, aşkı uğruna idam olmayı bile göze alarak hapse girer. Cezaevinde, ilk zamanlar sürekli olarak ölüm korkusuyla yaşar. Temyizden gelecek kararın, idam edilmesi yönünde olacağını düşündüğü için sürekli tedirgindir. Mektepli ve Âdem Babanın yardımıyla eski meydancıyı devirip, koğuşun yeni meydancısı olduktan sonra daha rahat hareket etmeye başlar. Yönetenlerin kötülüklerine karşı başkaldıranların, işbaşına gelince aynı kötülükleri yaptıklarını İdamlık'ın kişiliğinde bir kez daha görürüz. "İdamlık önceleri insanlık türküleri söylemektedir ve ezilen koğuş halkının dostu ve savunucusudur. İlk başlarda, İdamlık'ın kişiliğinde vefa duygusu çok ağır basmaktadır. Sevgilisine, akıl hocası saydığı Beybaba'ya karşı. Fakat iktidarın kudreti ve alışkanlığı başını döndürünce,

artık insanlık duyguları söylemez olur. Üstelik ayakta durabilmek için kimseye acımamak gerektiğine inanır. Bu inancın sonucu olarak da sevgilisine, Beybaba'ya ve kendisini başa geçiren koğuş halkına karşı vefasız ve insafsız olur.”¹¹⁹Sevdiği kadını yalnız bırakarak kendisinin suçsuz olduğunu açıklar. İlk başlarda sevdiği kadın uğruna her şeyi göze alan bir kör âşıkken, sonraları koğuşun düzenini sağlayan kişi konumuna gelir. Başta olmaya, hükmetmeye öylesine alışır ki cezaevinden çıkmayı bile istemez. Hastalık hâline gelen iktidar olma hırsı özgürlükten üstün gelir.

Adem Baba: Kimsesiz biridir. Adem Baba¹²⁰ çarşıda bir top kumaş çalarken, polisler tarafından yakalanarak hapse atılır. Ancak bunu içerde sadece eski meydancı bilir. Diğerleri ise Adem Baba'nın, kendisini aldatmasına dayanamayarak sevdiği kadını bıçakladığı için içeri girdiğini sanır.

Adem Baba eroin bağımlısıdır. Birazcık eroin koklayabilmek için kendini bile satılığa çıkarır. Alıcısı olmayınca bir paket eroin kadar değeri olmadığını anlar. Dışarıda da kimsesi olmadığı için hapisten çıkmak istemez. Mektepli ile birlikte, Meydancı'yı devirerek, İdamlık'ı meydancı yaparlar. Ancak onda da umduklarını bulmazlar. Çünkü o da koltuğa oturunca diğerlerinden farklı davranmaz.

Mektepli: Yeni bir dünya kurmak için özgürlük savaşı uğruna hapse düşer. Avukatı yirmi dört saat içinde çıkacağını söyler. Aradan aylar geçmesine rağmen o hâlâ hapidedir. Âdem Babayla birlikte olup Meydancı'yı devirirler ve İdamlık'ı başa getirirler.

Beybaba: Siyasî girişimleri yüzünden on yıldır hapiste olup cezası on yıl sonra bitecektir. Hapiste en akli başında olan kişi odur. Zamanının büyük bir kısmını kitap okuyarak geçirir. Hapisteki meydancı düzenine karşıdır. Halkın kendi kendini yönetebileceğine inanır. Koğuştakilere doğru yolu göstermeye çalışır.

Meydancı: Koğuşun düzenini sağlayan kişidir. Koğuş kantinini o işletir. Koğuşa eroin girmesini sağlar, haraç toplar. Koğuş halkının ezilmeden idare edilmeyeceğini düşündüğü için sürekli olarak onlara eziyet eder. İki tane fedaisi vardır. Fedailerini onu korumakla ve isteklerini yerine getirmekle görevlidirler.

¹¹⁹ Recep Bilginer, “*Utanç Dünyası Üstüne*”, *Türk Tiyatrosu*, 1969, S. 381, s. 9.

¹²⁰ Hapishanede, dışardan destek görmeyen, parası olmayanların adı “âdem baba”ydı. (Recep Bilginer, *Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*, Doğan Kitap, İstanbul 2005, s. 47)

Sallabaş da onun her söylediğine başını sallayan adamlarından biridir. Mektepli ve Âdem Baba'nın yardımıyla İdamlık, Meydancı'yı devirir ve başa geçer.

Kaptan: Evli bir erkektir. Evli olmasına rağmen bir de sevgilisi vardır. Hovardalık yapmayan erkeğin yaşamadığını düşünür. Karısı tarafından sevgilisi ile suçüstü yakalandığı için hapse girer. Yine de yaşama sevincini yitirmez. Sevgilisi de karşı koğuşatdır. Onunla sürekli olarak mektuplaşırlar. Karısı barışmak isteğiyle ziyaretine geldiğinde, onunla barışmak istememesine rağmen kendisini ve sevgilisini hapisten kurtarmak için karısının barışma teklifini kabul eder. Böylece hapisten çıkarlar.

Fedailer: Meydancı'nın adamlarıdır. Meydancı ne derse itirazsız yerine getirirler, onun yanında yer alırlar. Hiçbir karşılık almadan onu korumakla görevlidirler.

Sallabaş: Meydancı'nın adamlarından biridir. Kim ne yaparsa başıyla, onun yaptığını onaylar. Onun için kimin Meydancı olduğu önemli değildir. Meydancı kimse o da onun yanında yer alır.

Kadın: İdamlık'ın sevgilisidir. Kocasını sevmez; ancak kocası onu bir türlü boşamaz. O da daha fazla dayanamayarak bir gün kocasını öldürür. Bu cinayeti sevgilisi İdamlık'la birlikte işlediklerini söyler. İdamlık, meydancı olduktan sonra doğruları açıklar. Bunun üzerine kadın idam edilir.

Gardiyan: Koğuşun sorumlusudur. Meydancı'nın koğuşun işlerini düzenlemesinden memnundur. Çünkü Meydancı onun işlerini kolaylaştırır.

MEKÂN:

Olaylar bir hapisanenin koğuşunda ve avlusunda geçer. Dışarı ve mahkeme salonu adı geçen diğer mekânlardır. Eserin başından sonuna kadar değişmeyen dekor, sadece İdamlık'ın ceza almasına neden olan yasak aşkını anlatırken değişir. İdamlık, sevgilisiyle yaşadıklarını anlatırken sahnenin ön kısmına gelir ve sahnede sadece İdamlık ve sevgilisi aydınlatılır. Diğer mahkûmlar (iç) seyirci konumuna düşerler.¹²¹ Diğer kısımlar karartılır.

¹²¹ İdamlık, suçsuz olduğu hâlde neden hapisanede olduğunu anlattığı bu bölümde, İdamlık geçmişe döner ve sevgilisinin de sahnede görünmesiyle birlikte, tutuklandıkları gün neler yaşadıklarını, konuştuklarını mahkûmlar önünde yeniden canlandırır. Mahkûmlar iç seyirci olur. Böylece **oyun**

Oyunda hapisane koğuşu ve avlusu şöyle tanıtılır:

“Hapishane avlusunun, sadece bir parçası görünür.

Koğuşun kapısı diptedir. Büyük, sevimsiz, demirden bir kapıdır. Koğuşun penceresi, yüksekte, küçük ve parmaklıklıdır. Oradan, dış dünyanın ışığı girer koğuşa. Bu pencere, kadınlar koğuşunun avlusuna bakmaktadır. Koğuştaki ranzalar altlı üstlüdür. Meydancı'nın yatağı tek katlı ranzadır. Koğuştaki yatakların bir kısmı görünür.

Hapishane avlusunu dış dünyadan ayıran duvarlar, aşılmaz hissini veren yüksekliktedir. Mahkûmlar bu duvarın dibinde, gökyüzüne erişilmez bir dünyaymış gibi bakar. Zaman zaman, duvarın üzerinde dolaşan jandarmaların gölgesi düşmektedir. Gökyüzü aydınlıktır.

Koğuşun hemen ortasında, tahtadan bir koltuk biçimi iskemle vardır. Bu, Meydancı'nın koltuğudur. Ondan başka kimse oturmaz, oturamaz...

Kadınlar koğuşunun avlusuna bakan pencereden, zaman zaman kadın mahkûmların sesleri, gülüşmeleri gelir. (s. 3)

Eserdeki dekorlar işlevsel olup konuya ve kişilerin karakter özelliğine uygundur. Hapishanenin düzenini sağlayan Meydancı'nın yatağı diğer mahkûmlarınki gibi iki katlı değildir, onun yatağı tek katlı bir ranzadır. Meydancı'nın oturduğu koltuk da işlevseldir. Oraya sadece koğuşun Meydancı'sı oturabilir. Eserin sonunda Beybaba bu koltuğu devirerek, artık kimsenin kendilerine hükmedemeyeceğini gösterir.

ZAMAN:

Olayların geçtiği zamanla ilgili bir tarih belirtilmeyen eserde, olayların ne kadar sürede geçtiği de bilinmemektedir. Belirsiz zaman ifadeleri kullanılır. Kişiler hapiste zaman kavramını yitirirler. Eserde kullanılan zamanlara örnek olarak şunları gösterebiliriz:

içinde oyun yönteminden yararlanılmış olur. “Canlandırılan anı ve düş sahneleri de birer iç oyun olarak ele alınmalıdır. Bu sahneler, içinde yer aldıkları oyunlardan farklı bir yapı ve üslûpta yazılıp kurgunun içine yerleştirilmişlerdir. Farklı bir yapı ve üslûpta olmalarının yanı sıra farklı bir zaman ve mekâna sahip olmaları da iç oyun olarak değerlendirilmelerini haklı kılar.” (Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Erkek, *“Oyun İçinde Oyun”*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 195.)

Beybaba- Günlük güneşlik değil mi dışarı? Kemikleri ısınır insanın güneşe çıkınca. Mevsimlerden bahar değil mi? Bahar! (s. 12)

Beybaba- Buraya düşeli tam on yıl oldu. Bir on yıl daha. Ver elini dış dünya. Yaşlandım, yaşlandım ama o günleri de yaşayıp göreceğim. (s. 43)

Mektepli- Peki ya ben, ben ne zaman çıkacağım? Girerken, yirmi dört saat sonra çıkarsın demişti avukat. Aylar oldu. (s. 51)

İdamlık, koğuştakilere suçsuz olduğunu anlatırken geriye dönüş tekniğinden yararlanır.

İdamlık'ın Beybaba ile yaptığı konuşma sırasında torunlarının olduğunu hayal ederek gelecek zamana gidilir.

1.3.5. BEN KİMİM ?

Recep Bilginer, “*Ben Kimim?*”¹²² adlı iki perdeden oluşan eserini 1981 yılında yazmıştır. Bu eser bir ressamın nasıl bir düşünce suçlusu durumuna geldiğini ve yaşadığı düzenin bozulmuşluğu ile içine düştüğü kimlik bunalımını anlatır. Oyun “siyasal değişim dönemlerini değerlendiren bir aydın kişinin kimliğini saptama yolunda kutsal kitabın kurallarına karşı çıkmayı öğreten Şeytan ile evrim kuramına göre soyundan türediği maymun arasındaki bocalamasının öyküsüdür.”¹²³

Eser adını, piyesin ana kahramanı olan Ressam’ın, yöneticilerin değişmesiyle değer yargılarının değişmesini eleştirmesinden alır. Eski devlet yöneticileri tarafından, Ressam’ın kitabı yasaklanıp tabloları toplatılır; fakat iktidara Ressam’ın hayranı olan bakan geçince Ressam’ın tablolarının satılmasına yeniden izin verilir. Ressam, dün kendisine başka bir gözle bakılırken bugün başka bir gözle bakılmasını kabullenemez ve kim olduğunu sorgulamaya başlar. “Devlet maddi yaşamda, Tanrı’nın yerine geçmiştir toplumda. Devletin yasaları da kutsal kitap yerine. Özellikle, yakın zamanlara kadar, devletin başı, Tanrı’nın gölgesi ya da yeryüzü vekiliymiş gibi tavır takınmıştır dünyada. Böyle olduğu için de, tıpkı cennette Âdem’le Havva’ya iyilik ve kötülüğü ya da doğruları anlatmak isteyen şeytanın lanetlemesi gibi, dünyamızda da, doğruları anlatmaya çalışanlar şeytanın akıbetine uğramaktadır. Devlet, dahası toplum tarafından.”¹²⁴

ÖZET:

Ressam ve Şef hayvanat bahçesinde bir orangutan kafesinin önünde hayati sorgularlar. Şef, memnun ve gururludur, hayvanın kafeste olmasına sevinir, çünkü çevreye zarar vermesinden korkar. Ressam ise sıkıntılıdır, maymunun acı çektiğini

¹²² Recep Bilginer, “*Ben Kimim?*”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.

¹²³ Metin And, “*Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu*”, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983, s. 594.

¹²⁴ Recep Bilginer, “*Ben Kimim Üzerine*”, *Devlet Tiyatrosu*, 1981, S. 70, s. 35.

düşünür. İnsanın maymundan türediğine inandığı için insanların onu kafese koymalarını yanlış bulur. Toplumun değer yargıları, kutsal kitaplar, devlet ve gelenekleri hakkında düşünür. Kutsal inançları, yasaları aşmaya karar verir. İşe “Âdemle Havva Cennette” isimli tabloyu yapmakla başlar. Arkadaşı olan Sarhoş’u Âdem, sevgilisi Genç Kız’ı Havva modeli olarak kullanılır.¹²⁵ Ressam, aynı zamanda, Devlet Kitaplığı’nda çalışır. Burada çalışan Genç Kız’la birbirlerini severler ve evlenmek isterler. Şef, Ressam hakkında olumlu düşünceler beslemediği için Genç Kız’a dikkatli olmasını söyler. Şef’in söyledikleriyle kafası karışan Genç Kız, o gün modellik yapmak için Ressam’ın atölyesine gitmez. Yerine, aynı işyerinde birlikte çalıştığı Kadın’ı gönderir. Kitaplık Şef’i Ressam’ı sevmez, o yüzden Ressam’ın sevgilisini ona karşı kullanmaya çalışır. Ressam’ın iyiliğini isteyen Genç Kız, ister istemez Şef’e yardım eder. Aynı zamanda bir sanat adamı olan sevgilisi hakkında Şef’e bilgiler verir.

Ressam, bir gün Şef’in getirdiği yasak kitapları Kadın’la birlikte, kitaplıktaki okuyuculara dağıtır. Bunu gören Şef, Ressam’ı işten kovar. Ressam işten kovulunca Kadın da istifa eder ve Ressam’ın yanında yer almak ister. Ressam, Genç Kız’ın Şef’le işbirliği yaptığını öğrenince ondan ayrılır ve kendisinin yanında olmak isteyen Kadın’la mantık evliliği yapar.

Şef, Ressam’ı takip ettirir, o her nereye gitse peşinde âdeta bir gölge gibi dolaşan sivil polis vardır. Ressam bu durumdan çok sıkılır ve artık dışarı çıkmaz. Bu sefer de evde olup olmadığını anlamak için ev telefonundan rahatsız ederler. Ressam gözetim altında olmaktan huzursuzdur. Kadın, ona yardımcı olmaya çalışır; ancak Ressam onu aldatır. Kadın’ın evde olmadığı bir gün eski sevgilisi olan Genç Kız eve gelir ve Ressam’la ilişkileri tekrar başlar. O günlerde hükümet değişir. Yeni bakan, Ressam’ın hayranlarından biridir. Onun sayesinde Ressam’ın gözetlenmesi sona erer, bütün tabloları satılır. Ressam bu değişiklik karşısında kimlik bunalımı yaşar ve kim

¹²⁵ Ressam kutsal kitaptan yaratılış bölümünü okuduktan sonra “Siz de gerçek Adem’le Havva gibi, rolünüzü oynayacaksınız” der. Sarhoş ve Kadın aydınlıkta kalır. (s.9) Sarhoş’un kendi rolü içinde Adem rolünü, Kadın’ın da Havva’yı canlandırmasıyla **oyun içinde oyun** tekniğinden yararlanılmıştır. “Bir oyunun yapısını oyun içinde oyun olarak nitelememize gerekçe olacak durum, bir oyun kişinin ikinci bir kimliğe bürünmesidir. Böylece oyuncu hem bir oyun kişisini hem de oyun kişisinin oyun içinde oynadığı rolü (rol içinde rol) oynayacaktır... Oyun kişisinin kimliğine büründüğü kişi kim ya da ne olursa olsun, bu ne amaçla yapılırsa yapılsın ve ne kadar sürerse sürsün, oyun içinde oyun durumu yaratır.” Ayrıntılı bilgi için bkz: Hasan Erkek, **“Oyun İçinde Oyun”**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 3.

olduğunu sorgulamaya başlar. Hangi soydan geldiğini araştırır. Uzun süredir Ressam'ın ve Kadın'ın evlerinde kalan Sarhoş da hayatına çeki düzen verir. İçkiyi bırakır ve memleketine dönmeye karar verir. Kadın, Genç Kız'la Ressam'ın ilişkisini bildiği hâlde o konuda hiç konuşmaz. Ressam'ın hatasını kendisinin fark etmesini bekler. Sabrının mükâfatını alır, mantık ile başlayan bu evlilik sonradan sevgiye dönüşür. Ressam ve Kadın mutlu bir hayat yaşarlar.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Eserde en belirgin olarak görülen çatışma Ressam'ın kendi kişiliğiyle yaşadığı çatışmadır. İlk başlarda düşünceleri yüzünden zor günler geçiren Ressam, özgürce düşünememeyi kabullenemez.

Şef'le Ressam arasında da çatışma vardır. Şef, söylenen her şeyi sorgulamadan uygulayan, söylenenlere körü körüne inanan bir insandır. Ressam ise aksine her şeyi sorgulayan, kalıplaşmış yargıları değiştirmek isteyen bir insandır. Şef, bu nedenle Ressam'ın zor günler geçirmesine neden olur.

Eserde görülen çatışmalardan birisi de Kadın ve Genç Kız arasında yaşanır. Ressam, önceleri Genç Kız'ın sevgilisidir; ancak Genç Kız'ın Şef'le işbirliği yaptığını öğrenince Kadın'la evlenir. Genç Kız, Ressam'ı tekrar kazanmak için uğraşır. Ressam, eski aşkını unutamadığı için bir süre eşini eski sevgiliyle aldatır.

Çözüm:

Karşısına çıkan her şeyi sorgulayan Ressam, özgürce düşünebilmenin ne kadar önemli olduğunu farkındadır. Düşünmeyen insanın hayvandan farkı olmadığını düşünür ve doğru bildiklerinden vazgeçmez.

Ressam'ın kitaplardaki yasak kitapları öğrencilere dağıtarak, onların düşüncelerini sağlamasına sinirlendiği için Şef, Ressam'ı işten kovar ve peşine, onu sürekli takip eden bir sivil polis takar. Ressam'ı köşeye sıkıştırmak isteyen Şef, Ressam'ın tablolarının da satılmasını önler; ancak hükümetin değişmesiyle Ressam'ın yaşadığı zor günler geride kalır. Çünkü yeni bakan Ressam'ın hayranıdır.

Eski sevgilisini unutamayan Ressam, duygularına yenik düşüp eşini, onunla aldatır; ancak daha sonra yaptığı yanlışın farkına varır ve eşiyile yaşadığı mutlu günlerine dönerler.

KİŞİLER

Düzenin bozulmuşluğunun da vurgulandığı eserde dokuz kişi ve iki maymun vardır. Kahramanlar yaptıkları işlere veya karakteristik özelliklerine göre isimlendirilmişlerdir. Oyunun ana kahramanı Ressam'dır. Ressam, hayatında yaşanan iki uç noktadaki değişim sonucu kimlik bunalımı yaşar.

Sarhoş, Kadın, Şeytan, Şef, Genç Kız, Polis, Bir Okur oyunun diğer kahramanlarıdır.

Ressam: Ressamlığının yanı sıra kütüphanede çalışır. Orada çalışan Genç Kız'la birbirlerini severler ve evlenmek isterler.

Aydın bir genç erkek tipine örnek olan Ressam, anlatılanlara körü körüne inanmayan, araştıran, sorgulayan bir insandır. Bu yüzden kütüphane şefi ondan hoşlanmaz. Genç Kız'ı da dikkatli olması konusunda sürekli uyarır. Hatta Genç Kız'dan kendisine onunla ilgili bilgiler vermesini ister. Genç Kız da onun söylediklerini yapar.

Ressam, bir gün kütüphane şefinin yasak kitaplar bölümüne kaldırdığı kitapları okumaları için okuyuculara dağıtır. Şef bunu öğrenince onu işten kovar ve bir polisi Ressam'ı sürekli olarak takip etmesi için görevlendirir. Ressam, baskıcı yönetimin emrettiği düşünceyle kendi özgür düşüncelerini ortaya koyamamanın sıkıntısını yaşar. İnsan olmanın ayrıcalığı olan düşünebilmenin ellerinden alındığında hayvandan farksız bir hâle geleceklerini bilir ve kendi içinde bunun çatışmasını yaşar. Şef, Ressam'ın tablolarının satılmasını da önler. Ressam bu durumdan çok sıkılmıştır, tam düşüncelerini savunmaktan vazgeçmek üzereyken hükümet değişir. Yeni bakan Ressam'ın hayranıdır. Böylelikle Ressam'ın hayatında büyük bir değişiklik olur. Daha önce yasaklanan, toplatılan eserleri yok satmaya başlar. Bir anda birbirine zıt iki görüşe, anlayışa tanık olan Ressam, nasıl davranacağını şaşırmıştır, kim olduğunu anlamaya çalışır. Yaşadığı olaylar, kimlik bunalımı yaşamasına neden olmuştur. Böylece kim olduğunu araştırmaya başlar.

Şef, Ressam'ı işten kovduğunda Kadın da işten ayrılır ve Ressam'ın yanında yer almak ister. Ressam sevgilisi Genç Kız'ın Şef'e yardım ettiğini öğrenince ilişkileri biter. Ressam, sürekli yanında yer almak isteyen Kadın'la mantık evliliği yapar ve mutlu bir hayat yaşarlar.

Kadın: Devlet Kitaplığı'nda çalışan sekreterdir. Genç Kız, Ressam'ın Âdem'le Havva Cennette isimli tablosundaki Havva modeli için Kadın'ı gönderir. Kadın, Ressam'ın her zaman yanındadır. Onun düşüncelerini destekler. Hatta Ressam, kütüphanedeki yasak kitapları oradaki okuyuculara dağıtırken ona yardım eder. Şef, yasak kitapları okuyuculara dağıttığı için Ressam'ı işten kovduğunda, Kadın da işinden istifa eder. Daha sonra Kadın ve Ressam evlenirler. Kadın, Ressam'ın eski aşkı Genç Kız'ı unutmadığının farkındadır. Ressam'ın özgürce seçim yapabilmesi için bir süreliğine ailesinin yanına gider. Daha sonra Ressam hatasının farkına varır ve mutlu bir hayat yaşarlar.

Şef: Devlet Kitaplığı'nın şefidir. Hiçbir şeyi sorgulamadan olduğu gibi kabullenir. Okumadığı hâlde sadece polis zararlı görüp yasakladığı için birçok kitabı yasak kitaplar bölümüne kaldırır. Bu kitapları okuyuculara dağıtan Ressam'ı işten kovar ve polisin onu gözetlemesini ister. Polis sayesinde Ressam'ın yaptığı her işten, gittiği her yerden haberdar olur. Hükümet değişince Ressam'ın hayranı olan bakan iktidara gelir. Şef bu durum karşısında Ressam'ı gözetletmekten vazgeçer. Toplatılan tablolarını da geri verir. Hatta Ressam'ın tablolarının satılmasını sağlar.

Genç Kız: Ressam'ın sevgilisidir. Aynı zamanda kütüphanede çalışır. Ressam'la evlilik planları yaparlar. Ancak Ressam'ı sevmeyen Şef, Genç Kız'ı dikkatli olması için uyarır. Genç Kız da Ressam'ın iyiliğini istediği için Şef'e, Ressam'ın yaptıkları hakkında bilgi verir. Ressam, daha sonra bu durumu öğrenince onu terk eder. Genç Kız, Ressam, Kadın'la evlendikten sonra pişman olur ve onları ziyarete gider. Genç Kız'ın Ressam'la ilişkileri tekrar başlar; ancak bu durum uzun sürmez. Ressam hatasını anlar ve eşiyile mutlu bir hayat yaşarlar.

Sarhoş: Eski bir müzisyendir; ancak artık eski hâlimden eser kalmamıştır. İsmi de yaşantısına uygundur. Sarhoş, kafasının içinde sürekli düşünen beyninden çok sıkılmıştır bu yüzden sürekli içer. Böylece düşünmekten kurtulur.

Sarhoş, aynı zamanda Ressam'ın "Âdem'le Havva Cennette" tablosundaki Âdem modelidir. Ressam ve Kadın'la birlikte aynı evde yaşar. Sonraları Kadın'a âşık olur; ama bunu kendisine yakıştıramaz. Kendisine çeki düzen vermeye karar verir. İçkiyi bırakır ve doğduğu kente döner.

Şeytan: Ressam, "Âdem ile Havva Cennette" tablosunu yaparken Kutsal Kitap'tan bölümler okur. Şeytan Havva'yı kandırıp onun yasak elmadan yemesine

neden olur. Ressam, Kutsal Kitap'ı okurken Şeytan hakkında düşünmeye başlar. Daha sonra Şeytan, Ressam'la konuşmaya başlar. Kendisinin lanetlenmesinin bir haksızlık olduğunu, bütün suçunun sadece insanı kendi kendisinin efendisi yapmak olduğunu söyler. İnsanların söylenenlere körü körüne inanıp kapılmalarını önlediği, insanların akıllarını kurcaladığı, gösterilenlerin gerisinde olanlara kafalarını taktığı için, günün yöneticilerince, insan aklını elinde rehin tutmak isteyen din adamlarınca düşman gösterildiğini savunur. Şeytan, kendisini Tanrı'nın suçladığını sonra da Tanrı adına hareket ettiğini sananların kendisini suçladığını söyler. Doğruları söyleyen insanı ya devlet suçluyor ya da devlet adına hareket ettiğini sananlar. Bu yüzden, Şeytan bunu değiştirmek isteyen Ressam'ı dikkatli olması konusunda uyarır. Daha sonraları Şeytan ara ara Ressam'ın karşısına çıkarak onu destekler.

Şef'in gözetiminde olan Ressam daha fazla dayanamayıp her şeyden vazgeçtiği, iyi bir vatandaş olup hiçbir şeyi sorgulamadan devletin her istediğini yapmaya karar verdiği bir sırada Şeytan, Ressam'ın karşısına çıkar ve onu bu kararından vazgeçirir.

Polis: Şef tarafından Ressam'ı sürekli olarak takip etmesi için görevlendirilir. Ressam ve Kadın evlendiği gece Ressam'ı götürmek için evlerine gelir. Kadın ve Ressam kendilerine biraz zaman tanınmasını isterler. O sırada gelen Sarhoş, Polis'i oyalar. Ona okuması için kitaplar önerirler. Polis daha sonra bu kitapları okur ve daha geniş düşünmeye başlar. Düşüncelerini bir arkadaşına da açar. Bir gün şefi kendisini çağırdığında çok sevdiği mesleğinden istifa etmek zorunda kalır. Zaten o saatten sonra o meslekte kalamayacağını anlamıştır, eğer kalsaydı polislik mesleğine ve kendine zararı olacağını düşünmüştür. Daha sonra ise büyük bir mağazada dedektif olarak çalışmaya başlar.

İki Maymun: Hayvanat bahçesindeki Asya Orangutan'ı ve Afrika Orangutan'ıdır. Afrika Orangutan'ı, demir parmaklıkları parçalamak istercesine öfkeli, hareketli, sağa sola koşuşup ürkütücü homurtular çıkarırken öteki maymun sessiz, hareketsiz, kaderine boyun eğmiş gibidir.

Ressam kim olduğunu, soyunu araştırırken insanın orangutan türünden bir maymundan türediğini öğrendiğinde maymun ortaya çıkar ve insanlardan nefret ettiğini, onların üstünlüğünün arttıkça, barbarlıkları da arttığı için doğanın dengesinin bozulduğunu, insanların çoğaldıkça, hayvanların azaldığını söyler.

MEKÂN:

Eser, bir hayvanat bahçesinde maymun kafesinin önünde başlar. Evrim kuramına göre insanın soyu maymundan türemiştir. Eserde Ressam'ın kim olduğunu sorgulaması bakımından maymunlar ve bu mekân önemlidir. Devlet Kitaplığı ve Ressam'ın atölye olarak da kullandığı evi eserdeki diğer önemli mekânlardır.

Birinci perdenin birinci tablosunda sahnede hayvanat bahçesinden bir görüntü vardır.

“DEKOR

Hayvanat bahçesinden bir görünüş.

En önde, yan yana iki kafes. Kafeslerin içinde iki maymun. Birinci kafesin üstünde ‘Asya Orangutanı’ ikinci kafesin üstünde AFRİKA ORANGUTANI yazılı. Afrika Orangutanı yazılı kafesin içindeki maymun, demir parmaklıkları parçalamak istercesine öfkeli, hareketli, sağa sola koşuşup ürkütücü homurtular çıkarmaktadır. Öteki maymun, sessiz, hareketsiz, kaderine boyun eğmiş gibidir.” (s. 1)

İkinci tablosunda olaylar Ressam'ın evinde geçer. Ressam, evini aynı zamanda bir resim atölyesi olarak kullanır. Adem'le Havva Cennet'te resmini yapmak için kullandığı modeller, Ressam'ın evine gelir. Ressam'ın evi eserde şu şekilde tasvir edilir:

“Ressam'ın resim atölyesi olarak kullandığı evi. Sehpa, tuval, boyalar, fırçalar. Bitmiş ve bitmemiş tablolar. Bir divan, bir iki sandalye, küçük bir masa. İçeriye, yatak odasına ve mutfığa açılan kapılar. Dışarıya açılan kapı. Dağınıklık. Önde bir tabure üzerinde KUTSAL KİTAP yazısının kolaylıkla okunduğu bir kitap. İlk bakışta dikkati çekmektedir.” (s. 4)

Üçüncü ve dördüncü tablolarda Ressam ve sevgilisi kitaplıktadır. Ressam, Kadın, Genç Kız ve Şef Devlet Kitaplığı'nda çalışırlar.

“Önde, yukarda büyük harflerle “DEVLET KİTAPLIĞI” yazılı camlı raflarda kitaplar. Bazı rafların üzerinde yine büyük harflerle “YASAK KİTAPLAR” yazılı. Küçük bir masa, sandalye, masanın üzerinde kayda geçirilecek kitaplar. İçeriye öteki bürolara ve okuma salonuna açılan kitaplar...” (s. 17)

Beşinci ve altıncı tablolarda, ikinci bölümün birinci ve ikinci tablolarında mekân aynıdır. Ressam evine dönmüştür.

“Ressam’ın atölye olarak kullandığı evi. Gece duvarda Ademle Havva Cennette tablosu. Şeytan, sevimli ve dost görünüşlü olarak konmuştur. Sahne önce boştur...” (s. 29)

ZAMAN:

Eserde belirsiz zaman ifadeleri kullanılmıştır. Bu yüzden yazıldığı tarih dışında eserle ilgili kesin bir zaman ifadesi kullanamıyoruz. “Ancak oyunun içeriğine dikkat ettiğimizde olayların, Türkiye’de (veya herhangi bir ülkede), zararlı kitapların yasaklanıp toplatıldığı, insanların düşüncelerinden dolayı baskı gördüğü, hapse atıldığı bir dönemde cereyan ettiğini söylemek mümkündür. Bir süre Devlet Tiyatroları’nda oynanan oyunun Sıkıyönetim Savcılığı tarafından soruşturulması oyunun Türkiye’de geçtiğini göstermektedir.”¹²⁶

¹²⁶ Zeki Taştan, *a. g. e.*, s. 42.

1.3.6. AT-AVRAT-SİLÂH

Yazar, 1988 yılında yazdığı “*At-Avrat-Silâh*”¹²⁷ adlı iki perdelik oyununda İkinci Dünya Savaşı yıllarında gençlerin yaşadığı bunalımı anlatır. Bu oyunla Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’na girmemesine rağmen olumsuz etkilerini nasıl yaşadığını, özellikle ekonomi alanında Türkiye’nin kıvranan bir ülke durumuna düştüğünü görüyoruz.

Eser adını, okulunu bırakıp dansöz olmayı seçen Semiha’nın Efe’si Remzi tarafından at karşılığında değişmesi üzerine Şevki’nin at, avrat ve silâhın artık erkeğin namusu sayılmadığını düşünmesinden alır.

ÖZET:

Semiha, Şevki, Asiye samimi arkadaşları olan Zeki’nin ailesinin evinde kalan üniversite öğrencileridir. Anne ve babasını I. Dünya Savaşı’nda kaybeden Semiha, II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla karamsar bir ruh hâline bürünür.

Gençlerin gelecekle ilgili farklı plânları vardır. Şevki, öncelikle konservatuara girip Şan bölümünde öğrenim gördükten sonra tenor olmak ister. Bunun yanı sıra şiir yazmayı, resim yapmayı ve politika ile uğraşmayı ister.

Ciğerlerinden hasta olan Asiye sağlığı elverirse öğretmen olmayı, dans ederek rahatlayan bu yüzden dans etmeyi çok seven Semiha dansöz olmayı, mektep kaçağı olan Zeki ise anne ve babasına yük olmamak için bir iş bulup çalışmayı ister.

Zeki’nin anne ve babası çok iyi insanlardır. Gençler, birkaç aydır kirayı ödeyememesine rağmen onlara çok iyi davranırlar. Bu yüzden gençler, daha fazla mahcup olurlar.

Savaş henüz ülkeye sızmamıştır; ancak savaş korkusu insanları sarsmıştır. Semiha ve diğerleri bu durumun etkisiyle iyice karamsarlaşırlar. Şevki ise arkadaşlarına göre daha iyimserdir, gelecek mutlu günler için arkadaşlarına da umut aşılamaya çalışır.

¹²⁷ Recep Bilginer, “At-Avrat-Silâh”, yazarın bu eseri basılmamış olup, eser yazarın eşi Gülsen Bilginer’den temin edilmiştir.

Asiye ve Semiha aynı erkeği, Şevki'yi, severler. Şevki, her ikisine de duygularını belli etmez. Asiye'ye âşık olan Zeki ise aşkına karşılık bulamayınca askere gider. Asiye'nin sağlığı giderek kötüleşir. En yakın arkadaşı ile aynı erkeği seven Semiha ise vicdan azabı yaşar. Şevki, Semiha'ya onu sevdiğini söylemesine rağmen Semiha, Asiye'nin durumunu düşünerek Şevki'den uzaklaşır. Bu üçlünün durumuna daha fazla dayanamayan Semiha, arkadaşı Asiye'nin mutlu olup iyileşmesi için evdekilere birer mektup bırakarak evi terk eder ve çiftlik ağası sandığı Remzi'ye sığınır. Semiha'nın gitmesine çok üzülen Şevki, öğrenimini yarım bırakarak yedek subay olarak askere gider. O sırada Zeki askerden döner. Şevki'nin de gitmesiyle yalnız kalan Asiye, Zeki'nin sevgisine sığınır.

Aradan iki buçuk yıl geçer. Asiye ile evlenen Zeki, anne ve babasıyla birlikte memleketlerinden uzakta bir otel işletmeye başlarlar. Askerliği bitince Şevki de onların yanlarına gelir. Eski arkadaşlar yine bir aradadır; fakat Semiha'dan bir haber yoktur. Şevki, Semiha'yı unutamamıştır. Onu bulmaya kararlıdır.

O gece otelde “oturak âlemi” yapılır. Şevki oynayan, içki sunan kadını görüp gidecektir; ancak o kadının Semiha olması olayları değiştirir. Semiha, Şevki'yi görünce çok utanır ve yaptığı işten vazgeçmek ister; ama Efe'si Remzi onu bırakmak istemez. Remzi, Semiha'nın kendisine artık faydası olmayacağını anlayınca Semiha'yı bir at karşılığında değiştirir. Remzi ve Semiha ayrılırken Semiha Remzi'yi bıçaklar. Bunu gören atın sahibi hızla oradan uzaklaşır.

Eski arkadaşlar bir araya gelir. Artık savaş da sona ermiştir.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Eserde aynı erkeği seven Asiye ve Semiha arasında bir çatışma görülür. Semiha ve Asiye yakın arkadaş olmalarına rağmen ikisi de sevdiği erkeği, Şevki'yi elde etmek için uğraşır. Semiha, Şevki'nin kendisini sevdiğini öğrenir. Aşkı ve arkadaşı arasında kalan Semiha çaresizdir.

Eserde görülen çatışmalardan biri de Semiha ve Efe'si Remzi arasında yaşanır. Semiha yıllar sonra Şevki ile tekrar bir otelin oturak âleminde karşılaşır. Oturak âleminde erkekleri eğlendiren Semiha yaptığından çok utanır ve artık dans etmek istemez.

Eserde İzzet Baba ve muhtar arasında da bir çatışma vardır. İzzet Baba muhtarın bir sabah elinde defterle gelip İzzet Baba'yı partiye üye yapmak isteğini kabul etmez; ancak muhtar zorla üye yapmak isteyince sinirlenir ve gidip muhalif partiye üye olur. Böylece çatışmaya partiler de dahil olur.

Çözüm:

Semiha, Şevki'nin de kendisini sevdiğini öğrenmesine rağmen hasta olan arkadaşı Asiye'nin mutluluğu uğruna sevdiği erkekten vazgeçer ve evi terk eder; ancak sevdiği kızın evi terk etmesine dayanamayan Şevki'nin de askere gitmesiyle Asiye de Şevki'ye kavuşamaz.

Remzi, Semiha'nın artık dans etmek istememesine sinirlenir. Semiha'yı zorla oynatmaya çalışır. Hatta efesi karısına söz geçiremedi demesinler diye Semiha'yı döver; ancak Semiha yine de oynamaz. Semiha'nın artık kendisine yaramayacağını anlayan Remzi, Taşralı Adam'a at karşılığında onu verir. Semiha yıllar önce kendisini zengin olduğuna inandıran Remzi'den ayrılırken onu öldürür.

Yeni umutlarla kaçtığı Remzi'nin onu bambaşka bir hayata sürüklemesinin intikamını alır.

Partinin adamları İzzet Baba'nın, muhalif partiye yazılmasına çok kızar ve sürekli olarak İzzet Baba'nın işlerini bozmaya çalışır. Adı muhalife çıkan İzzet Baba'nın oğlu Zeki de babasının muhalif olması yüzünden iş bulamaz. Bu duruma daha fazla dayanamayan İzzet Baba ve ailesi bir başka şehre taşınır ve otel işletmeye başlar.

KİŞİLER:

Eserde on kişi vardır. Bunlar II. Dünya Savaşı'nın bunalımını yaşayan kişilerdir. Semiha, Şevki, Asiye ve Zeki üniversite öğrencileridir. Hayriye Ana ve İzzet Baba, Zeki'nin anne ve babasıdır. Remzi, Semiha'nın kaçtığı delikanlıdır. Remzi, daha sonra Semiha'yı at karşılığında Taşralı Adam'a verir. Polis, Zeki'yi takip eden, spiker ise savaş hakkındaki gelişmeleri bildiren kişidir.

Semiha: Fedakâr bir tip olan Semiha, oyunun ana karakteridir. Savaş yıllarında, düşmanın yakıp yıktığı evlerin birinde doğmuştur. Annesi onu kurtarmış; ancak kendisi yıkıntının altında kalmıştır. Babası ise kurtarıcı birliklerle kasabaya girdiğinde Semiha'yı teyzesine teslim etmiştir. Kasabadan çıkarken bir düşman

kurşunuyla hayatını kaybetmiştir. Bu yüzden Semiha savaştan çok korkar. Savaşın tedirginliğini, korkusunu dans ederek üzerinden atar.

Üniversite öğrencisi olan Semiha, Asiye ve Şevki ile birlikte Zeki'nin ailesinin evinde yaşar. Semiha, Şevki'yi sever; ancak en yakın arkadaşı Asiye de onu sevdiği için, Şevki'ye sevdiğini söyleyemez. Şevki de onu sever; ama uzun süre kimseye bir şey belli etmez. Şevki, Semiha'ya duygularından bahsedince, Semiha ciğerlerinden çok hasta olan arkadaşı Asiye'nin üzülmemesi için, herkese birer mektup bırakarak evi terk eder. Savaş yıllarının yoksulluğunu yaşayan Semiha, kendisini zengin olduğuna inandıran Remzi'ye sığınır. Remzi, bir süre sonra Semiha'yı oturak âlemlerinde içki içen erkeklerin önünde dans etmeye zorlar. Semiha aradan üç yıl geçtikten sonra bir oturak âleminde Şevki ile karşılaşır. Yaptığında çok utanan Semiha, Remzi'den ayrılmak ister; ancak Remzi bırakmaz, onu at karşılığında Taşralı bir adama verir. Semiha, Remzi'den ayrılırken onu bıçaklar.

Şevki: Üniversite öğrencisi olan Şevki, arkadaşları Asiye ve Semiha ile aynı evde yaşar. Şevki, arkadaşlarına göre daha iyimserdir. Savaşın bunalımlı günlerine rağmen o etrafındakilere umut saçar. Şevki'nin en büyük hedefi tenor olmaktır. Aynı zamanda şiir yazmayı, resim yapmayı ve politika ile uğraşmayı ister. İki yakın arkadaşı tarafından sevilen Şevki, önceleri ikisine de duygularını belli etmez. Daha sonra ise Semiha'yı sevdiğini itiraf eder; ancak Semiha hasta olan arkadaşı Asiye'nin üzülmesini istemediği için onlara birer mektup bırakarak evi terk eder. Sevdiği kızın kendisini bırakıp gitmesine çok üzülen Şevki, üniversiteyi yarım bırakarak yedek subay olarak askere gider. Kazandığı parayı Asiye'nin ilaçlarının alınması için Zeki'ye gönderir. Şevki askerden döndüğünde Semiha'yı bulmaya kararlıdır. Bir akşam otelde yapılan oturak âleminde Semiha ile karşılaşır. Onu bu hâliyle de kabul etmeye hazırdır. Çünkü hâlâ onu sevmektedir. Semiha kabul etmez; ancak daha sonra kendisini bir at karşılığında değişen Efesi Remzi'yi bıçaklamasıyla eski arkadaşlar yeniden bir araya gelir.

Asiye: Semiha ve Şevki'nin yakın arkadaşı olan Asiye, ciğerlerinden hastadır. Yoksulluk yüzünden sağlıklı beslenemediği ve tedavi göremediği için hastalığı giderek kötüleşir. Asiye eğer sağlığı elverirse öğretmen olmayı ister. Evlerinde kaldıkları Zeki, Asiye'yi çok sever; ancak Asiye onun aşkına karşılık

vermez. Çünkü o da Şevki'yi çok sever. Semiha, en yakın arkadaşının mutlu olması için sevdiği erkekten vazgeçer ve evi terk eder. Semiha'nın gitmesine çok üzülen Şevki de oradan uzaklaşır. O sırada Zeki askerden döner. En yakın arkadaşının ve sevdiği erkeğin gitmesiyle yalnız kalan Asiye, Zeki'nin sevgisine sığınır. Zamanla onu çok sever, ikili evlenirler.

Asiye, amacına ulaşmış öğretmen olmuştur. Şevki'nin gönderdiği parayla da ilaçları alındığı için eski sağlığına kavuşur.

Zeki: Mektep kaçağıdır. Ailesine yük olmamak için bir iş bulup çalışmayı ister; ancak babası muhalif partiden olduğu için işverenler Zeki'yi yanlarında çalıştırmaktan çekinirler.

Zeki, on sekizini bitirdiği ve okulu da bıraktığı için yol vergisi mükellefidir. Eğer vergiyi vermezse yol yapımında çalıştırılacaktır. Yoksulluk nedeniyle vergiyi ödeyemeyen Zeki, polisten kaçmaktan yorulur. Bu durumdan kurtulmak için askere gitmeye karar verir.

Zeki, Asiye'yi çok sever; ancak Asiye onun sevgisine karşılık vermez. Çünkü o da Şevki'yi sever. Zeki, askerden döndüğünde durum farklılaşır. Arkadaşı ve sevdiği erkeğin gitmesiyle yalnız kalan Asiye, Zeki'nin sevgisine sığınır. Zamanla Asiye, Zeki'yi çok sever ve evlenirler. Asiye hamiledir. Zeki, dışardan liseyi bitirme sınavlarına girer. Daha sonra o da öğretmen olacaktır. Şimdilik babası, annesi ve eşi ile birlikte bir otel işletirler.

İzzet Baba: Zeki'nin babasıdır. Yıllar önce muhtar elinde defterle gelip onu partiye üye yazacağını, eğer istemezse zorla üye yapacağını söyler. Bu duruma çok sinirlenen İzzet Baba yeni kurulan muhalif partiye yazılır. Böylece İzzet Baba'nın adı muhalife çıkar ve partiden olmadığı için birçok isteği reddedilir. Bu yüzden çok sıkıntı çekerler. Evlerinde kalan üniversiteli gençler birkaç aydır kira ödeyememesine rağmen İzzet Baba onları evden çıkarmaz. Aksine onlara çok iyi davranır. İzzet Baba, daha sonra başka bir memlekette karısı Hayriye Hanım, oğlu Zeki ve Asiye ile birlikte bir otel işletir.

Hayriye Ana: İzzet Baba'nın eşi, Zeki'nin annesidir. Çok iyi kalpli, yardımsever bir kadındır. Kendi karnelerini ve oğlunun şeker ve ekmek karnesini kullanarak aldıklarını üniversiteli gençlere getirir ve karınlarını doyurmalarını ister.

Daha sonra otel işletirler; ancak Hayriye Ana memleketinde uzak olduğu için bu durumdan hoşlanmaz; ama eşi üzülmesin diye bir şey söylemez.

Remzi: Semiha'yı çok zengin bir çiftlik ağası olduğuna inandırıp kendisiyle gelmeye ikna eden kişidir. Ailesi istemediği için Semiha'yı nikâhlanmaz. Semiha'nın çok güzel dans ettiğini bilen Remzi, onu oturak âlemlerinde oynatır. Böyle bir gecede Şevki ile karşılaşan Semiha oynamak istemez. Bunun üzerine Remzi onu döver, oynaması için çok uğraşır; ancak onu ikna edemeyince Taşralı Adam'a at karşılığında değişir.

Semiha, Remzi'den ayrılırken onu öldürür.

Taşralı Adam: At karşılığında Semiha'yı Efe'si Remzi'den almak ister; ancak Semiha'nın Remzi'yi öldürmesiyle o da korkudan kaçar.

Polis: Yol vergisi mükellefi olan Zeki'yi arar, bulamayınca yerine arkadaşı Şevki'yi götürür.

Zeki'nin karnesiyle şeker ve ekmek alan Hayriye Ana'yı götürmek ister; ancak Hayriye Ana'nın sözlerinden çok etkilenir. Görevi gereği Zeki'nin karnesini alır. Daha sonra geri döner ve kendi karnesini kullanmaları için bırakır.

Emekli olduktan sonra daha rahat yaşar. Görevi yüzünden yapamadığı şeyleri yapar.

Spiker: Savaşın başladığını, gidişatını ve bitişini haber veren kişidir.

MEKÂN:

Eserde olayların çoğu İzzet Baba'nın evinde geçer. Semiha, Şevki ve Asiye İzzet Baba'nın evinde kalan üniversiteli öğrencilerdir.

Eserdeki birinci bölümün birinci tablosunda evin dekoru şöyle verilir.

“İki katlı, eski görünümlü bir ev: Alt katta hol ve salon karışımı genişçe bir oda. Yukarıya çıkan merdiven alt kattaki odalara, dışarıya açılan kapılar eski ama bir dönemin anlayışını yansıtan eşyalar. Büyük bir odun sobası yanında birkaç odun, eski bir radyo. Duvarda taş basma birkaç resim. Saksılar içinde pencerelerde çiçekler ve diğer eşyalar. Alabildiğine neşeli bir müzik bir süre devam eder.” (s. 2)

II., III., IV., V., VI., VII. Tabloda dekor yine aynıdır.

İkinci bölümün I. Tablo'sunda mekân, İzzet Baba'nın işlettiği oteldir. Otelin dekoru şöyle verilir:

“Yarı otel, yarı han bir binanın alt katı. Danışma olarak kullanılan tezgâhın yanında, yukarıya çıkan ahşap bir merdiven. Tezgâhın girişinde duvara çakıyı çivilere asılmış oda anahtarları. Tezgâhın karşısında bir eski kanepeler, koltuk, sandalye. Bir eski masa. Dipte otelin çay ocağı ile, danışma bölümünü ayıran cam. Camın yanında açık kapı. Camın arakasında kahve ocağının takımları görülür. Zeki, tezgâhın gerinde elinde kitap. İzzet Baba cam bölmeyi, Hayriye Ana yerleri silmektedir. Mesaj bittikten sonra bile, bir süre aynı durumda kalırlar. Hepsi de uykudan yeni uyanmış gibi savaşın yeni bittiğinin yavaş yavaş farkına varırlar.

Polis, sivil elbiseli çay içer. “ (s. 45)

II. ve III. Tablo’da da mekân İzzet Baba’nın işlettiği oteldir. Şevki üç yıl önce kaybettiği Semiha’yı bu otelde düzenlenen oturak âleminde bulur.

ZAMAN:

Olaylar İkinci Dünya Savaşı yıllarında geçer. Haberleri sunan spikerden tarihi öğreniyoruz.

“... Akşam haber bülteninde yayınladığımız haberi özet olarak, yeniden veriyoruz. Varşova’dan ve Berlin’den aldığımız haberlere göre, bu sabah, yani 1 Eylül 1939 günü Alman askeri birlikleri, şafakla, baskın biçimde Polonya’ya saldırmışlar ve ülkenin içinde, hızla ilerlemeye başlamışlardır.” (s. 6)

“... Berlin Anadolu Ajansı. 22 Eylül 1939. Alman orduları bu sabah savaş ilân etmeden, sınırı geçip, Sovyetler Birliği topraklarına girmiştir.” (s. 17)

“... Haber bültenimizin okunmasına, bütün dünyayı rahatlatacak bir haberle başlıyoruz. Bugün 7 Mayıs 1945. Ankara, Ajanslar. Almanya bugün kayıtsız, şartsız teslim olmuştur.” (s. 45)

II. Dünya Savaşı’nın başladığı 1 Eylül 1939’da başlayan olaylar, savaş bittikten bir süre sonra 1945 yılında biter. Yani oyunda geçen zaman diliminin 1939-1945 yılları arasını kapsadığını söylemek mümkündür. Aradan altı yıl geçmiştir; ancak eserin sonunda Semiha’nın sözlerinde ifade edilen zaman çok farklıdır. Üniversite birinci sınıfta bir arada olan Semiha ve Şevki, birbirlerini bir daha üç yıl sonra görürler.

“... O üç yıl kadar önceydi. Üç yılda çok şey değişti ben üç yıl önceki, el değmemiş Semiha mıyım? Vücudum, düşüncelerim, duygularım aynı mı?” (s. 72)

Eserde belirtilen zamanlarda tutarsızlık olduğunu söyleyebiliriz. Eserde verilen bu zamanlar, geriye dönüşlerle genişletilmiştir. Semiha'nın önceki savaşta anne ve babasını nasıl kaybettiğini hatırlaması, İzzet Baba'nın Cemal Paşa'nın kumandasında, Kanal harekâtında çarpıştığı dokuz yılı hatırlaması geri dönüş tekniği ile verilmiştir.

1.3.7. ANILARLA YAŞAMAK

Recep Bilginer, iki perdeden oluşan *“Anılarla Yaşamak”*¹²⁸ oyununu 1999 yılında yazmıştır. Eserde, ölen kocasını anılarıyla yaşatmaya çalışan, dul bir kadın olan Mualla Güteryüz’ün geçmişle bugün arasında yaşadığı mücadele anlatılır.

*“Recep Bilginer, bu oyunu başrejisör Erhan Gökçücü’nün kendisine ismarladığını ve emekliye ayrılacak bir hanım sanatçının, tiyatrodan ayrılırken tek başına oynayacağı bir oyun olmasının istediğini söyler. Ancak Devlet Tiyatroları’nın aylık program dergisinde, oyunun 2000 Ekim’inde sahneleneceği duyurulmasına rağmen gerçekleşmez.”*¹²⁹

Eser adını, eşini kaybettikten sonra onu unutamayan, kocasının anılarıyla yaşamaya çalışan Mualla Güteryüz’ün mücadelesinden alır.

“... Evet yaşayacağım; ama birlikte yaşadığımız anıları yaşatmak için! Şimdi, kendimle yani anılarımla baş başa kaldım. Seninle benim arama başka bir erkek giremez giremeyecek diye söz verdim kendime.” (s. 1)

ÖZET:

Kocasını bir kalp krizi sonucu vefat eden Mualla Güteryüz, aradan kırk gün geçmesine rağmen kocasının ölümünü kabullenemez. Mualla yaşadığı her anı ölen kocasıyla yaşadığı günlerini düşünerek geçirir. Çok acı çekse de kocasına ait anılarla yaşamak onu rahatlatmaya yeter. Ancak bir taraftan kendisinininkine benzer bir kaderi olan arkadaşı Nesrin’in, yaşadığı tecrübeye dayanarak Mualla’yı yeniden evlenmesi için zorlaması, diğer taraftan kocasının kardeşlerinin sürekli olarak eşinden kalan mirası paylaşmak için kendisine baskı yapmaları Mualla’nın anılarıyla yaşamasına engel olur. Ölen kocasının kardeşleri, muhasebeci ağabeylerinin ölmeden önce karısına yüklü miktarda para bıraktığına inanırlar. Kayınbiraderi ise paralarla birlikte

¹²⁸ Recep Bilginer, *“Anılarla Yaşamak”*, Yazarın eseri yayımlanmamış olup, eserin orijinali Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Zeki Taştan’dan temin edilmiştir.

¹²⁹ Zeki Taştan, *“Recep Bilginer’in Tiyatroları”*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 59.

töre gereği yengesinin de kendisiyle evlenmesi için zorlar. Bu baskılardan bunalan, her şeyden uzaklaşmak isteyen Mualla belediyedeki eski işine geri döner.

Mualla, belediyede başkan yardımcısının baş danışmanıdır. Başkan yardımcısı ona çok güvenir; imzalayacağı bütün dosyalar önce incelemesi için Mualla'ya gider. Eğer Mualla onaylarsa başkan yardımcısı dosyayı imzalar. Aynı zamanda başkan yardımcısının direkt telefonu ona bağlıdır. Hatta özel cep telefonu bile Mualla'da durur. Danışmanlığa ek olarak bir çeşit sır kâtibidir. O da bu güveni karşılıksız bırakmaz. Ancak kayınbiraderinin bir arazi işi nedeniyle kendisinden yardım istemesi üzerine Mualla'nın düzeni bozulur. İş karşılığında da yengesinin oturduğu, yarı hissesi kendine ait olan evin kalan yarı hissesini de ona verecek böylece evin tapusu ona geçmiş olacak ve onu bir daha rahatsız etmeyecektir. Mualla, eğer kayınbiraderinin isteğini yapmazsa arazi mafyasının eline düşecektir. Vicdanıyla aklı arasında bocalayan Mualla, tehditlere aldırılmayarak dürüst davranır. Mualla, arazi mafyasının suikastından kurtulur; ancak işini kaybeder.

Mualla'nın yalnız ve çaresiz olduğu bir dönemde kocasının kan kardeşi Fuat ona destek olur. Mualla onunla evlenerek sıkıntılardan kurtulacağına inanır; ancak mantık evliliğine sıcak bakmadığı için başta kabul ettiği evlenme teklifinden son anda vazgeçer.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma: Eserde, Mualla Güteryüz ile görüncesi ve kayınbiraderi arasında bir çatışma yaşanır. Ölen ağabeylerinden kalan mirası paylaşmak isteyen iki kardeş Mualla'yı rahat bırakmazlar. Kayınbiraderi, mirası alabilmek için yengesini çok sıkıştırır. Hatta geleneğe göre onun kendisiyle evlenmeye zorlar.

Eserde görülen bir diğer çatışma Mualla ve arazi mafyası arasında yaşanır. Şehrin dışındaki altı su deposu olan arazinin şehir sınırları içine alınmasını isteyen arazi mafyası, kayınbiraderi aracılığıyla Mualla'nın dosyalarını başkan yardımcısına imzalatmasını söylerler. Hatta imzalatması için Mualla'yı tehdit eder.

Çözüm: Mualla, yaşadığı evin yarı hissesini kocasının kardeşlerine verir; ancak kayınbiraderi ile evlenmez.

Aklı ve vicdanı arasında kalan Mualla sıkıntı içindedir. Eğer dosyayı imzalatırsa kocasından kalan evin diğer yarı hissesi de kendisinin olacak ve tapusu

kendisinde olacak, rahat bir şekilde yaşayacaktır. Fakat dosyayı imzalatmazsa arazi mafyası tarafından öldürülecektir. Buna rağmen Mualla vicdanının sesini dinler ve dosyanın imzalanmasını önler. Bunun üzerine arazi mafyası tarafından kendisine suikast düzenlenir. Mualla bu suikastten yara almadan kurtulur.

KİŞİLER:

Eserde görünen tek kahraman Mualla Gülyüz'dür. Oyun onun üzerine kurulmuştur. Oyundaki diğer kişiler ise sahnede görünmeyip oyuna telefon görüşmeleriyle, seslerle dâhil olurlar. Bunlar Mualla'nın görümcesi, kayınbiraderi, arkadaşı Nesrin, kocasının kan kardeşi Fuat, başkan yardımcısı, eşi ve sevgilisidir.

Mualla: Oyunun ana kahramanıdır. Kocasını kaybeden, dul bir kadın olan Mualla üniversite mezunudur. Mutlu bir evlilik yaşadığı dönemde aniden kocasını yitirmek onu büyük bir boşluğa iter. Kocasının ölümünü bir türlü kabullenemeyen Mualla onu anılarıyla yaşatmaya çalışır. Mualla, sevgisiz bir hayatın varlığına inanmaz. Ancak etrafındakiler onu rahat bırakmaz. Kayınbiraderi ve görümcesi, kocasından büyük miras kaldığını düşündükleri için sürekli onu rahatsız ederler. Arkadaşları onu başka erkeklerle tanıştırap yeniden evlenmeye zorlarlar.

Mualla, zarurî ihtiyaçları nedeniyle belediyedeki eski işine döner. Mualla, belediyedeki işlerin yürüyüşünü çok iyi bilir. Başkan yardımcısı ona çok güvenir. Başkan yardımcısının sadece baş danışmanı değil aynı zamanda sırdaşıdır.

Arazi mafyasının kanunsuz bir işini bozması üzerine kendisine suikast girişiminde bulunulur. Ancak Mualla suikastten kurtulur. Başkan yardımcısı, başdanışmanı önemli bir suiistimali önlemesine rağmen güce boyun eğerek Mualla'yı işten çıkarır.

Bahri: Mualla'nın ölen kocasıdır. Bahri'nin nasıl biri olduğunu Mualla ve Fuat'ın konuşmalarından, onların bakış açısıyla öğreniyoruz. Mualla ile mutlu bir birliktelik yaşayan Bahri karısını çok sever. Ona âdeta bir süs bitkisi gibi bakar. Eşini çok seven, onun üzülmesini istemeyen Bahri, kalbinden rahatsız olduğunu eşinden gizler. Öldüğü zaman karısının ortada kalmasını istemediği için herkesten gizli arkadaşı Fuat'a para gönderir. Evlendikten sonra kardeşlerine gönderdiği para azaldığı için kardeşleri eşine düşman olmuşlardır.

Fuat: Mualla'nın kocasının kan kardeşidir. Arkadaşı Bahri, öldüğü zaman karısına verilmek üzere kardeşlerinden gizli olarak ona her ay düzenli para gönderir. Fuat, arkadaşı Bahri'nin ölümünden sonra eşi Mualla'ya ulaşır ve ona destek olmaya çalışır. Hatta ona evlenme teklifi eder. Mualla, önce bu teklifi kabul eder; ancak daha sonra vazgeçer.

Başkan Yardımcısı: Mualla'nın söylediğine göre çapkın birisidir. Evli olmasına rağmen eşini, sevgilisi ile aldatır. Mualla'nın kocasının ölümünün ardından, Mualla'yı belediye'deki eski işine dönmesi için çağırır. Başkan yardımcısı zayıf iradeli, korkak biridir. Mualla önemli bir suiistimali önlemlerine rağmen arazi mafyasından korkarak Mualla'yı işten çıkarır.

Görümce ve Kayınbirader: Gözleri paradan başka bir şeyi görmeyen zalim insanlardır. Ölen ağabeylerinden kalan mirası alabilmek için her şeyi yaparlar. Yengelerini sürekli tehdit ederler. Hatta kayınbiraderi yengesini kendisiyle evlenmesi için de zorlar. Arazi mafyasıyla da ilişkisi olan kayınbirader, yengesini kanuna uymayan bir arazi meselesini halletmesi için sıkıştırır.

Nesrin: Mualla'nın arkadaşıdır. O da Mualla gibi kocasını kaybetmiştir. Kocasının ölümünden bir süre sonra evlenen Nesrin, kocası ölen arkadaşı Mualla'yı da evliliğe zorlar.

MEKÂN:

Eserde olayların geçtiği şehirle ilgili herhangi bir bilgi verilmez. Oyunda iki önemli mekân vardır. Biri Mualla'nın anlarıyla birlikte yaşadığı daire, diğeri ise kocasının ölümünün ardından tekrar toplum içine girmeye karar vermesiyle gittiği belediye'deki çalışma odasıdır.

Birinci perdenin birinci tablosunda Mualla, kocası Bahri'nin mezarının başındadır.

İkinci tabloda Mualla oturduğu dairenin oturma odasıdır.

“Mualla'nın oturduğu dairede oturma odası. Duvarda kocasının tek tek, kendisi ile çekilmiş boy boy fotoğrafları.” (s. 2)

Üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı tabloda mekân Mualla'nın oturduğu dairedir.

İkinci perdenin birinci tablosunda Mualla'nın düşüncelerinin değişmesiyle, belediyedeki eski işine dönmeye karar vermesiyle birlikte mekân da değişir.

“Belediyede, Mualla Güteryüz'ün çalıştığı oda. Ayrıntı görünmez. Sadece Mualla'nın oturduğu koltuk, önündeki masa ve masanın üzerindeki dosyalarla telefonlar. İlk bakışta telefon âletlerinin çokluğu dikkat çeker.

Belediye başkan yardımcısının odasına, bu odadan geçilir. Kapısının üzerinde BELEDİYE BAŞKAN YARDIMCISI yazısı okunur. Bu yazının altında Başkan yardımcısı tarafından yönetilen “MEŞGULÜM” ya da SERBEST ışıklı yazıları. Telefonlardan biri susar diğeri çalmaya başlar. Mualla Güteryüz kahvesini yudumlarken bir dosyayı da inceler. Bir süre. Seyirciye döner.” (s. 24)

İkinci tabloda Mualla'nın dairesindeki oturma odası, üçüncü tabloda Mualla'nın belediyedeki odası, dördüncü tabloda Mualla'nın dairesindeki oturma odası, beşinci tabloda Mualla'nın belediyedeki odası, altıncı, yedinci ve sekizinci tablolarda Mualla'nın dairesindeki oturma odası, dokuzuncu tabloda ise mezarlık daha sonra da Mualla'nın oturma odası mekân olarak kullanılır.

ZAMAN:

Eserde zamanla ilgili herhangi bir bilgi verilmez. Ancak cep telefonunun kullanılmasına bağlı olarak olayların eserin yazıldığı (1999) bir dönemde geçtiğini söyleyebiliriz. Mualla'nın anılarını hatırlamasıyla sık sık geriye dönüşlere başvurulur.

Eserde, sadece Mualla'nın kocasının ölümünün ardından kırk gün geçtiği belirtilir.

“Mualla Güteryüz – Ben geldim sevgilim. Dün gece kırkıncı mevlidini okuttum. Bu kırk gün sanki kırk yıl gibi geçti.” (s. 1)

1.3.8. SIRAT KÖPRÜSÜ

Recep Bilginer, dram türündeki iki perdelik *“Sırat Köprüsü”*¹³⁰ adlı oyununu 2000 yılında yazmıştır.

Eserde, devlet memuru olan Burhan’ın büyük iş adamlarının çıkarlarına ters düşen kararlar vermesi sonucu mafya tarafından öldürülmesi anlatılır.

Eser, adını yetkilerini kötüye kullanmadan görevini yapan Burhan’ın yaşamda iken Sırat Köprüsü’nden geçmeye çalışmasından alır. Bu köprü sadece kötülerin geçebildiği, iyilerin ise her zaman düştüğü bir köprüdür. Burhan da bu bozuk düzene ayak uyduramadığı için yok olmaya mahkûm olmuştur.

“Gözlüklü- Haa o mu? Bırak bu büyük lafları. Aklın varsa gidişe ayak uydur.

Burhan- Ya uydurmazsam?

Gözlüklü- Ezilirsin. Sırat Köprüsü denilen o kıldan ince köprü var ya... o ahirette değil, burada, dünyamızda. O köprüden ya geçersin, ya düşersin. Nereye mi? Dünya cehennemine. Sen geçmeye bak. Geç ve rahat yaşa.” (s. 38-39)

...

“Burhan- Kıldan ince, kılıçtan keskinmiş Sırat Köprüsü. Ya uçarmışım, ya düşermişim? Ben düşmeyeceğim. Kıldan ince, kılıçtan keskin Sırat Köprüsü ha? Saçma. Hem de bu dünyadaki.” (s. 68)

...

“Burhan, gözden kaybolmuştur. Caddede sert bir fren sesi duyulur. Uzaktan koşuşmalar ve bağrışmalar. Sarhoş donup kalır. Karagözlük kaybolur.

Sarhoş- (Havaya doğru söylenir) İyi Sırat Köprüsü’nden düştü, kötü geçti.” (s. 76)

ÖZET:

Kocasının mezarını ziyarete gelen Nesime ve sevgilisinin mezarını ziyarete gelen Tülin, Burhan’ın mezarı başında karşılaşır. Nesime, kocasının kendisini aldatmasını kabullenemez. Tülin ise sevdiği erkeğin karısı ile dost olmayı ve birbirlerinin acılarını hafifletmeyi ister. Nesime, ilk önce kabul etmez; ancak Tülin

¹³⁰ Recep Bilginer, *“Sırat Köprüsü”*, yazarın 2000 yılında yazdığı bu eseri henüz basılmamış olup, eser Ankara Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü’nden temin edilmiştir.

onu ikna etmeyi başarır. İki kadın geriye dönüşlerle birbirlerine Burhan'ı ve onunla olan ilişkilerini anlatırlar.

Tülin, okul müdürüdür. Ünlü iş adamları okulun yanındaki yeşil alanın iskâna açılmasını ister. Tülin ise bunu önlemek için her kapıyı çalar; ancak kimseye derdini dinlemez. En sonunda İmar Müdürü olan Burhan'a gider. Burhan, orasının iskâna açılmasını önlemek için, elinden geleni yapacağına söz verir. Tülin, sorununa çözüm bulacağına inandığı Burhan'la ilgilenmeye başlar ve böylece ikilinin ilişkileri başlar. Burhan da Tülin'e âşık olmuştur; ancak karısına da saygı duyar ve onu üzmemek istemez. Bu yüzden onu ihmal etmemeye çalışır.

Burhan, iki kadın arasında kendini çıkmazda hisseder. Bir taraftan da okulun yanındaki arazinin iskâna açılmasını isteyen bir takım insanlar tarafından rahatsız edilir. Karagözlüklü, Burhan'la bu konuda konuşur ve ona çarkın işleyişini bozmamasını gidişe ayak uydurmasını söyler. Eğer kendisine söylenenleri yapmazsa birilerinin rahatı bozulacak, onlar da Burhan'ın rahatını bozacaklar ve Burhan daha dünyada iken Sırat Köprüsü denilen o kıldan ince köprüden geçmek zorunda kalacaktır; ancak Burhan bu tehditlere aldırılmaz.

Her akşam iş dönüşü Burhan'ın karşısına çıkan Karagözlüklü, Burhan'ın yaşadığı yasak ilişkisini açıklayarak Burhan'ı skandal yaratmakla tehdit eder. Hatta Burhan'ı ikna etmesi için Tülin'le de konuşur. Burhan ne olursa olsun savaşmaya hazırdır. Kararından vazgeçmeye niyeti yoktur.¹³¹ Eğer onların isteklerini yaparsa yenilmiş sayılacak ve hayatın anlamı kalmayacaktır. Karnında Burhan'ın bebeğini taşıyan Tülin, skandal çıkmasından çok korkar bu yüzden kürtaj olur.

Burhan çok zor durumdadır. Bir taraftan okulun yanındaki arsanın iskâna açılmaması için uğraşırken diğer taraftan eşine ihanet etmesinin vicdan azabını çeker. Nesime, kocasının kafasının karışık olduğunu hissetmekte ona destek olmaya çalışmaktadır.

¹³¹ Tülin, Burhan'ı kararından vazgeçirmek için uğraşırken Burhan ona Sakarya Şeyhinin hikâyesini anlatır: Şeyh durmadan Sultan Yavuz Selim'e sorun çıkarırmış. Sultan da Mısır seferine giderken, yanına çağırılmış şeyhi. Gel bırak bu tutumu demiş. Şeyh de "Bir kere huruç ettim, yani yola çıktım dönemem" demiş. Sultan Yavuz Selim de Mısır seferi dönüşünde, şeyhin kellesini uçurmuş. (s. 60-61) Oyunda Burhan'ın Tülin'e hikâye anlatmasıyla **oyun içinde anlatı** yönteminden yararlanılmış olur.

Karagözlüklü, Burhan'ı ikna edebilmek için, Burhan'ın samimi arkadaşı olan Sarhoş'tan yardım ister. Hatta ona rüşvet teklif eder. İlk başta rüşveti alıp, Burhan'ı ikna etmeye çalışan Sarhoş, daha sonra yaptığından utanarak aldığı rüşveti iade eder.

Burhan'ı ikna edemeyen Karagözlüklü ve adamları çareyi onu ortadan kaldırmakta bulurlar ve bir gün iş dönüşü arabayla ona çarpar ve olaya kaza süsü verirler. Burhan, Sırat Köprüsü'nü geçemez. Çünkü dünyadaki bu köprü ahirettekinden çok farklıdır. Dünyadakinden yalnızca kötüler geçebilir.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Eserde İmar Müdürü olan Burhan ve büyük iş adamları arasında çatışma görülür. Burhan, okulun yanındaki arsanın iskâna açılmasını önler. O araziden çıkarları olan iş adamları Burhan'ı kararından vazgeçirmek için çok uğraşırlar; ancak Burhan yeşil alan ve çocuk parkını korumaya kararlıdır.

Bir diğer çatışma ise devlet memuru olan Sarhoş ve rüşvet alan iş arkadaşları arasında yaşanır. Rüşvet alan Sarhoş'un arkadaşları, onu da kendilerine benzetmeye çalışırlar; ancak başarılı olamazlar.

Eserde görülen bir diğer çatışma ise Burhan'ın yaşadığı iç çatışmadır. Duyguları arasında kalan Burhan çaresizdir. Nesime ile evli olan Burhan, karısına karşı saygılıdır; diğer taraftan da sevgilisi Tülin'i çok sever ve ondan vazgeçmek istemez. Karısının da üzülmelerini istemeyen Burhan ne yapacağını şaşırır.

Çözüm:

Burhan, yapılan tehditlere aldırmandan işini yapmaya devam eder. Çıkarları uğruna her şeyi yapmayı göze alan iş adamları, kaza süsü vererek Burhan'ı öldürürler.

Sarhoş'u bir türlü ikna edemeyen iş arkadaşları bu durumu kendilerine yediremezler. İş arkadaşları, Sarhoş'a tuzak hazırlayıp suçüstü yapılmasına neden olurlar ve onun aleyhinde ifade vererek görevinden uzaklaştırılmasına neden olurlar.

Daha sonraları eşi Çiçekçi Kadın, Sarhoş'un suçsuzluğunu ispatlayarak işine geri dönmesini sağlar.

Burhan, karısını aldatıyor olmanın ve sevgilisini de oyalıyor olmanın vicdan azabını yaşar. İkisini bir araya getirip kararlarını kendilerinin vermesini planlayan Burhan, bunu gerçekleştiremeden öldürülür.

KİŞİLER:

Eser, şahıs kadrosu bakımından zengin değildir. Eserde yalnızca altı kişi rol almıştır. Eserdeki en kötü kahraman Karagözlüklü'dür. Burhan'ın yasaları çiğnemesi için çok uğraşır. Diğer kahramanlar ise genel anlamda iyidir.

Burhan: Eserin ana kahramanıdır. İmar Müdürü olan Burhan, karısı Nesime'yi sevmesine rağmen okulun yanındaki arsanın iskâna açılmasını önlemesi için kendisine gelen Tülin'le bir birliktelik yaşar. Karısına saygı duyan; ancak hayatında bir yenilik, macera isteyen Burhan, uzun süre iki ilişkisini bir arada yürütür; ancak vicdan azabı da çekmektedir. Saygı duyduğu ve üzülmesini istemediği karısına ihanet etmenin ve sevgilisini oyalamanın suçluluğunu hisseder. Bir taraftan da arsanın iskâna açılması için baskı yapan büyük iş adamlarıyla uğraşır. Burhan çok büyük tehditler almasına rağmen işini doğru düzgün yapmaya kararlıdır; ancak arsanın iskâna açılmasını isteyen iş adamlarının rahatlarının bozulmasına izin vermeye niyetleri yoktur. Bu yüzden araba kazası süsü vererek Burhan engelini ortadan kaldırırlar.

Tülin: Okul müdürüdür. Okulun yanındaki arsanın iskâna açılmasını önlemesi için gittiği İmar Müdürü olan Burhan'a âşık olur. Tülin, kendisine orasının iskâna açılmasını önlemek için, elinden geleni yapacağına söz veren Burhan'ın yeşil alan ve çocuk parkı gibi, kendisini de koruyacağı duygusuna kapılır. Onunla karşılaşmak için bahaneler arar ve sonunda Burhan da onunla ilgilenmeye başlar. Böylece ikili arasında yasak aşk başlar. Burhan, her akşam iş çıkışı eve gitmeden önce Tülin'e uğrar. Tülin, Burhan'ı çok sever, kendisinin yanında onun huzurlu olması için elinden geleni yapar. Tülin, bir süre sonra Burhan'dan hamile kalır. Burhan bu habere çok sevinir. Çünkü karısı Nesime'nin ilk kocasından bir kızı olduğu için Burhan'la bir çocukları olsun istemez.

Burhan'ın arsaya iskâna açılmasını önlemesine sinirlenen iş adamları Tülin'i de tehdit etmeye başlarlar. Tülin eğer Burhan'ı kararından vazgeçirmezse yasak aşklarını basına yansıtarak skandal yaratmakla tehdit eder. Tülin, skandal yaratılacak korkusuyla kürtaj olur.

Tülin, kararından vazgeçmediği için kaza süsü verilerek Burhan'ın öldürülmesine çok üzülür. Her gün kırmızı karanfille onun mezarını ziyarete gider.

Nesime: Burhan'ın karısıdır. Burhan, Nesime'nin ikinci kocasıdır. Nesime, daha önce bir başkasıyla evlenmiş ve ondan bir de kızı olmuştur. Kızını düşündüğü için Burhan'dan bir çocuğu olsun istemez. Buna rağmen Burhan'la mutlu bir evlilikleri vardır. Nesime Burhan'ın sevdiği şeyleri yaparak kocasının evde güzel vakit geçirmesi için uğraşır. Burhan da karısına karşı çok saygılıdır. Onun üzülmemesi için elinden gelen her şeyi yapar. Her akşam karısına bir gül getirir. Son dönemlerde kocasının kafasının karışık olduğunu fark eden Nesime ona destek olmaya çalışır.

Ev hanımı olan Nesime, akşama kadar ev işleriyle uğraşır. Akşam da çok sevdiği; kocası tarafından aldatılan bir kadının yaşadıklarının anlatıldığı televizyon dizisini izler.

Kocasını çok seven, onun ölümüne çok üzülen Nesime, her gün bir gülle kocasının mezarını ziyaret eder. Yine kocasının mezarını ziyarete gittiği bir gün, mezarın başında kocasının sevgilisi Tülin'le karşılaşır. Nesime kocasının kendisini aldatmasını kabullenemez; ancak Tülin, acılarını hafifletmek için birbirleriyle dost olmaya ikna eder. Ve iki kadın geriye dönüşlerle Burhan'la yaşadıklarını birbirlerine anlatırlar.

Çiçekçi Kadın: Daha önceleri devlet memuru olan; ancak rüşvet almadığı için, kendisine tuzak hazırlanarak suçüstü yapılan ve görevinden alınan Sarhoş'un karısıdır. Çiçekçi Kadın şiir okumayı çok sever. Birçok şairin şiirlerini ezbere okuyabilecek kadar bilgili ve zekidir. Kocasını Sarhoş, suçsuzluğunu ispatlayamadığı için her gün aşırı miktarda alkol almaya başlar. Kocasını çok seven; ancak bu duruma daha fazla dayanamayan Çiçekçi Kadın, kocasından alkol ve kendisi arasında bir seçim yapmasını ister. Kocasını alkol kullanmaya devam edince de onu evden kovar ve kendisi de mezarlıkta çiçek satmaya başlar; ancak yine de kocası için çok üzülür ve ona yardım etmek için uğraşır.

Mezarlık başında çok dost edinen, mücadelecı bir tip olan Çiçekçi Kadın'a dostları yardım eder. Rüşvet aldı diye kocasının aleyhinde tanıklık edenlerin ifadelerini değiştirmesiyle de idare mahkemesi kocasının görevine dönmesine karar verir. Böylece karı-koca yeniden bir araya gelir.

Sarhoş: Bilgili, dürüst bir devlet memuruyken, çevresindekiler gibi çalmadığı için çeşitli iftiralara maruz kalır; ancak bu iftiralarla yetinmeyen, onu kendilerine benzetmedikleri için sinirlenen iş arkadaşları ona bir tuzak hazırlar. Çekmecesine, numarası önceden alınmış paralar koyarak suçüstü yaptırırlar ve bu yüzden onun görevinden alınmasına neden olurlar. Bu duruma çok üzölen Sarhoş, kendini alkole verir. Karısı Çiçekçi Kadın kocasının durumuna çok üzölür. Alkol ve kendisi arasında bir seçim yapmasını isteyince Sarhoş evi terk ederek en yakın arkadaşı Burhan'a sığınır.

Burhan'ın işlerini bozduğu iş adamları, Sarhoş ve Burhan'ın samimi arkadaş olduklarını öğrenir. Karagözlüklü, Burhan'ı ikna etmesi için ona rüşvet verir; ancak Sarhoş daha sonra yaptığından utanarak aldığı rüşveti geri verir.

Sarhoş'un karısı Çiçekçi Kadın sayesinde kendisine tuzak kurulduğu anlaşılır ve idare mahkemesi Sarhoş'un yeniden devlet memurluğu görevine dönmesine izin verir. Sarhoş, karısıyla da barışarak eski mutlu günlerine döner.

Karagözlüklü: Burhan'ın iskâna açılmasını önlediği araziden çıkarları olan iş adamlarının adamlarından biridir. Sürekli olarak Burhan'ı kararından vazgeçirmek için uğraşır; ancak başarılı olamaz. Bu sefer çeşitli şekillerde Burhan'ı ve sevgilisi Tölin'i tehdit etmeye başlar. Burhan onu öldürmeyi dener; ancak başarılı olamaz. Karagözlüklü, Burhan'ı kararından vazgeçiremeyince kaza süsü vererek Burhan'ı öldürür.

MEKÂN:

Eserdeki olaylar farklı mekânlarda geçer. Oyun arazi mafyasına meydan okuyarak hayatından olan Burhan'ın mezarı başında başlar. Burası yazar tarafından şöyle tasvir edilir:

“Mezarlığın dış kapısı. Geride ve iki yanda mezarlar. Çiçekçi Kadın önde. En önde güller ve karanfiller, arkada öteki çiçekler...” (s. 2)

I. Bölümün ikinci tablosunda Nesime ve Tölin mezarlıktan uzaklaşır.

Üçüncü tabloda olaylar üç farklı mekânda geçer. Nesime ve Tülin geri dönüşlerle Burhan'la anılarını anlatırlar.

“Üç ayrı mekân.

Burhan'ın evinde oturma odası

Tülin'in evinde oturma odası.

Yol.

Olaylar, bu üç mekânda birbirine geçmiş olarak yürür. Böylece, sahnelerle ilgili mekân değişikliğinde, sık sık kararlar ve aydınlanma olmaz, üç mekânda da yaşam, olayın akışına göre devam eder.

Tülin'in odasında daha az, daha gösterişsiz eşya vardır. Aslında Burhan'ın evindeki eşya biraz farklıdır; ama göz alıcı değildir. Tülin'in evinde tek ayrıcalık bir küçük piyanosunun olmasıdır.

Yol'da, bir köşede, küçük bir Çakmak Tamiri tezgâhı bulunur. Yanında bir tane tabure vardır.” (s. 13)

Yazar, genel olarak eş zamanlı sahne tekniğinden yararlanmışır. Sahneler arası geçişler kararlar-aydınlanmadan ziyade ön plâna çıkan kahramanın olduğu bölümün ışığının çoğaltılması, diğer bölümlerin ışığının azalması ile sağlanmışır.

İş çıkışı Burhan sevgilisi Tülin'e gider. Burhan Tülin'den çıkıp evine giderken Tülin'in odasının ışığı iyice azalır. Burhan'ın evinin ışığı artar ve Burhan evine gider.

Dördüncü tabloda yine üç farklı mekân eş zamanlı kullanılmışır.

“Üç mekânda da ışıklar yanmış durumdadır.

Nesime kendi odasında, Tülin kendi odasında, Sarhoş sokakta. Nesime, Burhan'ın duvardaki fotoğrafı önünde durur. Hayran hayran bakar, sonra eline alır, okşar, öper, göğsüne bastırır.” (s. 28)

Burhan'ın işten çıkış saati yaklaşır. Karısı Nesime ve sevgilisi Tülin onu bekler. Bakış açısına göre farklı anlamlar kazanan zaman kavramı ikisi için de geçmek bilmez.

“İkisi de bu iki mekânda sabırsız bir bekleyiş içindedir. Zamanın geçmediği sıkıntısını yaşarlar, çeşitli uğraşlarla.” (s. 28)

İkinci bölümün birinci tablosunda mezarlıktan çıkan Nesime ve Tülin konuşarak yürümeye devam ederler.

İkinci tabloda olayların bir kısmı Burhan'ın, bir kısmı Tülin'in evinde geçer.

Üçüncü tabloda Tülin ve Nesime'nin evleri eş zamanlı görünür.

“Tülin- kanepeye uzanmıştır. Üzerinde bir pike vardır. Yarı oturmuş hâlde, öğrenci ödevlerini okur.

Nesime telefonda konuşmaktadır.” (s. 63)

Daha sonra Tülin'in odası yavaş yavaş kararır. Nesime'nin odası ön plâna çıkar.

Oyunun sonuna yaklaşıldığında bütün mekânlar aynı ölçüde aydınlıktır.

“İki kadın, oldukları yerdedir. Sokak ve öteki odalar, aynı ölçüde aydınlıktır.” (s. 74)

Olayların nerde geçtiği belirtilmeyen eserde, arazi mafyalarının olması, mafyanın okul ve çocuk parkının yanındaki alana büyük gökdelenler yapmayı plânlamaları ve şehirdeki hava kirliliği olayların büyük bir şehirde geçtiğinin işaretleridir.

ZAMAN:

Eserde zamanla ilgili herhangi bir kayıt yoktur. Yazar bu eserinde diğer eserlerinden farklı bir teknik kullanarak olayları sondan başa doğru geriye dönüşlerle işlemiştir.

Eserin başında Burhan ölmüştür. Burhan'ın mezarı başında karısı Nesime ve sevgilisi Tülin karşılaşır. İki kadın geriye dönüşlerle Burhan'la yaşadıkları anıları hatırlayarak birbirlerine anlatırlar ve oyun Burhan'ın ölümüyle sona erer.

Arazi mafyasının olması, cinayet, şehirde gökdelenlerin yükselmesi, Nesime'nin her akşam hiç kaçırmadan izlediği dizilere bakarak olayların, eserin yazıldığı 2000'li yıllarda geçtiğini söyleyebiliriz.

Olaylar genellikle, Burhan'ın iş yerinden eve döndüğü akşam saatlerinde geçer. Yapılan gizli işe uygun olarak Burhan da akşam saatlerinde öldürülmüştür.

2. TARİHÎ OYUNLAR

Yazarın bu bölümde ele aldığımız oyunlarının hepsi tarihî şahsiyetler üzerine kurulmuştur. Bu oyunların üç tanesinde efsanevî kişilikleriyle tanıdığımız Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektâş-ı Velî'yi, bir tanesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal'in, bir başkasında Lâle Devri'nin unutulmaz şairi Nedim'i ve son eserinde de Kanunî Sultan Süleyman'ı ele almıştır.

2.1. YUNUS EMRE

Recep Bilginer, üç perdeden oluşan *“Yunus Emre”*¹³² eserini 1972 yılında yazmaya başlamış, 1974 yılında tamamlamıştır.¹³³ Eserde Yunus Emre'nin açlık çeken köylüsü için buğday istemek üzere Hacı Bektaş-i Veli'ye gitmesi, nefes yerine buğdayı tercih etmesi üzerine kilidinin anahtarının Taptuk Emre'ye verilmesi, Yunus Emre'nin nasibini ondan almak için yaptığı yolculuk ve en sonunda, şeyhlik katına yükselmesi işlenmiştir.

Piyes 1974-75 tiyatro mevsiminde, önce İstanbul Şehir tiyatrolarında, arkasından Devlet Tiyatroları Ankara sahnelerinde, daha sonra, Devlet Tiyatroları, Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nda, Adana Sahnesi'nde, 1991 yılında Üsküp Halklar Tiyatrosu Türk Draması tarafından, 1998 yılında Erzurum Devlet Tiyatroları'nda sahnelenmiştir.

“Bu eserle 1976 Yunus Emre İlme Hizmet Vakfı Yunus Emre Büyük Sanat Ödülü; aynı oyunla 1980 TDK Oyun Ödülünü almıştır.”¹³⁴ Eser, 1989 yılında da, Kültür Bakanlığı tarafından yazarına en iyi yazar ödülünü kazandırdı.

Yazar, ana kahramanı olan Yunus Emre'nin dramını anlattığı için eserine de aynı adı vermiştir.

Yazar, eserin girişinde bu eseri yazma aşamasını şu sözleriyle anlatır:

“1972 yılında, Yunus Emre Piyesi'ni yazmaya başladığımda, bu konuda yazılmış kitapları, bildirileri, elde edilen belgeleri, karşılaştırmalı olarak yeniden

¹³² Recep Bilginer, *“Yunus Emre”*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2001.

¹³³ Recep Bilginer, *a. g. e.*, s. 128.

¹³⁴ *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, Cilt 1*, YKY, İstanbul 2001, s. 187.

inceledim. Yunus'un yaşamı, kitaplarda, belgelerde değil, dilden dile söylenen, bellekten belleğe akıtılan masalımsı bir ortamdaydı. Üstelik ben Yunus'un biyografisini değil, dramını yazacaktım.

Çoğu rivayete dayanan Yunus'un hikâyesi içinde, beni belli başlı şu üçü de etkiledi:

1-Bir kıtlık yılında, ta Sarıköy'den kalkıp, yaya yapıldak, Hacı Bektaş-ı Veli'ye gidişi, ondan açlık çeken köylüsüne buğday isteşi. Hacı Bektaş'ın, her buğday tanesine karşılık, sana bir nefes edeyim önerisini geri çevirip, verilen buğdayla köyünün yolunu tutması, sonra pişman olup geri dönmesi ve Hacı Bektaş'a "al buğdayını, bana nefes ver" demesi.

2-Taptuk Emre Dergâhı'nda, dağdan kesip getirdiği odunların, hep kalem gibi dümdüz olmasının sebebini soran şeyhine "senin kapından odunun bile eğrisi giremez" demesi.

3-Şeyhinin kızı ile evlendiğinde, kendisini bu evliliğe layık görmeyerek, zıfaf gecesi, kızın kapısının eşiğinde yatması.

Bence, genç, seven bir erkek için, asıl dram bu olayda düğümleniyordu. Ve doğal olarak, şiirlerini esas aldım, Yunus'un karakterini çizmeye çalışırken, bu şiirlerdeki düşüncelerin bazıları piyesteki olaylara destek oldu. Yani, piyese aldığım şiirleri bazı olaylara ve bazı tartışmalara bağladım. Bunları yaparken de en gergin, kavgalı ortamda, tartışmalarda, onun barış türküleri söylemesine özen gösterdim." (s. VI-VII)

ÖZET:

Kıtlığın olduğu bir yılda, Sarıköy'ün yaşlıları, Yunus'u Sulucakarahöyük'teki Hacı Bektaş Dergâhı'na gönderirler. Yunus, açlık çeken köylüsü için Hacı Bektaş-ı Veli'den buğday ister. Hacı Bektaş, ona her buğday tanesi yerine, bir nefes vermeyi teklif eder. Ancak Yunus Emre, köylüsünün aç olduğunu söyler ve teklifi reddeder. Buğdayı alarak köyün yolunu tutar; ancak daha sonra hatasının farkına varır. Buğdayın tükeneceğini; ama nefesin tükenmeyeceğini anlar. Bektaş'ın Dergâhı'na döner ve pişmanlığını ifade eder. Kendisini kapısına almasını ister; ancak Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus'un kilidini, anahtarını Taptuk Emre'ye verdiklerini, nasibini ondan almasını, ona bağlanıp onun yolundan yürümesini öğütler.

Taptuk Emre'nin Dergâhı'na ulaşmak için yola çıkan Yunus, yolda Âhilik ocağından Deli Emmi ile karşılaşır. Deli Emmi, ona Tanrı bilimi öğreneceğine, Âhi ocağına girip dünya işlerini öğrenmesini, zanaat sahibi olmasını söyler; ancak Yunus Taptuk'un Dergâhı'na girmeye kararlıdır. Yunus, Taptuk Emre Dergâhı'na ulaştığında, onun kapısında çalışmak ve onun yoluna girmek istediğini söyler. Taptuk Emre, Yunus'tan dünya nimetlerinden el çekmesini, dergâhın düzenine ve şeyhine kayıtsız şartsız teslim olmasını, her gün dağdan odun kesip dergâhına getirmesini ister. Yunus, bir yandan odun keser bir yandan da şiirler söyler. İşine ve şeyhine sıkı sıkıya bağlıdır. Taptuk Emre'nin kızı Balım Kız ve Yunus çok iyi anlaşır. Sohbet edip, birbirlerine şiir okumaktan çok hoşlanırlar. Yıllardır dağdan, şeyhinin dergâhına odun taşıyan Yunus'un getirdiği odunların hepsi kalem gibi dümdüzdür. Yunus, şeyhinin kapısından odunun bile eğrisinin geçemeyeceğini düşündüğü için hep dümdüz odunlar taşımıştır; ancak dergâhtaki dervişler, Yunus'un bu zahmete, şeyhe olan bağlılığından değil de, Balım Kız'a olan tutkunluğundan katlandığını söylerler; ancak Yunus Emre, gönül ve dergâh işlerini birbirinden ayırabilecek olgunluğa erişmiştir. Balım Kız'ın ve Yunus Emre'nin birbirini sevdiğini anlayan Taptuk Emre, onları evlendirir; ancak Yunus, şeyhinin kızıyla evlenmeyi kendisine lâyık görmez. Bu yüzden zifaf gecesi, Balım Kız'ın kapısının eşliğinde yatar. Kendisini bulmaya çalışan Yunus, bunun temelinde üç şey olduğunu öğrenir. Bunlar; sohbet, halvet ve seyahattir. İlk ikisi tamamdır. Sıra üçüncüye gelmiştir. Bu yüzden Yunus yollara düşmeye karar verir ve Anadolu'yu dolaşır. Kendisini bulduğuna inandıktan sonra Taptuk Emre Dergâhı'na döner. Balım Kız, Yunus'u duvağı ile beklemektedir; ancak Yunus eski Yunus değildir. O artık halkın sevgilisidir ve Balım Kız onu halkın elinden almak istemez. Şeyhi Taptuk Emre de, onun piştiğini, şeyhlik katına yükseldiğini, kendi dergâhını kurması gerektiğini söyler.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Eserde, Taptuk Emre'nin Dergâhı'ndaki dervişler ve Yunus Emre arasında bir çatışma görülür. Kısa sürede çok yol alan Yunus Emre'yi diğer dervişler çekemez. Yunus'un her gün dağdan dergâha dümdüz odun getirme zahmetine şeyhine

bağlılığından değil de onun kızına olan aşkından katlandığını düşünürler. Bu durumdan haberdar olan Taptuk Emre, Yunus'u sadece dervişlerin katıldığı sohbetine davet eder.

Eserde görülen bir diğer çatışma Deli Emmi ve Taptuk Emre'nin düşünceleri arasındadır. Her ikisi de Yunus Emre'ye kendi bildiğinin doğru olduğunu söyler. Taptuk Emre, nefes okuyarak, semah ederek, tasavvuf dersleri vererek insanları kurtarabileceğini düşünür. Deli Emmi ise onun düşüncelerinin yanlış olduğunu, halkın ancak silaha sarılarak kurtulabileceğini düşünür. Ona göre Taptuk Emre, siyasetin dışında, gözlerini dünyaya kapatarak yaşar.

Âhi ocağındaki esnaflar ve Hacı Halil Ağa, İbrahim Bey, Molla arasında da çatışma vardır. Çok zengin bir esnaf olan Hacı Halil Ağa ve diğerleri Âhi ocağındaki esnaflara çok eziyet eder. Esnaf, onun kiracısı olduğu için yapılan haksızlıklara tepki gösteremez.

Selçuklu sultanın ölmesi ile tahtı boş kalır. Sultanoğulları arasında tahta geçmek uğruna bir çatışma yaşanır.

Eserde görülen bir diğer çatışma Yunus Emre'nin duyguları arasındadır. Balım Kız'ı çok seven ve onunla evlendikten sonra kendisindeki eksikliği tamamlamak için seyahate çıkan Yunus Emre, İbrahim Bey'in kızı Gül Hatun'un güzelliğinden çok etkilenir. Yunus, ne Balım Kız'dan ne de Gül Hatun'dan vazgeçebilir. Bunu Deli Emmi'nin kendisine hangisini sevdiğini sorduğu soruya verdiği şu cevaptan daha iyi anlıyoruz.

“Yunus Emre – Belki ikisini. Ama ayrı ayrı, aynı ölçüde. Gül Hatun’u görünce Balım Kız geliyor gözlerimin önüne. Çıkıp gidiyorum dergâha. Dergâhın kapısına varınca, içeri girmeden dönüyorum gerisin geri. Tabanımdan girip beynime yürüyen bir alev gibi Balım Kız’ın aşkı. Yakıyor beni. Ne söz söylesem dilim Balım Kız’ı söylüyor, nereye gitsem, ayaklarım Balım Kız’a gidiyor. Ben birinden ayrı olamıyorum Deli Emmi. Arasına karıştığım halktan da, Balım Kız’dan da, Gül Hatun’dan da...” (s. 75)

Çözüm:

Taptuk Emre'nin sohbette sorduğu sorulara Yunus'un verdiği cevaplar, onun kısa sürede çok yol alıp dervişliği hak ettiğini gösterir. Taptuk Emre, Yunus'un çektiği zahmetlerin kendisine bağlılığından olduğunu; ama aynı zamanda Yunus ve

kızının birbirlerini sevdiğini bilir. Dervişlerini yalancı çıkarmamak için de kızını ve Yunus'u evlendirir.

Taptuk Emre ve Deli Emmi'nin düşüncelerinden yararlanan Yunus, her ikisinin düşüncesini birleştirerek kendisi için en doğru yolu bulur ve kendi yolunda ilerlemeye devam eder.

Hacı Halil Ağa'nın kiracısı oldukları için ilk başlarda yapılan haksızlara boyun eğen Âhi ocağındaki esnafların bir süre sonra sabırları taşar ve ayaklanırlar. Esnaf, paranın gücüne inanan, parayla ölümsüzlüğü bile satın alabileceğini düşünen Hacı Halil Ağa'yı öldürür.

Sultanoğulları arasında tahta geçmek uğruna yaşanan çatışmada Sultanın küçük oğlu üstün gelir ve tahta oturur.

Balım Kız ve Gül Hatun arasında kalan Yunus Emre, en sonunda seçimini yapıp Balım Kız'a gider; ancak Balım Kız, Yunus'un artık halka ait olduğunu söyler ve yollarını ayırır.

KİŞİLER:

Eserde on dokuz kişi rol almıştır. Olaylar Yunus'un etrafında geliştiği için ana kahraman Yunus Emre'dir. Hacı Bektaş-ı Veli, Taptuk Emre, Balım Kız, Deli Emmi, Dellal, Ana Kadın, Hacı Halil Ağa, Gül Hatun, İbrahim Bey, Köle Yusuf, Elvan Kız, Çavuş, Şahbaz, Dervişler, Sazendeler, Esnaf, Yolcular diğer kahramanlardır.

Yunus Emre: Piyetin ana kahramanıdır. Kıtık dönemi yaşayan Sarıköy'ün yaşlıları tarafından köylüye buğday istemesi için Sulucakarahöyük'teki Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'na gönderilir. Yunus¹³⁵, Hacı Bektaş-ı Veli'den buğday ister. Hacı

¹³⁵ Yunus Emre (1240-1320) yılları arasında yaşadığı tahmin edilen ve Anadolu'da Türkçe şiirin öncüsü olan bir şair ve mutasavvıftır, yaşamına ilişkin belgeler sınırlıdır. Yunus Emre'nin menkıbeler içinde tarihî kişiliğinin kaybolup gitmesi, şairin doğum tarihi ve yeri, tarikatı, yaşadığı çevre, şiirleri ve vefat tarihiyle mezarı konusunda muhtelif fikirlerin ortaya atılmasına sebep olmuştur. Yunus Emre, H. 648/ M. 1240-1 tarihinde doğduğunu, 82 yıllık bir hayattan sonra H. 720/ M. 1320-1 tarihinde vefat ettiğini kabul eden müellifler, dayandıkları çeşitli delilleri teyid ettiğinden dolayı bu kayda itimat etmemek için hiçbir sebep yoktur. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Mustafa Tatçı, "*Yunus Emre Divanı I (Türk Edebiyatı Dizisi)*", MEB, İst. 1997) Yunus, kendisi gibi garipliğin ve çaresizliğin doğa ve yaradılış bakımından ortamı olan Anadolu'nun ortasında Sarıköy'de doğmuş, ulu kişi Hacı Bektaş-ı Veli'den kısmet istemiş, kısmetinin Tapduk Emre'ye verilmesinin ardından ona bağlanmıştır. Mürşidi Tapduk Emre'nin kapısında 40 yıl hizmetten sonra erenlerin himmeti ile ermiş, şiirlerini söylemeye başlamıştır. Bu şiirlerde tüm insanlığa seslenerek hayatın geçici olduğunu, Allah'ın her şeye kadir

Bektaş-ı Veli, kendisine buğday yerine nefes vermeyi teklif eder; ancak Yunus kabul etmez. Buğdayı alıp yola koyulan Yunus, yaptığıının yanlış olduğunu, buğdayın tükeneceğini nefesin ise tükenmeyeceğini fark eder; ancak artık onun nasibi Taptuk Emre'ye verilmiştir. Anahtarını Taptuk Emre'den alması gerekir. Bunun üzerine Yunus Emre, Taptuk Emre'nin Dergâhı'na gider ve kendisini kapısına almasını, onun yoluna girmek istediğini söyler. Taptuk Emre, Yunus'u kabul eder ve ondan her gün dergâha odun getirmesini ister. Gündüz dağda odun kesen Yunus, geceleri Taptuk Emre'nin derslerini dinler, tasavvuf öğrenir. Yunus Emre, Taptuk Emre'nin Dergâhı'na girdiği günden itibaren birçok şey öğrenir. Nefsiyle savaşmasını, nefsini dizginlemeyi, bütün hırslarından kurtulmasını Taptuk Emre sayesinde öğrenir. Evrenin ve dünyanın sırrına da yine aynı yoldan ereceğine inanır.

Yunus Emre, Taptuk Emre'nin kızı Balım Kız'la çok iyi anlaşır, sohbet edip, şiirler okuyarak hoş vakit geçirirler.

Yunus, her gün dağdan dergâha kalem gibi dümdüz odunlar taşır. Dergâhtaki diğer dervişler Yunus'un bu kadar zahmete katlanmasını şeyhi Taptuk Emre'ye bağlılığından değil de Balım Kız'a olan tutkusundan kaynaklandığını söylerler.

Taptuk Emre, dervişlerin katıldığı sohbetlerine Yunus'u da davet eder. Yunus, kendisine sorulan sorulara şiirlerle cevap verir. Taptuk Emre, Yunus'un cevaplarından onun piştiğini anlar ve Hacı Bektaş-ı Veli tarafından kendisine verilen Yunus'un kilidini açar ve sohbetlerinde istediği gibi konuşabileceğini söyler. Taptuk Emre, Yunus'un ve Balım Kız'ın birbirlerini sevdiğinden haberdardır ve onları birleştirmek ister. Yunus çok mutludur, hem derviş olmuş hem de Balım Kız'ına kavuşmuştur; ancak zifaf gecesini Balım Kız'ın eşliğinde yatar ve kendisindeki eksikliği tamamlamadan ona el sürmeyeceğini söyler. Kendisini bulmaya çalışan

bulduğunu, her türlü buyruğun O'nun tarafından verildiğini, sevmenin ve sevilmenin kutsal bir görev olduğunu, halka hizmetin, çalışmanın Hakk'a ulaşacağını çeşitli mısralarında dile getirmiştir. (Ayrıntılı bilgi için bkz: İsmail Ali Sarar, "*Yunus Emre'nin 20. Yüzyıl İnsanına Verdiği Mesaj*", *IV. Uluslar arası Türk Halk Edebiyatı ve Yunus Emre Semineri*, Eskişehir 11-13 Mayıs 1989, s. 317-322.) Yunus, çevresine insanlara, olaylara, geçmişe, geleceğe 'ulu bir nazar'la bakabilen bir insandır. Onu unutulmaz yapan, hem devrinde hem de bugün yaşayan insanlardan farklı kılan temel özelliklerinden biri de budur. Bu yüzden onu doğru ve güzel anlayabilmek için, bakış açısını ve bunun arka planını çok iyi bilmek, anlamak gerekir. Yunus Emre'nin yüzyıllar sonrasına sesinin duyurmasının temelinde; ele aldığı konuların insanın var oldukça eskimeyecek olmasının, bu konuları ele alış tarzındaki mükemmelliğin ve bütün bunların yanında içinde yaşadığı toplumdan kopmayıp onlar gibi düşünüp yazması yatar. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Muharrem Dayanç, "*Yunus Emre Niçin Hâlâ Eskimedi?*", *Ardeş*, S. 4, Mayıs 2006, s. 21-24.)

Yunus sohbet ve halveti tamamlamıştır, sırada seyahat vardır. Bu yüzden yollara düşmeye karar verir. Şehre ulaşan Yunus, meydanda ilahiler, nefesler okur. O sırada İbrahim Bey'in kızı Gül Hatun'u gören Yunus, onun güzelliğinden çok etkilenir. Dervişlerden hoşlanmayan İbrahim Bey, konağının önünde gördüğü Yunus'u kovar. Bir süre Anadolu'da Deli Emmi'nin Âhilik Teşkilâtı için halkla söyleşen Yunus, en sonunda Taptuk'un Dergâhı'na döner. Balım Kız bıraktığı günkü gibi duvağıyla oturmuş onu beklemektedir. Yunus, yaptığı yanlışın farkına varır, kaldıkları yerden devam etmeyi teklif eder; ancak Balım Kız, Yunus'un artık halkın olduğunu ve yollarını ayırmaları gerektiğini söyler. Şeyhi Taptuk Emre de Yunus'un piştiğini ve şeyhlik katına yükseldiğini bildirir ve gidip kendi dergâhını kurmasını öğütler.

Hacı Bektaş-ı Veli: Sulucakarahöyük'te dergâhının piridir. Kendisine bağlı dervişleri vardır. Hacı Bektaş-ı Veli, dervişleriyle sohbet eder, onlara yol gösterir. Yunus Emre, kıtlık çeken köylüsü için ondan buğday ister. Hacı Bektaş-ı Veli, ona buğday yerine nefes vermeyi teklif eder; ancak Yunus, kendisine uzatılan nimetin kıymetini bilemez ve buğdayı ister. Böylece Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus'un kilidini Taptuk Emre'ye verir.

Taptuk Emre: Yunus'un Hacı Bektaş-ı Veli'nin kendisine buğday yerine nefes vermesini reddetmesi üzerine nasibinin verildiği şehidir. Ana Kadın'la evli olan Taptuk Emre'nin bir de Balım Kız adında bir kızı vardır. Taptuk Emre, vaktinin çoğunu, dervişleri ile söyleşerek geçirir. Gönlü de dergâhının kapısı gibi herkese açıktır. Taptuk Emre, kendisinin kapısında çalışmak isteyen, onun yoluna girmek isteyen Yunus'u kabul eder. Dergâhta herkesin bir işi vardır. Taptuk, Yunus'un da her gün dağdan dergâha odun kesip getirmesini ister. Yunus, şeyhinin kapısından odunun bile eğrisinin geçemeyeceğini düşündüğü için, yıllarca dergâha kalem gibi dümdüz odunlar kesip getirir. Taptuk Emre, Yunus'un kısa zamanda çok yol aldığını düşünür ve bir akşam sadece dervişlerin katıldığı sohbeta Yunus'u da çağırır. Orada Yunus'a sorular sorar, Yunus'un verdiği cevaplardan onun piştiğini anlar ve onun da artık derviş olduğunu söyler. Balım Kız ve Yunus'un birbirlerine âşık olduğunu bilen Taptuk Emre, onları evlendirir; ancak Yunus'un kendini bulmak adına zıfaf gecesi seyahate çıkması onu çok üzer. Günlerini hep düşünerek geçirir, hiç kimseyle konuşmaz. Acıyı, içindekileri dışa vurmamakla yener. Dergâhına Yunus'un geri

dönmesiyle çok mutlu olur, onun piştiğini şeyhlik mertebesine yükseldiğini anlayan Taptuk, Yunus'a gidip kendi adına bir dergâh kurmasını söyler.

Balım Kız: Taptuk Emre'nin kızı, Yunus Emre'nin eşidir. Balım Kız, anlamını çözemediği bazı sözleri babasıyla söyleşerek anlamaya çalışır. Balım Kız, babası sayesinde çok şey öğrenir. Yunus, onu bir dağ başına benzetir, kendisini de o dağın eteğinde görür. Balım Kız, dergâhta ve dağda çok farklı davranır. Şeyhin kızının zamanından önce büyüme zorunda olduğunu düşünür. Bu yüzden dergâhta çocukça şeyler yapamaz. Dağda ise yasalar yoktur, orada istediği gibi, gönlünce söyleşebilir.

Yunus'un içinde Balım Kız'ın ateşi vardır. Balım Kız, Yunus'a aşkın insandan Tanrı'ya uzanmadan önce insandan insana geçen bir ateş olduğunu öğretir. Bu durumu fark eden Taptuk Emre, Balım Kız ve Yunus'u birleştirir; ancak Yunus'un zifaf gecesi Balım Kız'ın eşiğinde yatıp sonra da seyahate çıkması üzerine Balım Kız, hâlimden hiç yakınmadan yıllarca Yunus'un geri dönmesini bekler. Döndüğünde yaptığı yanlışın farkına varan Yunus, Balım Kız'a kaldıkları yerden devam etmeyi teklif eder; ancak Balım Kız kabul etmez. Çünkü Yunus'un artık yalnızca kendisinin olmadığını, onun halka ait olduğunu düşünür.

Ana Kadın: Taptuk Emre'nin eşi, Balım Kız'ın annesidir. Yunus'un zifaf gecesinde Balım Kız'ın eşiğinde yattığından haberi vardır. Kızının mutluluğu için, Yunus'a yol göstermeye çalışır; ancak Yunus onu dinlemez, içindeki eksikliği tamamlamaya karardır. Ana Kadın Yunus gittikten sonra kızının hâline çok üzülür. Balım Kız'la konuşarak biraz olsun rahatlar; ancak bu duruma daha fazla dayanacak gücü kalmaz. Ana yüreği kızının çektiklerine dayanamaz.

Deli Emmi: Âhi ocağının şeyhidir. Âhi ocağının temelinde dayanışma, yardımlaşma ve eşit haklara sahip olmak gerektiğini düşünür. Bütün Âhi ocaklarını birleştirmek için uğraşır. Yolda karşılaştıkları ve Taptuk Emre Dergâhı'nı soran Yunus'a, oraya gidip Tanrı bilimi öğreneceğine, Âhi ocağına girip dünya işlerini öğrenmesini ve bir zanaat sahibi olmasını söyler. Deli Emmi, bazen dağda odun kesen ve şeyhinin yanında epey yol almış olan Yunus Emre ile karşılaşır ve her karşılaşmasında ona halkın arasına karışmasını, halktan olup hakkı bulmasını, şiirlerini dağda ağaçlara değil de şehirdeki insanlara söylemesini öğütler ve ozanın amacının halkın diline ve gönlüne düşmek olduğunu söyler. Deli Emmi'nin

söylediklerinden etkilenen Yunus, zifaf gecesi Taptuk Emre'nin Dergâhı'ndan ayrılarak Deli Emmi'ye ulaşmak için yola çıkar.

Deli Emmi, Taptuk Emre'nin köşesine çekilmiş nefes okuyarak, semah ederek, tasavvuf dersleri vererek insanları kurtaracağı düşüncesinin yanlış olduğunu düşünür. Deli Emmi'ye göre halk ancak silaha sarılarak kurtarılabilir. Oysa Taptuk Emre'nin siyasetin dışında, gözlerinin dünyaya kapalı olarak yaşadığını bilir.

Deli Emmi, Yunus'tan halkla kaynaşmasını ister. Yunus, halkla konuşup söyleyecek, Deli Emmi ve adamları da savaşıacaktır. Karamanoğulları'nın ayaklanıp Konya'ya yürümesi ile Sultan Gıyaseddin Mesud tahtı boş bırakarak kaçır ve Karamanoğlu Mehmet Bey, sultana baş vezir olur. Böylece Deli Emmi ve halkı iktidar olur; ancak bir süre sonra İlhanlılar sayesinde Gıyaseddin Mesud tekrar tahta oturur. İbrahim Bey ve Hacı Halil Ağa bu duruma çok sevinirler. Halka daha fazla eziyet etmeye başlarlar. Bu duruma dayanamayan Deli Emmi ve Âhi Teşkilâtı'ndan olanlar bir araya toplanıp, intikam almaya karar verirler. O sırada Osman Gazi beyliğin sınırlarını aşır, şehre doğru gelir. İbrahim Bey, Şahbaz ve Molla'nın korkarak kaçması üzerine Deli Emmi ve adamları Hacı Halil Ağa'dan intikam alırlar.

Dellal: Piyeste üç farklı dellal vardır. Bunlardan birincisi sultanın ölümünü haber veren ve sultanın büyük oğlunun, küçük kardeşin başını ezmek ve tahta oturmak istediğini haber veren dellaldır. Halkın büyük evlat için dövüşmesini, küçük evladı tutanların hain sayılacağını duyurur.

İkinci dellal ise sultanın yaşça küçük; ama akli büyük olan oğlunun tahtı ve milleti kurtarmak için savaşa çağırdığını, koşanların kulluğunu ispatlayacağını, kaçanların ise sultan haini sayılacağını duyurur.

Üçüncü dellal ise ülkeyi sömüren, halkı bezdiren, devletini batıran, milletini yitiren Sultan Gıyaseddin Mesud'un Karamanoğulları'nın ayaklanıp Konya'ya yürümesiyle avrat kılığına bürünüp saraydan kaçtığını, boş kalan Selçuklu tahtına da rahmetli sultanları Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu olan kardeşinin şerrinden derviş kılığında saklanan Gıyaseddin Siyavuş'un oturtulduğunu ve Karamanoğlu Mehmet Beyin sultana baş vezir olduğunu duyurur.

Bir süre sonra yine aynı dellal, kendini ölmüş sultanın oğlu diye gösteren kişinin Gıyaseddin Siyavuş olmayıp Cimri adında biri olduğunun anlaşılması üzerine Gıyaseddin Mesud'un İlhanlılar'ın yardımıyla tahta yeniden geçtiğini duyurur.

Son olarak da Osman Gazi'nin beyliğin sınırlarını aşıp şehre geldiğini söyler.

Hacı Halil Ağa: Gözünü dünya nimetlerini elde etme hırsı bürüyen, çok zengin bir ticaret adamıdır. Para ile ölümsüzlüğü bile satın alabileceğini düşünür. Kiracısı olan esnaflardan ucuza mal alıp, başka yerlerde pahalı satar. Zalim davranan ve sadece kendi çıkarlarını düşünen Hacı Halil Ağa, oyunun kötü kahramanlarından biridir. Sultanın adamlarından biri olan İbrahim Bey'le işbirliği yaparlar. Şahbaz adında bir oğlu vardır. Oğlu da kendisine benzer. Yapılan eziyetlere daha fazla dayanamayan halk ile Âhi ocağındakiler bir araya gelerek Hacı Halil Ağa'yı İbrahim Bey'e şikâyet ederler; ancak istedikleri sonucu alamayan, sabrı taşmış olan halk Hacı Halil Ağa, oğlu Şahbaz, Molla ve İbrahim Bey'in de içlerinde olduğu konağı yakmaya karar verirler. Molla, İbrahim Bey ve Şahbaz konaktan gizlice kaçarlar. Halk, oğlu Şahbaz'ın intikamını da babasından almaya kararlıdır. Hacı Halil Ağa'ya paralarının yerini söylemesini ya da idam edileceğini söylerler; ancak ölüm hâlinde bile mallarından, servetinden vazgeçemeyen Hacı Halil Ağa konuşmaz. Kölesi Yusuf, mallarının yerini söylemesini, kendisinin bir ömür ona bakacağını söylemesine rağmen efendisini ikna edemez. Hacı Halil Ağa, halkın saldırısına uğrar.

Gül Hatun: İbrahim Bey'in kızıdır. Konakta kalfası ve babasıyla birlikte yaşar. Bütün gün, konağın balkonundan dilencileri izler. Dilencilerin ağlayıp, ilâhi söylemeleri, gelen geçene el açmaları Gül Hatun'un çok hoşuna gider. Bir gün yine Gül Hatun balkonda iken, Yunus Emre ve iki derviş ilâhi söyleyerek gelirler. Gül Hatun, onların ilâhi söylemesinden çok hoşlanır. Yunus Emre de Gül Hatun'un güzelliğinden çok etkilenir. Gül Hatun, kendisine ilâhiler, şiirler okuyan Yunus'u içeri davet eder; ancak Kollukçu onların girmelerine izin vermez. Gül Hatun, Kollukçu'yu ikna eder ve Yunus'u konağın taşlığına alır, onlara şerbet ikram eder. Gül Hatun, Yunus'un kendisine de dervişlik öğretmesini ister. O sırada gelen İbrahim Bey, Yunus ve dervişleri konağından kovar. Kızına da sultan karısı olacağını söyler. Gül Hatun, sultanoğluyla evlenmek istemese de babasının buyruğu ile razı olur; ancak İbrahim Bey'in damadı olacak olan sultanoğlu taht kavgasında öldürülür.

Gül Hatun, Yunus'un kendisine aşkı öğrettikten sonra, tadını tattırmadan Balım Kız'a dönmesine çok üzülür.

İbrahim Bey: Gül Hatun'un babasıdır. İbrahim Bey, dervişleri sevmez, onları hor görür. Şehirdeki dilenciler ondan çok korkar. Çok zengin bir ticaret adamı

olan Hacı Halil Ağa, sürekli olarak İbrahim Bey'i memnun etmek için uğraşır. Hacı Halil Ağa'nın niyeti oğlu Şahbaz ile Gül Hatun'u evlendirerek ülkenin ticaretini elinde tutmaktır.

Dervişlerden hoşlanmayan İbrahim Bey, Gül Hatun'un çağırdığı Yunus'u ve dervişleri konağında görünce çok sinirlenir.

Gül Hatun, babasını sakinleştirmeye çalışır; ancak başarılı olamaz. İbrahim Bey, Yunus'u kırbaçlar ve daha sonra da konağından kovar.

Kızının sultanoğlu ile evlenip ülkeye hükmetmesini isteyen İbrahim Bey'in hayalleri suya düşer. Çünkü damadı olacak olan sultanoğlu taht kavgası sırasında öldürülür.

İbrahim Bey, bey olarak kalabilmek için yeni sultana ve baş vezire bağlılıklarını bildirmek üzere hediyeler verir. Onların güvenini kazanmaya çalışır; ancak daha sonra tahta geçen yeni sultanın Cimri adında bir yalancı olduğu ortaya çıkar.

Hacı Halil Ağa'nın yaptıklarından usanan esnaf, İbrahim Beyin konağının önünde toplanır ve İbrahim Bey'den umduklarını bulamayınca ayaklanır, onun konağını yakmaya karar verir. İbrahim Bey, yanındaki adamlarla birlikte kaçar.

Köle Yusuf: Hacı Halil Ağa'nın kölesidir. Onun her istediğini yapar. Canı sıkıldıkça, kendisini döven efendisine hiçbir şey söylemez. Köle Yusuf, halk isyan edip Hacı Halil Ağa'yı yakaladıklarında, efendisinin onlara mallarının yerini söylemesini, kendisinin bir ömür boyu ona bakacağını söyler; ancak efendisini ikna edemez. Öldürülen ağasına çok üzülen Köle Yusuf, efendisinin paraya düşkünlüğünün kendi köleliğinden beter olduğunu, kendisinin hiç olmazsa ruhunun köle olmadığını, asıl kölenin efendisinin olduğunu düşünür.

Elvan Kız: Halktan birisidir. Yeni evlenmiştir; ancak daha sevdiğine doyamadan sultan oğullarının tahat kavgasında kocasını kaybeder. Çok sevdiği kocası öldükten sonra açlık çeken Elvan Kız, buğday istemek için Yunus'u arar. Yunus'la kocasının mezarında karşılaşırlar; ancak Elvan Kız onu tanımaz. Yunus ve Elvan Kız konuşmaya başlarlar. Yunus, Elvan Kız'a buğday yerine nefes vermeyi teklif eder. Yıllar önce kendisinin yaptığı hatayı Elvan Kız da yapar ve buğdayı tercih eder; ancak Yunus, Elvan Kız'a karnını doyurması için buğday, yolunu aydınlatması için nefes verir.

Çavuş: İbrahim Bey'in adamlarından birisidir. Sultan oğullarının taht kavgasının bittiğini, İbrahim Bey'in damadının yenildiğini haber verir.

Yasaklandığı hâlde Yunus'un şiirlerini söyleyenleri hapse atar.

Kollukçu: İbrahim Bey'in konağının önünde nöbet tutan adamdır.

Şahbaz: Hacı Halil Ağa'nın oğludur. İbrahim Bey'in kızı gül Hatun'la evlenmeyi ister. O da babası gibi acımasız biridir. Çarşı içinde çok hızlı araba süren Şahbaz, bir çocuğu ezer ve onun ölümüne sebep olur. Halkın gazabından kurtulmak için İbrahim Bey'e sığınır; ancak halkın öfkesinin şiddetini görünce İbrahim Bey'le birlikte konaktan kaçarlar.

Şahbaz da babası gibi paraya aşırı derecede düşkündür. Babasının ölümünün ardından, babasının annesinin üzerine gizlice evlendiğini ve ondan da bir çocuğu olduğunu öğrenir. Eğer babası yeniden evlenip çocuğu olmasaydı, Şahbaz mirasa tek başına sahip olacaktı; ancak şimdi miras ikiye bölünür. Zenginliğin sınırının olmayacağını düşünen Şahbaz, bu duruma çok sinirlenir, hatta mezardaki babasıyla kavga eder.

Molla: Eserdeki kötü kahramanlardan biridir. Hacı Halil Ağa ve İbrahim Bey'le çok iyi anlaşır. Uzun süre pusuda bekleyen Molla, Cimri ve Karamanoğlu olayının ardından ortaya çıkar. Deli Emmi, Yunus ve Âhi ocağına bağlı esnaftan kurtulmak için Bey'e bir liste vermeyi planlar. Bu listede olanlardan bazılarının sürülmesini, bazılarının hapse atılmasını ister. O sırada Yunus'la karşılaşır. Molla ve Yunus konuşmaya başlarlar. Yunus, söylediği her sözle, şiirle Molla'yı çileden çıkarır. Yunus'un söylediklerine çok sinirlenen Molla, onu astırmak ister. Yunus, bilgeliği ve şiirleriyle onunla dalga geçer. Yunus'un kuşağından şiirlerinin yazılı olduğu defteri çıkaran Molla, defterdeki sayfaları birer birer koparıp yakar. Yunus'un, o şiirlerin hepsinin kendisinin ezberinde olduğunu ayrıca halkın da dilinde ve gönüllerinde olduğunu, defteri yakmasının önemli olmadığını söylemesi üzerine iyice sinirlenen Molla, Yunus'un adını anmayı ve şiirlerin seslendirilmesini yasaklar. Yunus'u da hapse attırır.

Dervişler: Hacı Bektaş-ı Veli'nin Dergâhı'ndaki ve Taptuk Emre'nin Dergâhı'ndaki kişilerdir. Hepsinin birer işi vardır, gündüzleri işlerini yapar, gece şeyhleri ile sohbet eder, tasavvuf öğrenirler.

Esnaf: Hacı Halil Ağa'nın dükkânlarını kiracı olarak işleten kişilerdir. Hacı Halil Ağa'nın yaptıklarına daha fazla dayanamayarak isyan ederler.

Sazendeler: Dergâhtaki saz çalıp semah eden kişilerdir.

Yolcular: Yasaklandığı hâlde Yunus Emre'nin şiirlerini söyledikleri için cezalandırılmak istenirler.

Yunus, yolculara, sultana ve beye kulluk etmekten artık vazgeçmelerini, kulluk yerine sultanlık etmelerini öğütler.

MEKÂN:

Eserde olaylar farklı mekânlarda geçer; ancak şehir olarak temel mekân Konya'dır.

Eserin birinci perdesinde mekân Hacı Bektaş-ı Veli'nin Sulucakarahöyük'teki dergâhıdır. Yunus Emre, bu dergâha buğday istemek için gelir.

Birinci perdede yer alan Tablo I, Tablo I A'da mekân aynı olup, Hacı Bektaş-ı Veli'nin Dergâhı'dır. Tablo I B ve Tablo I C'de ise mekân şehrin kenarıdır. Uzaktan şehrin silueti görünür.

Tablo I D'de mekân Taptuk Emre'nin Dergâhı'dır. Hacı Bektaş-ı Veli'den nefes yerine buğday alan Yunus'un kilidi Taptuk Emre'ye verilmiştir. Yunus, onun yoluna grimek için bu dergâha gelir.

Tablo II'de mekân bir dağ yamacıdır. Taptuk'un Dergâhı'na giren Yunus, dağdan dergâha odun taşıyacaktır.

"Bir dağ yamacı. Ormanlık. Dağ yolları kenarlarından kır çiçekleri. Yunus Emre, elinde baltası, bir yandan odun keser, bir yandan kendi kendine türkü söyler. Çoşkulu, dış dünya ile ilişkisiz." (s. 18)

Tablo III'de mekân yine Taptuk Emre'nin Dergâhı'nın iç avlusudur.

Tablo IV'te mekân Taptuk Emre'nin Dergâhı'ndaki sohbet odasıdır. Taptuk Emre, kısa sürede hızlı ve çok yol alan Yunus'u dervişlerin katıldığı sohbeğe çağırır. Yunus'a sorduğu soruların cevaplarına bakarak onun dervişliği hak ettiğini anlar ve onu derviş ilan eder.

Eserde sohbet odasının dekoru şu şekilde verilir:

"Taptuk Emre Dergâhı'nda, sohbet odası. Duvarda çeşitli özdeyişler, süsler, eşyalar. Büyük bir şamdan ve duvara asılı çerağlar. Bir derviş, kandilleri bir bir

yakar, dua okur. Taptuk Emre girer, yavaş yavaş yürür, gelip postun üstünde oturur. Dervişler birer birer girerler. Şeyhi ve eşiği selamlarlar. Şeyhin elini öperek, karşısına tek dizi hâlinde otururlar. Her dervişin el öpüşünde, Taptuk Emre “destur” der. Dervişler de destur deyip otururlar. Arkadan sazandeler girer, onlar da selam verip el öperler, sazlarını şeyhin işareti üzerine kucaklarına alırlar.” (s. 32-33)

Tablo V’te Taptuk Emre Dergâhı.

Tablo VI’da Taptuk Emre’nin Dergâhı’nın iç avlusudur.

İkinci perdede mekân değişir. Mekân İbrahim Beyin konağının bulunduğu şehir meydanıdır. Yunus, bu perdede Balım Kız’ı zifaf gecesi bırakıp şehre gelir. Âhi Teşkilâtı’ndan olan Deli Emmi’nin sözüne uyararak halkın arasına karışır.

“Şehir meydanı. Şehrin uzayıp giden çarşısı, meydanın bir köşesinde İbrahim Beyin konağı. Dış kapısı meydana doğru uzayan konağın balkonu. Kapıda bir nöbetçi asker. Meydanın öteki köşesinde Hacı Halil Ağa’nın dükkânı. Bütün öteki dükkânlardan daha büyük ve daha gösterişli. Vakit sabahın erken saati. Önce dilenciler sapasağlam gelirler, yerlerini alırlar, sonra her birinin ya gözü kör, ya ayağı topal, ya kolu kesiktir.

Daha sonra esnaf birer birer gelir, dükkânın önünde durur. Bütün esnaf gelince hep birlikte dükkân açış duasını okurlar.” (s. 51)

İkinci perdenin ikinci tablosunda da mekân yine şehrin meydanıdır.

Tablo III’te İbrahim Bey’in konağının taşıdığıdır. Gül Hatun, Yunus Emre ve dervişleri ilâhi söylemeleri için çağırır. Gül Hatun burada Yunus’a kendi elinden şerbet içirir.

Tablo IV’te mekân, şehir, meydan ve çarşıdır. Esnaf, dükkânlarının önündedir. Hacı Halil Ağa da dükkânın önünde şekerleme yapar.

V., VI. Tablolarda ve üçüncü perdenin birinci tablosunda mekân yine şehir meydanıdır.

Tablo II’de mekân şehrin kenarındaki bir mezarlıktır. Taptuk Emre Dergâhı’na dönmeye karar veren Yunus, mezarlıkta kendisini buğday istemek için arayan Elvan Kız’la ve bir üvey kardeşi olduğu için babasının mirasını bölüşmek zorunda kalan Şahbaz’la karşılaşır. Bu bölümde dekor şöyle verilir:

“Şehrin kenarında bir mezarlık. Eski mezar taşları üzerlerinde yazılar, otlar bürümüştür. Arkada yeni bir mezar, taş yerine tahta var başucunda. Tek otsuz mezar

odur. Yolcular, durup dua okur, yollarına devam ederler. Yunus Emre girer, derviş kılığındadır. Elinde sopası, dinç yürür. Bakınır. Kendi kendine anlaşılmaz bir şeyler söyler. Öndeki mezara yaklaşır. Yazıyı okur, kendi kendine konuşur gibi, bir ilahi söyler.” (s. 111)

Tablo III’te ise mekân yine Taptuk Emre Dergâhı’nın avlusudur. Kendisindeki eksikliği tamamlamak için seyahate çıkan Yunus, şeyhi Taptuk Emre’ye ve eşi Balım Kız’a döner.

ZAMAN:

Eserde olaylar Selçuklu Devleti’nin son dönemlerinde geçer. Bunu eserde geçen konuşmalardan anlıyoruz.

Deli Emmi - ... Selçuklu Devleti, Aladağ yenilgisinden sonra, İlhanlı Devleti’nin buyruğuna girdi...” (s. 9)

Oyunun başında Kılıç Aslan, Moğol Bey’inin şöleninde, içkisine zehir koyularak öldürülür. Tarihte bu olayın 1266 yılında olduğu kaydedilir.¹³⁶ Oyunun sonlarına doğru Osman Bey, beyliğinin sınırlarını genişletmeye başlar. Yunus Emre’nin yaşadığı çağ olan 13. yüzyılın ikinci yarısında başlayan olaylar, 14. yüzyılın başlarına kadar geçen bir zaman dilimini kapsar.

Eserin sonlarına doğru Osman Gazi, beyliğin sınırlarını aşarak şehre doğru gelir.

Birinci perdede Yunus Emre, Taptuk Emre Dergâhı’nı bulur ve orada hizmete başlar. Yunus, şeyhine bağlı olduğu için yıllarca sırtında dağdan dergâha odun taşır. Yunus kaç yıldır dergâha odun taşıdığını sayıya vurmaz; ancak Taptuk Emre onun dervişliğe lâyık olduğunu düşünür ve ona dervişlik verir.

İkinci perde sabahın erken saatinde başlar. Selçuklu sultanı öldüğü için sultanoğulları arasında taht kavgası yaşanır. Tahta Gıyaseddin Keyhüsrev’in oğlu Gıyaseddin Siyavuş tahta geçer ve Karamanoğlu Mehmet Bey de baş veziri olur. Bir süre sonra İlhanlı hükümdarının yardımıyla Gıyaseddin Mesut tahta çıkar.

Üçüncü perdede Osman Gazi, beyliğin sınırlarını aşarak, şehre gelmek üzeredir. Artık İlhanlı Devleti’nin hükmü sona ermiştir.

¹³⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Erdoğan Merçil, “*Müslüman Türk Devletleri Tarihi*”, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991, s. 157.

Birinci perdenin başında buğday istemek için Hacı Bektaş-1 Veli'ye giden Yunus, üçüncü perdenin sonunda şeyhlik katına yükselmiştir. Artık kendi dergâhını kuracaktır.

2.2. LÂLE BAHÇESİNDE BİR ŞAİR

Recep Bilginer, iki perdelik iki zamanlı tarihî bir oyun olan “*Lâle Bahçesinde Bir Şair*”¹³⁷ eserini 1990 yılında yazmıştır; ancak eser yayımlanmamıştır.

Eserde Lâle Devri olarak anılan III. Ahmet döneminde yaşanan olaylar anlatılır. Lâle Devri’ni okuyan Şebnem, sevgilisi Şinasi’nin de Lâle Devri’nde yaşayan Nedim gibi romantik olmasını, kendisine şiirler söylemesini ister.

Eser adını, tarihte Lâle Devri olarak bilinen III. Ahmet döneminde yaşayan şair Nedim’in devrin özelliklerine uygun zevk ve sefâ âlemlerini anlatan şiirler yazmasından alır.

“*Nedim – Lâleler yok, lâle bahçeleri yok. Öyleyse ben de yokum. Ben lâle bahçelerinin şairiyim...*” (s. 89)

ÖZET:

Lâle Devri tarihini okuyan Şebnem ve Şinasi, bu devrin şairi olan Nedim’in hayatını okur şiirlerini ezberlerler. Romantik bir kız olan Şebnem, sevgilisi Şinasi’nin de kendisine Nedim’in aşk şiirleri gibi şiirler söylemesini ister. Daha sonra oyun geriye dönüşlerle III. Ahmet Devri’ne döner.

Sadrazam İbrahim Paşa önce III. Ahmet’in kızı Fatma Sultan’la evlenir sonra da padişaha sadrazam olur. Sultan Ahmet, devletin birçok işini damadı Sadrazam İbrahim Paşa’ya bırakır. Yenilikçi bir sadrazam olan İbrahim Paşa, matbaanın ülkeye getirilmesi, kitaplıklar kurulması, yabancı kitapların tercüme edilmesi, Avrupalı mimarlara evler yaptırması gibi birçok yenilik yapar. Osmanlı Devleti’nin önemli makamlarına da akrabalarını getirmeyi ihmal etmez. Damatlarından Mustafa’yı Sadaret Kaymakamı, Mehmet’i de Kaptan-ı Derya’lığa getirir.

İbrahim Paşa, çok sevdiği Nedim’i de Hariç Medresesi Müderrisliği’ne tayin eder.

Zevke ve sefâya düşkün olan İbrahim Paşa, halkı zevkle, eğlenceyle yöneteceğini, Nedim’den de bu dönemi şiirleriyle ölümsüzleştirmesini ister.

¹³⁷ Recep Bilginer, “*Lâle Bahçesinde Bir Şair*”, Yazarın eseri yayımlanmamış olup, eserin orijinali Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Zeki Taştan’dan temin edilmiştir.

Sadrazam, damatları ve öteki yetkililer eğlence âlemlerinde vakit geçirirler. Üst kesim bolluk içinde yaşayıp eğlence âlemlerinde sabahlarken halk yoksulluk içinde kıvrırır. Buna Ayasofya vaizi İspirizâde ve İstanbul Kadısı Zülâlî Efendi gibi görevlerinden uzaklaştırılan bazı ulemâ ve kalem efendilerinin fitneleri de eklenince huzursuzluk daha da artar. Patrona Halil ve çevresindekiler yapılanları abartarak biraz da yalanlar ekleyerek halk arasında anlatırlar. Halkın kahramanlık duygularına, dinine, namusuna dil uzatırlar. Bir taraftan Yeniçeri Ocağı'nı ayaklandırmaya çalışırken diğer taraftan saraydaki destekçileriyle birlikte isyan hazırlıkları yapar.

Yeniçeriler, bölük bölük isyana katılırken esnaf da kuvvet kimdeyse onun yanında yer alır. Küçük sandığı bir ayaklanmanın büyük bir isyana dönüşmesi İbrahim Paşa'yı telâşlandırır. İbrahim Paşa devletin kilit noktalarına getirdiği damatlarına ve akrabalarına kızgındır. Çevresinde aşılmaz bir kale ördüğünü sanan İbrahim Paşa hayal kırıklığına uğrar. İbrahim Paşa'nın çok güvendiği adamları saraya bir an önce dönüp eğlenceye devam etmek için görevlerini yerine getirmemişlerdir.

Sarayı basan isyancılar, İbrahim Paşa, damatları ve şair Nedim başta olmak üzere birçok kişinin başını isterler. Damadı, kızı, torunları ve tahtı arasında seçim yapamayan III. Ahmet ne yapacağını şaşırır. Bostancılar, İbrahim Paşa'yı ve damatlarını götürürler. Nedim bir köşede kalır. III. Ahmet, damadını fedâ etmekle kurtulacağını sansa da tahtını kaybeder. Çünkü isyancılar III. Ahmet'ten kardeşi Mustafa'nın büyük oğlu Şehzade Mahmut'u tahta geçirmesini isterler. III. Ahmet'te saltanat ve halifelik hevesi kalmaz. Kan dökülmesini önlemek için Şehzade Mahmut'u saltanata getirir ve ona kendisinin yaptığı hataları yapmaması için nasihatlerde bulunur. Yaşanan olaylardan çok etkilenen Nedim, isyancıların kendisini de almaya geldiklerini görünce evinin damından atlayarak intihar eder. Tahta çıkan Sultan Mahmut isyancıları cezalandırır; ancak Lâle Devri de tarihe gömülür.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma: Eserde Sadrazam İbrahim Paşa, III. Ahmet, Mehmet Paşa, Mustafa Paşa ve Nedim gibi saray çevresindeki bazı kişilerle Patrona Halil, Zülali, İspirizâde, Muslu Beşe gibi saraydakilere muhalif kişiler arasında bir çatışma yaşanır. Saray

karşıtı olanlar yenilikçi bir sadrazam olan İbrahim Paşa'nın matbaayı ülkeye getirmesine kitapların artacağı, kitaplar yüzünden insanların şeytanca düşünmeye alışacağı ve böylelikle dinin aleyhinde fikirler yayılarak dinin elden gideceği gerekçesiyle karşı çıkarken, itfaiye teşkilâtının kurulmasına da gâvur icadı olduğu ve yangınları söndürerek Allah'ın işine karışılmış olacağı gerekçesiyle tepki gösterirler.

Saray çevresindekilerin eğlence âlemleri düzenlemesiyle iki taraf arasındaki gerginlik artar.

Çözüm: Saray ve çevresindekilerin zevke ve sefâya düşkün bir şekilde yaşarken halkın yoksulluk içinde kıvrınmasını fırsat bilen Patrona Halil ve etrafındakiler Yeniçeri Ocağı'nı ve halkı isyana teşvik eder. Böylece saraya baskın düzenlenir. Patrona Halil, III. Ahmet'ten İbrahim Paşa, damatları ve şair Nedim başta olmak üzere birçok kişinin kellesini ister. Saldırıya karşı koyacak gücü olmayan III. Ahmet istenileni yapar. Daha sonra Patrona Halil'in isteği üzerine tahtını Şehzade Mahmut'a bırakır. Sultan Mahmut da tahta geçince isyancıları cezalandırır.

KİŞİLER:

Eser, tarihî bir oyun olduğu için eserde yer alan kahramanlar da tarihî kişilerdir. *“Esere adını vermesine rağmen ön plânda olan kişi şair Nedim'den ziyade İbrahim Paşa'dır. Oyun bir nevi onun dramıdır. Diğer tarihî kişiler onun etrafında şekillenir.”*¹³⁸

Nedim: Esere adını veren, birinci derecede önemli kahramandır. Nedim¹³⁹ yaşadığı dönemde tanınmış olmasına rağmen sarayın dikkatini çekemez. Bu duruma

¹³⁸ Zeki Taştan, *“Recep Bilginer'in Tiyatroları”*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 12.

¹³⁹ Divan şairi (İstanbul 1681 ? – 1730). Asıl adı Ahmed olan Nedim'in doğum tarihi kesin olarak bilinmiyor. Sonradan tespit edilen ve Sicil-i Osmanî'ye de alınmış olan seçeresi Mevlâna'ya kadar uzanıyor. Sultan İbrahim devrinde yaşayan ve bazı kötü huyları yüzünden mülakkâp sıfatıyla anılan bu zat, yaşadığı günlerde kimse tarafından sevilmemektedir. Sultan III. Ahmet devrinde iyi bir medrese tahsili gören Nedim, Ebezâde Abdullah zamanında yapılan bir imtihanı kazanarak Hâric medresesi müderrisliğine tayin edilir. Gençliğini ulemâ arasında geçiren Nedim ilk şöhretini Silâhtar Ali Paşa'ya sunduğu kasidelerde yaptı. Fakat Paşa'nın himayesini gördüğüne dair ortada hiçbir delil yoktur. Sonraları Nevşehirli İbrahim Paşa ile dost olan Nedim, Paşa'nın her yükselişinde taltif edilir. Nedim, Patrona Halil İsyanı sırasında ihtilâlcilerden saklanmak için damdan dama atlarken düşüp ölmüştür. Mezarı Üsküdar Selimiye Dergâhı civarında Çiçekçi mevkiindedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz: “Nedim”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.7*, Dergâh Yay., İstanbul 1998, s. 1-4) Başta Sadrazam Damat İbrahim Paşa olmak üzere, devrin başlıca ileri gelenlerinin veya ayrıca padişahın sevgisini kazanan; çeşitli ziyafet ve gezmelerde, Sa'dâbâd âlemlerinde, Boğaziçi Safâlarında, helva sohbetlerinde, bayram vb. dolayısıyla yapılan tebrik törenlerinde sık sık hazır bulunan Nedim, tam bir Lâle Devri adamı, zevk ve eğlence şairidir. Onun şiirinin başlıca konuları şarap, aşk, Sa'dâbâd

çok üzülen Nedim Vak'anüvis'le aralarında geçen konuşmalarında bir köşede unutulup kalmanın, sıkıntı içinde yaşamaya terk edilmiş bir şair olmanın ağırına gittiğini söyler. Bu yüzden şairliğine devlet itibarını da ekleyerek saygı görerek rahat bir şekilde yaşamak ister. Dostu İbrahim Paşa, padişah III. Ahmet'e sadrazam olduktan sonra Nedim'i saraya davet eder ve onu Hariç medresesi müderrisliğine atar. İbrahim Paşa, uyuşup kalmış halkı zevke, eğlenceye yöneltecektir. Nedim'den de şiirleriyle dönemini ölümsüzleştirmesini ve kendisi için de kasideler yazmasını ister. Artık bir saray şairi olan Nedim için huzurlu günler başlamıştır. Bu arada Nedim, evli olmasına rağmen Gülçehre ile gizli bir aşk yaşar.

Saraya muhalif kişiler Nedim'e de düşman olmuştur. Saray yönetimindekilerle birlikte onun da kellesini isterler. Saraydan kaçmayı başaran Nedim, kendisini almaya geldiklerinde evinin damına çıkar ve kendini oradan boşluğa bırakır.

Sadrazam İbrahim Paşa: Oyunun ana kahramanıdır. Padişah III. Ahmet'in kızı Fatma Sultan'la evlendikten sonra padişaha sadrazam olur. Zevke ve eğlenceye düşkün olan III. Ahmet ile damadı İbrahim Paşa benzer yaratılıştaki kişilerdir. İbrahim Paşa, sadrazam olur olmaz devletin önemli görevlerine başta damatları Mustafa ve Mehmet olmak üzere akraba ve arkadaşlarını getirir. Dostu şair Nedim'i çok seven sadrazam onu da medrese müderrisliğine getirir ve halkı zevk ve sefâ içinde yaşatacağını söyler ve ondan da bu dönemi, eğlence âlemlerini anlatan şiirleriyle ölümsüzleştirmesini ister. Sadrazam, övülmekten çok hoşlanan, halkın yaşadığı ekonomik sıkıntının boyutunu fark etmeyecek kadar eğlence âlemlerine kaptıran, sorumluluğunu yerine getirmeyen biridir. Patrona Halil isyanı sonucu öldürülür.

Fatma Sultan: Padişah III. Ahmet'in kızı olup sadrazam İbrahim Paşa ile evlenir. Kocasını ve babasını gibi o da eğlenceye düşkündür. Süse, gösterişe önem veren, müsrif bir bayandır.

III. Ahmet: Osmanlı Devleti'nin "Lâle Devri" diye adlandırılan dönemin padişahıdır. Sadrazamı, aynı zamanda damadı olan İbrahim Paşa'ya çok güvenir.

gezmeleri, Çırağan sâfaları gibi şeylerdir. Nedim'in çok başarı gösterdiği ve bir çılgır hâlinde bugüne kadar sürüp gelmesini sağladığı nazım biçimlerinden biri de şarkı biçimidir. Şarkı, özellikle Lâle Devri'nde, eğlence âlemlerinin doğurduğu bir gerekseme ile, çok gelişmiş ve Nedim'in kişiliğinde en büyük temsilcisini bulmuştur. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Cevdet Kudret, "*Divan Şiirinde Üç Büyükler 3: Nedim*", İnkılâp Yay., İst. 1985, s. 5-18)

Devletin bütün işlerini ona bırakır. Sadrazama halkın da eğlenip eğlenmediğini, ülkede bolluk mu darlık mı olduğunu sorduğunda Sadrazam kendisine halkın rahat bir şekilde yaşadığına dair yanlış bilgiler verir. III. Ahmet bu bilgilerin doğru olup olmadığını araştırmadan sadrazam İbrahim Paşa'ya güvenir. Böylece etrafında olup bitenlerden habersiz bir şekilde, eğlence âlemlerinde vaktini geçirir. İsyanı bastıramayınca isyancıların isteklerini yerine getirir ve tahtını Şehzade Mahmut'a bırakır. Kendisinin yaptığı hataları onun da yapmaması için ona nasihatte bulunur.

Patrona Halil: Patrona adlı bir gemide levent olarak çalışmış; ancak çıkardığı bir isyan sonucu işinden kovulmuştur. İki kez idamdan kurtulan Patrona Halil, Beyazıt Hamamı'nda tellaktır. Üst düzeyde görev almak isteyen Patrona Halil saraydakilerin yaptığı her yeniliğin kötü olduğunu söyleyerek kendi çıkarları uğruna saraydakilere muhalif olur. Hamam tellaklığından yeniçeri ağalığına, beylerbeyliğine hatta sadrazamlığa yükselmek ister.

Ezilmek yerine ezmeyi hedeflediği için halkı isyana teşvik eder. Çıkardığı isyan sonucu saraydakilerin öldürülmesine neden olan Patrona Halil'in yaptığı yanına kalmaz ve isyandan sonra o da idam edilir.

İspirzâde: İspirzâde Şeyh Ahmet Efendi bir Arnavut'tur. III. Ahmet döneminde Ayasofya vaizi iken, matbaanın kurulmasıyla hokkacıların, divitçilerin, mürekkepçilerin, v.s. ekmeği ile oynadığı, matbaanın kurulmasıyla dinin elden gideceği ve itfaiye teşkilâtının gâvur icadı olup Allah'ın işine karışılmaması gerektiği konusunda vaazlar verdiği için Ayasofya vaizliğinden atılır. Bunun üzerine saraya kin besleyen İspirzâde, her yeniliğin kötü olduğunu halka aşılamaaya çalışır ve diğer Arnavut hemşerileriyle birlikte halkı isyana teşvik eder. İsyandan sonra o da cezasını bulur, idam edilir.

Zülâli Efendi: III. Ahmet döneminde İstanbul Kadısı iken lâubali hareketleri nedeniyle görevinden alınır. Sadrazam hakkında hoş olmayan şeyler söylediği için de sadece görevinden alınmakla kalmaz ayrıca Balıkesir'e sürülür. Bunun üzerine Zülâli Efendi de isyan çıkarmaya hazırlanan Patrona Halil'in safında yer alır; ancak bunu gizlice yapar. Saraya dönme ihtimali olduğunu düşünen Zülâli Efendi, saraydan yana görünüp Patrona Halil ile işbirliği yapar. İsyana çıktığı zaman padişaha asileri yatıştırmanın tek yolunun onların isteklerini yerine getirmek olduğunu söyler. İsyana

katılırken onun için önemli olan devrilen saraydan elde edeceği makamdır. İsyan sonrasında idam edilir.

Şeyhülislâm: Padişah III. Ahmet döneminde Şeyhülislâm olarak görev yapar. Matbaanın kurulması için fetva verir. Bu yüzden İbrahim Paşa'nın adamı olduğu düşünülür. İbrahim Paşa'yı yapılan yenilikler karşısında homurdananlar karşı uyarır. Bu homurdanmaların sokağa dökülmesinden ve başkaldırıya dönüşmesinden korkar. Ordunun aylardır Üsküdar'da bekletilmesini, padişahın sefere çıkmaktan caymasını hayra alâmet saymaz. Bu konularda sadrazamı uyarmasına rağmen uyarıları dikkate alınmayınca isyan kaçınılmaz olur. İsyanda başı istenenler arasındadır.

Ali Usta: Saray karşıtı olan Patrona Halil'in adamlarındandır. Aynı zamanda elli altıncı yeniçerinin ortasında çorbacıdır. Çalıştığı yerin aslında kahvehane olduğunu, meyhane sözünü olup bitenleri sarhoşların gevezeliklerinden öğrenmek için kullandığını söyler.

Şeytani nefsi yenmek anlamına gelen peştamal kuşanmayı hak edip etmediğini anlamak için Muslu Beşe'ye soruları Ali Usta sorar. Etrafindakilerin de onaylaması ile belindeki renkli kuşağı çıkarıp Muslu Beşe'nin beline sarar. İsyandan sonra padişahın adamları tarafından boğdurularak öldürülür.

Muslu Beşe: Zağarcı bölüğünden olup Ali Usta'nın vekilidir. Peştamal Kuşanma Günü'nde Ali Usta'nın kendisine sorduğu soruları cevaplayarak peştamal kuşanmayı hak eder. O da isyancılarla birlikte hareket ettiği için isyandan sonra idam edilir.

İbadi: İyi kalpli bir halk ozanıdır. Saraydakilerin halkı umursamadan eğlence âlemlerine dalmasından şikâyetçidir. Bu yüzden yanlış uygulamaları protesto eden isyancıların tarafında yer alır; ancak onların da asıl amaçlarının farklı olduğunu, halktan ziyade kendi çıkarlarını düşündüklerini görünce onlardan da ayrılır.

Halk ozanı olan İbadi devletlilerin şairi olan Nedim ile kendisini karşılaştırır. İsyandan haberdar olan İbadi, Nedim'i sarayın dışında neler olduğunu görmesi, halkın içinde yaşaması için uyarır. Çok kötü şeylerin olacağını haber verir; ancak saraydakiler gibi Nedim'in de gözleri eğlenceden başka bir şey görmez.

Mustafa Paşa: İbrahim Paşa'nın damadıdır. İbrahim Paşa sadrazam olduktan sonra Sadaret Kaymakamı olur. Şeyhülislam, sarayın dışında olanlar hakkında Mustafa Paşa'yı uyardığı zaman, o kendisinin İstanbul Kaymakamı olduğunu,

asayişin sağlanmasından kendisinin sorumlu olduğunu ve devlet olarak kalkacak her başı ezecek güçte olduğunu söyler; ancak görevini tam olarak yerine getirmediği için Patrona Halil isyanını bastıramazlar.

Başlangıçta Patrona Halil'i idamdan kurtardığı için öldürülecekler listesinde yer almazken sonradan onun da ismi eklenir.

Mehmet Paşa: Sadrazam İbrahim Paşa'nın damadı olup aynı zamanda Kaptan-ı Derya'dır. O da diğer saraylılar gibi görevini yerine getirmekten ziyade eğlence âlemlerinde sabahlar. İdam edilenler arasındadır.

Deli İbrahim: İsyân sırasında ortaya çıkan bir kahramandır. Patrona Halil ve etrafındakilerin saraydan daha güçlü olduğunu gören Deli İbrahim kadı kılığına girerek Patrona Halil'in yanına gider. Açık göz biri olan Deli İbrahim yürekli Patrona ile okuma-yazma bilen kendisinin birbirlerini tamamlayacağını, idareyi ele geçirdikten sonra da İstanbul kadısı olacağını söyler. Din adamı kılığına bürünen Deli İbrahim dinsizliğe uygun işler hakkında fetva vereceğine dair söz verir.

Gülçehre: Şair Nedim'in sevgilisidir. Nedim'in kendisine sahip olmasını ister. Bir daha onun karşısına kendisinin gibi bir dilber çıkmayacağını düşünür. İsyandan sonra Nedim'i evinde saklamayı ister; ancak Nedim kabul etmez.

Vak'anüvis: Tarih yazıcısıdır. İbrahim Paşa'nın sadrazam olacağını en başından beri bilir ve Nedim'e söyler. Yükselmek üstekilerin yaşamını yaşamak isteyen Nedim'i bu yaşamın bedelinin ağır olacağı konusunda uyarır; ancak Nedim onu dinlemez. Sürekli Nedim'le sohbet eden Vak'anüvis, onunla şiirleri hakkında konuşur.

Haberci: İbrahim Paşa'nın sadrazam olduktan sonra Nedim'i saraya davet ettiği haberini getiren kişidir.

Bostancı: Padişahın adamlarıdır. Padişah bir mekâna girmeden önce o girer ve oradakilere padişahın geldiği haberini verir. Padişah, birtakım haberleri ondan öğrenir.

Çingene Güzeli: Eğlence âlemlerindeki bayandır. Saz eşliğinde oynar.

Esnaf: Yoksulluktan bunalan, isyana katılan kişilerdir.

Şehzâde Mahmut: III. Ahmet'in kardeşi Mustafa'nın yıllardır hapiste tutulan, devlet yönetimine dair hiçbir şey bilmeyen büyük oğludur. İsyancıların isteği üzerine III. Ahmet onu tahta geçirir ve ona devlet yönetimi hakkında kendisinin

yapamadığı şeyleri yapmasını öğütler. Şehzâde Mahmut tahta geçer geçmez isyancıların ele başlarını boğdurtur.

Şebnem ve Şinasi: Birbirine âşık iki öğrencidir. Onların Lâle Devri'ni okumaya başlamasıyla oyun başlar.

MEKÂN:

Eserde olaylar İstanbul'da geçer. İbrahim Paşa Sarayı, eğlence âlemlerinin düzenlendiği Sadâbâd Kasrı¹⁴⁰, Topkapı Sarayı ve isyancıların isyan için hazırlık yaptıkları Beyazıt Hamamı eserde ön plâna çıkan tarihî mekânlardır.

Birinci bölümün birinci tablosunda olaylar İbrahim Paşa'nın sarayında geçer. Saray Lâle Devri'nin özelliklerini yansıtır.

“Dekor: İbrahim Paşa sarayının bahçesi. Bahçede renk renk lâleler. İçerden sazlar eşliğinde coşkulu şarkı sesleri gelir.

İbrahim Paşa ve Fatma Sultan bahçede dolaşmaktalar. İkisi de aşırı süslü giyinmişlerdir.

Ön kısımdan sahne bir tül perde ile ayrılmıştır, hayal sahnesidir.” (s. 2)

İkinci tabloda mekân meyhanedir.

“Meyhane

1.,2.,3. esnaf bir köşede içerler. Nedim ve Vak'anüvis girerler, otururlar. Ali Usta tezgâhın başındadır. Muslu Beşe hizmet eder. Ozan İbadi girer, omzunda sazı vardır.” (s. 6)

Üçüncü tabloda tarihî olaylar değil de hâldeki olaylar yaşanır. Şebnem ve Şinasi açık bir mekânda okudukları Lâle Devri ve şair Nedim hakkında konuşurlar. Üçüncü tablonun ara perde ile ayrılan diğer bölümünde olaylar İbrahim Paşa'nın sarayındaki selâmlıkta geçer.

Dördüncü tablodaki olaylar Sadabad'da geçer. Padişah ve adamları eğlenmeye gitmiştir.

“Sadâbâd Kasrı fonda.

¹⁴⁰ Bu dönemde İstanbul'un çeşitli semtlerinde köşkler, bahçeler yaptırılmıştı. Kâğıthane'de Çağlayan denilen mevkide kurulan Sadâbâd bunların en ünlüsüdür. Ayrıca Üsküdar'da Şemsipaşa İskelesi'nde Şerefabad, Çengelköy'de Bâğ-ı ferah, Fındıklı'da Emnâbâd, Alibeyköyü yakınlarında Hüsrevâbâd, Kuruçeşme'de Kasrı Süreyya, Topkapı'da Vezir bahçesi gibi kasrlar yapılmıştır. Eğlenceler ise Tersana bahçesi, Çırağan bahçesi ve İbrahim Paşa Yalısı'nda yapılırdı. Ayrıntılı bilgi için bkz: “Nedim”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.7*, Dergâh Yay., İstanbul 1998, s. 65.

Havuz, bahçe, ağaçlar ışıl ışıl. Çerağlar yakılmıştır. Mehter marşı, gelişi güzel dolaşmalar.” (s. 30)

Ara perde ile ayrılan diğer bölümde ise Patrona ve adamları isyan için hamamda hazırlık planları yaparlar.

İkinci bölümün birinci tablosunda mekân saraydaki arz odasıdır.

“Sarayda arz odası.

Neşeyle söylenen şarkılar susar. İbrahim Paşa, keyifli, kendinden emin dolaşır. Nedim, Mustafa Paşa, Mehmet Paşa gözleriyle İbrahim Paşa’yı takip ederler. Şeyhülislâm Efendi, sakın biraz düşünceli, hiç tepki göstermeden dinler.” (s. 51)

Oyunun diğer kısmı ara perdelerle bölünerek sarayda geçer. Eserin sonunda mekân değişir. Nedim, evinin damına çıkarak kendini oradan boşluğa bırakır.

Oyunun başında verilen İbrahim Paşa’nın Sarayı ile devrin bütün özellikleri yansıtılır. Lâle bahçelerine çok önem veren, şehrin güzelliği için uğraşan İbrahim Paşa, Nedim’in de şiirleriyle dönemini ve şehrini ölümsüzleştirmesini ister.

“Bu şehri İstanbul kim bi-mislü bahadır

Bir sengine yekpâre acem mülkü fedadır.

Altında mıdır üstünde midir cenneti alâ

Elhak bu ne halet bu ne hoş abu havadır.” (s. 25)

“Gülelim eğlenelim kâm alalım dünyadan

Ma-i tensim içelim çeşme-i nev peydâdan

Görelim abu hayat aktığın ejderhadan, Gidelim servi revânım yürü Sadâbâd’a...” (s. 27)

Eserin başında büyüleyici güzelliği ile göz kamaştıran İstanbul şehri ve lâle bahçeleri eserin sonunda isyancılar tarafından yağmalanır, yok edilir.

ZAMAN:

Çift zamanlı tarihî bir oyun olan bu eserdeki olaylar, hem hâlde hem de tarihî bir zamanda geçer. Oyunun şimdiki zamanında Şebnem ve Şinasi arasındaki aşk

anlatılırken tarihî zamanda da bu ikilinin okudukları Lâle Devri¹⁴¹ anlatılır. III. Ahmet 1718 – 1730 yıllarını kapsayan bu dönemin padişahı, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ise onun sadrazamıdır. Dönemin en belirgin özelliği eğlence âlemlerinin, zevk ve sefâların düzenlenmesidir. Oyunda da devrin özelliğine uygun olarak eğlence âlemlerine geniş bir yer verilir.

III. Ahmet eğlenceye ve sefâyâ önem veren bir padişah olmanın yanı sıra aynı zamanda yenilikçi bir padişaktır. Matbaa ve itfaiye teşkilâtının kurulması bu dönemde yapılan yeniliklerdir; ancak bu yenilikler, sarayın bolluk ve eğlence içinde yaşarken, halkın sıkıntı içinde yaşadığı bir dönemde yapıldığı için halkın tepkisine yol açar. Patrona Halil gibi saraya kin besleyen adamların da öncülüğüyle bu tepki isyana dönüşür ve Lâle Devri olarak anılan bu dönem tarihe gömülür.

¹⁴¹ Osmanlı Devleti'nin 1718- 1730 yılları arasındaki dönemidir. 1718'de Avusturya ve müttefiki Venedik'le imzalanan Pasarofça Antlaşması'nın ardından başlayan uzun barış döneminde başta Haliç ve Boğaziçi olmak üzere iptilâ dercesine varan bir yaygınlıkta lâle yetiştirildiğinden ilk defa Yahya Kemal Beyatlı bu devir için Lâle Devri tabirini kullanmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz: İskender Pala, *“Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 27”*, İst 1996, s. 81-85.) Döneme tarihçi Ahmet Refik Altınay tarafından da bu isim verilmiştir. Damat İbrahim Paşa bir yandan bazı ıslahat hareketlerine girişirken bir yandan da İstanbul'un imarı ile meşgul oldu. Çevresine âlim, şair, musikişinas, hattat vb. gibi bir sanatkârlar grubu toplandı. Padişah III. Ahmet de sanatkâr bir padişaktı ve eğlenceye düşküncü. Böylece İstanbul başta olmak üzere memlekette bir sanat, zevk, eğlence ve kültür hareketliliği baş gösterdi. Sarayda bulunanlar yazın lâle bahçelerinde eğlenceler düzenler, kışın helvâ sohbetleri yaparlardı. Lâle Devri Patrona Halil İsyanıyla son buldu. İbrahim Paşa iki damadı ile birlikte boğduruldu. III. Ahmet tahttan indirilerek yerine I. Mahmud geçirildi. İsyân sırasında o dönemde yaptırılan kasrlar, saraylar yıkılarak tahrip edildi. (Ayrıntılı bilgi için bkz: “Lâle Devri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.6*, Dergâh Yay., İstanbul 1998, s. 64-65).

2.3. MEVLÂNA ÂŞIK VE MÂŞUK

Recep Bilginer, 1992 yılında yazdığı “*Mevlâna Âşık ve Mâşuk*”¹⁴² adlı oyunu iki perdedir. Eserde Mevlâna Celaleddin Rumî’nin büyük kalabalığın ortasındaki yalnızlığının, anlaşılmazlığının dramı anlatılır. Mevlâna’nın Tebrizli Şems’le arkadaşlığı, ona duyduğu derin sevginin yarattığı kıskançlıkları ve onun ortadan kayboluşundan sonra Mesnevî’yi nasıl yazmaya başladığı verilir.

Oyun, 2007 yılında Konya Devlet Tiyatroları’nda sahnelenmiştir.

Oyun adını, iki ana kahraman Mevlâna ve Tebrizli Şems arasındaki aşktan alır; ancak bu aşk ten aşkı değildir. Mevlâna ile Tebrizli Şems gönül yoldaşdır. Tebrizli Şems, dünyada yalnız iki şey olduğunu, bunların da Âşık ve Mâşuk olduğunu Mevlâna’ya söyler:

“Tebrizli Şems: Dünyada iki şey var Celaleddin. Âşık ve Mâşuk.

Mevlâna: Âşık kim, âşık olunan hangisi? Özünde ikisi de birbirinin kişiliğinde erimiş, tek olmuşlardır. İnsan ve Tanrı!.”(s. 5)

ÖZET:

Kalabalığın ortasındaki yalnızlığından kurtulmak isteyen Mevlâna, kendine bir yol gösterici ararken Tebrizli Şems ile karşılaşır. Bu karşılaşmayı her ikisi de iki denizin birbirine kavuşması şeklinde yorumlar. Tebrizli Şems, gerçeğe ulaşmak, ancak birine uymak ve aşkla olur diye düşünürken, Mevlâna o aşkın kendisinde olduğunu söyler ve birbirlerine yoldaşlık etmeye karar verirler.

Mevlâna’nın sürekli Tebrizli Şems ile birlikte olması müridleri ve halkı tarafından yanlış anlaşılır. Sürekli onların aleyhinde konuşup iftira ederler. Bu durumdan Mevlâna’nın hanımı Kerra Hatun ve oğlu Alâeddin Çelebi de rahatsız olur. Bu zahmete daha fazla dayanamayan Tebrizli Şems, Mevlâna’ya eğer yanında kalırsa, herkesten uzak, sadece kendisiyle olup olamayacağını, kendisine selam vermeyenlere onun da selamı kesip kesmeyeceğini sorar; ancak Mevlâna’dan cevap alamayan Tebrizli Şems, Konya’yı terk ederek Şam’a gider. Tebrizli’nin gitmesine çok üzülen Mevlâna ne uyur ne de bir şeyler yer. Müridler, Şems gidince Mevlâna’nın yüzünü büsbütün göremezler. Babasının çok üzüldüğünü gören

¹⁴² Recep Bilginer, “*Mevlâna Âşık ve Mâşuk*”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Mevlâna'nın büyük oğlu Sultan Veled, Tebrizli Şems'i bulup getirir. Böylece iki dost birbirine kavuşur.

Mevlâna, Tebrizli Şems'i Kimya Kız'la evlendirerek sevindirmek ister; ancak bu da kıskançlıkları, dedikoduları önlemeye yetmez. Aksine daha da kötü olur. Küçüklüğünden beri Kimya Kız'da gözü olan Alâeddin bu olayı hazmedemez. Halk, Mevlâna ile Şems'in bağlılığının özünü, bir türlü anlayamadığı için hasede düşer. Müridlerin de şeyhlerinin sadece Şems'le ilgilenip söyleşmesinin kıskançlığıyla öfkeleri artar. Mevlâna ve Şems hakkındaki iftiralar devam eder.

Bir gece, Alâeddin Çelebi ve onun kışkırttığı müridler, hançerle Tebrizli Şems'i öldürürler. Mevlâna, Şems'in bir anda ortadan kaybolmasına bir anlam veremez. Şems'in özlemiyle, gece gündüz semâ edip şiir söyler. Şems'i aramak için iki kez Şam'a gider; ancak onu bulamaz. Sürekli semâ edip şiir söyleyen Mevlâna, o kadar coşar ki coşkusu bütün şehri sarar. Aşk ve âşıklık herkesin mezhebi olur. Mevlâna, Kuyumcu Selahaddin'in dükkânından gelen çekiç seslerinin temposuyla semâ etmeye başlar. Daha sonra onunla konuşmaya başlayan Mevlâna birden sükûnet bulur. Kuyumcu Selahaddin'i müridlerine halifesi olarak gösterir. Bundan sonra da onun çevresinde toplanmalarını, artık kendisinin değil onun şeyh olduğunu söyler. Müridler bu duruma çok sinirlenir. Çünkü onlar, Şems'ten sonra Mevlâna'nın kendilerine kalacağını düşünmüşlerdir. Bu arada, Mevlâna, Tebrizli Şems'i oğlu Alâeddin ve müridlerinin öldürdüğünü öğrenir. Bu yüzden sıtmaya tutulan oğlu Alâeddin, kendisinden af dilemediği için oğlunu affetmez. Mevlâna, oğlu Alâeddin'in yuvaya dönmesini beklerken, onun ölüm haberi gelir.

Mevlâna ve Kuyumcu Selahaddin gönül hoşluğunu halvette bulurlar. Kimseye bakmaz, kimseyle konuşmaz olurlar. Sultan Veled de şeyhin kızı Fatma Hatun'la evlenir.

Huzur ve zevk içinde on yıl geçer. Mevlâna ile Şeyh Selahaddin bu sürede birbirlerinden hiç ayrılmazlar.

Selahaddin'in de ölümüyle Mevlâna iyice çöker. Yeryüzünde onun yerine oturacak kimsenin kalmadığını düşünür. Kuyumcu Selahaddin'in ölümüne gizli gizli ağlar. Tanrı âşığı Çelebi Hüsameddin, Mevlâna'dan Mesnevî'yi yazmasını ister.

Dostlarının yokluğuna daha fazla dayanamayan Mevlâna hastalanır. Mevlâna, aşk derdinin ölümden başka çaresi olmadığını söyler. Şems'in ve Selahaddin'in

seslerini duymaya oğlu Alâeddin'i görmeye başlar. Üçü de ellerini Mevlâna'ya uzatır. Mevlâna, Çelebi'den son gazelini okumasını ister. Çevresindekiler semâ ederken, Mevlâna da kalkıp döner ve ışığının çoğalıp uzaklaşmasıyla Mevlâna görünmez olur.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Eserdeki temel çatışma Mevlâna'nın gönül-fikir yoldaşları ile oğlu Alâeddin ve onun sözünden çıkmayan Mevlâna'nın müridleri arasında yaşanır. Alâeddin, babasının Tebrizli Şems'le karşılaştıktan sonra kendisini ve müridlerini ihmal ettiğini düşünür. Babasının Tebrizli'yi kendisinden daha çok sevdiğini düşünür ve onu çok kıskanır.

Kadı İzzeddin ve Mevlâna arasındaki çatışma da eserde görülen bir diğer çatışmadır. Kadı İzzeddin çok fazla bilgiye sahip olmamasına rağmen kibirli biridir. Mevlâna ise çok bilgilidir buna rağmen çok alçakgönüllüdür.

Çözüm:

Mevlâna ilk defa kendisini anlayan biriyle karşılaşır. Tebrizli Şems ile Mevlâna birbirleriyle sohbet etmekten çok hoşlanır. Bu yüzden sürekli birlikte vakit geçirirler. Mevlâna müridleri ile hiç ilgilenmez. Müridleri Mevlâna'yı Tebrizli Şems ile paylaşmak istemezler. Bu yüzden onu kaçırmak için türlü cefalar ederler. Tebrizli bir ara yapılanlara dayanamayarak Şam'a gider; ancak Mevlâna'nın isteği üzerine geri döner. Bu sefer müridler Alâeddin'le birlik olup onu öldürerek Tebrizli'den kurtulurlar; ancak bir süre sonra Tebrizli'nin yerini Kuyumcu Selahaddin alır ve Mevlâna yine müridleriyle ilgilenmez. Hatta Selahaddin'in yeni şeyhleri olduğunu söyler. İlk başlarda Selahaddin'i de öldürmeyi planlayan müridler, daha sonra doğru yolu bulurlar.

Mevlâna ve Kadı'nın düşünceleri de çok farklıdır. Kadı, kadınların iyice örtünmeleri için fetva çıkarmaya uğraşırken Mevlâna kadınların özgür olmaları için uğraşır. Büyük vezir Mevlâna'nın düşüncelerine önem verdiği, onun ileri görüşlülüğüne inandığı için Kadı'nın istediği fetvayı çıkarmaz.

KİŞİLER:

Eser, şahıs kadrosu bakımından zengindir. Eserde on yedi kişi rol alır. Kahramanların çoğu eğitilmiş, bilgili kişilerdir. Eserde iyi karakterlerin yanı sıra kötü karakterler de vardır. Bunlar Mevlâna'yı anlamayan oğlu Alâeddin ve onun müridleridir; ancak eserin sonunda müridleri de doğru yolu bulur.

Mevlâna: Oyunun ana kahramanıdır.¹⁴³ Konya'da medresesi vardır. Burada müridlerine ders verir, onlarla sohbet eder, camide vaaz verip bazı din konularında fetva verir. Mevlâna'nın bir sürü müridi olmasına rağmen o bu kalabalığın içinde kendini yalnız hisseder; kendisini anlayabilecek birinin varlığını ister. Meydanda karşılaştığı Tebrizli Şems ile konuşması üzerine aradığı, kendisini boşluktan kurtaracak kişinin Tebrizli olduğunu düşünür. Tebrizli'yi medresesine götürür ve söyleşmeye başlarlar. Tebrizli, Mevlâna'ya kalıplardan kurtulmasını, söylenmeyi bilip görünmeyi görmesini, duyulmayı duymasını, aklın ötesine, duygu denizine, aşk denizine ulaşmasını öğütler. Kendisine bir yol gösterici arayan Mevlâna, Tebrizli Şems'i bulunca iki deniz birbirine kavuşur. Mevlâna ve Tebrizli, etrafındakilerle hiç ilgilenmeden sadece birbirleriyle sohbet ederler. Böylece dostlukları daha da ilerler; ancak Konya halkı ve Mevlâna'nın müridleri bu durumu kabullenemez. Çünkü Mevlâna, Tebrizli Şems geldiğinden beri müridlerine de ders vermez olmuştur. Bu durum halk arasında dedikodulara neden olur. Müridler ise şeyhleri Mevlâna'yı

¹⁴³ Bütün çağlara tuttuğu hoşgörü, neşe ve umut meşalesi gibi yüce kişiliği ile kendi çağını da aydınlatmış, İslâm dünyasının büyük mutasavvıf, mütefekkir ve şairlerinin önde gelenlerinden biri olan Mevlâna 30 Eylül 1207'de Belh şehrinde doğmuştur. Mesnevî'nin girişinde adını Muhammed b. Hüseyin el-Belhî diye kaydetmiştir. Lakabı Celâleddin'dir. 'Efendimiz' anlamındaki 'Mevlâna' unvanı onu yüceltmek maksadıyla söylenmiştir. Ayrıca doğduğu şehre nisbetle 'Belhi' olarak anıldığı gibi hayatını geçirdiği Anadolu'ya nisbetle 'Rûmî, Mevlâna-i Rûmî ve müderrisliği sebebiyle 'Molla Hünkâr', 'Molla-yı Rûm' gibi unvanlarla da zikredilmektedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz: "Mevlâna", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 29*, İst 1996, s.441-448.) Babası Bahaüddin Veled'inin sarayla arası açıldıktan sonra Belh'ten göç etmeğe mecbur kalırlar. Böylece muhtelif memleketlerde dolaştıktan sonra nihayet Türkiye'ye gelmiş, yedi sene kadar Larende'de kalarak, Selçuk hükümdarı Alâüddin Keykubad'ın ısrarlı daveti üzerine Konya'ya yerleşmişlerdir. İlk fikir terbiyesini babasından, devrin büyük adamlarından ve uzun zaman devam ettiği Şam ve Halep medreselerinden alan Mevlâna, Konya'da ölen babasının yerine müderris olmuştur. Ana dili olan Türkçeden başka Arapça, Farsça, İbranice ve Yunancayı da bilen Mevlâna devrinin en geniş bilgisine sahip bir müderristi. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Kaplan, "Mevlâna", *Nesillerin Ruhü* Dergâh Yay., 9.Basım, İstanbul 2005, s. 203-218.) Babası gibi Ortaçağ ilimlerini okutan bir âlim olan Mevlâna'nın karşısına Tebrizli Şems'in çıkıp 'akıl' yerine 'aşk'ın, 'kitap' yerine 'şahsî hayat tecrübesi'nin önemini göstermesiyle Mevlâna'nın hayatı büyük ölçüde değişikliğe uğrar, halkla alâkasını keser, medresedeki derslerini ve müridleri irşad işini bir yana bırakarak bütün zamanını Şems ile sohbet ederek geçirir. Zamanın Konya, Anadolu ve İslâm dünyasının dervişleri tarafından taşsız bir maneviyat sultanı olarak bakılan Mevlâna 17 Aralık 1273'te Konya'da vefat eder. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Kaplan, "Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, Dergâh Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2004, s. 87-97.)

kendilerinden alan Tebrizli Şems'ten intikam almak isterler. Tebrizli kendisine yapılan cefalara daha fazla dayanamayıp Şam'a gider. Mevlâna, Tebrizli Şems'in gidişine çok üzülür. Büyük oğlu Sultan Veled'den onu bulup getirmesini ister. İki gönül yoldaşı tekrar bir araya gelir. Mevlâna, Tebrizli Şems'i kimsesiz bir kız olup, kendileriyle birlikte yaşayan Kimya Kız'la evlendirir; ancak Tebrizli'nin Kimya Kız'la evlenmesi de dedikoduları, fitneyi önlemeye yetmez. Halk, Mevlâna ile Şems'in bağlılığının özünü anlayamaz. Mevlâna'nın küçük oğlu Alâeddin Çelebi ve müridler, Tebrizli'yi öldürmeye karardır. Bir gece Şems Mevlâna'nın yanından çıktığında onu öldürürler.

Mevlâna, Şems'in özlemiyle gece gündüz semâ edip şiir söyler. Çarşıdaki Kuyumcu Selahaddin'in dükkânı önünde semâ eder ve onunla halvete başlar. Müridlerine de yeni şeyhlerinin Selahaddin olduğunu söyler. On yıl boyunca Selahaddin ve Mevlâna birbirlerinden hiç ayrılmazlar. Selahaddin'in ölümünden sonra Mevlâna onun yerini dolduramaz, bu yokluk ona ağır gelir, yatağa düşer. Mevlâna sona yaklaştığını hisseder. Bu dönemde Çelebi Hüsameddin ondan Mesnevî'yi yazmasını ister.

Mevlâna, Şems, Kuyumcu Selahaddin ve oğlu Alâeddin'in ellerini kendisine doğru uzattığını görür. Sonra da ışıkla birlikte görünmez olur.

Tebrizli Şems: Tanrı'ya kendisini onun velîleriyle yoldaş etmesi için yalvardıktan sonra kendini Konya'da bulur. Meydanda Mevlâna ile karşılaşır ve aradığı velînin o olduğunu anlar. Mevlâna ile güzel bir dostluk kurar; ancak onların fikir, gönül yoldaşlığının özünü; halk ve Mevlâna'nın müridleri anlayamaz. Halk arasında ikisi hakkında hoş olmayan söylentiler dolaşır. Mevlâna'nın müridleri, Tebrizli'nin şeyhleri Mevlâna'yı ellerinden aldığını düşünür; çünkü Mevlâna Tebrizli Şems'le karşılaştıkları günden beri müridleri ile ilgilenmez olur. Onun için önemli olan sadece Tebrizli Şems'tir. Bu durum, müridlerin Tebrizli'ye öfkelerini daha da artırır. Tebrizli, bu duruma dayanamayıp Mevlâna'yı terk ederek Şam'a gider.

Mevlâna'nın, Tebrizli'nin yokluğuna dayanamayarak oğlu Sultan Veled'i onu getirmesi için Şam'a göndermesi üzerine Tebrizli Şems, Mevlâna'ya döner. Mevlâna ve Tebrizli halvetlerine kaldıkları yerden devam ederler. Mevlâna, Tebrizli'yi Kimya Kız'la evlendirir. Bu durum, küçüklüğünden beri Kimya Kız'ı seven Mevlâna'nın

küçük oğlu Alâeddin Çelebi'nin Tebrizli Şems'e öfkesini daha da artırır. Alâeddin müridleri de etrafında toplayarak Tebrizli Şems'i öldürür.

Sultan Veled: Mevlâna'nın büyük oğludur. Babasının fikirlerine, yaptıklarına karşı saygılıdır. Mevlâna'yı anlayabilen ender insanlardan biridir. Babasının gönül yoldaşı olan Tebrizli Şems, onun şeyhidir. Halk ve müridlerin yaptığına dayanamayarak Şam'a giden şeyhi Tebrizli'yi babasının isteği üzerine geri getirir. Bu sefer Şems ve Mevlâna daha çok birbirine bağlanır. Bu yüzden Mevlâna'nın küçük oğlu ve müridler onu öldürür. Sultan Veled, Şems'in başına gelenlerden haberdardır, olanları babasına anlatır.

Tebrizli'nin ölümünden sonra Kuyumcu Selahaddin'le dostluk kuran Mevlâna, Sultan Veled'e onun yeni şeyhi olduğunu söyler. Bir süre sonra Sultan Veled, şeyhinin kızı Fatma Hatun'la evlenir.

Alâeddin Çelebi: Mevlâna'nın küçük oğludur. Ağabeyi Sultan Veled'den çok farklı bir kişiliğe sahiptir. O da Mevlâna'nın müridleri gibi Tebrizli'nin, babasını kendilerinden aldığı düşünür. Ona göre, Mevlâna, Tebrizli yüzünden yoldan çıkmıştır, bu duruma bir çare bulmak gerektiğini düşünür. Tebrizli'yi oradan kaçırmak için her şeyi yaparlar ve en sonunda istediklerine ulaşırlar. Çünkü Tebrizli kendisine yapılanlara daha fazla dayanamayarak Şam'a gider; ancak Mevlâna'nın isteği üzerine Sultan Veled'in onu geri getirmesiyle, Alâeddin ve müridlerin rahatı yeniden kaçır. Bu sefer Alâeddin, Tebrizli'ye daha öfkeli. Çünkü Mevlâna, onu Alâeddin'in küçüklüğünden beri sevdiği Kimya Kız'la evlendirmiştir. Alâeddin, Tebrizli'nin hem babasını hem de sevdiği kızı elinden aldığı düşünür. Bu yüzden müridlerle birlik olarak Tebrizli'yi öldürür. Daha sonra kendisinden de bir haber alınamaz. Çelebi Hüsameddin, onun sıtmaya tutulduğunu haber verir. Mevlâna, oğlu kendisine gelirse onu bağışlamaya hazırdır; ancak O gitmemekte direnir. Alâeddin'in kendisi yerine ölüm haberi gider.

Kerra Hatun: Mevlâna'nın eşidir. Mevlâna'nın Tebrizli Şems ile olan yakınlığı onu da rahatsız eder. Konya halkının dilindeki dedikodulardan çok etkilenir. Mevlâna'nın, kadın olarak bile kendisiyle ilgilenmemesi canını sıkır. Müridlerin öfkesinden çekinen Kerra Hatun, Mevlâna'ya bir kötülük yapmalarından korkar. Tebrizli ile Kimya Kız'ın evleneceğini duyan Kerra Hatun, Tebrizli'ye başka bir eve taşınmasını söyler; ancak Tebrizli Mevlâna'dan uzakta olmak istemez.

Kerra Hatun, halkın sürekli Mevlâna'yı konuşmasından sıkılır. Gürcü Hatun'a dert yanar. Gürcü Hatun ise Kerra Hatun'a yol gösterir, ona nasıl davranması gerektiğini anlatır. Kerra Hatun, onun sayesinde Mevlâna'ya karşı tutumunu değiştirmeye karar verir. Ve böylece onu anlayabildiği ölçüde mutluluğa erişir. Mevlâna'nın ölmesi onu çok üzer.

Kimya Kız: Mevlâna'nın medresesinde küçüklüğünden beri onlarla birlikte yaşayan kimsesiz bir kızdır. Mevlâna'nın küçük oğlu Alâeddin çocukluğundan beri onu sever. Alâeddin, Kimya Kız'ın Tebrizli Şems'e hizmet etmesini istemez. Kimya Kız ise Tebrizli Şems'i çok sever. Çünkü Tebrizli, ona babacan ve güler yüzlü bir şekilde bakar. Medresede kendisini adam yerine bir tek o koyar. Karşısına oturup ona hikâyeler anlatır.

Alâeddin, Kimya Kız'dan casusluk yapmasını ister; ancak o kabul etmez. Alâeddin'in kötü birisi olduğunu düşünür. Mevlâna'yı üzdüğü için ona düşman olur.

Mevlâna, Tebrizli Şems'i Kimya Kız'la evlendirir. İkisi de iyi niyetli insanlar oldukları için iyi anlaşır. Kimya Kız, sadece Tebrizli'nin kendisini sevmesini ister. Daha sonra Kimya Kız hastalanır ve ölür.

Kuyumcu Selahaddin: Mevlâna'nın şeyhi Seyyid Bürhaneddin'e müridlik eder. Daha sonra köyüne çekilir. Konya'ya döndüğünde ise kuyumculuğa başlar.

Tebrizli Şems'in öldürülmesinin ardından Mevlâna öyle bir coşar ki sürekli semâ eder. Yine Mevlâna'nın coşup semâ ettiği bir günde Kuyumcu Selahaddin'in dükkanının önünde durması üzerine Kuyumcu Selahaddin ve Mevlâna karşılaşır ve birlikte semâ etmeye başlarlar. Mevlâna, Selahaddin Hazretleri'nin halifesi olduğunu söyler. Mevlâna'nın coşkunluğu Selahaddin ile sükûnete dönüşür. Müridlerine bundan sonra onun etrafında toplanmalarını söyler. Onun yeni şeyhleri olduğunu belirtir. İlk başta Kuyumcu Selahaddin'e de düşman olan müridler sonradan kendilerini ona affettirirler. Böylece huzur ve zevk içinde on yıl geçer. Mevlâna ile Şeyh Selahaddin bu sürede birbirlerinden hiç ayrılmazlar. Mevlâna Kuyumcu Selahaddin'in ölümüne çok üzülür. Selahaddin'in vasiyeti üzerine cenazesi defler, kudümler çalınarak kaldırılır.

Muineddin Pervane: Büyük vezirdir. Konağında Mevlâna, Kadı İzzeddin, Papaz, Tebrizli Şems, hoca, devlet ve ilim adamlarına ziyafet verir. Muineddin Pervane, Mevlâna'yı sever ve onun görüşlerine saygı duyar. Kadı rebabın

yasaklanmasını istediğinde, Mevlâna'nın sevdiği bir şeyi yasaklayamayacağını söyler. Kadınların vücutlarını gizleyip, yüzlerini örtmelerini isteyen Kadı'ya, Mevlâna'nın onayını almadan böyle bir şey yapamayacağını söyler.

Muineddin Pervane'ye göre bilginler o ülkenin beyni, şairler de dilidir. Gerçek din adamı ise vicdanı. Bu üçünün desteği olmadan, devletin ayakta duramayacağını düşünür.

Mevlâna ve Tebrizli Şems ile biraz sohbet eden Muineddin Pervane, aşk yolunda onlara ulaşmayı ister.

Kadı İzzeddin: Kadı İzzeddin, Alâeddin Süryanos'u, "Mevlâna Allah'tır" dediği için asmaya kalkar. Yeterli bilgisi olmadığı için Mevlâna'nın söyledikleri onun kafasını karıştırır.

Kadı, kadınların başlarının açık olarak salına salına çarşıdan geçmesinden rahatsız olur. Kadınların bu şekilde, erkeklerin iştahlarını kabarttıklarını düşünür. Bu yüzden kadınların iyice örtünmesi için fetva çıkarmayı plânlar; ancak vezir Muineddin Pervane, Mevlâna'nın onayı olmadan böyle bir şey yapmaz.

Alâeddin Süryanos: Mevlâna Allah'tır dediği için Kadı İzzeddin tarafından asılmak istenir. Aslında Süryanos'un anlatmak istediği başkadır; ancak Kadı bilgisizliğinden söylenenleri yanlış anlar ve onu Mansur'a benzetir. Süryanos daha önce kâfirdir. Mevlâna sayesinde Tanrı'yı inanır. Bu durumu anlamayan Kadı'ya Mevlâna durumu anlatmaya çalışır. Mansur'un "Ben Hakk'ım" demekle alçakgönüllülük ettiğini, eğer Tanrı'nın kuluyum deseydi evrende iki varlığı kabul etmiş olacağını, oysa "Ben Hakk'ım" diyerek kendi varlığını yok ettiğini yani ben yokum; o var demek istediğini anlatır.

Alâeddin Süryanos, Mevlâna'yı çok sevdiği için, müridlerin Kuyumcu Selahaddin'i öldürme plânlarını ona anlatır.

Gürcü Hatun: Büyük vezir Muineddin Pervane'nin eşidir. Mevlâna'nın kadın müridlerinden biridir. Onun şiirlerini ezbere bilir. Gürcü Hatun, Kadı İzzeddin'in fetva çıkarma peşinde olduğunu ve Mevlâna'dan yardım beklediklerini söyler. Mevlâna, müridlerine diğer kadınları örtünmeye tepki göstermeleri için ikna etmelerini söyler.

Gürcü Hatun, dedikodular yüzünden halk içine çıkamadığını söyleyen Kerra Hatun'a yol gösterir. Ona Mevlâna'nın yanında olmasını öğütler.

Gevher Hatun ve Fahrünnisa: Mevlâna'nın kadın müridleridir.

Papaz: Kendisi Hıristiyan, Mevlâna Müslüman olmasına rağmen, onu çok sever. Mevlâna'nın engin görüşüyle Konya halkına neşe ve kaynaşma getirdiğini, kendisinin cemaatine, Mevlâna'nın dindaşlarına verdiğini veremediğini düşünür. Huzura kavuşmak için dinini değiştirip Mevlâna'nın müridi olmayı bile düşünür. Mevlâna, ona dinini değiştirmeden de müridi olabileceğini söyler.

Papaz, medreseye, Mevlâna kiliseye dost evine gelir gibi girer çıkarlar. Papaz, Mevlâna'yı çok sever ve ondan çok şey öğrenir.

Çelebi Hüsameddin: Mevlâna'nın iyiliğini isteyen Tanrı âşığıdır. Mevlâna'ya Tebrizli Şems'in Şam'dan gönderdiği mektubu okur. Mevlâna'nın ölüm döşeginde olduğu dönemde, ondan Mesnevî'yi yazmasını ister. Bu kitap sayesinde âşıklarının, onun düşüncelerini okumasını ister.

Mevlâna ilk on sekiz beytin yazılı olduğu kâğıdı ona verir ve yazarsa gerisini söyleyeceğini belirtir. Çelebi de kabul eder.

Müridler: Mevlâna'nın medresedeki müridleridir. Mevlâna'nın sadece kendilerine ders vermelerini isterler. Tebrizli Şems'in Mevlâna ile dostluğunu çok kıskanırlar. Çünkü Mevlâna, o geldiğinden beri müridleriyle ilgilenmez olur. Müridler ise şeyhleri Mevlâna'nın sadece kendilerine kalmasını ister; ancak istekleri gerçekleşmeyince Tebrizli'yi oradan uzaklaştırmak için her şeyi yaparlar. İlk başta başarılı olmalarına rağmen Tebrizli'nin yeniden dönmesi üzerine çareyi onu öldürmekte bulurlar. Tebrizli'yi öldürmekle şeyhleri Mevlâna'nın kendilerine kalacağını düşünerek yanılırlar. Çünkü Mevlâna bu sefer de Kuyumcu Selahaddin'le halvettedir.

Semazenler: Oyunda semâ eden kişilerdir.

MEKÂN:

Eserdeki ana mekân Mevlâna'nın Konya'daki medresesidir. Oyunun birinci bölümünün birinci tablosunda mekân şöyle verilir:

“Eski Konya’da küçük bir meydan. Bu meydana, dikey olarak iki sokak inmektedir. Sokağın birincisinden Mevlâna, ikincisinden Tebrizli Şems, meydana doğru yürümektedir.” (s. 1)

II. Tabloda ise: *“Medresede, odanın bir bölümü ve medresenin avlusu. Avluda müridler sessiz, çeşitli işler yapmaktadır. Arada bir odanın önünde durup, içeride konuşulanları duymaya çalışırlar. Sonar işlerine devam ederler. Odada, Tebrizli Şems ile Mevlâna oturmuşlar, konuşmaktadırlar.”* (s. 2)

III. Tabloda ise medresede Mevlâna'nın oturduğu bir oda verilir.

IV. Tabloda yine medresenin odalarından biri kullanılmıştır.

V. Tabloda mekân çarşıdır. Çarşı eserde şöyle tasvir edilir.

“Kuyumcu, Bakırcı, Hallac, Saraç, Yemenici vb. Dükkânlar. Çarşı esnafı, dükkânlarının önündedir. Bunlar, Mevlâna'nın müridleri olan esnaftır. Yolun ortasında Darağacı kurulmuştur. Alâeddin Süryanos elleri arkada bağlanmış, ip boğazına geçirilmiştir. Çarşıda yalnız Kuyumcu Seklahaddin, dükkânında çalışmaktadır. Günlük hareket. Kadı İzzeddin, darağacının yanında öfkeli, ayakta.” (s. 19)

VI. Tabloda mekân büyük vezirin konağıdır:

“Büyük vezir Muineddin Pervane'nin konağında, büyük bir oda. Yer minderleri. Muineddin Pervane'nin oturduğu yer ötekilerden yüksekçe.

Konuklar: Mevlâna, Kadı İzzeddin, Papaz, Hoca, devlet ve ilim adamları, Tebrizli Şems.

Hepsi oturmaktadır.

Mevlâna, Muineddin Pervane'nin yakınından kalkar. Tebrizli Şems'in oturduğu kapının yanına giderek oturur.” (s. 25)

VII. Tabloda dekor aynıdır.

VIII. Tabloda dekor yine medresenin odalarından biri ve avlusudur.

Tablo dokuz ve onda dekor yine medresenin odalarından biridir; ancak odadaki kişiler farklıdır.

On birinci tabloda ise mekân, Konya'nın dışardan görünümüdür:

“Şehir dışında bir yer. Uzaktan Konya'nın minareleri ve evlerin damları görünür.” (s. 47)

II. Bölümün ilk dört tablosunda medresenin çeşitli odaları mekân olarak kullanılmıştır.

Beşinci tablodaki olaylar ise çarşıda geçer.

Altıncı ve yedinci tablolardaki olaylar medresenin çeşitli bölümlerinde geçer.

Sekizinci tablodaki olaylar çarşıda geçer.

Dokuzuncu tabloda dekor yine medresedeki odalar ve medresenin avlusudur; ancak bu bölümlerde Mevlâna hasta olduğu için medresenin avlusunda eskisi gibi müridler çalışmaz. Aksine avlu boş ve sessizdir.

Onuncu tabloda dekor medresenin odalarından biridir. Odanın tasviri şöyle verilmiştir:

“Eşyasız, alabildiğine geniş bir oda. Odanın ortasında yatak yerine kullanılan bir sedir. Boşluk ve sonsuzluk. Mevlâna, yüzü salona dönük, hasta yarı uzanmış tır. Uzaktan inilti hâlinde rebab sesi duyulur. Sonra, yakından ve kuvvetli. Kerra Hatun başucunda, Mevlâna'nın başına ıslak bez koymaktadır. Çelebi Hüsameddin, yanına diz çökmüş, söylediklerini yazmaya hazır. Sultan Veled ayak ucunda.” (s. 104)

ZAMAN:

Eserin başından sonuna kadar geçen süre yaklaşık 12 yıldır. Eser, Mevlâna'nın Tebrizli Şems ile tanışmasıyla başlar. Tarihî kaynaklara göz attığımızda Mevlâna ve Tebrizli Şems 1244¹⁴⁴ yılında karşılaşır. Mevlâna'yı Tebrizli Şems'ten ayırmak isteyen müridleri, Tebrizli'yi türlü kötülüklerle oradan uzaklaştırmaya çalışırlar. Tebrizli bir dönem dayanamayıp Şam'a gider; ancak Mevlâna'nın isteği üzerine geri getirilir ve sadece Mevlâna için iki yıldır gördüğü bütün kötülüklerle baş etmeye çalışır.

“Tebrizli Şems: Hep, döktüğün bu dillerle, beni geri getirdin buraya. Sana geldim. Ama iki yıldır, hep acı çekiyorum. Sen olmasaydın, bu Konya'ya altınla döşeseler katlanmazdım o zahmetlere. Densiz bir çocuk için, Mevlâna gibi bir Tanrı erini bırakmazdım.” (s. 79)

Tebrizli bu sözlerinden bir süre sonra Mevlâna'nın müridleri tarafından öldürülür. Mevlâna, Tebrizli'nin ölümünden bir süre sonra onun yokluğunu Kuyumcu Selahaddin ile doldurur ve böylece huzur içinde on yıl geçirirler. Ve oyun Mevlâna'nın ölümüyle sona erer. Mevlâna 17 Aralık 1273¹⁴⁵ tarihinde vefat ettiğine

¹⁴⁴ “Mevlâna”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. 6*, Dergâh Yay., İstanbul 1998, s. 306.

¹⁴⁵ “Mevlâna”, *a. g.m.*, s. 298.

göre 1244-1273 tarihleri arasında otuz yıllık bir süreci kapsayan oyun zamanda sıçramalar yapılarak on iki yıl şeklinde verilir.

“Sultan Veled: Böylece huzur ve zevk içinde. On yıl geçti. Mevlâna ile Şeyh Selahaddin bu sürede birbirlerinden hiç ayrılmadılar.” (s. 97)

Tebrizli Şems’in öldürülmesi gizli bir olay olduğu ve kimsenin bilmesi istenmediği için cinayet gece işlenir. Çünkü seçilen zaman bu işler için uygundur.

2.4. SAVAŞTAN BARIŞA AŞKTAN KAVGAYA

Recep Bilginer 1996 yılında yazdığı “*Savaştan Barışa Aşktan Kavgayı*”¹⁴⁶ isimli iki perdelik tarihî bir dram olan eserinde Mustafa Kemal Atatürk’ün Latife Hanım ve Fikriye Hanım ile ilişkilerini ve dava arkadaşlarıyla mücadelesini anlatır.

“1997 yılında Atatürk Araştırma Merkezi’nin tertiplelediği Sanat Eserleri yarışmasında en iyi oyun ödülünü alan eser, devlet tiyatroları ve özel tiyatrolarda birçok kez sahnelenmiştir.”¹⁴⁷ 1997-1998 tiyatro sezonunda Üsküp Halklar Tiyatrosu’nda sahnelenmiştir.

Yazar, kendisi için özel bir yeri olduğunu söylediği bu eseri yazarlık hayatının bir özeti olarak görür. Belgelere dayanarak bir oyun yazan Bilginer, bu oyun hakkında şunları söyler:

“Böyle bir piyes yazmak, bir cesaret işiydi; çünkü büyük bir risk taşıyordu, Laik, demokratik Cumhuriyetin kurucusu, vatanın kurtarıcısı, inkılâpların yapıcısı Atatürk’ün düşmanları da vardır, sevenleri de. Özellikle kendileri Atatürk’ü tekelleri altına almak isteyen kimi Atatürkçüler bile kendilerinden önce benim böyle bir eser yazmamı çekemediler. Nitekim ön safta Atatürkçü geçinenler bile eseri tiyatrodan görmeye gelmediler.

“*Savaştan Barışa Aşktan Kavgayı*” belgelere dayalı bir dramdır. Çok yerde belgelerden yararlandım. Kimi boşluklara Atatürk böyle yapardı diye uygun sözler buldum. Yazmak iki yıl sürdü. Ama araştırması daha uzundu. Onun hakkındaki hemen hemen bütün kitapları inceledim.”¹⁴⁸

İzmir’in düşman işgalinden kurtuluşundan sonraki Mustafa Kemal Atatürk’ün hayatının anlatıldığı eserde artık savaş sona ermiş barış adımları atılmaya başlanmıştır; Mustafa Kemal’in yeni bir devletin kuruluşu esnasında çektiği sıkıntılar “savaştan barışa”; ancak Paşa Uşakizâdeler’in İzmir’deki köşkünü karargâh olarak kullandığı dönemde âşık olduğu Latife Hanım’la mutlu bir şekilde başlayan bir aşkın hüznü sonu ise “aşktan kavgayı” giden yoldur. Bu yüzden eser “*Savaştan Barışa Aşktan Kavgayı*” adını almıştır.

¹⁴⁶ Recep Bilginer, “*Savaştan Barışa Aşktan Kavgayı*”, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997.

¹⁴⁷ Zeki Taştan, “*Recep Bilginer’in Tiyatroları*”, Kitabevi Yayınları, İstanbul Temmuz 2008, s. 17.

¹⁴⁸ Özlem Yurtsever, a.g.tez, s.78.

ÖZET:

İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşundan sonraki dönemde Mustafa Kemal, İzmir'de Başkomutanlık Karargâhı'nda son gelişmeleri değerlendirirken İzmirli Uşakizâdeler'in kızı Latife Hanım'dan bir mektup alır. Mustafa Kemal'e hayran olan Latife Hanım, Mustafa Kemal'e konağını başkomutanlık karargâhı yapmasını teklif eder. Böylece kendisi de ona daha yakın olacaktır.

Mustafa Kemal, Yaver Salih'e Uşakizâdeler hakkında bir araştırma yaptırdıktan ve konağın durumu hakkında bilgi toplattıktan sonra Latife'nin teklifini kabul eder. İzmir'deki bu köşk bir süre karargâh olarak kullanılır. Mustafa Kemal'e âşık olan Latife, bu süre zarfında sadece ona yakın olmakla kalmaz, onu etkilemeyi de başarır. Latife Hanım yabancı dil bildiği için Mustafa Kemal'e sekreter olarak da hizmet eder. Mustafa Kemal, Ankara'ya dönerken Latife'den kendisini beklemesini ister.

Çankaya Köşkü'nde annesi Zübeyde Hanım, kardeşi Makbule Hanım ve köşkte uzun zamandır kalan, Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı günlerinde her türlü cefasını çeken Fikriye Hanım onun gelmesini bekler. Sessiz ve çekingen bir yapıda olan Fikriye Hanım, derin bir aşkla bağlı olduğu Mustafa Kemal'le birlikte olacağı günlerin hayaliyle yaşar.

Mustafa Kemal, Ankara'ya döndüğünde annesi, kardeşi ve Fikriye Hanım'la hasret giderir. Daha sonra da annesine Latife Hanım'dan söz eder. Hasta olan Fikriye, Paşa'nın Latife Hanım'la ilişkisini öğrenince durumu daha da kötüleşir. Mustafa Kemal, Latife ile evlenmeyi düşünmekle birlikte Fikriye'yi de kırmamaya çalışır. Mudanya Sözleşmesi hazırlanırken Bursa'ya gitmeyi düşünen Mustafa Kemal, Fikriye'yi de yanında götürür ve sonra onu tedavi olması için Münih'e sanatoryuma gönderir. Bu arada Zübeyde Hanım da hem sağlık kontrolü hem de Latife'yi merak ettiği için İzmir'e gelir ve Latife Hanım'ın evinde konuk olur. Latife Hanım'ı gözü tutmayan Zübeyde Hanım, düşüncelerini oğluna söyleyemediği için ölür.

Oyunun ikinci perdesinde Latife Hanım ve Mustafa Kemal evlilik hazırlıkları yapar. Latife Hanım çok mutludur. Hayatı savaşlar ve çekişmeler içinde geçen Mustafa Kemal, yuvasında sakin bir yaşam sürmek ister. Karısından da kendisine destek olmasını bekler. Latife Hanım ise Paşa'nın yalnız kendisiyle ilgilenmesini ister. Mustafa Kemal'in her gece tertip edilen içkili-yemekli akşam toplantılarına

gitmesi Latife'yi rahatsız eder. Kocasını bu konularda sınırlamaya başlayınca huzursuzluk artar.

Bu arada Paşa'nın evlendiğini gazeteden öğrenen Fikriye Hanım, tedavisini yarım bırakarak Ankara'ya döner. Latife Hanım, köşke gelen Fikriye Hanım'ı başlangıçta iyi karşılar hatta onu misafir eder; ancak kıskançlığı arttıkça onu eve almaz. Bu duruma dayanamayan Fikriye Hanım intihar eder.

Mustafa Kemal, bir yandan yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili sıkıntılarla mücadele ederken diğer taraftan Latife Hanım'la boğuşmaya devam eder. Gittikçe hırçınlaşan Latife Hanım, anne ve babasının uyarılarına da kulak vermez. Mustafa Kemal'i arkadaşlarından uzaklaştırmaya çalışır. Mustafa Kemal, üzerindeki baskının arttığını görünce ondan ayrılmaya karar verir. Latife Hanım'ın bu karara karşı döktüğü gözyaşlarıyla oyun sona erer.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma: Eserde aynı erkeği, Mustafa Kemal Paşa'yı seven Latife Hanım ve Fikriye Hanım arasında bir çatışma yaşanır. Fikriye Hanım, Kurtuluş Savaşı boyunca Mustafa Kemal'i yalnız bırakmaz, maddî ve manevî anlamda ona hep destek olur. Fikriye Hanım vefalı, sabırlı, hassas, sürekli sıkıntı çeken terk edilmiş yetim bir bayandır. Latife Hanım ise İzmirli zengin bir ailenin Londra'da eğitim görmüş, Fransızca ve İngilizceyi ana dili gibi konuşan, bilgili, görgülü, etkileyici, hırçın, kıskanç ve karpisli bir bayandır. Mustafa Kemal'e hayran olan Latife Hanım onunla bir araya gelebilmek için köşklerini başkomutanlık karargâhı yapılmasını teklif eder ve onu etkilemek için uğraşır.

Eserde görülen çatışmalardan biri de İsmet Paşa ve Rauf Bey arasında yaşanır. Mustafa Kemal, Lozan'a kurul başkanı olarak hazırlanan Rauf Bey yerine daha çok başarılı olacağına inandığı İsmet Bey'i seçer. İkisi arasında Paşa'ya daha yakın olabilme çekişmesi yaşanır.

Eserde Mustafa Kemal ve meclisteki arkadaşları arasında da bir çatışma yaşanır. Mustafa Kemal'in olağanüstü yetkileri kendinde toplaması bazı arkadaşlarının yönetimin tek bir kişide toplanacağı yani Mustafa Kemal'in diktatör olacağı konusunda kuşkuları vardır.

Çözüm: Mustafa Kemal de batı eğitimi almış, bilgili, görgülü, kendisine hayran olan bu genç kızdan kısa sürede etkilenir. Mustafa Kemal'i çok seven ve yıllardır onunla evlenmenin hayaliyle yaşayan Fikriye Hanım, onun İzmirli zengin bir kızla ilgilendiğini duyunca çok üzülür; ancak İzmirli zengin kızıyla baş edemeyeceğinin de farkındadır. Fikriye Hanım Münih'te tedavi gördüğü sırada Mustafa Kemal, Latife Hanım'la evlenir. Eşinin kendisiyle daha fazla ilgilenmesini isteyen Latife ile Mustafa Kemal arasında anlaşmazlıklar yaşanır. Mustafa Kemal'i herkesten kıskanan, onu kimseyle paylaşmak istemeyen Latife, Fikriye Hanım'ın da ona ulaşmasını engeller, görüşmelerine izin vermez. Bu duruma dayanamayan Fikriye intihar eder. Latife'nin kaprislerine, aşırı kıskançlığına daha fazla dayanamayan Mustafa Kemal bir süre sonra onu boşar. Başlangıçta çatışmayı Latife kazanmış gibi görünse de Fikriye ile yaşadığı Mustafa Kemal'i elde etme çatışmasında ikisi de iyi bir sonuç elde edemez.

Paşa'ya yakın olmaya çalışan Rauf Bey, Lozan'a kurul başkanı olarak İsmet Paşa'nın seçilmesine çok üzülür. Üstelik İsmet Paşa'nın başbakan olan Rauf Bey'e saygılı davranmaması onu daha çok kırar. Bu yüzden İsmet Paşa ile yüz yüze gelmek istemez. Bir de Mustafa Kemal'in barış imzalanır imzalanmaz olağanüstü yetkilerini bırakmaması, bir parti kurup, başına geçmek istemesi üzerine Rauf Bey istifa eder. İsmet Bey daima Mustafa Kemal'in yanında yer alır ve daha sonra da başbakan seçilir.

Mustafa Kemal arkadaşları arasındaki kuşkuları öğrenince çok üzülür. Barış imzalanır imzalanmaz olağanüstü yetkilerini bırakacağını açıklar; ancak bazı olayların da etkisiyle Rauf Bey ve Ali Fuat istifa ederek Mustafa Kemal'in karşısında yer alıp muhalif bir parti kurmak isterler.

KİŞİLER:

Yazarın bu eserinde zengin bir şahıs kadrosu vardır. Tarihî bir oyun olan eserdeki kişiler de tarihî kişilerdir. Oyundaki kahramanlar Türkiye'nin gelişiminde rol oynayan bilgili, aydın, üst tabakada yer alan kişilerdir.

Mustafa Kemal: Oyunun ana kahramanıdır. Mustafa Kemal¹⁴⁹, vatan uğruna her türlü fedakârlığı yapmış ulu bir kahramandır. İleri görüşlü, sabırlı, azimli, aklına koyduğunu yapan, zeki, kararlı, barışsever bir liderdir. Millî Mücadele’yi kazandıktan sonra barış için uğraşır. Uşakizâdeler’in İzmir’deki köşkünü karargâh olarak kullandığı dönemde sürekli yanında bulunan, kendisine hem arkadaş hem yardımcı olan Latife’den çok etkilenir. Bilgisinden, zekâsından, terbiyesinden ve iç güzelliğinden etkilendiği Latife Hanım’la modern Türk kadınına örnek bir Türk kızıyla örnek bir evlilik yapıp; örnek bir aile yaratabilmek için evlenir; ancak Mustafa Kemal bu evlilikte aradığını bulamaz. Çünkü Latife Hanım, Mustafa Kemal’in devlet işleri ve arkadaşlarıyla ilgilenmekten kendisine vakit ayırmadığından şikâyetçi olur.

Savaşta tek bir engeli aşmak, düşmanı yenmek için uğraşan Mustafa Kemal isteğine ulaşır; ancak şimdi ülke yıkık bir hâdedir onarılmak ister. Halk fakir düştüğü için kalkındırmak ister. Şimdi birkaç cephede birden savaşan Mustafa Kemal bir de Latife’nin aşırı kıskançlığı ile boğuşur. Bilimle teknolojiyle çağdaş bir ülke yaratmaya çalışır ve böylece Cumhuriyet’i kurar. Padişahlığı ve halifeliği kaldırarak çağdaşlaşma yolunda önemli adımlar atar.

Bu kadar yorgunluğun arasında Latife’nin aşırı kıskançlığına ve kadınısı kapislerine daha fazla tahammül edemeyen Mustafa Kemal ondan ayrılır.

Latife Hanım: İzmirli zengin bir aile olan Uşakizâdeler’in kızıdır. Kolej eğitiminden sonra Paris’te, Londra’da eğitim görmüştür. Fransızca ve İngilizceyi çok iyi bilir. Bilgili, görgülü, kıskanç ve kapisli bir bayandır. Mustafa Kemal’e hayran

¹⁴⁹ Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk, 1881 yılında Selânik’te doğmuştur. Manastır’ın Kocacık nahiyesinden olan gümrük memuru Ali Rıza Bey ile Langazalı Zübeyde Hanım’ın dördüncü çocuğudur. Asıl adı Mustafa’dır. Mustafa Kemal öğrencilik yıllarından başlayarak kişi için hürriyet, millet için de bağımsızlık ilkesini benimsemişti. Bu sebeple, “İstiklâl ve hürriyet benim karakterimdir” diyordu. Kız kardeşinin belirttiğine göre küçükken erkek çocukların oynadıkları birdirbir ya da uzun eşek oyunu, “Ben sırtıma kimseyi almak için eğilmem.” Diyerek hiç oynamamıştı. Babasının ölümünden sonra da genelde ailesinden uzakta özgürce yaşamıştı. Oldukça geç yaşta evlenmişti. 29 Ocak 1923’te Uşaklıgil ailesinden Latife Hanımla evlenirken bunun gelecekte medenî kanun çerçevesinde kurulacak ailelere örnek olmasını istemişti. Fakat bu evlilik iki buçuk yıl sürmüştü. Bundan sonra da yalnızlığını ve çocuk özlemine giderebilmek için annesi gibi manevî evlât edinmeye yönelmişti. Aydınlanma düşüncesini benimsemiş bir kişi olarak hep aklını kullanmaya özen göstermiş bu sayede silâh arkadaşlarıyla birlikte ülkeyi düşmanlardan kurtarmıştır. Daha sonra da Türkiye’nin çağdaş bir ülke olması için bir çok yenilik yapmıştır. Elli yedi yıllık ömrü hastalıklarla geçen Mustafa Kemal 10 Kasım 1938 Perşembe sabahı 09.05’te hayata gölerini kapadı. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Şerafettin Turan, “Mustafa Kemal Atatürk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C.31*, İstanbul 2006, s. 310-331.)

olan Latife, ona daha yakın olabilmek için İzmir'deki köşklerinin başkomutanlık karargâhı olarak kullanmasını teklif eder. Mustafa Kemal, boynunda kendisinin resmini taşıyan bu kızdan etkilenir ve onun teklifini kabul eder. Latife Hanım, bir süre köşkte kalan Mustafa Kemal'e sürekli hizmet eder. Yabancı dil bildiği için sekreteri olarak da çalışır. Mustafa Kemal, Latife'den annesine söz eder. Annesi sağlık kontrolleri bahanesiyle İzmir'e Latife'yi görmeye geldiğinde gözü Latife'yi tutmaz; ancak bu düşüncesini oğluna söyleyemeden ölür. Bir süre sonra Latife Hanım ve Mustafa Kemal evlenir. Latife ülkenin bir numaralı kadını olduğu için çok mutludur; ancak bir süre sonra devlet işleri ve arkadaşlarıyla içkili akşam sohbetlerine katılan Mustafa Kemal onunla yeterince ilgilenemez. Eşiyle yalnız kalamayan Latife daha çok hırçınlaşır ve onu herkesten kıskanmaya başlar. Bu dönemde köşkte gelen Fikriye Hanım'ın Paşa'yla görüşmesine izin vermeyerek onun intihar etmesine sebep olur.

Latife'nin kendisini değiştirip idare etmeye çalışmasına daha fazla dayanamayan Mustafa Kemal onu boşar. Latife yaptıklarına çok pişman olur; ancak Mustafa Kemal bu kararından vazgeçmez.

Fikriye Hanım: Kurtuluş Savaşı süresince Mustafa Kemal'i yalnız bırakmayan ona hizmet eden Fikriye Hanım, yıllarca onunla evlenmenin hayaliyle yaşar. Yetim bir kız olan Fikriye Hanım, yaşadığı sıkıntıların da etkisiyle olgunlaşır. Mustafa Kemal'in İzmirli zengin bir kızla ilgilendiğini duyunca onunla baş edemeyeceğini düşünür. Mustafa Kemal'e ulaşabilmesi için aşması gereken iki büyük engel vardır. Bunlardan birisi hastalığı, diğeri ise Latife Hanım'dır. Mustafa Kemal, onu tedavi olması için Münih'e gönderir. Kendisi Münih'te iken Mustafa Kemal'in evlendiğini duyan Fikriye Hanım, tedavisini yarım bırakarak Ankara'ya döner. Başlangıçta iyi karşılanan Fikriye daha sonra Latife Hanım tarafından köşkten kovulur. Buna dayanamayan Fikriye intihar eder.

Makbule Hanım: Mustafa Kemal'in kız kardeşidir. Makbule Hanım, Mustafa Kemal'i çok sever. Bu yüzden onu kimseyle paylaşmak istemez. Fikriye Hanım'ın Mustafa Kemal'e ilgisini fark eden Makbule, onu çok kıskanır ve Latife'yi ondan uzaklaştırmaya çalışır. Bunu yaparken Fikriye Hanım'ın çok üzülmesine neden olur.

Zübeyde Hanım: Mustafa Kemal ve Makbule'nin annesidir. Her anne gibi o da oğlunun helâl süt emmiş, iyi bir kızla evlenip yuva kurmasını ister. Mustafa Kemal, ona Latife Hanım'dan söz ettiğinde onunla tanışmak ister. Sağlık kontrolü bahanesiyle İzmir'e giden Zübeyde Hanım, Latife Hanım tarafından ağırlanır; ancak Zübeyde Hanım'ın gözü Latife'yi tutmaz. Latife hakkındaki düşüncelerini oğluna söyleyemeden ölür.

Anneanne: Latife Hanım'ın anneannesidir. Yaşlı, güngörmüş, iyi yürekli bir bayan olup torununun iyiliği için uğraşır. Torununa Mustafa Kemal'e nasıl davranması gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunur. Onu değiştirmeye çalışmamasını, kocasının kim olduğunu unutmamasını ve onun yalnızca kendisine ait olmasını beklememesini, onun sıradan bir koca olmayıp milletin Gazi Paşa'sı olduğunu söyler.

Muammer Bey: Latife Hanım'ın babasıdır. Yurt dışından yeni dönmüşlerdir.

Adviye Hanım: Latife Hanım'ın annesidir. Kızına evlilik hayatında ölçülü olmasını öğütler.

Vecihe-Rukiye: Latife Hanım'ın ablalarıdır. Kardeşinin evliliğinin kopmasından çok korkan Vecihe, Velet Çelebi'den kardeşini uyarmasını ister.

Rauf Bey: Ülkenin başbakanı olup yanı zamanda Mustafa Kemal'in yakın arkadaşlarından biridir. Onu ülkeyi kurtaracak tek lider olarak görür; ancak ilerleyen zamanlarda onun olağanüstü yetkilerini kötüye kullanarak diktatör olmasından korkar. Başbakan olarak Lozan kurul başkanlığına hazırlanmasına rağmen Mustafa Kemal'in onun yerine İsmet Paşa'yı göndermesi onu çok üzer. Mustafa Kemal ile aralarında görüş ayrılığı başlar. Babası padişahın yanında onun nimeti ile yetiştiği için kendisinin de padişaha bağlı kalmayı boynunun borcu olarak görür. Mustafa Kemal'in yetkilerini devrettikten sonra yeni bir parti kuracağını öğrenmesi üzerine istifa eder.

İsmet Paşa: Mustafa Kemal'in yakın arkadaşlarından biridir. Mustafa Kemal ona çok güvenir. Bu yüzden Başbakan Rauf Bey yerine Lozan Barış Görüşmeleri'ne onu gönderir. İsmet Paşa, Mustafa Kemal'in güvenini boşa çıkarmaz. Mustafa Kemal'le birlikte Cumhuriyet'i ilân edenlerdendir.

Halide Edip: Mustafa Kemal'in çalışma arkadaşlarından. Mustafa Kemal onu başçavuşluğa terfi ettirmesine rağmen o onbaşı rütbesini taşımaya devam eder.

Mustafa Kemal başçavuş rütbesini ona takması için verir. Aynı zamanda Latife Hanım'ın kolejden hocasıdır. Mustafa Kemal ve Latife Hanım'ı bir arada gördüğünde aralarında bir aşkın başladığını fark eder.

Yaver: Yunanlıların İzmir'i yakması üzerine yangın hakkında Paşa'yı bilgilendiren kişidir.

Yaver Salih Bozok: Mustafa Kemal'in yakınlarında bulunan, ona sıkı sıkıya bağlı, dürüst ve çalışkan bir yaverdir. Sürekli Mustafa Kemal'in yanında yer alır. Hatta Latife Hanım bile Yaver Salih aracılığıyla Mustafa Kemal'e mektup gönderir. Yaver Salih, Paşa'nın Latife Hanım'la evlenmesinin hayırlı olacağını, Paşa evlenip mutlu bir yuva kurarsa düzenli bir yaşamı olacağını, sağlığını daha iyi koruyacağını düşünür.

Osman Ağa: Latife Hanım'ın baş adamıdır. Latife Hanım, Mustafa Kemal'e İzmir'deki konağı başkomutanlık karargâhı olarak kullanılmasını teklif ettiği mektubu onunla gönderir.

Fevzi Paşa: Mustafa Kemal'in çalışma arkadaşlarından. Aynı zamanda onun nikâh şahididir. Mustafa Kemal onun hakkında; *“Kurtuluş Savaşı boyunca ve şimdi bize hep destek oldular, yüreklendirdiler. Dostluğu, yetenekleri ve deneyimleri ile devletimizin hizmetindeler”* (s. 88) yorumunu yapar.

Ali Fuat: Mustafa Kemal'in çalışma arkadaşlarından. Savaş konusunda Mustafa Kemal'i desteklemesine rağmen savaş sonrası hakkında kuşkuları vardır. Mustafa Kemal'in olağanüstü yetkilerinin bıraktıktan sonra parti kurup başına geçmesini istemez. Çünkü eğer o bir partinin kurucusu ve başkanı olursa, başka partilerin kurulamayacağını, kurulsu bile gelişmeyeceğini düşünür. Bu yüzden partiler üstü bir devlet başkanı olmasını ister.

Refet Paşa: Gazi Paşa'nın zaferden sonra, diktatör olmasından korkan arkadaşlarından. Mustafa Kemal, Refet Paşa'ya dargın olmasına rağmen onun davetini kabul ederek büyüklük gösterir. Bu vesileyle barışılır; ancak Refet Paşa, Mustafa Kemal'e karşı iğneleyici sözler söyler.

General Pelli: Fransız Generalidir. Mustafa Kemal'le yarı resmî bir görüşme yapmak için gelir. Mustafa Kemal'e Trakya'da Yunanlıların ellerinde bulunduracakları yerleri İstanbul'daki müttefik temsilcilerinin belirlemesini kabul etmesini söyler. Mustafa Kemal, ona zafer kazanmış ordularını durduramayacağını

tek çarenin bırakışma anlaşması yapmaları olduğunu söyler. General bunu müttefiklerine bildirecektir. General, Mustafa Kemal'in genç, zeki ve kararlı olduğunu düşünür.

Yusuf Kemal: Mustafa Kemal'in çalışma arkadaşlarındandır, ona hayrandır.

Ruşen Eşref: Mustafa Kemal, Cumhuriyet'i kurduktan sonra eski arkadaşlarını kutlama yapmak için toplar. Ruşen Eşref de bunlardan birisidir. Daha sonra Mustafa Kemal fenalık geçirdiğinde yanında Ruşen Eşref vardır.

Kılıç Ali: Mustafa Kemal'in eski arkadaşlarındandır, onun çok iyi bir kurmay olduğunu düşünür. Mustafa Kemal, rahatsızlandığında Dr. Neşet Ömer'i çağırır. O muayene ettikten sonra gerekirse Avrupa'dan da doktorlar çağırmayı düşünür.

Dr. Neşet Ömer: Mustafa Kemal'i muayene ettikten sonra onun asabi spazm geçirdiğini, çok çalışmaktan yorgun düştüğünü söyler. Ona uyarılarda bulunur.

Doktor: Fikriye Hanım'ı tedavi eden kişidir.

Kâzım Karabekir: Mustafa Kemal'in çalışma arkadaşlarındandır. Mustafa Kemal onu çok akıllı ve cesaretli bulur.

Müftü: Mustafa Kemal'in Latife Hanım'la nikâhlarını kıyan kişidir.

Özel Kalem Müdürü: İsmet Paşa'nın adamıdır. İsmet Paşa, Cumhuriyet'in ilânı konusunda neler yazıldığını okumak isteyince özel kalem müdürü bütün gazeteleri kesip hazırlar.

Gazeteci: Rauf Bey'le Cumhuriyet'in ilânı konusunda röportaj yapan gazetecidir.

Genel Sekreter: Paşa'ya Anadolu Ajansı bültenini getiren kişidir.

İsmail Habib: Mustafa Kemal'in Konya'daki nutkunu not edip kendisine getirir.

Vali: Tokat valisidir. Tokat'ı ziyarete gelen Mustafa Kemal'i karşılar.

Belediye Başkanı: Tokat belediye başkanıdır. Paşa'nın çok büyük işler başardığını düşünür. Halifeliğin kaldırılmasıyla yönetimde bir boşluk olup olmayacağını merak eder. Mustafa Kemal gerekli cevabı verir.

Belediye Başkanının Eşi: Tokat belediye başkanının eşidir. Mustafa Kemal, Latife ile Tokat'a gittiği zaman kendisine erken yatmayı teklif eden Latife yukarı çıktığında bayılır bunu ilk gören kişidir.

Genç: Tokat'ta Mustafa Kemal'e soru soran kişidir. Ülkede hâlâ şeyhlerin kerametine inanan insanlar olduğunu söyler.

Velet Çelebi: Latife Hanım, Mustafa Kemal'le tartıştıktan sonra acilen onu çağırır. Velet Çelebi, Latife Hanım'ı dikkatli olması konusunda uyarır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'le evli olduğunu unutmamasını, onun kendisine güvenmesini sağlamasını öğütler.

Subaylar: Köşkün önünde toplanırlar ve Paşa ile görüşme isteğinde bulunurlar. Mustafa Kemal onlarla sohbet eder. Bir süre sonra Latife'nin genç subayların yanında Mustafa Kemal'le hoş olmayan bir üslûpla konuşması Paşa'yı kızdırır.

Kadınlar: Mustafa Kemal'in Bursa'daki davette konuştuğu kişilerdir.

Ali Çavuş: Fikriye'nin sırrını paylaştığı tek insandır.

MEKÂN:

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in Ankara'da yaşadığı Çankaya Köşkü ve Mustafa Kemal ile Latife Hanım arasında aşkın filizlendiği ve karargâh olarak kullanılan Uşakkizâdeler'in İzmir'deki köşkü eserdeki en önemli mekânlardır.

Eserin birinci perdesinin birinci tablosunda sahne üç mekâna ayrılmıştır.

“Bu üç mekân, ayrı ayrı tablo geçişlerindeki sahnelerde kullanılır. Gerekli görüldüğünde her mekânın işlevine göre, temsili bir pano asılabilir. Daha büyük geçişlerde ara perde kullanılabilir. Bu sayede, kararıp aydınlatmadaki zaman kaybı önlenir. Mustafa Kemal'in Latife'ye olayları anlatmasında yer yer kesilmeler nedeniyle başka mekânlar kullanılsa da Latife ile konuşmaları hep aynı mekânda geçer.

İkinci perdenin dekoru da aynı görevleri sürdürür.” (s. 3)

...

“İzmir'de Başkomutanlık Karargâhı.” (s.3)

Tablo 2 ve Tablo 3'te olaylar Uşakkizâdeler'in köşkünde geçer.

Tablo 4'te bağ evinin bahçesinde Refet Paşa, Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey ayaküstü konuşmaktadır.

Tablo 5'te mekân Uşakkizâdeler'in köşküdür.

Tablo 6'da mekân Çankaya Köşkü'dür.

“Çankaya Köşkü’nde Zübeyde Hanım’ın odası. Zübeyde Hanım koltukta. Makbule Zübeyde Hanım’ın yanında ayakta. Fikriye eşikte beklemektedir. Heyecanlıdır. Sabırsız hareketler yapar.” (s. 38)

Tablo 7’de “Uşakizâdeler’in evinde misafir odası.” (s. 43)

Tablo 8’de ayrı mekâna ışıkla geçiş sağlanır.

“Ayrı mekâna ışıkla geçiş! Uşakizâdeler’in evinde. Mustafa Kemal giyinmiş, sokağa çıkmağa hazırdır. Odanın içinde dolaşır. Latife telaşla gelir.” (s. 56)

Tablo 9’da mekân yine Uşakizâdeler’in köşküdür.

“Uşakizâdeler’in evindeki salon. Sofra hazırlanmıştır. Latife hizmet eder. Mustafa Kemal, İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Ruşen Eşref sofradalar.” (s. 60)

Tablo 10’da Mustafa Kemal, Uşakizâdeler’in İzmir’deki köşküden Ankara’ya gitmek için yola çıkmaya hazırlanır.

Tablo 11’de mekân Ankara’daki köşktür.

“Ankara’da köşkte gösterişsiz bir oda. Mekânlardan biri.” (s. 72)

Tablo 12’de mekân Çankaya’daki köşkte bir odada Fikriye yalnızdır.

Tablo 13’te “mekân, Çankaya’da bir oda. Zübeyde Hanım az önce zaferden dönen oğlunun arkasından dua etmektedir. İçeri Fikriye girer.” (s. 80)

Tablo 14 ve 15’te mekân Çankaya Köşkü’dür.

Tablo 16’da İzmir’de Uşakizâdeler’in köşkünde mekânlardan biridir.

Tablo 17’de Mustafa Kemal Bursa’da arkadaşlarıyla birliktedir.

“Bursa’da ziyafet sofrası- orkestra-müzik.” (s. 88)

Tablo 18’de “Fikriye, köşkteki odasında hasta yatmaktadır. Sağdan sola inleyerek döner. Sayıklar.” (s. 91)

Tablo 19’da “Latife, Yaver Salih (İzmir’de) konuşurlar.” (s. 95)

Tablo 20’de sahne üç bölüme ayrılmıştır.

“Üç mekân da aynı anda sahnede devam eder.

1. mekân Ankara’da köşkte bir oda.

2. mekân Uşakizâdeler’in köşkündeki bir oda.

3. mekân Münih’te Fikriye’nin kaldığı hastane odası.” (s. 97)

Bu üç mekân arasındaki geçiş sahne ışığının bölümlerin karartılıp aydınlatılmasıyla sağlanmıştır.

Tablo 21’de üç bölüme ayrılan sahnenin birinci bölümü aydınlatılmıştır.

Tablo 22’de olaylar Çankaya köşkünde bir odada geçer.

Tablo 23’te iki mekân aynı anda sahnededir.

“1. mekânda bir odada Latife ve Zübeyde Hanım İzmir’de.

2. mekânda hastane odasında Fikriye hasta yatağında.” (s. 107)

Tablo 24’te mekân Çankaya Köşkü’dür.

İkinci perdenin birinci tablosunda sahne üç mekâna ayrılmıştır.

“1. mekânda, Latife’nin gelinlik elbisesini giymesine yardım ederler. Annesi, kız kardeşleri, heyecan ve hayranlıkla onu seyretmektedir. Latife gri, çok sade ama şık ve zarif bir nikâh elbisesi giymiştir.

İkinci mekânda, Mustafa Kemal, Fevzi ve Kazım Karabekir Paşalar, Vali Abdülhalik Bey, Müftü, Yaver Salih, diğer davetliler...

Üçüncü mekânda, Fikriye hastane odasında yalnız ve giyinik durumda. Bir şeyler bekler gibidir.” (s. 115)

Tablo 2’de üç bölüme ayrılmış sahnedeki mekânlardan biridir.

Tablo 3, 4, ve 5’te üç bölüme ayrılmış sahnedeki mekânlardan ikincisidir.

Tablo 6 ve 7’de üç bölümden birincisi dekor olarak kullanılmıştır.

Tablo 8’de üç bölümden ikincisi dekor olarak kullanılmıştır.

Tablo 9,10 ve 11’de üç bölümden birincisi dekor olarak kullanılmıştır.

Tablo 12’de Mustafa Kemal tek başına yürüyüşten döner.

Tablo 13’te sahne yine üç bölüme ayrılmıştır.

“2. ve 3. mekânlar hareketli. Bu mekânlar, tren kompartımanı olarak kullanılacaktır.

1.mekân ışıksız.

2. Kompartımanda Mustafa Kemal giyinmiş hazırdır.

3. mekânda Latife giyinme hazırlığındadır. Tren istasyona girmiştir.

İstasyondaki kalabalığın alkışları duyulur.” (s. 191)

Tablo 14’te üç bölümden ikincisi kullanılmıştır.

Tablo 15’te olaylar Tokat’ta geçer.

“Tokat’ta Belediye Başkanı’nın evi. İçki içilmeyen bir sofraya. Mustafa Kemal heyecanla konuşmaktadır. Ötekiler dikkatle dinler. Vali, Belediye Başkanı, eşleri, komutan, bazı davetliler. Baş köşede, Mustafa Kemal, Latife, Yaver Salih, Kılıç ali, v.s” (s. 195)

Tablo 16, 17 ve 18’de mekân olarak Çankaya Köşkü kullanılmıştır.

İzmir’deki Uşakizâdeler’in Köşkü, başkomutanlık karargâhı olarak kullanılması ve Mustafa Kemal ile Latife Hanım arasındaki aşkın başladığı yer olması bakımından önemlidir.

Ankara’daki Çankaya Köşkü ise farklı amaçlar için kullanılır. Mustafa Kemal evlenmeden önce Zübeyde Hanım, Makbule Hanım ve Fikriye Hanım ile birlikte yaşar. Evlendikten sonra ise Latife Hanım’la yaşadığı mekândır. Köşk aynı zamanda devlet meselelerinin görüşüldüğü, toplantıların yapıldığı mekândır.

ZAMAN:

Eserde yaşanan olaylar Kurtuluş Savaşı yıllarında başlayıp Cumhuriyet’in ilânıyla sona erer. İzmir’in Yunan işgalinden kurtulmasıyla (1919) yaşanan sevinçten Cumhuriyet’in ilânıyla (1923) yaşanan sevince kadar geçen süre dört yıldır.

“Mustafa Kemal - ... Birlikte çözeceğiz sorunları. Düşmanı denize dökmekle bitmedi işimiz.” (s. 5)

“Mustafa Kemal – Latife Hanım efendi İzmir’in kurtuluşunun şerefine bu ziyafeti veriyorlar.” (s. 16)

“Mustafa Kemal – Elbette terk edecekler. 1918’de Haydarpaşa’da vapura binerken söylediğim gibi, geldikleri gibi giderler!” (s. 61)

“Mustafa Kemal – Ben de sizleri. Ayrıca ülkemiz Milletler Cemiyeti üyeliğine de alındı.” (s. 62)

Mustafa Kemal – Barış için bu ilk adım Salih! Barış geliyor. Fırtına, karanlık, gök gürültüsü, arkasında ılık, aydınlatıcı güneş! (Telgrafı okur) Mudanya Sözleşmesi 11 Ekim 1922 günü imzalanmıştır...” (s. 84)

Mustafa Kemal – Ben de uyuyamadım. Çok önemli bir kararın eşiğindeyiz. Yarın Cumhuriyet’i ilân ediyoruz.” (s. 163)

2.5. SEVGİ VE BARIŞ

Recep Bilginer, 1999 yılında yazdığı *“Sevgi ve Barış”*¹⁵⁰ iki perdelik bir oyundur. Eserde Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması için görevlendirilen, Alevî-Sünnî ikiliğini ortadan kaldırıp sevgi ve barışın hâkim olduğu bir yaşam kurmak isteyen Horasan Alperenlerinden Hacı Bektaş- Veli'nin hayatı ve yaptıkları anlatılır.

“Birincisi yedi, ikincisi iki tablodan oluşan iki perde hâlinde düzenlenen eser, Hacı Bektaş-ı Veli'nin ölümünden yıllar sonra yazılan Velâyetnâme'nin bir dramatizasyonu gibidir.”¹⁵¹

Eser adını, Hacı Bektaş-ı Veli'nin Alevîler ve Sünnîler arasındaki düşmanlığı kaldırarak yerine sevgi ve barışı koymak istemesinden alır. Hacı Bektaş-ı Veli, kendilerine komşu köylülerin saldıracaklarını öğrendiğinde güvendiği birkaç kişiyi onları dostluğa davet etmek için gönderir. Gençler onları uğurlarken eserin adının da yer aldığı aşağıdaki şiiri koro hâlinde söylerler:

“Gençler-(Koro) Sağlıklı gidin, sağlıklı gelin.

Barış götürün, sevgi getirin

Alevî-Sünnî kalksın aradan,

Kardeşsin sen dedi yaradan,

Siz o yoldan biz bu yoldan. (s. 104)

Eser hakkında Ayşe Ulusoy bir yazısında şunları söyler:

...“Eski Türk dini değil, eski Türk dininin bir boyutu olan Şamanizm, Alevî-Bektaşî inanişinin yanında Sünnî inanişin da kültürel temelini oluşturmaktadır. Fakat bütün bunlarla beraber eserin bizi getirmek istediği asıl nokta Alevîlerle Sünnîler arasında temele inen inanç farklılıklarının bulunmadığı bu iki zümreyi birbirine, kendi çıkarları doğrultusunda siyasetçilerin yabancılaştırdıklarıdır. Ön yargılardan ve sabit fikirlerden uzak olarak uzatılacak samimi bir dostluk eli, bu gerçeği görmeye yetecektir.

...

¹⁵⁰ Recep Bilginer, *“Sevgi ve Barış”*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları 2. Basım, Ankara 2001, 146 s.

¹⁵¹ Ayşe Ulusoy, “Sevgi ve Barış”, *“Bilge Dergisi”*, Sayı:24 Bahar (Nevruz) 2000, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 81.

Sevgi ve Barış, Recep Bilginer'in bundan önceki eserleri gibi kendini savunma fırsatı olmayan tarihî hadiseleri, sağlam bir üslup ve kurgu ile yozlaştırmadan, popülerleştirmeden hikâyeleştirmenin, daha iyisi tiyatrolaştırmanın parmakla gösterilebilecek örneklerindedir.”¹⁵²

ÖZET:

Eser, Hacı Bektaş-ı Veli'nin, Moğol hâkimiyeti altına giren, Baba İlyas ayaklanması ile huzuru kaçan Anadolu'ya efsanevî bir şekilde gelişiyi başlar. Karaca Ahmet, Saru ve Hacı Tuğrul, tanımadıkları bu kişiyi Anadolu'ya sokmak istemezler. Yolunun kesilmiş olduğunu gören Hacı Bektaş-ı Veli, bir güvercin donuna girerek, Sulucakarahöyük köyüne iner. Hacı Tuğrul doğan şekline girerek güvercin şeklindeki Hacı Bektaş-ı Veli'yi avlamaya çalışır; ancak Hacı Bektaş-ı Veli'nin eski hâline dönmesiyle, Hacı Tuğrul amacına ulaşamaz ve Hacı Bektaş-ı Veli'ye bağlılığını belirtir. Fatma Bacı ve Molla İdris, dergâhı yapılanaya kadar Hacı Bektaş-ı Veli'yi evlerinde ağırlamak isterler. Molla İdris'in kardeşi Saru bu durumu kabullenemez. Hacı Bektaş-ı Veli'nin bekâr bir erkek olarak yengesi Fatma Bacı'yla bir arada olması hakkında dedikodular yapar. Onlar hakkında sürekli olumsuz şeyler düşünen Saru, düşüncelerini köylülerle hatta ağabeyiyle paylaşır. Fatma Bacı iftiralara çok üzülür.

Sulucakarahöyük'te Sünnî bir delikanlı ile Alevî bir kız birbirini çok sever; ancak farklı inançlardan olmaları onların kavuşmasına engeldir. Bu iki genç Anadolu'ya yeni gelen Hacı Bektaş-ı Veli'den yardım isterler. Hacı Bektaş-ı Veli, gençlere ailelerine gidip sevgilerine onları inandırmalarını öğütler. Gençler, evlenmek istediklerini ailelerine anlatırlar; ancak aileleri bu duruma çok kızar. Genç Kız ve Genç Erkek, Hacı Bektaş-ı Veli'ye sığınır. Hacı Bektaş-ı Veli, gençlerin ailelerini ikna eder ve iki genç evlenir. Bir süre sonra kız hamiledir.

Hacı Bektaş-ı Veli, zamanla köylülerin güvenini kazanır. Hacı Bektaş-ı Veli'ye güvenmeye başlayan halk, onun bilgisinden yararlanmak ister. Saru köylülerin de Hacı Bektaş-ı Veli'ye güvenip onun sözlerine uymalarını hazmedemez ve kendilerini belâ olarak gördüğü Hacı Bektaş-ı Veli'den kurtarması için İl

¹⁵² Ayşe Ulusoy, *a. g. m.*, s. 83-84.

Bey'inden yardım ister. Saru'nun yalanlarına inanan İl Beyi, Hacı Bektaş-ı Veli'ye gider ve ona hakaret eder. Hacı Bektaş-ı Veli'nin köyü terk etmesini ister. O sırada gelen kollukçular, rüşvet alıp sultanın hazinesini soyduğu gerekçesiyle İl Beyi'ni alıp zindana götürürler. Köylüler de Saru'nun bu yaptığını yanına bırakmazlar, hepsi Saru'ya karşı cephe alırlar. Yalnız kalan Saru, yaptıklarına çok pişman olur; ancak hiç kimse ona inanmaz. Saru, artık dedikodu yapmayacağına köylüleri inandıramayınca gidip dilini keser.

Bu arada köylüler, komşu köylülerin kendilerine saldıracağı haberini alır. Bu haberi duyan Hacı Bektaş-ı Veli, Fatma Bacı, Molla İdris ve Sarı İsmail'i komşu köylüleri barışa davet etmeleri için gönderir. Bir süre sonra kendilerini ziyarete gelen komşu köylüler, Alevîlik hakkında bildikleri şeylerin yanlış olduğunu öğrenirler, Alevîlerin Cem Törenleri'ni izlerler. Böylece barış için büyük bir adım atılmış olur.

Hacı Bektaş-ı Veli, köylüleri siyasetçilere karşı dikkatli olmaları konusunda uyarır. Onların parlak sözlerine aldanmamalarını, kötülükten kaçıp iyilikle yürümelerini öğütler ve artık gözünün arkada kalmayacağını, Sarı İsmail gibi bir halifesi, Kutlu Melek gibi bir manevî kızı olduğunu söyler. Ölüm döşeginde halifesi Sarı İsmail'e, öldükten sonra Çile dağı yönünden boz bir atlı geleceğini ve kendisinin kefenini hazırlayıp gömeceğini, kendisinin ona bakmamasını söyler. Hacı Bektaş-ı Veli öldüğünde söylediği gibi Çile dağı yönünden boz bir atlı gelir; ancak Sarı İsmail Hacı Bektaş-ı Veli'nin sözlerini dinlemeden onun yüzüne bakar ve onun Hacı Bektaş-ı Veli'nin kendisi olduğunu görür. Böylece ermiş kişiler kendi cenazelerini kendileri kaldırır sözü yerini bulmuş olur.

DRAMATİK YAPI:

Çatışma:

Eserdeki temel çatışma Alevî ve Sünnîler arasında görülür. Alevîler hakkında doğru bilgilere sahip olmayan Sünnî olan köylüler Alevîlere saldırmayı plânlar.

Eserdeki diğer çatışma ise Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş-ı Veli ve Hacı Tuğrul arasında yaşanır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin Anadolu'ya girmesini istemeyen Hacı Tuğrul, onu durdurmak için çeşitli önlemler alır.

Eserde görülen çatışmalardan biri de Saru ve Hacı Bektaş-ı Veli arasında yaşanır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin abisi Molla İdris'lerde kalmasını kabullenemeyen

Saru, yengesi Kutlu Melek ve Hacı Bektaş-ı Veli hakkında dedikodular yapar, onlara iftira atar.

Çözüm:

Saldırı hazırlıkları yapan Sünnî köylüleri Hacı Bektaş-ı Veli Cem Törenleri'ne davet eder. Böylece Sünnîler, Alevîlik hakkında bildiklerinin yalan yanlış şeyler olduğunu anlarlar. Hacı Bektaş-ı Veli, Alevîlikle ilgili her şeyi onlara anlatır. Böylece köylüler arasındaki düşmanlığın, çatışmanın yerini sevgi ve barış alır.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin Anadolu'ya girmesini istemeyen Hacı Tuğrul, Hacı Bektaş-ı Veli'nin güvercin kılığına girmesi üzerine onu avlamak için doğan kılığına girer. Hacı Bektaş-ı Veli'nin insan şeklinde görünmesiyle Hacı Tuğrul bayılır ve ayıldığında ona bağlılığını belirtir.

Kutlu Melek ve Hacı Bektaş-ı Veli çok üzülmesine rağmen Saru'ya yenik düşmezler. Köylülerin de kendilerine inanmasıyla Saru yalnız kalır. Bu yüzden yaptıklarına çok pişman olur; ancak kimse ona inanmaz. Saru da onları bir daha dedikodu yapmayacağına inandırmak için dilini keser ve Hacı Bektaş-ı Veli'den af diler.

KİŞİLER:

Eserde yirmi kişi rol alır. Eserdeki karakterlerin çoğu bilgili, eğitimli kişilerdir. Eserin ana kahramanı olan Hacı Bektaş-ı Veli, köylülerin de bilgileneceği için uğraşır.

Hacı Bektaş-ı Veli: Hacı Bektaş-ı Veli¹⁵³, Baba İlyas Ayaklanması'ndan sonra Anadolu'ya geldiğinde engellerle karşılaşır. Bu yüzden bir güvercinin donunda sınırı geçer. Fatma Bacı ve Molla İdris Hacı Bektaş-ı Veli'yi evlerinde misafir eder. Molla'nın kardeşi Saru, Hacı Bektaş-ı Veli'yi yengesi Fatma Bacı'yla aynı evde yaşamasını kabullenemez. Bu yüzden de hakkında dedikodular çıkarır. Hacı Bektaş-

¹⁵³ Bektaşîlik tarikatının kurucusu olarak kabul edilen Türkmen şeyhi (ö. 669/1271). Asıl adı Bektaş olup muhtemelen ölümünden sonra Hacı Bektâş-ı Velî diye şöhret bulmuştur. Hacı Bektâş-ı Velî'nin tarihî şahsiyeti ve Anadolu'ya gelmeden önceki hayatı hakkında Vilâyetnâme'de yer alan menkıbevi bilgiler dışında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak onun "Horasan Erenleri" diye bilinen Kalenderiye akımına mensup sûfilerden biri, dolayısıyla Horasan Melâmetiyye mektebinden olduğuna muhakkak nazarıyla bakılır. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmet Yaşar Ocak, "Hacı Bektâş-ı Velî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 14*, İst 1996, s. 455-458.)

ı Veli, bu duruma çok üzülür; ancak köylülerin Saru'ya inanmasını önler. Kendisine inanan köylüleri çeşitli konularda bilgilendirir. Köylüler arasındaki Alevî-Sünnî ikiliğinin aradan kalkması için uğraşır. Alevîlik hakkında yalan yanlış şeyler bilen köylüleri Alevîliğin özü hakkında bilgilendirir ve aslında aralarında düşmanlık olmasını gerektirecek bir durum olmadığını, bu ikiliğin siyasetçiler tarafından oluşturulduğunu anlatır.

Hacı Bektaş-ı Veli, Kutlu Melek'i çok sever, Kutlu Melek de onu çok sever; ancak ikisi de duygularını engelleyerek nefislerini yenmeyi başarır.

Kutlu Melek, Molla İdris ve Sarı İsmail'in de yardımıyla köylüler arasında kardeşliğin, sevgi ve barışın adını atan Hacı Bektaş-ı Veli'nin artık gözü arkada kalmayacaktır. Hacı Bektaş-ı Veli ölmeden önce halifesi Sarı İsmail'e vasiyetlerde bulunur. Bu vasiyetlerden biri de öldüğü zaman Çile dağı yönünden gelen boz atının kendisinin cenaze işlemlerini yapmasına izin verilmesi ve onun yüzüne bakılmamasıdır; ancak Sarı İsmail dayanamayarak o boz atının yüzüne bakar ve onun Hacı Bektaş-ı Veli olduğunu görür. Ermiş bir kişi olan Hacı Bektaş-ı Veli cenazesini de kendi kaldırır.

Fatma Bacı: Molla İdris'in karısı, Hacı Bektaş-ı Veli'nin de ilk müritlerindedir. Fatma Bacı'nın sevgileri çok kuvvetlidir. Hacı Bektaş-ı Veli, daha Anadolu'ya gelmeden onun geleceğini bilir. Hacı Bektaş-ı Veli Anadolu'ya geldiğinde onu evinde misafir eder. Sürekli birlikte oturup sohbet ederler. Hacı Bektaş-ı Veli bildiklerini onunla paylaşır. Bir adı da Kutlu Melek olan Fatma Bacı'nın yüzünün melek gibi güzel, yüreğinin de tertemiz olduğunu düşünür. Hacı Bektaş-ı Veli ve Kutlu Melek'in birlikte vakit geçirmelerini kıskanan Saru'nun yaptığı dedikodular Kutlu Melek'i çok üzer; ancak kocası Molla İdris'in ona güvendiğini hissetmesi, onun rahatlamasını sağlar.

İlk eşi Ahi Evren'den sonra Molla İdris'le evlenen Kutlu Melek ondan çocuğu olsun ister; ancak kocası ona çocuk veremez. Bu yüzden çok üzülür ve onu mutlu etmek için uğraşır.

Fatma Bacı, zamanla hünkârı Hacı Bektaş-ı Veli'ye çok bağlanır, onu çok sever, Hacı Bektaş-ı Veli de onu çok sever; ancak ikisi de nefislerini yenmeyi başarır.

Molla İdris: Kutlu Melek'in ikinci eştir. Molla İdris, çok iyi niyetli birisidir. Karısı Kutlu Melek'e bir çocuk veremediği için çok üzülür. Bir taraftan da çocuklarının olması için tedavi görür.

Molla İdris de eşi Kutlu Melek gibi Hacı Bektaş-ı Veli'nin müritlerindedir. Tanrı misafiri olan Hacı Bektaş-ı Veli'ye hizmetin Tanrı'ya hizmet olduğunu düşünür. Karısı Kutlu Melek ile Hacı Bektaş-ı Veli'ye iftira eden kardeşi Saru'ya inanmaz. Sürekli kötülük düşünen kardeşi Saru'ya acır.

Komşu köylüler, Alevî oldukları için onlara saldırmayı plânladığını öğrenen Hacı Bektaş-ı Veli, Molla İdris'i, Fatma Bacı ve Sarı İsmail ile birlikte komşu köye onları barışa davet etmek için gönderir. Molla İdris ve diğerleri komşu köye gidip onları Cem Törenleri'ni izlemeleri için kendi köyelerine çağırırlar. Komşu köylüler geldiklerinde Alevîlikle ilgili bildikleri her şeyin yalan yanlış olduğunu anlarlar.

Saru: Molla İdris'in kardeşidir. Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş'ı Veli içeri girmemesi için onu engellemeye çalışır; ancak başarılı olamaz. Yengesi Fatma Bacı ve ağabeyi Molla İdris'in, Hacı Bektaş-ı Veli'yi evlerinde ağırlamalarını hazmedemez. Hacı Bektaş-ı Veli'yi köyden göndermek için yengesi ve Hacı Bektaş-ı Veli hakkında köylülere dedikodu yapar, onlara iftira atar; ancak yine de Hacı Bektaş-ı Veli'yi köyden gönderemez. Köylülerin de Hacı Bektaş-ı Veli'nin etrafında toplanmasıyla kendini yalnız hisseden Saru, çareyi İl Beyi'nden yardım istemekte bulur; ancak İl Beyi de Hacı Bektaş-ı Veli'yi gönderemez. Köylüler tarafından dışlanan Saru, yaptıklarına çok pişman olur, artık dedikodu yapmayacağına söz verir; ancak hiç kimse ona inanmaz. Saru da köylüleri kendine inandırmak için gidip dilini keser. Köylülerin kendisini de aralarına almasını ister.

Sarı İsmail: Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifesidir. Komşu köylülerin onlara saldıracağı haberi üzerine, Hacı Bektaş-ı Veli, Sarı İsmail ve birkaç kişiyi onları barışa davet etmek için gönderir. Sarı İsmail ve ekibi bu davetten olumlu haberlerle döner.

Hacı Bektaş-ı Veli, yıkanması için kendisine su ısıtan Sarı İsmail'i Konya'ya Molla Celaleddin Rumî'den kitaplarını alıp getirmesi için gönderir.

Hacı Bektaş-ı Veli'ye güçlü bir sevgi bağıyla bağlanan; ama nefsinin yenmeyi başarabilen Kutlu Melek bu sırrını Sarı İsmail'le paylaşır. Sarı İsmail, Kutlu Melek'in durumuna çok üzülür; ancak yapabileceği bir şey yoktur.

Hacı Bektaş-1 Veli ölmeden önce Sarı İsmail'e vasiyette bulunur. Sarı İsmail, hünkârının vasiyetlerini dinlemesine rağmen onun son sözlerine uymayarak Çile dağı yönünden boz bir atlıya bakarak onun Hacı Bektaş-1 Veli'nin kendisi olduğunu görür.

Mevlâna: Hacı Bektaş-1 Veli, zaman zaman düşüncelere dalar. Böyle zamanlarda ışık içinde beliren Mevlâna'nın sözlerini duyar.

Hacı Bektaş-1 Veli, Alevîler hakkında komşu köylüleri bilgilendirirken Alevîlerin neden Sulucakarahöyük'ün yanındaki dağı Arafat diye adlandırmalarını anlatırken yine ışıklar içinde Mevlâna belirir ve şu sözleri söyler:

“Ey hacca giden insanlar! Sevgili yurda gelin. Gelin! Yüz kere bu evden kalktınız, o eve gittiniz. Bir kerecik de o evden kalkın bu eve gelin. Ne olur gelin!” (s. 125)

Daha sonraları Hacı Bektaş-1 Veli halifesi Sarı İsmail'i kitaplarını alması için Mevlâna'ya gönderir.

Ahmet Yesevî ve Yunus Emre: Hacı Bektaş-1 Veli'nin onları düşündüğü zamanda ışık içinde belirirler ve ona öğütler verirler.

Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş-1 Veli'nin hem hak yolundan hem de halk yolundan ayrılmamasını, ahiret işlerinde Hak'ka, dünya işlerinde de halka inanmasını söyler. Hacı Bektaş-1 Veli'nin sadece Sulucakarahöyük'ün sınırları içinde kalmamasını, Anadolu'ya açılmasını öğütler.

İhtiyar Tarih: İhtiyar Tarih'in kendine özgü giysileri vardır. Eserin anlatı bölümlerinde rol alır. Eserin elindeki Velâyetnâme'ye göre düzenlendiğini söyler. Eserdeki zamanın hızlı ilerlemesi için bazı bölümler onun tarafından anlatı şeklinde verilir.

Karaca Ahmet: Erenlerden biridir. Moğol istilâsı yüzünden zor durumda olan Anadolu için Sultan'ın Selçuklu saraylarında hiçbir şey yapmadan oturması üzerine işin başa düştüğüne inanarak bir şeyler yapmaya çalışır. Horasan erenlerinden Hacı Bektaş-1 Veli'yi saygıyla karşılar ve birkaç sorudan sonra ona inanır. Erenlerin her birinin kendisine onar mürid vereceğine ve onun adını, baş eğen anlamına gelen İhtiran koyduğunu ve kendisini pirleri olarak tanıyacağını söyler.

Hacı Tuğrul: Anadolu'ya geleceğini duydukları Hacı Bektaş-1 Veli'nin Anadolu'yu etkisi altına alıp halkı kendisine bağlamalarından korkar. Zorluklarla

yurt edindikleri Anadolu'ya bilmedikleri kişileri sokmak istemez. Bu yüzden de etrafı yüksek bir duvar örmeyi teklif eder. Duvarın üstünde gördüğü güvercinin Horasan erenlerinden Hacı Bektaş-ı Veli olduğunu anlar ve onun Anadolu'ya girmesini önlemek için bir doğan kılığına girip onu avlamaya çalışır. Güvercin birden insan şeklinde görünür. Bayılıp kalan Hacı Tuğrul ayıldığında onun önünde diz çöküp, ellerini öper ve ona bağlı kalacağına ant içer.

Genç Kız: Bir Alevî ailenin kızıdır. Sünnî bir ailenin oğlu olan Genç Erkek'i sever; ancak aileler arasındaki Alevî- Sünnî düşmanlığı yüzünden birbirlerini sevdiklerini ailelerine anlatamazlar. Genç Kız, sevgilisine Anadolu'ya yeni gelen Horasan erenlerinden olan Hacı Bektaş-ı Veli'den yardım istemeyi teklif eder. Hacı Bektaş-ı Veli, kendilerinden yardım isteyen, birbirlerini çok seven bu iki gence ailelerine durumlarını anlatmalarını söyler. Genç Kız ve Genç Erkek, Hacı Bektaş-ı Veli'yi dinleyerek ailelerine açılırlar; ancak aileleri bu duruma itiraz eder. Çocuklarının evlenmesine razı olmazlar; ama Hacı Bektaş-ı Veli onları ikna etmeyi başarır ve iki aile arasındaki düşmanlık sona erer ve gençler birbirine kavuşur. Eserin sonunda Genç Kız hamiledir.

Genç Erkek: Sünnî bir ailenin oğludur. Alevî bir ailenin kızı olan Genç Kız'ı sever. İlk başlarda Alevî-Sünnî düşmanlığı yüzünden bir araya gelemeyen gençler Hacı Bektaş-ı Veli'nin ailelerini ikna etmeyi başararak evlenirler.

Kız Anası: Alevî bir aileden olan Kız Anası, Genç Kız'ın Sünnî bir erkekle evlenmek istemesine itiraz eder. Bu evliliğin olmaması için çok uğraşır; ancak Hacı Bektaş-ı Veli iki aile arasında sevgi ve barışın kurulup düşmanlığın kaldırılmasını sağlar ve Kız Anası, kızının evlenmesine izin verir.

Erkek Babası: Sünnî bir ailedendir. O da oğlunun bir Alevî kızla evlenmesini önlemeye çalışır; ancak gençler arasındaki sevgi, aileler arasındaki düşmanlıktan daha güçlü çıkar ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin da yardımıyla aileler arasındaki düşmanlık sona erer ve gençler birbirlerine kavuşur.

İl Beyi: Saru'nun Hacı Bektaş-ı Veli ve Kutlu Melek hakkında yaptığı dedikodulara inanarak Hacı Bektaş-ı Veli'yi Anadolu'dan göndermek ister; ancak o sırada rüşvet aldığı gerekçesiyle kendisi tutuklanır.

Kollukçular: Rüşvet alan İl Beyi'ni tutuklayan görevlilerdir.

Köylüler: İlk başta Hacı Bektaş-ı Veli'ye inanmazlar; ancak daha sonra yaptıkları hatanın yanlış olduğunu anlayıp Hacı Bektaş-ı Veli'ye bağlanırlar. Onun sohbetlerini dinledikçe ne kadar bilgisiz olduklarını görüp bilgisizliklerini gidermeye çalışırlar.

Komşu Köylüler: Sünnî köylüler, Alevî köylülere saldırmayı planlarlar; ancak kendilerini barışa davet eden Kutlu Melek ve diğerlerinin çağrularına yanıt vererek onların Cem Törenleri'ne katılırlar ve Alevîlikle ilgili bilmediklerini öğrenirler.

MEKÂN:

Eserdeki mekân Kırşehir ilinin Sulucakarahöyük köyüdür. Eserin birinci perdesinin birinci tablosunda Horasan erenlerinden olup Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş-ı Veli'yi Molla İdris ve Kutlu Melek, dergâhın yapımı bitene kadar evlerinde misafir etmek isterler. Bu bölümde Hacı Bektaş-ı Veli'nin Dergâhının dekoru şöyle verilir:

“Dekor: Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nın Genel Görünüşü

Bir yandan:

Ara bul

İncinsen de incinme

Her ne ararsan kendinde ara

Eline, diline, beline sahip ol

Arifler hem arıdır hem artırır

Marifet ehlinin ilk mekânı edeptir

İnsanın cemâli sözünün güzelliğidir.

-yazıları-

Bir yanda:

Nefsine ağır geleni kimseye uygulama

Hiçbir milleti ve insanı ayıplama

Bilimden gitmeyen yolun sonu karanlıktır

Düşünce karanlığa ışık tutanlara ne mutlu

Düşmanın dahi insan olduğunu unutma

-yazıları- (s. 2)

İkinci tabloda Saru köylüleri toplayarak ağabeyinin evinin önüne gelir.

Üçüncü tablo yine Molla İdris'in evinde geçer.

Dördüncü tabloda Genç Kız ve Genç Erkek dışarıda buluşurlar.

“Genç Kız bir köşeden, Genç Erkek öteki köşeden, çekine çekine girerler. Çevrelerine bakınırlar. Kimse olmadığından emin olarak birbirlerine yaklaşır, el ele tutuşurlar. Özlemle kucaklaşırlar, yanak yanağa sürterler.” (s. 27)

Beşinci tabloda ağabeyinin evinden dışarı çıkan Saru'nun bağırmasıyla halk dışarıda toplanır.

Altıncı tabloda köylüler dışarıda Hacı Bektaş-ı Veli'nin kerametleri hakkında konuşurlar.

Yedinci tabloda Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nda köylülerle sohbet eder. Dergâh'ın dekoru şöyle verilmiştir:

“Hacı Bektaş-ı Veli- Biraz yüksekçe bir yerde posta oturmuştur. Ev kalkmıştır. Fonda gölge biçiminde Hacı Bektaş-ı Veli tekkesini simgeleyen görüntü. Arkada Arafat Dağı, yanda aslanlı çeşme, minarenin şerefe bölümü. Tam orta yerde Hacı Bektaş-ı Veli oturmaktadır. Halk iki sıra hâlinde bir koridor oluşturmuştur. Kısa bir sessizlik.” (s. 71)

İkinci perdenin ön oyun bölümünde Hacı Bektaş-ı Veli avluda abdest almakta, Fatma Bacı da su dökmektedir.

Oyun bölümünde mekân Molla İdris'in evidir.

“Molla İdris'in odası. Yan tarafta avlu.

Odada Hacı Bektaş-ı Veli ve Fatma Bacı oturmuşlardır. İki de karşı karşıya diz üstü ikisinin de önünde birer rahle, üzerlerinde birer kitap.

...

Saru avluda dolaşır, ikide bir durur içerisini dinler. İçeri girmek ister; ama cesaret edemez.” (s. 88)

Birinci tabloda Hacı Bektaş-ı Veli'nin Cem Töreni'ne davet ettikleri komşu köylüler gelir. Mekân Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nda Kırklar meydanının ön bölümüdür.

İkinci tabloda komşu köylüler hâlâ gitmemiştir.

“Önde Hacı Bektaş-ı Veli, Hoca, öteki komşular ve Sulucakarahöyükçüler, meydana eski yerlerini alırlar. Törenden çıkanların bazıları bir nefes söyleyerek

semah yapar, konukların önünden geçerler. Semah yapanların en önünde Genç Kız ve Genç Erkek vardır.” (s. 127)

Eserde geçen mekânlardan birisi de Konya’dır. Hacı Bektaş-ı Veli halifesi Sarı İsmail’i Konya’ya gönderir.

ZAMAN:

Eserin başından sonuna kadar geçen süre tam olarak belirlenmemektedir; ancak eserde geçen konuşmalardan olayların Selçuklu Devleti zamanında Anadolu’da Moğol İstilâsı’ndan sonra yaşandığını biliyoruz.

“Molla İdris-Ne adalet kaldı ne düzen.

Karaca Ahmet- Moğol İstilâsı yüzünden

Molla İdris- Ya sultanımız?

Karaca Ahmet- Selçuk sarayında.

...

Karaca Ahmet- Yine iş başa düştü. Yani bize, halka.

Molla İdris- Konya’ya gidip, Selçuk sultanı’na çıksak.” (s.4-5)

Eserin başında evlenmek için ailelerini ikna etmeye çalışan Genç Kız ve Genç Erkek eserin sonunda bebek beklemektedir ve doğuma çok az kalmıştır. Buradan yola çıkarak eserin yaklaşık olarak sekiz dokuz aylık bir dönemi kapsadığını söyleyebiliriz.

2.3. RECEP BİLGİNER'İN OYUNLARINDA BİÇİM, DİL VE ÜSLUP

Oyunların Biçimi: Yazar oyunlarında gerçekliğin benzetmeyle verildiği, sahnede gerçekliğin benzerinin yaratılmasına çalışılan benzetmeci biçimi tercih etmiştir. Ancak epik tiyatronun bazı özelliklerinin görüldüğü oyunları da vardır.

“*Sevgi ve Barış*”ta, film tekniğinden yararlanılarak Mevlâna, Yunus Emre ve Ahmet Yesevî'nin ışık içinde silüetleri gösterilir. Anlatıcı olan Tarih seyirciye yönelerek onlara doğrudan bilgi verir.

“*Yunus Emre*”de, Karamanoğlu'nun baş vezir olmasıyla Hacı Halil Ağa'nın kölesi Yusuf'un astığı levhalar epik tiyatrodaki da kullanılır.

“*At-Avrat-Silâh*”ta film tekniğinden yararlanılarak radyodaki haberleri sunan spikerin ve haberi sunarken bahsettiği liderlerin görüntülerinin duvara yansıtılmasında ve her liderin konuşmasından sonra o ülke halkının gösterilmesinde filmde yararlanılmıştır.

Yazarın oyunlarındaki kahraman sayıları, eserlerin konularına göre değişir. Genellikle oyunlarında kalabalık şahıs kadrosu kullanan yazarın, tek kişilik (*Anılarla Yaşamak*) oyunu da vardır.

Dram türünde oyunlar yazan Bilginer, bazı tiyatro oyunlarında oyun içinde oyun ve oyun içinde anlatı yöntemlerinden yararlanmıştır.

“*Ben Kimim?*”de Sarhoş'un kendi rolü içinde Adem rolünü, Kadın'ın da Havva'yı canlandırmasıyla oyun içinde oyun tekniğinden yararlanılmıştır.

“*Utancı Dünyası*”nda İdamlık'ın, suçsuz olduğu hâlde neden hapisanede olduğunu anlattığı bölümde, İdamlık geçmişe döner ve sevgilisinin de sahnede görünmesiyle birlikte, tutuklandıkları gün neler yaşadıklarını, konuştuklarını mahkûmlar önünde yeniden canlandırırlar. Mahkûmlar iç seyirci olur. Böylece oyun içinde oyun yönteminden yararlanılmıştır.

“*Sarı Naciye*”de Kör Hasan'ın, çocuklarının ovaya inmesini önlemek için Kozanoğlu Ali Bey zamanında aşiretin başına gelenleri anlatmasıyla oyun içinde anlatı yönteminden yararlanılmıştır.

“*Sırat Köprüsü*”nde Tülin, Burhan’ı kararından vazgeçirmek için uğraşırken Burhan ona Sakarya Şeyhi’nin hikâyesini anlatır. Oyunda Burhan’ın Tülin’e hikâye anlatmasıyla oyun içinde anlatı yönteminden yararlanmış olur.

“*Politikada Bir Sarı Çizmeli*”de Halef’in, babasına mitolojideki Tepegöz öyküsünü anlatmasıyla oyun içinde anlatı tekniği kullanılmış olur.

Yazarın oyunlarının çoğu iki perdeliktir. Bazıları ise (*İsyancılar*, *Sarı Naciye*, *Parkta Bir Sonbahar Günüyüdü*, *Karım ve Kızım*, *Ben Devletim*, *Gazeteciden Dost*, *Yunus Emre*) üç perdeden oluşur. Yazar, perde içindeki bölümleri de tablo ya da sahne şeklinde adlandırır.

Oyunlarda Dil ve Üslup: Yazara göre bir dilin en iyi, en düzgün, en ahenkli konuşulduğu yer sahnedir. Bilginer, dilin bütün şiirsel özelliğinin tiyatrodaki yansımalarını bulduğunu savunur.

Sade dili ve akıcı üslubuyla tiyatro edebiyatına yirmi bir eser kazandıran Bilginer, oyunlarının çoğunda kahramanlarına, ünlü Türk şairlerinden şiirler söyler. Yazar oyunlarında özellikle Yunus Emre’nin şiirlerine sık sık yer vermiştir. Yunus Emre’nin yanı sıra, Mevlânâ’nın sözlerini, Ziya Paşa’nın bir beyitini, Dadaloğlu’nun dörtlüklerini, Ahmet Haşim’in “Karanfil”, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Hatırlama”, Namık Kemal’in “Hürriyet Kasidesi”, Cahit Sıtkı Tarancı’nın “Memleket İsterim” ve Orhan Veli’nin “Anlatamıyorum” şiirlerini kahramanlarına söyletmiştir.

Yazarın oyunlarındaki, kahramanların konuşmaları kültür birikimlerine, sosyal konumlarına ve eğitim durumlarına uygundur.

Bilginer, Mevlânâ, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Velî gibi kahramanlarını veciz konuşurken konusunu köy hayatından alan oyunlarında köylünün ağız özelliklerini de başarılı bir biçimde yansıtır.

“*Sarı Naciye*”de Osman ile Sarı Naciye arasındaki konuşma:

Osman – Yanıp kül olasıca orman...

Sarı Naciye – O nası söz öyle?

Osman – Naciye! Naciye kız, sana diyorum. (Naciye aldırılmaz, pişmiş ekmekleri tandırdan çıkarıp yeniden hamur açar.) Taze taze koktu. İççık ekmek versene. İççık ekmek ver dedim. (s. 2)

“*İsyancılar*”da Bekir Şimşek ile Garip Ali arasındaki bir konuşma:

Bekir Şimşek – Önce muhtarı alt edelim de hele. Dün gece şehirden gelen bizim başkan da, hükümet topraklarının tüm köylüye dağıtılacağını söyledi.

Garip Ali – Essah mı? Desene benim de tarlam olacak... Sonra da Gülizar’la... Gülizar sözlü ama Allah’tan umut kesilmez. (s. 35)

Bilginer, bazı eğitimsiz kişileri de argo sözlerle konuşturur:

“*İsyancılar*”da Şamata etme lan (s. 9), Ulan yine kuyruğunu kıvırıp uyuya mı kaldın? (s. 16) Seni it eniği seni. Bok soyu. Çekil üstümden. Gâvurun dölleri sizi. (Kalkamaya çalışır, ötekiler bastırır.) (s. 39), “*Ben Devletim*”de Umum Müdür-Reis Beyefendi, bir kıçıkırık vatandaş için mi devletin koskoca bir Umum Müdürünü sorguya çekmek? (s. 41), “*Politikada Bir Sarı Çizmeli*”de “Damat – Biz değil, kuş beyinli, ben!” (s. 76), “Sarı Çizmeli – Avuçlarını yalasınlar.” (s. 63), “*Utancı Dünyası*”nda Ulan (s. 13), Ne karıymış be? (s. 5), Sahi Beybaba, sen de fena yemişsin zokayı (s. 11), Ee yeter kafa ütilediğin (s. 16), “*Sarı Naciye*”de “Kıç atarlar dağdan bayırdan gelenler (s. 7)”, “Yoksa ödün b... mı karıştı korkudan?” (s. 14),.

Yazarın oyunlarında atasözleri ve deyimlere de sık sık rastlanır:

“*Parkta Bir Sonbahar Günüyüdü*”de “El üstünde tutmak (s. 8), bir çuval inciri berbat etmek (s. 12), ağzının tadını bozmak (s. 13), damarına basmak (s. 13), heyecandan eli ayağı titremek (s. 21), başına buyruk olmak (s. 23), ununu eleyip eleğini asmak (s. 35), yer yerinden oynamak (s. 41), damdan düşen hâlden anlar (s. 42), çivi çiviye söker (s. 44), boşa koyuyorum dolmuyor, doluya koyuyorum almıyor (s. 53), gül gibi geçinip gitmek (s. 60), kurtlarını dökmek (s. 70), ateşle oynamak (s. 72), bir taşla iki kuş vurmak (s. 73), horoz ölür gözü çöplükte kalırmış (s. 77), gönlünü ferah tutmak (s. 83), “*Ben Devletim*”de “Sudan çıkmış balığa dönmek” (s. 8), “ağzının suyu akmak” (s. 16), “yuvayı dişi kuş yapar” (s. 18), “günah çıkartmak” (s. 40), “burnu sürtülme” (s. 53), “bir bit yeniği olmak” (s. 59), “*Oyun Bitti*”de “Ağzından çıkanı kulağı duymamak” (s. 3), “arası açılmak” (s. 33), “gam yememek” (s. 42), “kara kara düşünüp durmak” (s. 42), “tüylerin diken diken olması” (s. 44), “içi rahat etmek”(s. 51), “kafa yormak” (s. 53), “toz kondurmamak” (s. 54), “boşboğazlık etmek” (s. 54), “hayal kırıklığına uğratmak” (s. 56), “içine atmak” (s. 60), “parası suyunu çekmek” (s. 65), “işi rast gitmek” (s. 66), “ağzından laf almak” (s. 68), “şeytan kulağına kurşun” (s. 78), “keyfi yerinde olmak” (s. 92), “*Karım ve Kızım*”da “Ağzını hayra aç” (s. 2), “su gibi para harcamak” (s. 4), “kur yapmak” (s.

7), “damarına basmak” (s. 18), “küçük dilini yutmak” (s. 22), “ağzından çıkan kulağı işitmek” (s. 57), “başının etini yenmek” (s. 68), “körün malı elinin erişeceği yerde olmalı” (s. 79), “aç tavuk kendini buğday ambarında görmüş” (s. 92), “ağzı sıkı” (s. 93), “ağzından laf almak” (s.93), “burnunda tütme” (s. 95), “**Kıskanç**”ta “burnundan getirmek” (s. 43), arkasından kuyusunu kazmak”(s. 43), “pişmiş aşı soğuk su katmak”(s. 46), “can kulağı ile dinlemek”(s. 51), “dil dökmek” (s. 54), “işlerine burnunu sokmak”(s. 54), “bardağı taşıran son damla olmak”(s. 66), “başının etini yemek”(s. 66), “burnu sürtülmek”(s. 67), “gözü dışarıda olmak” (s. 67), “**Lâle Bahçesinde Bir Şair**”de “altta kalanın canı çıksın” (s. 5), “ağına gitmek” (s. 9), “tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş” (s. 11), “kuştan korkan darı ekmez” (s. 12), “şeytana pabucunu ters giydirmek” (s. 13), “kuş uçurtmamak” (s. 24), “göze girmek” (s. 28), “kulaklarını çınlatmak” (s. 28), “gözünü boyamak” (s. 37), “yavuz atın sonu uyuzluktur” (s. 38), “iki çıplak bir hamamda” (s. 38), “ince eleyip sık dokumak” (s. 39), “canı burnunda olmak” (s. 41), “dilinin altında bir şey olmak” (s. 53), “ayinesi işidir kişinin lafa bakılmaz” (s. 59), “yılanın başını ezmek” (s. 66), “içi içine sığmamak” (s. 70), “ağzının tadını bilmek” (s. 70), “ağzından çıkan yel alsın” (s. 73), “içi kan ağlamak” (s. 74), “başını yakmak” (s. 75), “ağzını hayra açmak” (s. 82) vb.

Yazar, “*Politikada Bir Sarı Çizmeli*” oyununda diğerlerinden farklı olarak şiirsel bir üslup kullanmıştır. Eserdeki kahramanlar dörtlüklerle, mânilerle konuşurlar ya da karşısındakinin söyledikleriyle kâfiyeli olan sözler söylerler. Bu yüzden kullanılan cümleler genellikle devriktir:

“Partici – (Pişkin, Sarı Çizmeli’yi öper.) Sanmaki eli boş geldim. Yoklamada yüz oy, al da cebine koy.

Sarı Çizmeli – Sağol, gençliğine doy. (Ellerini açar) Hani oylar?

Partici – Önce davran keseye, davran ki bağlanmayayım kimseye. (Elini uzatır.)” (s. 3)

...

“Çoknaz – (Sevinir) Gene kapı.

Saçaklı – Misafirse yuttuk hapı.” (s. 6)

...

“Sarı Çizmeli - ... Oğlum kulak ver babana

Vasiyetimdir bu sana
 Gördün mü bir kalabalık
 Hemen atacaksın nutuk
 Çünkü böyle başlar
 Baş şehre yolculuk..." (s. 2)

...

"İlçe Başkanı – Ahmak olmuş malını vermiş veresiye
 Kafesteki kuşu salmış gelesiye
 Alışverişimizde taksit yoktur
 Bugün peşin yarın veresiye..." (s. 5)

....

"Sarı Çizmeli – Beş milyar bu dile kolay
 Duysa herkes eder alay
 Kazanmazsam yoklamayı
 Vay başıma gelecek vay!" (s. 5)

Oyun, İhtiyar Tarih'in masalların başında yer alan bir tekerlemeyi söylemesiyle başlar:

"Raviyanı ahbar, nakılanı asar, şöyle rivayet eylemiş ki
 Zamanı bilinmez, mekânı sorulmaz
 Ama gök kubbenin altında
 Aslyok adında bir ülke
 Bu ülkede Üstü Açikköy diye
 Bir kasaba varmış.

SONUÇ

1945–2005 yılları arasında fikrî ve edebî türde birçok çalışması olan Recep Bilginer’in en çok eser verdiği tür tiyatrodur. Aynı zamanda gazeteci olan yazar, günlük yaşamda gözlemlediklerini oyunlarına yansıtmıştır.

Ulusal tiyatro olmadan evrensel tiyatro olmayacağını savunan yazar, tiyatronun sosyal yönden eğitici bir niteliği olduğunu, siyasal yönden de, toplumun beklentilerini, öfkesini dile getirdiğini söyler. Tiyatronun etkileyici gücünün farkında olan Bilginer, normal yaşamda söylenmeyen ya da söylene bile yeterince etkili olmayan düşüncelerin sahneden aktarıldığında büyük etki yaptığını, tiyatronun susturulmuş ya da özgür toplumların konuşan dili olduğunu düşünür.

Köy konulu oyunlarında toprak ağalarının köylüyü sömürmesini; kadın-erkek konulu oyunlarında aile içi ilişkileri, kıskançlığı, aşkı; toplumsal ve siyasî konulu oyunlarında rüşveti, vatandaşlık bilincini, siyasal yozlaşmayı, hapisane yaşamını, iktidar mücadelesini, gazetenin toplum içindeki yerini ve gücünü; tarihî oyunlarında tarihî şahsiyetlerin hayatlarını, hoşgörüyü, barışı, birlik ve beraber olmanın önemini, ele alır.

Bilginer’in oyunlarındaki kişiler gerçek hayatta her an karşılaşılabileceğimiz tipteki insanlardır. Yazar sadece sıradan insanın sorunlarını, düşüncelerini ele almakla kalmaz; Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu olan Mustafa Kemal’in, ünlü şairlerimizden Nedim’in, gönül ehli olarak tanıdığımız Mevlânâ’nın, Yunus Emre’nin, Hacı Bektaş-ı Velî’nin hayat hikâyelerini de ele alır.

Yazar, tiyatro eserlerinde “*Karım ve Kızım*” oyunundaki İncila, “*Anılarla Yaşamak*” oyunundaki görümce ve birader gibi maddiyatçı, çıkarıcı, “*Politikada Bir Sarı Çizmeli*”deki Saçaklı gibi sonradan görme, gösteriş meraklısı, “*Kıskanç*”taki Şerif gibi aşırı kıskanç, “*Sırat Köprüsü*”ndeki Burhan ve “*Anılarla Yaşamak*”taki Mualla gibi namuslu, dürüst, “*Sarı Naciye*”deki Elci ve “*Gazeteciden Dost*”taki Sevim gibi ahlâksız, “*Ben Kimim*”deki Ressam ve “*Utanç Dünyası*”ndaki Mektepli

gibi aydın, “*İsyancılar*”daki Fadime Nine gibi mücadeleci, Muhtar gibi koltuk sevdalısı, Yunus Emre, Mevlâna gibi tasavvuf ehli kişiler ile Türk tarihinde önemli bir yeri olan şairleri, padişahları ve devlet adamlarını da ele alır.

Bilginer, oyunlarının başında kahramanları tanıtmaz. İzleyici ya da okuyucunun kahramanları, onların olaylara verdiği tepkilerden ve konuşmalarından tanımasını sağlar. Hatta “*Ben Devletim*”, “*Utaç Dünyası*”, “*Ben Kimim?*”, “*Politikada Bir Sarı Çizmeli*” oyunlarında kahramanlarına özel isim bile vermez. Umum Müdür, Sekreter, Daktilo, Vatandaş, Ressam, Genç Kız, Kadın, Sarı Çizmeli, Partici gibi adlar verir.

Yazar, tarihî konulu oyunları dışındaki diğer oyunlarının hepsinde ahlâksız kahramanlara yer vermiştir. “*İsyancılar*”da Muhtar, “*Sarı Naciye*”de Elci, “*At-Avrat-Silâh*”ta Efe, “*Kıskanç*”ta Sedat, “*Utaç Dünyası*”nda Kaptan, “*Parkta Bir Sonbahar Günüyüdü*”de Şadi Bey, “*Oyun Bitti*”de Halit, “*Karım ve Kızım*”da M. Sami, “*Sırat Köprüsü*”nde Burhan, “*Ben Devletim*”de Umum Müdür, “*Politikada Bir Sarı Çizmeli*”de Sarı Çizmeli ve Damat, “*Ben Kimim?*”de Ressam, “*Gazeteciden Dost*”ta Zeki bu tür kahramanlardandır. Oyunlarında genellikle kalabalık bir şahıs kadrosuna yer veren yazarın kahramanlarının sayısı işlenen konuya göre değişir. Bilginer’in “*Anılarla Yaşamak*” adlı bir tane de tek kişilik oyunu vardır.

Recep Bilginer, oyunlarının konusuna uygun mekânlar kullanır. Kullanılan mekânlar gerçek hayattaki mekânlardır. Yazar, siyasî içerikli oyunlarında olayların geçtiği yeri belirtmez. Diğer konulardaki oyunlarının hepsinde mekân bellidir. Bunda eleştirdiği siyasetçilerin kimler olduğunu açığa vurmak istememesinin rolü büyüktür. Pek çok eserinde kendi hayatında önemi olan veya gazetecilik yaşamı dolayısıyla bulunduğu mekânları kullanmıştır. Bilginer, üç ay kaldığı hapisane koğuşunu bile “*Utaç Dünyası*”nda mekân olarak kullanmıştır. Dekor gerçeklere uygun olarak düzenlenir. Bazı dekor parçaları oyunda vurgulanmak istenen anlamın sembolüdür. “*Utaç Dünyası*”ndaki gücü, iktidarı temsil eden meydancının koltuğu; “*Oyun Bitti*”deki çocuk sahibi olmak isteyen Münevver’in odasındaki oyuncak bebekler gibi.

Recep Bilginer'in oyunlarındaki zaman, oyunların içeriğine göre belirtilir veya belirtilmez. Eğer oyun siyasî içerikli bir oyunsa yazar, tarihî vermekten kaçınır. Tarihî oyunlarında ise kullandığı zaman yaşanılan tarihe uygundur. Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre gibi şahsiyetlerin işlendiği oyunlarda 13. yüzyılı, Şair Nedim'in anlatıldığı "*Lâle Bahçesinde Bir Şair*"de 18. yüzyılı, Mustafa Kemal'in önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Mustafa Kemal'in Latife Hanım'la aşkının anlatıldığı eserde 20. yüzyılı işler. "*Sırat Köprüsü*" isimli oyununda diğer eserlerinden farklı olarak olaylar sondan başa doğru ele alınır. "*Lâle Bahçesinde Bir Şair*" oyunu ise çift zamanlı bir eser olup hâli hazır ve geçmiş bir arada verilir. Şimdiki zamanda öğrenci olan Şebnem ve Şinasi'nin, Şair Nedim'in hayatı ve Lâle Devri'ni okumasıyla başlayan oyun, tarih üzerine kurulur.

Recep Bilginer'in tiyatro dili genellikle sadedir. Sadece "*Lâle Bahçesinde Bir Şair*" oyununda Nedim'in kasidelerinin yer aldığı bölümlerde dili diğer bölümlere göre daha ağırdır. A. Emin Yalman'ın baskısı ile gazetecilik ve şiir arasında seçim yapmak zorunda bırakılan Bilginer, şiir yazmaktan uzaklaştığı için tiyatro eserlerinde şiirsel bir dil kullanır. "*Sırat Köprüsü*" oyunundaki Çiçekçi Kadın'ın dahi birçok Türk şairinden ezbere şiir okuduğu görülür. Bilginer'in şiirsel bir anlatı söz konusu olan "*Politikada Bir Sarı Çizmeli*" oyunundaki cümlelerin çoğu devriktir. Bunda yazarın kâfiyeli bir anlatım kullanmak istemesinin etkisi büyüktür.

Yazar eserlerinde atasözlerine ve deyimlere de yer verir. Oyunlarındaki konuşmalar, kahramanların kültür seviyelerine, eğitim durumlarına, mesleklerine, yaşlarına uygun bir şekilde düzenlenmiştir.

Recep Bilginer'in, oyunları biçim olarak gerçekçi tiyatro özelliği gösterir. Bilginer'in "*Politikada Bir Sarı Çizmeli*"de anlatıcı olarak kullanılan İhtiyar Tarih'in, gösterilenlerin oyun olduğunu vurgulaması, "*Sevgi ve Barış*"ta yine anlatıcı Tarih'in seyirciye doğrudan yönelerek bilgi vermesi, yazarın ortaoyunu ve epik tiyatro biçiminden yararlandığını gösterir.

Yazar, “*Ben Kimim?*” ve “*Utanç Dünyası*” oyunlarında oyun içinde oyun; “*Sarı Naciye*”, “*Sırat Köprüsü*”, “*Politikada Bir Sarı Çizmeli*”, “*Gazeteciden Dost*” oyunlarında da oyun içinde anlatı yöntemlerinden yararlanmıştır.

Bilginer’in oyunlarına kronolojik olarak baktığımızda yazarın oyunlarının dönemin olaylarıyla benzerlik gösterdiğini, siyasî ortamda yaşanan gelişmelerin yazarın konu seçimini etkilediğini söyleyebiliriz. Bizzat tanık olduğu olayları tiyatro oyunları aracılığıyla geniş bir kitleye duyurma imkânı bulan yazar, tiyatro alanında belli bir eğitim almamıştır. Bu yüzden oyunlarında bazı teknik kusurlar görülebilir.

Bilginer, elli yılı aşkın bir sürede tiyatro oyunu, senaryo, şiir, roman, deneme, anı, opera librettosu ve inceleme türündeki eserlerinin yanı sıra gazetelerde köşe yazıları da yazmıştır. Eserlerinin çoğu basılmadığı için yazarın yeterince tanınmadığını düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

AKI, Niyazi “*Tiyatro*”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. 8*, Dergâh Yay., İstanbul 1998, s. 356-364.

AKŞİN, Prof. Dr. Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1780–1980*, İmaj Yayıncılık, Ankara 1996.

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi Cilt 4, Ana Yayınları, İstanbul 1986.

AND, Metin, *Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

AND, Metin, *50 Yılın Türk Tiyatrosu*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1973.

AND, Metin, *100 Soruda Türk Tiyatrosu*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1970.

AND, Metin *Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu*, İşBankası Kültür Yay., Ankara 1983.

ASILYAZICI, Hayati, “İsyancılar ya da Arslanköy”, *Dünya Sanat*, 09.02.1964, s. 7-10.

ATLAS, Ömer, “İsyancılar”, *Tercüman*, 16.01.1965, s. 5.

AY, Lütfi, “İsyancılar”, *Milliyet Gazetesi*, 09.02.1964, s. 6

AY, Lütfi, “İsyancılar”, *Yeni İstanbul Gazetesi*, 7 Ocak 1965, s. 8.

Haz: Recep Bilginer-Ömer Tekin *Beyşehir ve Eşrefoğulları*, , Kara Matbaası, Eskişehir 1945.

Haz: Recep Bilginer- Niyazi Ahmet Banoğlu-Hüsamettin Bozok, *Türk Basınında Mustafa Kemal Atatürk*, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, 1981.

BİLGİNER, Recep, *Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı (Anı)*, Doğan Kitap, İstanbul 2005.

BİLGİNER, Recep, *Hapiste Bir Gazeteci (Anı)*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1998.

BİLGİNER, Recep, *Hapishane Penceresi (Anılar)*, Yazko, İstanbul 1981.

BİLGİNER, Recep, *Hapishane Penceresi*, Yazko, İst. 1959.

BİLGİNER, Recep, “Bir Tiyatro Adamı”, *İnsan Bir Düşünce (Anlatı)*, Yazko, İstanbul 1984, s. 89-99.

BİLGİNER, Recep, “İsyancılar Üzerine”, *Devlet Tiyatrosu*, Ağustos 1965, S. 27., s. 10-11.

BİLGİNER, Recep, “Ben Kimim Üzerine”, *Devlet Tiyatrosu*, Ağustos 1981, S. 70, s. 35-37.

BİLGİNER, Recep, “Sarı Naciye”, *Devlet Tiyatrosu*, Şubat 1972, S. 54, s. 37-38.

BİLGİNER, Recep, “İsyancılar”, *Türk Tiyatrosu*, İstanbul Şehir Tiyatrolarının Dergisi, 1964, S. 354, s. 5-7.

BİLGİNER, Recep, “İsyancılar”, *Türk Tiyatrosu*, İstanbul Şehir Tiyatrolarının Dergisi, 1977, S. 423, s. 71.

BİLGİNER, Recep, “Utañ Dünyası Üstüne”, *Türk Tiyatrosu*, 1969, S. 381, s.8-9.

BİLGİNER, Recep, *Manas Ölümsüz Kahraman*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001.

BİLGİNER, Recep, “Dram Sanatı Yönünden Manas Destanı”, *Manas Bininci Yıl Dönümü Kutlamaları Bişkek Bildirileri*, 26-31/08/1995, s. 57-66.

BİLGİNER, Recep, *Zaferden Sonra Mustafa Kemal’in Yaşamından Bir Kesit*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

BİLGİNER, Recep, *Bir Zamanlar*, YAZKO, Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi, İstanbul 1984.

BİLGİNER, Recep, *Cihan Padişahının Kalp Ağrıları*, Ders Kitapları Anonim Şirketi, İstanbul 2002.

BİLGİNER, Recep, *İnsan Bir Düşünce*, Yazko, İstanbul 1983.

BİLGİNER, Recep, *Yüreğini Sıcak Tut*, Yazko, İstanbul 1983.

BİLGİNER, Recep, *Zenginler Hükümeti*, Dünya Yayınları, İstanbul 1988.

BUTTANRI, Müzeyyen *Tiyatro İle Dolu Bir Yaşam Hidayet Sayın ve Oyunları (İnceleme)* Eserofset Basım Yay., Eskişehir 2008.

BUTTANRI, Müzeyyen, “Türk Edebiyatında Tiyatro: Cumhuriyet Devri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Yeni Türk Edebiyatı Tarihi II, C. 4, S. 8*, s. 203-243.

BUTTANRI, Müzeyyen “1970 Sonrasında Türk Edebiyatında Tiyatro”,
Çağdaş Türk Edebiyatı, Editör: Hülya Plancı, Anadolu Üniversitesi Yayını No:1774,
 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 923, Eskişehir Eylül 2007, s. 155-175.

Hızr: Ahmet Cemal, **Çağdaş Dünya Edebiyatı Ansiklopedisi**.

ÇALIŞLAR, Aziz, **Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü**, May Yayınları, İstanbul
 1980.

ÇETİN, Nurullah, “Karım ve Kızım Oyununda Değerler Çatışması”,
Türkoloji, 1993, C. XI, S. 1, s. 257-262.

ÇUBUKÇU, Aydın, “27 Mayıs’tan Günümüze Toplumsal Değişme (Genel
 Değerlendirme)”, **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu 20/21/22
 Kasım 1998**, Edebiyatçılar Derneği, Ankara 1998, s. 269-279.

DAYANÇ, Muharrem “Yunus Emre Niçin Hâlâ Eskimedi?”, **Ardıç**, S. 4,
 Mayıs 2006, s. 21-24.

DÜNDAR Can- ÖZGENTÜRK Nebil, **İlk Durak İstanbul’un Entelektüel
 Tarihinden Tanıklıklar**, Alfa Yay., İstanbul 2005, 89-97.

ERKEK, Hasan, **Oyun İçinde Anlatı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
 2001.

ERKEK, Hasan, “**Oyun İçinde Oyun**”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
 1999.

ENGİNÜN, İnci, **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**, Dergâh Yay.,
 İstanbul 2004.

Editörler: Hasan Celâl Güzel/ Prof. Dr. Ali Birinci, **Genel Türk Tarihi, C.
 8**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.

GÜRSEL, Seyfettin “1980’li Yıllar ve Sonrası”, **Cumhuriyet
 Ansiklopedisi C. 3**, YKY, İst. 2002, s. 2-6.

GÖZTEPE, Tarık Mümtaz, “Ve Yılın Piyesi İsyancılar”, **Yeni İstanbul
 Gazetesi**, 07.01.1965, s. 8.

HALMAN, Talat Sait, “İsyancılar”, **Yeditepe**, Aralık 1965, S. 116, s. 14.

IŞIK, İhsan, **Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür
 Adamları Ansiklopedisi 2**, Elvan Yayınları, Ankara 2006.

İNSEL, Ahmet “*Demokrasinin Sancılı Yılları*”, *Cumhuriyet Ansiklopedisi* C. 3, YKY, İst. 2002, s. 2-6.

İPŞİROĞLU, Zehra, “*2000 Yılında Tiyatro*”, *Milliyet Sanat Dergisi*, 1993, S. 305, s. 29-30.

KAPLAN, Mehmet “*Mevlâna*”, *Nesillerin Ruhu* Dergâh Yay., 9.Basım, İstanbul 2005, s. 203-218.

KAPLAN, Mehmet “*Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî*”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, Dergâh Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2004, s. 87-97.

KARACABEY, Süreyya, “*1940-1960 Yılları Arasında Türkiye’de Yazılan Oyunlara Genel bir Bakış*”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu 20/21/22 Kasım 1998*, Edebiyatçılar Derneği, Ankara 1998, s. 249-260.

KARAYAVUZ, Selahattin, “*İsyancılar*”, *Son Saat Gazetesi*, 19.01.1964.

KAYAOKAY, Zafer, *Türkiye’de Çok Partili Demokrasiye Geçiş ve İsyancılar Oyunu*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sahne sanatları Anabilim Dalı Rejisörlük Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 1998.

KESTİNG, Marianne *Tarihte ve Çağımızda Epik Tiyatro*, Çev: Yılmaz Onay, Adam Yayınları, Ank. 1985.

KORUCUOĞLU Nevin, “*Recep Bilginer’in Yeni Eseri Üzerine*”, “*Bilge Dergisi*”, Sayı:21 Kış 1998, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 51-54.

KUDRET, Cevdet, *Divan Şiirinde Üç Büyükler 3: Nedim*, İnkılâp Yay., İst. 1985.

KÜLAHLIOĞLU İSLAM, Dr. Ayşenur, “*Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu*”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839–2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Ankara 2005, s. 357-374.

Kültür Ansiklopedisi, C. 2, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2002.

MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.

“*Mevlâna*”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. 6*, Dergâh Yay., İstanbul 1998, s. 298-311.

NEBİOĞLU, Dr. Osman, *Türkiye’de Kim Kimdir ?*, Nebioğlu Yayınları, İstanbul 1961–1962.

NUTKU, Özdemir, “*İsyancılar*”, *Milliyet Gazetesi*, 17.01.1965, s.6.

NUTKU, Özdemir, *Dünya Tiyatrosu Tarihi 2*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985.

NUTKU, Özdemir, *“Oyun Yazarı”*, İzlem Yayıncılık, İstanbul 1966.

OCAK, Ahmet Yaşar “Hacı Bektâş-ı Velî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 14*, İst 1996, s. 455-458.

ORAL, Zeynep, “Kültür ve Sanatımızın Son Yirmi yılı/Tiyatro: Her Şeye Rağmen İyi ki Tiyatro Var”, *Milliyet Sanat Dergisi*, 1992, S. 296, s. 15-19.

ÖZKIRIMLI, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi 1*, Cem Yayınevi.

ÖNERTOY, Prof. Dr. Olcay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Tiyatro*, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.

ÖNGÖREN, Reşat, “Mevlâna”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 29*, İst 1996, s.441-448.

PALA, İskender, “Lâle Devri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 27*, İst 1996,s. 81-85.

PULUR, Hasan, “*Recep Abi'nin Kalbini Belki de ‘Kör Öfke’ Vurdu*”, Milliyet Gazetesi 25 Haziran 2005.

PULUR, Hasan, “*Kör Öfke ve Dış İşleri Bakanı*”, Milliyet Gazetesi, 29 Haziran 2005.

SARAR, İsmail Ali “*Yunus Emre'nin 20. Yüzyıl İnsanına Verdiği Mesaj*”, *IV. Uluslar arası Türk Halk Edebiyatı ve Yunus Emre Semineri*, Eskişehir 11-13 Mayıs 1989, s. 317-322.

SİPAHIOĞLU, Enver, “*Recep Bilginer İle Bir Konuşma*”, Yeditepe, 1964, S.96, s. 8-10.

ŞENER, Sevda, “Tiyatro Türünde Ürün Veren Yazarlar”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu 20/21/22 Kasım 1998*, Edebiyatçılar Derneği, Ankara 1998, s. 103-129.

ŞENER, Sevda, “*Tiyatro*”, *Türk Edebiyatı Tarihi C.4*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul 2006, s. 181-210.

ŞENER, Sevda, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Tiyatrosu*, İş Bankası Yay., İstanbul 1999.

ŞENER, Sevda, *Çağdaş Türk Tiyatrosunda İnsan (1923-1972)*, DTCF Yay., Ankara 1972.

ŞENER, Sevda *Yaşamın Kırılma Noktasında Dram Sanatı*, YKY, İstanbul Mayıs 1997.

ŞENER, Sevda “75 Yılın Değerlendirilmesi”, *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Tiyatrosu Panel 26/27/28 Ekim 1998*, Düzenleyen: İstanbul Devlet Tiyatrosu Müdürlüğü, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 1999, s. 62-79.

Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, Cilt 1, YKY, İstanbul 2001.

TATÇI, Mustafa, *Yunus Emre Divanı I (Türk Edebiyatı Dizisi)*, MEB, İst. 1997.

TAŞTAN, Zeki, *Recep Bilginer’in Tiyatroları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008.

TURAL, Prof. Dr. Sadık, “Atatürkçü Yazar Recep Bilginer”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 61, C. XXI, Mart 2005, s. 26-30.

TUĞSAVUL, İnci, “İsyancılar”, *Akşam*, 12.01.1965, s. 8.

ULUSOY, Ayşe, “Sevgi ve Barış”, *Bilge Dergisi*, Sayı:24 Bahar (Nevruz) 2000, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 80-84.

VASSAF, Melih, “Sevilen Bir Oyun Gazeteciden Dost”, *Son Saat Gazetesi*, 31 Mart 1962, s. 3.

Yazım Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

YETİŞ, Kâzım, *Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul 1989.

YETİŞ, Kâzım, *Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.

YURTSEVER, Özlem, *Edebiyat Sosyolojisinin Ölçütleriyle Recep Bilginer*, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, 1998 Ankara.

YURTSEVER, Özlem, “Anlarıyla bir Kalem Recep Bilginer”, *Bilge Dergisi*, Sayı:20 Güz 1998, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 88-89.

YÜKSEL, Ayşegül “Cumhuriyet Dönemi Türk Oyun Yazarlığı”, *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Tiyatrosu Panel 26/27/28 Ekim 1998*, Düzenleyen: İstanbul Devlet Tiyatrosu Müdürlüğü, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 1999, s. 47-61.

YÜKSEL, Ayşegül, “1960’lardan 2000’lere: Tiyatro Edebiyatımıza Katkılar”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu 20/21/22 Kasım 1998*, Edebiyatçılar Derneği, Ankara 1998, s. 340-350.

YÜKSEL, Ayşegül, “Hareketi Çok Bereketi Az Bir Tiyatro Yılı”, *Hürriyet Gösteri*, 1985, S. 50, s. 77-78.

TURAN, Şerafettin “Mustafa Kemal Atatürk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C.31*, İstanbul 2006, s. 310-331.

Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, C. 2 Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Türkiye Ansiklopedisi (1923–1973), C. 1, Kaynak Kitaplar, İstanbul 1974.

Türkçe Sözlük, TDK, Ankara 1988.

20.06.2005 tarihli *Zaman Gazetesi*.

Türkiye Reisi Cumhuru Celâl Bayar’ın Amerika Seyahatleri, Haz: Recep Bilginer-Mehmet Ali Yalçın, İstanbul 1954.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Editör: Durmuş Yalçın, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002.

TONBUL, Gürol “Yunus Emre”, *Akşam Gazetesi*, 02/07/2005, s. 9.

YAZARIN İNCELENEN TİYATRO ESERLERİNİN KAYNAKÇASI

BİLGİNER, Recep, *Gazeteciden Dost*, Oyun 3 Bölüm, 1959.(Eser basılmamış olup orijinal metin Ankara Millî Kütüphane’den alınmıştır.)

BİLGİNER, Recep, *İsyancılar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1997.

BİLGİNER, Recep, *Ben Devletim*, İzlem Yayıncılık, İstanbul 1965.

BİLGİNER, Recep, *Politikada Bir Sarı Çizmeli (Taş Binada Oturanlar)*, eser yayımlanmamış olup, eserin orijinali Antalya Büyükşehir Belediye Tiyatrosu’ndan temin edilmiştir.

BİLGİNER, Recep, *Utancı Dünyası (Aşk ve İktidar)*, Oyun 2 Bölüm, 1968.
(Eser

basılmadığı için, metnin orijinali Ankara Devlet Tiyatroları’ndan alınmıştır.)

BİLGİNER, Recep, *Sarı Naciye*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1997.

BİLGİNER, Recep, *Yunus Emre*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2001.

BİLGİNER, Recep, *Parkta Bir Sonbahar Günü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988.

BİLGİNER, Recep, *Ben Kimim?*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.

BİLGİNER, Recep, *Oyun Bitti*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

BİLGİNER, Recep, *Karım ve Kızım*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

BİLGİNER, Recep, *Kıskanç*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.

BİLGİNER, Recep, *At-Avrat-Silâh*, yazarın bu eseri basılmamış olup eser yazarın eşinden temin edilmiştir.

BİLGİNER, Recep, *Lâle Bahçesinde Bir Şair*, Yazarın eseri yayımlanmamış olup, eserin orijinali Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Zeki Taştan'dan temin edilmiştir.

BİLGİNER, Recep, *Mevlâna Âşık ve Mâşuk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

BİLGİNER, Recep, *Savaştan Barışa Aşıktan Kavgaya*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997.

BİLGİNER, Recep, *Sevgi ve Barış*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları 2. Basım, Ankara 2001.

BİLGİNER, Recep, *Anılarla Yaşamak*, Yazarın eseri yayımlanmamış olup, eserin orijinali Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Zeki Taştan'dan temin edilmiştir.

BİLGİNER, Recep, *Sırat Köprüsü*, yazarın 2000 yılında yazdığı bu eseri henüz basılmamış olup, eser Ankara Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nden temin edilmiştir.

EKLER

EK 1.
RECEP BİLGİNER'İN OYUNLARI HAKKINDA
BASINA YANSIYANLAR

EK 2.

RECEP BİLGİNER'İN ÖLÜM HABERLERİ